

ZBORNIK „IVAN ANTUNOVIĆ”

4-5.

Subotica, 1994.

**ZBORNİK
"IVAN ANTUNOVIĆ"
4 - 5.**

4-5.

Sabotica, 1994.

Objavljuje

Institut "Ivan Antunović"

24000 Subotica, Harambašićeva 7

Glavni i odgovorni urednik

Lazar Ivan Krmpotić

24213 Đurđin, Župni stan

Uredio

Bela Gabrić

24000 Subotica

Kompjuterska obrada i prelom

Kristijan Vojnić

Korektor

Stipan Stantić

24213 Đurđin

Tisak - štamparija

Objavljivanje ovog Zbornika "Ivan Antunović" pomogli su:

Bajska kršćanska čitaonica u Baji

Savez Hrvata u Mađarskoj

Hrvatski institut u Pečuhu

PREDGOVOR

ZBORNIK „IVAN ANTUNOVIĆ”

4-5.

Subotica, 1994.

PREDGOVOR

Unatoč i usprkos nedaćama koje ovu, hrvatsku ustanovu, Institut „Ivan Antunović”, biju, ona je opstala ili bolje opstala je samo zato što u sebi ima života, koji želi ovim dvobrojem Zbornika „Ivan Antunović” podijeliti sa svim sličnim ustanovama u našem narodu i s ustanovama naroda sa kojima već imamo nekakove odnose i sa svim dobronamjernim ljudima, koji na evanđeoskim i kršćanskim temeljima kane graditi budućnost zajedničkog nam europskog i svjetskog doma.

Zahvaljujući dobročiniteljima, koje vidimo kao produženu ruku Božje Providnosti, u stanju smo izdati ovaj dvobroj i u njemu prezentirati sve ono što je na stablu ove naše ustanove izraslo u protekle dvije godine.

Iako se Institut bori sa osnovnim nepogodama, s pomanjkanjem najelementarnijeg prostora i radi toga i pomanjkanja sila koje su raspršene. Da i ne govorimo o kroničnom pomanjkanju finasijskih sredstava, ali sila života se neda zaustaviti nikakvim ljudskim sredstvima pa makar one bile povezane i sa onim paklenim.

Dakle, smatrali smo da moramo uspostaviti dijalog sa dijelovima našeg naroda, koji živi u susjednoj Mađarskoj, kao i sa onima koji žive u Karaševskoj dolini u Rumunjskoj, te s onima u Slovačkoj i Austriji, tim više što smo i mi, osamostaljenjem Hrvatske, postali narodna manjina na ovim bačkim i vojvođanskim prostorima.

U tom kontekstu treba razumjeti godišnji susret u Baji, nazvan „Bajski razgovori” sa stalnom temom: „Bunjevci danas”.

Kako se život ne može unaprijed planirati, ova manifestacija sa izrazito dijaloškim naglaskom, polako se razvija u dva smjera i to tako da lipanjski susret, koji je vezan sa proslavom Antunovskog proštenja u bajskoj franjevačkoj crkvi, koja je imalo izrazito hrvatski karakter, ostane posvećen bunjevačko-šokačkoj-hrvatskoj problematici, dok će se negdje u jesenskom razdoblju organizirati susret svih hrvatskih nacionalnih manjina koje žive u srednjeeuropskim državama. I jedna i druga problematika je tako bremenita i hitna da bi svako odlaganje moglo imati kobne posljedice, jer vrijeme teče.

Novonastala situacija osamostaljenjem Republike Hrvatske, traži da se svi mi, kao njezine nacionalne manjine, organiziramo, kako u odnosu prema Domovini, tako i u odnosu prema aktualnim državama u kojima živimo.

U tom kontekstu treba razumjeti predavanje (str. 41–46.) u ovom zborniku pod naslovom: „Problematika hrvatskih nacionalnim manjina na crkvenom planu” koje bi trebalo pokrenuti ljude sa područja, kulture, gospodarstva i politike, da se i ta problematika obradi i složi u neku pravnu formu, kako bi odgovarajuće domovinske ustanove mogle shvatiti naše potrebe te ih podržavati kroz odgovarajuće ustanove i kroz zakone rješavati.

Međutim, i sama bunjevačka problematika je veoma kompleksna, tim više što je sedamdeset godina bio presječen svaki kontakt. Zato se ta praznina od 70 godina mora popuniti na svim poljima života, od crkvenog, kulturnog, gospodarskog do političkog.

Toj problematici posvećen je veći dio ovog Zbornika. Posebno upozoravam na studiju o Ivanu Petrešu, koja se po prvi put ozbiljnije tretira u našoj javnosti. Time se eto popunjava spomenuta praznina.

U bunjevačku problematiku želimo uključiti i onu hrvatsku bunjevačku braću iz Hrvatskog primorja, Like i Dalmatinske zagore.

Druga velika problematika, koju obrađuje ovaj broj Zbornika, su naši književni stvaraoci, njih osam, kojima smo posvetili književne večeri i tom zgodom vrednovali njihovo književno djelo.

Tu su jednako zastupljeni i pučki stvaraoci, što je opet dijaloški vid našeg nastojanja. Mnogi od njih su po prvi put javno prezentirani, radi ideoloških razloga, jer je njihovo stvaralaštvo bilo nadahnuto kršćanskim svjetonazorom.

No, mi nismo upali u tu pogrešku, jer jednako prezentiramo književna djela i onih ljudi koji ne dijele naš kršćanski svjetonazor, jer su i oni pripadnici našeg hrvatskog naroda.

Ovaj Zbornik nastoji prezentirati i druge vidove umjetničkog stvaranja među Hrvatima u Bačkoj. Riječ je prije svega o umjetnosti u tehnici slame, koja se pojavljuje šezdesetih godina ovoga stoljeća, kao izvorno hrvatsko stvaralaštvo, jedinstveno ne samo među Hrvatima, nego i u Europi i po svijetu.

Ta je umjetnost još uvijek sustavno vrlo slabo prezentirana u svijetu umjetnosti, unatoč mnoštva izložbi, članaka po novinama i časopisima. Još se uvijek osjeća potreba da se ta umjetnost objektivno vrednuje i sistematski prezentira suvremenoj kulturnoj stvarnosti. To je jedan od ciljeva, koji je institut „I. Antunović” stavio sebi kao zadatak, tim više što je ta umjetnost nikla i stasala u krilu Crkve.

Stota obljetnica jednoga od najplodnijih skladatelja, rođenih na uzemlju Bačke, dr. Josipa Andrića, dala nam je povoda da solidno prikažemo njegovo glazbeno stvaralaštvo iz pera vrsnoga poznavaoa Andrićeve glazbene opusa, Julija Njikoša.

Uz taj stručni članak objavljujemo i prikaz te svestrane osobnosti katoličkog intelektualca. U znak zahvalnosti Andriću, autoru do sada prve i jedine opere koja obrađuje tematiku iz bunjevačkog života, koju smo, davši iz dionica prepisali partituru, koja je nestala iz subotičkog kazališta, sačuvali od sigurne propasti i nadamo se tijekom ove godine vidjeti je na opernim repertoarima.

U ovom Zborniku objavljujemo cijeli tekst (libreto) Andrićeve opere „Dužijanca”, što je također značajni kulturni događaj, kojim se možemo podičiti pred cijelom hrvatskom javnošću. (str. 225–255. u ovom Zborniku).

O karaševskim Hrvatima, koji žive u Rumunjskoj, ovaj povjesni prikaz, jedan je najkompletniji u novijoj hrvatskoj historiografiji, što je opet u skladu sa osnovnim ciljevima koje si je Institut stavio u prioritetne zadatke. Ono što se ne pozna, ne može se ni cijeniti, a još manje voliti, kako bismo se za to zauzimali. Bez zajedničkih nastojanja tako male etničke enklave su osuđene na utapanje u većinu u kojoj žive, unatoč svojoj slavnoj i dugoj povijesti, kao što je slučaj upravo sa tom našom hrvatskom braćom. (str. 267–272. u ovom Zborniku).

Još jedan korak na polju dijaloga učinjen je time da smo sudelovali na znanstvenom skupu međunarodne razine, posvećenom jednom od najvećih učenika sv. Braće, sv. Klementu Ohridskom, koji je bio začetnik Ohridske škole, prve slavenske univerze, iz koje je izišlo tri i pol tisuće učenika, koji su preko bugarskog Preslava, preko rumunjske teritorije došli do Kijevske Rusije, noseći joj svjetlo Evandjelja, da ono prodre do Moskve i dalekog Vladivostoka.

To je onaj najdublji razlog zašto je papa Ivan Pavao II. svetu Braću Ćirila i Metoda proglasio suzaštitnicima Europe. Tako se eto polja dijaloga Instituta „I. Antunović” sve više proširuju, gradeći jedan bolji i ljepši svijet u kojem će svaki narod, pa i oni najmanji, imati svoje dolično mjesto za zajedničkim stolom europske uljudbe i kulture.

A to je najsvetija dužnost kršćanske kulture, pa i ovog našeg Zbornika, i zato smo sretni da je možemo ispunjati Bogu na slavu, a ljudima na radost!

Lazar Ivan Krmpotić

POZDRAV

Stavljajući na čelo

BAJSKI RAZGOVORI "BUNJEVCI DANAS" -

Taj poklon je pred vama i ovaj je nekoliko desetaka kilograma a i želim povećati na nekoliko stotina kilograma da mogu učiniti ne što samo kao poštenica, nego i da je pa da Bog da da Bog poštenje i ljepotu!

(Pozdrav savjetnice u Vijećnici Ureda za nacionalna i etničke manjine Janja Horvat na Bajskim razgovorima "Bunjevci danas" u Brijuni, 14. lipnja 1992. god.)

dr Aleksandar Šolc, ambasador

POZDRAV

Dragiprijatelji!

Drago mi je da sam ovdje. Kad sam postavljen za poklisara Republike Hrvatske u Mađarskoj, pitao sam gospodina predsjednika Franju Tuđmana da li to znači da sam poklisar samo Republike Hrvatske, ili sam i poklisar hrvatskog naroda. Dobio sam odgovor, koji sam i očekivao, da sam poklisar hrvatskoga naroda. I zato mi je osobito drago i osobita mi je čast da ste vi prvi Hrvati izvan Hrvatske ovdje u prijateljskoj Mađarskoj koje sam mogao posjetiti nakon što sam postavljen i nakon što sam dobio tu počasnu dužnost da budem poklisar svih Hrvata.

Trudit ću se da opravdam povjerenje koje mi je dano, a ovdje se osjećam kao kod kuće. Hvala!

(Pozdrav na Bajskim razgovorima "Bunjevci danas" u Baji, 14. lipnja (juna) 1992. god.)

POZDRAV

Štovane dame i gospodo!

Upućujem vam u ime Vladinog Ureda za nacionalne i etničke manjine najtoplije i najsrdačnije pozdrave. Preko mene, koja sam stalno među vama, dopustite mi da se najljepše zahvalim na pozivu i na časti što svake godine mogu biti među vama i što sam u ranijim godinama bila među vama.

Dragi Hrvati i Hrvatice!

Ja sam za priliku ovih susreta donijela jedan mali poklon za vas, jer kad smo se prošle godine rastali uz riječi: "Daj Bože, da se vidimo i da slijedeći naš susret bude u Bajskoj bunjevačkoj nekada kršćanskoj, a sada katoličkoj čitaonici", rekli smo: "Daj Bože!"

Drago mi je i veoma sam radosna zbog toga što se ta želja ispunila. Zato sam vam i donijela poklon koji je za čitati, a koji je naš Ured pripremio za sve one učenike koji žele tako reći iz prve početnice naučiti svoj materinski jezik.

Taj poklon je pred vama i težak je nekoliko desetina kilograma, a ja ga želim povećati na nekoliko stotina kilograma da mnogi učenici ne čitaju samo kao početnicu, nego i dalje pa da Bog dade da dugo potrajemo. Hvala lijepa!

(Pozdrav savjetnice u Vladinom Uredu za nacionalne i etničke manjine, Janje Horvat na Bajskim razgovorima "Bunjevci danas" u Baji, 14. lipnja 1992. god.)

POZDRAV

Hvaljen Isusi Marija!

Mene malo tko ovdje pozna. Ja sam Hrvat Bunjevac sa bačkih ravni. Rođen sam na salašu, na Verušiću, kod Subotice. Krsno mi je ime Stipan i ako su me zvali Pišta, ja se nisam odazivao, jer sam već u prvim godinama znao tko sam i što sam. Pogotovu danas znam što sam.

Sada živim u Beču, gdje sam 21 godinu dušobrižnik naših hrvatskih radnika, pečalbara u Austriji, posebno u Beču a zadužen sam za cijelu Austriju.

Iz Beča, iz te naše Hrvatske katoličke misije nosim vam pozdrav i radost što sam ovdje u Mađarskoj, u kraju gdje žive naši ljudi, naši Hrvati se okupljaju i budi se narodna svijest. Meni je posebno drago da gledam ovdje u ovoj dijaspori, gdje je godinama i desecima godina ugušivan taj nacionalni osjećaj, da se ta svijest sada budi, da se živo budi. Mi polažemo veliku nadu u to buđenje i to naročito u ovom mjestu, u Baji, u nekadašnjoj, sadašnjoj i budućoj čitaonici. Želimo da se ovdje taj osjećaj tko smo i što smo može lijepo buditi i razvijati.

Zato mi je drago, jer ja živim u dijaspori za koju nažalost mogu reći da se taj naš hrvatski osjećaj gubi. Mi možemo reći da ako naši radnici ostanu u Austriji, njihova djeca u trećoj generaciji neće znati govoriti hrvatski. Mi se s tom činjenicom susrećemo i danas. Nismo mi krivi. Ja ne bih rekao ni da su krivi roditelji. Kriva je civilizacija, krivi su mediji koji su pristupačni toj djeci. Krivo je društvo u koje ta djeca ulaze. Krivo je sve ono što djeci u jednom takvom gradu kao što je Beč i kao što je Austrija pruža na raspolaganje i oni pomalo osjećaju veću radost biti među strancima, nego radost biti među svojimima.

Ja danas ovdje vidim i osjećam da je velika radost biti među svojimima i zato vas od svega srca pozdravljam.

Zahvalan sam što mislite i na nas. Ja svake godine dobivam poziv da dodem na vašu svečanost ovdje u Baji. Zahvaljujem vam na tom pozivu i još jednom izručujem pozdrave Hrvatske katoličke misije u Beču i u cijeloj Austriji. Hvala!

(Pozdrav na trećim Bajskim razgovorima "Bunjevci danas" u Baji, 14. lipnja (juna) 1992. god.)

POZDRAV KARAŠEVSKIH HRVATA

Braćo i sestre!

Želim vas srdačno pozdraviti i podijeliti s vama radost u ime Instituta "Ivan Antunović" koji dijeli istu sudbinu kao Bajska bunjevačka čitaonica. Mislim da danas u subotičkoj katedrali kosti pokojnog biskupa Lajče Budanovića igraju od radosti i veselja, jer se opet njegov narod kao prije 80 godina sakupio u ovoj dvorani. Tu radost posebno želim danas podijeliti sa svima vama.

Sada želim pročitati pozdrav Karaševskih Hrvata u Rumunjskoj, koji je poslao gosp. Marijan Tynkul (Ćinkul), župnik u Lupaku.

Najljepše zahvaljujem na pozivu da u ime Karaševskih Hrvata sudjelujem na narodnom skupu Bajski razgovori sa tematikom o Hrvatima u dijaspori, u Rumunjskoj, Mađarskoj i Vojvodini. To je u novoj nastaloj situaciji osamostaljenjem i međunarodnim priznanjem Republike Hrvatske postalo još akutnije i potrebnije.

Veoma mi je žao što radi pastoralnih obaveza u svojoj župi nisam u mogućnosti prisustvovati na tom skupu kako bih prikazao problematiku našega naroda ovdje u Rumunjskoj.

Od srca želim uspjeh ovom susretu i bratskom razgovoru i dogovoru, da bude plodan i koristan za boljitak našeg naroda kako u domovini tako i svugdje u dijaspori da očuvamo svoj nacionalni identitet i da ga možemo razvijati sebi na radost, a široj zajednici na korist.

Nadam se da će ubuduće na Bajskim razgovorima biti prisutna i tematika o Hrvatima u Rumunjskoj tim više što se 1993. godine bliže dva okrugla datuma iz njihove povijesti: 600 godina od prvog spomena mjesta Karaševa i 550 godina obljetnice našeg doseljenja u te krajeve, pa je dobro da o tom bude obaviještena i šira hrvatska kulturna javnost kako bismo te datume što dostojnije obilježili i proslavili.

Srdačno pozdravljam sve prisutne i želim obilje svjetla Duha Svetoga Bogu na slavu, narodu na korist, a nama na radost.

S izrazima Poštovanja Marijan Tynkul, svećenik.

(Pročitano na Bajskim razgovorima "Bunjevci danas" u Baji, 14. lipnja 1992. god.)

POZDRAVNI GOVOR

Dame i gospodo, poštovani prijatelji!

Prošle godine završio sam otvaranje ovog našeg skupa ovim ričima biskupa Ivana Antunovića:

"Mene je prava Bunjevka rodila i zato donle neću da virujem dok se ne osvidočim da i vi blagog naroda sinovi, koji ste na prsih Bunjevaka i Šokica odhranjeni, otaca vaših trudom i krvavim znojem izučeni, žestoku bol ne osićate kad gledate gdi oni vaši rodaci u neznanstvu čame, brojem i imovinom se gube, jer neimaju tko bi im knjige znanstva sadanjeg svita otvorio i nauk potribni udilio, da se njihova lipa narav razvija, umitnost povećava. Bratjo mila! Svanilo je, neka je kraj neplodnoj tužbi. Nastao je dan i pozivljemo se svikoliki u kojima je još bunjevačka, šokačka ili bošnjačka kerv vrije, da se sdružimo, snagu i svu našu silu sjedinimo i narod naš od sigurne propasti izbavimo. A na onog, koji bi se iz ova narodna posla izvukao, na sve gerlo vičemo, da ga nije mila Bunjevka, Šokica svojim slatkim mlikom dojila, već ljuta nemilosrdna Turkinja odgojila." ("Poziv Bunjevacah, Šokacah i Bošnjakah na utemeljenje jednog pučkog Lista")

Nas je bunjevačka nana dojila i to slatko mliko pritvorilo se u krv i dok imamo jednu kap te krvi, postojat će ta živa bunjevačka grana divnog hrvatskog naroda.

Na prvim Bajskim razgovorima "Bunjevci danas" magistar Lazar Ivan Krmpotić, predsjednik Instituta "Ivan Antunović" rekao je - između ostalog i ovo: "Kad se razgovor započinje, poželjno je da se počne ondje gdje je prijašnji završio."

Ja sam prihvatio taj savit i tamo sam počeo gdi je prijašnji razgovor završio. Umisto uvoda, ja smatram da je potribno dati odgovor na to pitanje šta hoćemo sa ovim Bajskim razgovorima koje sada već treći put priređujemo.

Za ove Bajske razgovore smatram da su razgovori sinova jedne Nane. To je susret jednog istog puka iako nas prije 72 godine prisikla državna granica. Ovi Razgovori triba da dokažu da poštujemo ove Antunovićeve riči: "Koji hoće i želi živiti kao osoba, kao obitelj, taj neka znade da mu je tlo života onaj narod u kom se začeo, rodio i odgojio." ("Razprava" str. 4.). Nama je tlo života bunjevački, hrvatski narod.

Rat je... Na našu matičnu zemlju, na lijepu našu Hrvatsku nametnut je rat. Taj rat je donio mnogo suza i jada, proliveno je mnogo krvi, razrušeni su gradovi i sela, ali taj jad i bol donijeli su i radost, jer ostvario se osamstolitni san svih Hrvata, a to je međunarodno priznata, slobodna i nezavisna Republika Hrvatska.

Malo je naroda na zemaljskoj kugli dalo toliko žrtava, toliko mladih života za slobodu, koliko je dao hrvatski narod. Mi smo ponosni na to što tu borbu nismo gledali, ni danas ne gledamo skrštenih ruku, nego prema našim skromnim mogućnostima pomagali smo u toj borbi hrvatski narod kojem i mi pripadamo. Primali smo i nažalost još uvijek primamo izbjeglice ne samo iz Vojvodine, već i iz Bosne. Mi nismo i nećemo praviti atraktivnih demonstracija, nego čuteći nastojimo pomoći one kojima je to potrebno.

Bili smo i danas smo jedina veza kao pupčana vrpca između Vojvodine i Zagreba. Mnogo visti je javljeno i dospilo do svitske javnosti baš kroz tu jedinu vezu. Ta činjenica da imamo međunarodno priznatu slobodnu Republiku Hrvatsku i nama znači mnogo, jer sada imamo zaista našu matičnu zemlju.

Počima se novo poglavlje u povisti hrvatskog naroda, a tako i naša povist. Imamo poklisara (ambasadora) Republike Hrvatske u Budimpešti. To je, kako ja znam, u povisti prvi koji se rado odazvao našem pozivu i sada se nalazi među nama. Ja se i sa ovog mista zahvaljujem što je pozdravio naš skup. Imamo našeg branitelja, imamo našeg čuvara i ja sam uviren da će za nas njegova vrata biti uvijek otvorena.

U povisti Bunjevaca Hrvata nastala je nova situacija. Sinovi iste bunjevačke Nane, koji žive sa one strane granice u Vojvodini, postali su nacionalna manjina tako kao i mi. Ta činjenica još više nas zbližava. Ta činjenica - ja tako mislim - daje nov zadatak da s pažnjom pratimo položaj Hrvata u Vojvodini. I oni su ostali sami u jednom moru kao i mi.

Proглаšenje i međunarodno priznanje Republike Hrvatske mi smo ovdi proslavili u manjim zajednicama izbjeglica, a proslavili smo i 1. veljače 1992. god. na prelu u Baji. Tada smo sa Bunjevcima iz Subotice i drugim gostima zajedno slušali i pivali hrvatsku himnu prvi put javno izvedenu na tlu Republike Mađarske. Tada su se ne samo zidovi tresli, nego su i suze kapale iz očiju. Naša srca su zajedno kucala u nevolji, a sad osobito zajedno kucaju, jer za nas je to najveća radost kad možemo slaviti nezavisnu Hrvatsku.

Gospodine Poklisaru,

jedna mala, ali divna grana hrvatskog naroda moli Vas da budete branitelj i čuvar te grane, koja je uvijek živila u tudini, uvijek bez zaštite matične zemlje, ali je kako tako sačuvala svoj jezik i nepokolebljivu svoju svist i

odanost svom matičnom hrvatskom narodu. Ja bih želio, a mislim da mogu reći u ime svijeta nas, da se Vi osjećate među nama kao kod kuće. Mi se svim srcem radujemo Vašem dolasku. Iz sveg srca se zahvaljujemo što ste došli. Virujem, da ako je ovo prvi put, neće biti posljednji.

Ja sam dobio zadatak da govorim o radu Bajske bunjevačke katoličke čitaonice u periodu od prošlih Bajskih razgovora do danas. Smatram da se ne može govoriti o radu čitaonice odvojeno od okolnosti u kojima diluje.

Prošle godine priredili smo Bajske razgovore "Bunjevci danas". Ti razgovori dobili su široki publicitet u sredstvima za javno priopćavanje. Prikazi su bili uglavnom pozitivni, ali bilo je i primedaba, za koje smo smatrali da ih treba uvažiti. Takav jedan pridlog je bio da damo mogućnost za diskusiju. To smo i uvažili. Drugi takav pridlog je bio da - radi troškova - to bude jednodnevna priredba. I to smo uvažili.

Kad govorim o radu čitaonice, ne mogu da ne stavim kao prvu točku - pitanje zgrade čitaonice. Prošle godine govorio sam o tom da su hteli da ovu zgradu prodaju na licitaciji. Ali, uz pomoć Janje Horvat, članice Vladinog Ureda za nacionalne i etničke manjine ta licitacija je obustavljena. Nažalost, učinjen je samo jedan korak, a drugi, da se zgrada vrati, nije. Što više, dobili smo pismo od pridsidnika Ureda za nacionalne i etničke manjine da nema pravne osnove za vraćanje te zgrade.

To je bilo prije godinu dana. Pošto se blizu godinu dana u vezi zgrade čitaonice nije ništa dogodilo, uputili smo pismo pridsidniku mađarske Vlade gospodinu Jozsefu Antaluu sa molbom da intervenira u vezi sa vraćanjem stare zgrade "Bunjevačke čitaonice". Dobili smo odgovor da nema pravne osnove za vraćanje te zgrade. U stvari, rič je o ovoj zgradi gdi se sada nalazimo. To je ta zgrada koju su Bunjevci sagradili svojim vlastitim novcima, svojim vlastitim rukama i znojem, a sada nema pravne osnove za vraćanje zgrade.

To nam nepristano pišu već četiri godine. Ja ne znam tko pravi zakone i hoće li uopće taj zakon napraviti. Ja u to sumljam. Zidine ove zgrade vidile su još župnika Lajču Budanovića, koji je bio osnivač čitaonice 1910. godine.

Ja se sa ovog mista zahvaljujem svim tim organima koji su nam bili na pomoći da natrag dobijemo ovu zgradu. Kad vlasti kroz četiri godine nisu zgradu vratile, sada već i ne tražimo. Dr Ivan Vacić dobio je ovlašćenje od kaločkog nadbiskupa da u ime Katoličke crkve priuzme zgradu za Bajsku bunjevačku čitaonicu.

Učinjeno je sve da se to što brže obavi. U gruntovnici je upisana zabrana otuđivanja i opterećenja u korist Katoličke crkve i to odlukom protiv koje nema mogućnosti uložiti žalbu.

Onda, kada smo mislili da je sve izgubljeno, kad smo dobili odgovor na naše pismo, koje smo uručili pridsidniku Vlade, da nema pravne osnove da se zgrada vrati, (sad ću upotrijebiti riči mr Lazara Ivana Krmpotića) "umišao se Bog". Došla je u pomoć Katolička crkva. Davne 1910. god. župnik u Baji, Lajčo Budanović bio je inicijator i organizator gradnje ove zgrade, a sad uz pomoć jednog čovika, koji je ovdi među nama, opet je branitelj Katolička crkva.

Ja mislim da je sad razumljivo zašto smo sad u ovoj zgradi ove godine organizirali Bajske razgovore, a ne tamo gdi smo lani. I s tim hoćemo da damo svakom na znanje, da smo privrženi ovoj zgradi koju smo uvijek osićali našom. Jedna vragolasta vlada je tu zgradu oduzela, a Katolička crkva je pomogla da je dobijemo natrag. Razumljivo je sad već i to zašto smo izminili ime. To u stvari nije izmina, jer kada je 1910. god. osnovana ova čitaonica, bila je pod imenom "Kršćanska čitaonica".

MATICA HRVATSKA

Možemo reći da ima sličnosti između Matice hrvatske i Bajske čitaonice, jer su ove obadvije kulturne ustanove bile razformirane u istom društvenom poretku. Ali, Matica je oživila, a evo i mi smo živi, priživili smo.

9. veljače 1992. god. u povodu 150. obljetnice Matice hrvatske održana je svečana sjednica Glavnog odbora Matice hrvatske u Zagrebu. Na toj sidnici (kao što je gospodin Šentija rekao) Bajska bunjevačka čitaonica primljena je za kolektivnog člana Matice hrvatske. Ja zato sa ovog mista kažem: Hvala! To ima veliki značaj za čitaonicu. Nama to znači opstanak, život, priznanje, vezu sa matičnom zemljom, podršku u radu, pomoć, čuvanje svisti, kulture i običaja. Nisam u stanju da izrečem sve što to nama znači.

Ponosni smo na članstvo i zato što, kako ja znam, mi smo jedino udruženje iz bivših socijalističkih zemalja koje je kolektivni člana Matice hrvatske. Zahvaljujem gospodinu J. Šentiji i gospodinu Anti Sekuliću što su se odazvali našem pozivu i došli na ovu našu svečanost.

Ja imam dužnost da se zahvalim Matici hrvatskoj za pomoć što nam je pružila u organiziranju ovogodišnjeg prela i posebno zato što je u povodu bajskog Bunjevačkog prela objavila knjigu "Lipe riči". To je izbor iz književnosti bunjevačkih Hrvata. Obećavam, kada se otvori Bunjevačka čitaonica, na počasnom mistu bit će ovaj prvi primerak, a ostali primerci virujem da neće biti na policama, nego u rukama čitalaca.

DEMOKRATSKI SAVEZ HRVATA U VOJVODINI, INSITUT "IVAN ANTUNOVIĆ", KUD "BUNJEVAČKO KOLO" u SUBOTICI

Ja smatram da nemam šta dodati tim što su prethodnici rekli gospodin mr Bela Tonković, vlč. mr Lazar Ivan Krmpotić i gospodin Bela Ivković, nego ja ovaj susret, ove Bajske razgovore želim iskoristiti za ono što je moja stara čežnja. To je ujedinjenje bunjevačkih Hrvata sa dvi strane granice.

Političari stalno govore o lako prilaznim granicama i o tom da granice ne razdvajaju narode. Ja to još nisam primetio, a isto tako ni oni sa druge strane granice. Šta više, organiziranje jednog ovakvog susreta uvijek je pratila strepnja i bojazan da li će ih puštiti priko granice, kako će doći, da li će biti gužva na granici itd.

Sada, kada smo ovdi na skupu, odlučimo da li hoćemo i kako ćemo to ostvariti. Ispitajmo mogućnosti kod naših i kod vlasti s one strane granice da li se može osnovati jedna zajednička organizacija radi očuvanja i gajenja naše zajedničke kulture i običaja. Da li je to moguće u jednoj zajedničkoj kulturnoj autonomiji, ili na drugi način u drugim okvirima.

Mađari "bez granica" (ima jedna radio emisija na mađarskom jeziku pod tim imenom) štite svoj mađarski narod u susjednim zemljama. Srbija želi ujedinjenje svih Srba, jer oni ne mogu biti nacionalna manjina. Samo mi možemo biti nezaštićeni, nečuvani i bačeni kao zalogaj viših političkih interesa.

Ja se još sićam, virovatno i vi kad su se susretale vladine i partijske delegacije i izdavale su zajedničke izjave u kojima su konstatirali da je narodnosno pitanje kako u Jugoslaviji tako i u Mađarskoj na primeran način razrišeno. Istodobno su ukinuli sve hrvatske škole, sve hrvatske kulturne organizacije, ukinuta je Bajska bunjevačka čitaonica, Mohački šokački krug itd. Ja pridlažem: Donesimo odluku da kanimo osnovati zajedničku kulturnu organizaciju i tražimo za to okvire.

INSTITUT "IVAN ANTUNOVIĆ"

Gospodine, velečasni Lazare Ivane Krmpotiću,

ja nikad neću zaboraviti onaj lipanjski dan kad smo se upoznali na obali Šugavice u Baji. To naše prijateljstvo za te tri godine imalo je mnogo radosti, ali isto toliko nevolja i tuge. Kad sam rekao da ima sličnosti između Matice hrvatske i Bajske čitaonice, onda to možemo podvučeno reći i za Institut "Ivan Antunović"

Možda nisam bio u pravu. Možda treba reći: Istovitna nam je sudbina. Šta samo mogu reći "među nam upriko". Ako treba, to rade i javno, ili ako se može sa ućutkivanjem. (na primer: zagrebačka "Danica" za 1992. ni jednu rič ne piše o Bajskim razgovorima, ali ništa zato "Subotička Danica" je to nadoknadila). Ja samtram da ako mi i imamo velikih poteškoća, zato ne treba kloniti, jer ako idemo tim putem koji je I. Antunović odredio, na dobrom smo putu. Nama ne vraćaju zgradu, Institut "Ivan Antunović" isto nema zgradu. Šta još da kažem? Valjda toliko da nećemo kloniti!

BOSANSKI FRANJEVCI

Prošle godine na ovim Bajskim razgovorima sudjelovali su i franjevci iz Bosne. Na prvom takvom Razgovoru, koji smo 1990. god. organizirali kao "simpozij", sv. Misu kao osobni izaslanik kardinala Franje Kuharića, zagrebačkog nadbiskupa služio je o. fra Efrem Kujundžić, Bunjevac iz Subotice, a već 21 godinu živi u Beču u hrvatskoj katoličkoj misiji.

Za nas je veoma velika radost što ga i ove godine ovdi možemo pozdraviti. Ostat će zapisano u povisti da je on služio svetu Misu na proštenje sv. Antuna u franjevačkoj crkvi u Baji, kad su bili prvi Bajski razgovori.

Na drugim Bajskim razgovorima sam rekao da su franjevci bili nama jedini štit i kad su razformirali Franjevački red u Mađarskoj, ostali smo sami i razštrkali se ko pilići.

Mi smo tražili i sad tražimo i molimo da franjevci dođu natrag u bajski franjevački samostan. Taj je samostan uvijek bio njihov i mi ih željno čekamo. Ali, rat je! Razoren je Vukovar, a sad već mnogi gradovi u Bosni, no i to će jedared prestati. Taj bis, taj rat ne može civilizirani svit gledati skrštenim rukama. Kad se sve to završi, mi ćemo osobno njih potražiti i zamoliti da dođu. Ako sada u žarištu rata moraju napustiti svoje samostane u Bosni, neka dođu u Baju, rado ih čekamo. Kao što smo sve izbiglice, koji su nama došli, primili, prihvatili, pomogli, i franjevce ćemo sa posebnom pažnjom čekati.

UDRUŽENJE VOJVOĐANSKIH I PODUNAVSKIH HRVATA

Uvijek smo rado dočekali naše Bunjevce iz Zagreba, koji su morali napustiti svoj zavičaj i naći utočište u Zagrebu. Te veze, te kontakte nikada nećemo prikriti. Za nas je velika čast što su i ove godine došli na Bajske razgovore. Ja smatram, da kad dođu ovamo u Baju, barem malo osićaju žar i miris svojeg rodnog grada, metropole Bunjevaca, drevne Subotice.

ODNOSI SA SAVEZOM HRVATA U MAĐARSKOJ

Da ne okružujem pitanje, odmah na početku toliko: Nema odnosa i suradnje. Ove godine u Kaćmaru tamošnja organizacija "Neven" priredila je prelo. Na prelo su pozvali zastupnike Bunjevačke šokačke stranke iz Subotice. To je u stvari bila manifestacija suradnje te dvije organizacije.

U "Hrvatskom glasniku" koji objavljuje Savez Hrvata u Mađarskoj piše da je zasjedalo Predsjedništvo Saveza Hrvata u Mađarskoj i tamo je bilo riči o tome na kakav način će surađivati Savez Hrvata u Mađarskoj i oranizacija "Neven" u Kaćmaru, koja saraduje sa Bunjevačko šokačkom strankom u Subotici.

Bajska bunjevačka katolička čitaonica nije kolektivni član Saveza Hrvata u Mađarskoj i nikada neće ni u jednom kolu igrati sa Anom Prčić, ni sa kaćmarskim "Nevenom", a u takvim okolnostima, ni sa Savezom Hrvata u Mađarskoj.

Mađarski Parlament prošle godine je odredio 18,5 miliona forinti iz državnog budžeta za hrvatske organizacije u Mađarskoj. Bajska bunjevačka čitaonica nije dobila od tih novaca ni forintu. Sada kad Savez Hrvata u Mađarskoj te novce dili po virnosti kao feudalac, nama ti novci ni ne tribaju. Mi nismo vazali Saveza Hrvata u Mađarskoj. Mi smo samostalna organizacija i nikad se nećemo družiti sa onima koji kidaju plakate nama bliskima, to jest Demokratskom savezu Hrvata u Vojvodini.

Mi smo pozvali pridsidnika Saveza Hrvata u Mađarskoj gospodina Đuru Frankovića da dođe da rasčistimo sva pitanja. Ne, on nema vrimenta, a ja smatram da nema ni hrabrosti. Žao mi je što nije tu i tako sam prinuđen da govorim u njegovom odsustvu.

Gospodin dr Đuro Šarošac je napisao članak u Hrvatskom glasniku, u kojem se isto ne slaže sa metodama pridsidnika Saveza Hrvata u Mađarskoj. Ja ovdi izjavljujem znajući da su to teške optužbe kako se Savez Hrvata u Mađarskoj protivzakonito služi novčanim sredstvima. To izjavljujem na osnovu pisma koje sam dobio od glavnog tužilaštva u Budimpešti. Ja sa ovog mista predlažem pridsidniku Saveza Hrvata u Mađarskoj da sredi te protivzakonite stvari u Savezu Hrvata u Mađarskoj i onda ćemo naći zajedničku platformu da surađujemo.

Mi nismo i nikada nećemo biti vazali pridsidnika Saveza Hrvata u Mađarskoj. Ne tribaju nam mrve što smete spahija sa stola birošima. Nema pravo da govori u ime svih Hrvata u Mađarskoj. Na prvom saboru HDZ-a u Zagrebu u dvorani "Vatroslav Lisinski" pridsidnik Đuro Franković je rekao: "Ako crvenu lisicu ufarbaju na bijelo, ona će i onda kokoške krasti".

Dame i gospodo, štovani prijatelji!

A sada, da imam s čim početi na godinu, završavam ričima biskupa Ivana Antunovića: "Živite sa svim narodima u miru i bratskoj slozi gradite bolji i jedinstveniji svijet".

Doprinosite na oltar zajedništva onu svetu baštinu ćirilo-metodsku na koju Ivan Pavao II. upozorava postavljajući svetu Braću Ćirila i Metoda za zaštitnike Evrope. No, pri tom dok živite sa svima "u ljubavi i bratskoj slozi, da ostanemo svaki pri onom što nam je sveto i mило, što nam je od vikovah duši i srcu priraslo" ("Rasprava", str. 180).

"U gradnji tog jedinstvenog i boljeg svijeta sačuvajte svoju samobitnost. Budite ono što jeste i ne zaboravite da ćete to postići samo po vjeri i suživotu sa Isusom Kristom u krilu jedine, svete, katoličke, apostolske Crkve, na slavu Oca, na čast Sina, Gospodina našega Isusa Krista, u Duhu Svetom, u zajedništvu sa presvetom Djevicom Marijom, našom najvjernijom Odvjetnicom od sada pa do vječnosti".

Dame i gospodo!

Zahvaljujem gospodinu Tomislavu Vukoviću, predsjedniku Udruženja podunavskih i vojvodanskih Hrvata u Zagrebu na paketima knjiga koje je dao kao dar Bajskoj bunjevačkoj čitaonici. Isto tako zahvaljujem gospođi Janji Horvat, savjetniku u Uredu za nacionalne manjine na knjigama koje je darovala našoj čitaonici. Hvala vam!

(Govor predsjednika Čitaonice, Antuna Mujića na Bajskim razgovorima "Bunjevci danas" u Baji, 14. lipnja 1992. god.)

POZDRAV U IME MATICE HRVATSKE

Gospođe i gospodo!

Dopustite mi da vas pozdravim u ime Upravnog i Glavnog odbora Matice hrvatske u Zagrebu. Dopustite da ovom prilikom izrazim svoju zahvalnost gospodinu A. Mujiću i gospodinu dr Ivanu Vaciću što su uputili poziv Matici hrvatskoj da netko u njeno ime danas ovdje bude prisutan.

Ja osobno imam veliku čast što sam se prvi našao na ovakvom skupu ovolikog broja Bunjevaca. Zaista mi je čast i velika radost, jer do sada sam imao priliku, kao vjerojatno i mnogi Hrvati iz drugih krajeva, da vidim velike skupine. Ja sam južnjak iz okolice Sinja i zato mi srce igra.

Vas je životna sudbina tijekom stoljeća rasula svuda tako da nema šanse bilo kojem Hrvatu iz drugih krajeva a da ne upozna u svom životu barem jednog Bunjevca.

Ja sam imao čast upoznati jednog Bunjevca, baš pravog Bunjevca i to ovdje spomenutoga i prisutnoga Antu Sekulića. Neka se on sada ne srdi, ali ja moram kazati da je to poznanstvo za mene osobno ne samo radost, veselje i korist, nego je imalo svoju veliku svrhu za opću hrvatsku stvar i na korist Bunjevaca kao ogranka hrvatskog naroda.

Evo o čemu se radi. To moram reći. Vi ćete meni sada malo dopustiti da nešto kažem iz osobnog života, jer je vezano za ovu bunjevačku problematiku i za život Bunjevaca.

Ja sam se nakon nekih životnih okolnosti, poslije jednog brodoloma, poslije Karadorđeva našao u Leksikografskom zavodu, koji je vodio Miroslav Krleža, sigurno najplodniji pisac tokom hrvatske povijesti književnosti po tom što je napisao najveći broj knjiga. Moram reći da je imao osjećaj za Bunjevce i znanje o Bunjevcima.

Možda zahvaljujući baš toj okolnosti što sam imao sreću upoznati dr Antu Sekulića i što sam imao naklonost u zavodu našega glavnoga šefa Miroslava Krleže, mi smo u edicijama, koje sam ja uređivao tijekom posljednjih 20 godina u Leksikografskom zavodu, mogli umetnuti elementarne obavijesti o Bunjevcima kojih do sada u edicijama te kuće nije bilo. Toga nije bilo ne samo u izdanjima te kuće, nego i u drugim izdanjima u cijelom poslijeratnom vremenu. To je, jamačno, bilo prvi put da se u ono vrijeme u tako ozbiljnim i na neki način oficijelnim kulturno-znanstvenim izdanjima prezentira problematika Bunjevaca. To je u prvom redu

književnost bunjevačkih Hrvata. Obuhvaćeni su svi ogranci bunjevačkog roda s jedne i s druge strane trianonske granice država. Zahvaljujući maru, ljubavi i predanosti Ante Sekulića mi smo u Enciklopediji Jugoslavije u izdanju Leksikografskog zavoda u Zagrebu objavili članke o glavnim ličnostima iz bunjevačke povijesti. (na pr. članak "Antunović, Ivan", I. sv. 131. str. i velik članak "Bunjevci", II. sv. 304-309. str. (U tri sveska "Hrvatskog biografskog leksikona" u izdanju istoga Zavoda prikazan je život i rad nekoliko istaknutih predstavnika bačkih Hrvata. - napomena urednika)

Koga to zanima, može pogledati ta izdanja pa će se tamo osvjedočiti. Ja ovdje moram kazati da je to zasluga Ante Sekulića, a sve što je tamo loše, ili što je propušteno, a moralo se kazati, to je moja krivica.

Toliko kao uvod u ono što sam htio reći o Matici hrvatskoj i što vi značite za Maticu, a što bi Matica morala vama značiti.

Gospodin Antun Mujić uputio nam je poziv i naznačio što bi bila tema o kojoj bih ja govorio. To je važnost kolektivnog članstva kulturnih ustanova bunjevačkih Hrvata u Matici hrvatskoj.

Vjerujem da znate kako Matica hrvatska u svojim Pravilima načelno predviđa i taj oblik članstva, tj. kolektivnog članstva hrvatskih kulturnih ustanova bilo gdje se nalazile. Kad i ne bi to bilo u Pravilima, to bi tako moralo biti. Zato Matica hrvatska očekuje da se Bajska bunjevačka katolička čitaonica i druge hrvatske ustanove iz ovih krajeva učlane kao njeni kolektivni članovi.

Smatram da nije potrebno vama mnogo govoriti o Matici hrvatskoj. To nema potrebe, jer vi znate vrlo dobro da je to najstarija kulturna ustanova hrvatskog naroda. Ove 1992. god. ona je u trostrukom svom zlatnom jubileju (1842 - 1992. god.) slavi 150. obljetnicu svoga opstanka. Mi ćemo na jesen imati malo veću i dostojniju proslavu toga jubileja pa želim da i bunjevački Hrvati i vi budete prisutni i zastupljeni na toj proslavi.

Matica hrvatska je kroz svoju povijest djelovala kao nacionalna institucija koja je održavala svijest i duh hrvatskoga naroda na različite načine: svojim publikacijama i drugim djelatnostima.

Djelovala je i misionarski. Svuda gdje su bili Hrvati kao pojedinci ili kao obitelj i zajednica, tamo je bila i Matica hrvatska kao stanište i žarište, ali živilo se u posebnim prilikama. Hrvatska nije imala svoga političkog suvereniteta. To je dalo pečat cjelokupnoj djelatnosti Matice hrvatske. Ona je nastupala u tim uvjetima tijekom svojih 150 godina. Kao institucija nastupala je svojim djelatnostima u ime opstanka hrvatskog naroda. U ime njegovog kulturnog i nacionalnog bića tražila je svoje mjesto pod suncem. Prema tadašnjim političkim vlastima i prema državnim organima djelovala je

manje ili više opoziciono, tražeći za hrvatski narod u kulturnoj sferi ono što mu pripada. Zahvaljujući tome, ona je mnogo postigla. Međutim, na sreću, okolnosti su se promijenile, čemu smo mi svjedoci. Hrvatska je postala suverena, nezavisna država. Matica hrvatska danas u tim okolnostima nema pred sobom nijednog Khuena Hedervarija na Gornjem gradu u Zagrebu, ni bilo kojeg predstavnika nekog drugog državnog suvereniteta.

Matica hrvatska danas djeluje u promijenjenim općim političkim okolnostima. Iz te osnovne činjenice proizilaze mogućnosti za njezin rad i za njezin program. Taj je program u fazi formiranja, u fazi izradbe i on će do glavne svečanosti na jesen biti pripremljen i izrađen. U tom programu sigurno će biti definirano i određeno mjesto za ogranke Matice hrvatske pa i za ogranak koji će obuhvatiti bunjevačke Hrvate.

Mislim da u tom programu Matice hrvatske sa podjednakom važnošću, kako za Hrvate u matičnoj domovini, tako i za Hrvate u mnogim ograncima diljem svijeta, bitan je jedan cilj, a to je da se učini sve da se izide iz stanja duhovne, kulturne i političke zapuštenosti. Ovaj izraz "zapuštenost" je stari izraz hrvatskog nacionalnog ideologa, najvećeg među svima koji su ikada bili, dr Ante Starčevića, koji je u svoje vrijeme definirao da je hrvatski narod "zapušten narod" ili "zaturen narod".

Vi znate da su hrvatske državne vlasti sada objavile jedan takav program prevladavanja takvog povijesno naslijeđenog stanja zaturenosti ili zapuštenosti. Ja bih vam o tome mogao dugo pričati, ali sada nije prilika i ne mogu vam oduzimati vrijeme.

(...) Treba reći što bi bilo najbitnije i najvažnije i što se može očekivati od kolektivnog članstva u Matici hrvatskoj. Tu je sada poenta zašto sam ovdje prisutan i zašto je Matica hrvatska pozvana da kažem kako zamišljam to kolektivno članstvo u Matici hrvatskoj bunjevačkih Hrvata, njihovih kulturnih organizacija i ustanova pa i Bajske bunjevačke čitaonice. Vrlo pragmatički. Matica hrvatska će morati pomoći ograncima bunjevačkih Hrvata i njihovim institucijama. Treba pomoći i u školovanju djece u onoj vrsti izobrazbe koja je bitna radi održavanja nacionalne svijesti i nacionalne kulture bez kojih se ne može govoriti o opstanku naroda.

Prema tome, ova organizacijska povezanost, ovo kolektivno članstvo mora biti prilika i poticaj da se ostvare neki sasvim određeni korisni ciljevi.

Danas je bilo vrlo dirljivo gledati ovu djecu van. Time počinje, ali mora se raditi sa svim uzrastima, mora biti obuhvaćena i srednja škola i sveučilište. To su različiti oblici pomaganja u odgoju mladeži i pomaganje održavanja nacionalne i kulturne svijesti među onim ograncima hrvatskog naroda koji ne živi u matičnoj domovini. Prema tome, kada govorimo o kolektivnom

članstvu u Matici hrvatskoj vaših kulturnih institucija, onda vidim svrhu u takvim oblicima kao što je pomoć u izobrazbi mladeži, pomoć u publikacijama i knjigama, pomoć u raznim manifestacijama kao što je i ova i kao što će biti mnoge druge, a osobito pomoć u istraživanju.

Ovdje su danas sjajni takvi primjeri. Zato sam zahvalan gospodinu Marinu Mandiću i gospodinu Lazaru Krmpotiću i svima koji drže luč i koji drže pod okom ono što je bitno u kulturnoj i duhovnoj supstanci bunjevačkih Hrvata. Takve stvari moraju doći na opću hrvatsku nacionalnu razinu, ali jedna stvar mora biti predmetom sviju nas i sviju vas, osobito vaših intelektualaca ovdje i u Budimpešti i u drugim krajevima gdje žive Hrvati, a to je pomoć da se istraže oni korijeni i ona isprepletenost koja Hrvate veže s Mađarskom. To je važno toliko više ukoliko ste vi građani i državljani Mađarske. Hrvatski narod ima sa Mađarskom povijesnu vezu dulju i veću nego sa bilo kojim drugim susjednim narodom u Europi sa različitim oscilacijama i različitim sudbinama. Sada o tome nećemo opširnije govoriti, ali poznato je da u mađarskim arhivima ima više državnopravnih dokumenata nego ih mi imamo u Zagrebu ili bilo kojoj drugoj nacionalnoj instituciji. Prema tome, došlo je vrijeme da se rastvore stvari, došlo je vrijeme da se okupe istraživačke mlade snage da se osvijetli i rasvijetli sve ono što se rasvijetliti može u interesu budućnosti i opstanka bunjevačkih Hrvata na ovim prostorima. Ali, dopustite da kažem jednu stvar koja ima političku važnost. Vi vidite kako nacionalni ogranci etničkih velikih matica (naroda) mogu biti uzročnici najvećih tragedija vlastitih i vlastitog naroda i vlastite matice. To se dogodilo u Hrvatskoj. Zato dopustite da vas upozorim i da vam kažem: Ogranak matičnog naroda sve što čini u kulturnom, političkom i nacionalnom smislu mora biti lišeno od trećih misli. Treća misao može dovesti do nesreće. Treća misao je živjeti u jednoj državi, u jednoj zemlji među većinskim narodom i neprekidno misliti da ti je to neprijateljski narod protiv kojega se treba boriti.

Mislim da u modernom svijetu postoje mnogi drugi načini kako se može organizirati život jednog naroda etničkog ogranka koji živi u nekom drugom suverenitetu. Zato postoje dvije formule. Prva formula je: Vjernost i politička lojalnost državi u kojoj si. Druga formula: Ljubav prema zemlji iz koje si.

U to ime vrata Matice hrvatske kao opće hrvatske nacionalne institucije bit će uvijek otvorena za svaku vašu inicijativu, za svaki vaš program, bilo da je organiziran zajednički ili individualno. Kad po individualnoj inicijativi dodete u Zagreb, ta vrata moraju biti otvorena i onda ako su zatvorena zbog nekog nemara ili zaborava na dužnosti. (...)

(Govor na Bajskim razgovorima "Bunjevci danas" u Baji, 14. lipnja 1992. god.)

KUD "BUNJEVAČKO KOLO"

Dragidomaćini i gosti!

Mi okupljeni u Kulturno-umetničkom društvu "Bunjevačko kolo" u Subotici pozdravili smo sa simpatijom prve Bajske razgovore sa temom "Bunjevci danas". Odmah poslije tih prvih razgovora, posebno poslije drugih razgovora prošle godine razmišljali smo o tome da bismo i mi trebali biti domaćini jednih od narednih razgovora. Danas bez ikakve griže savjesti možemo reći da bez naše krivice to ne možemo učiniti. Ipak smo sretni što ti razgovori teku dalje i znamo da je u tome najveća zasluga Bajske bunjevačke katoličke čitaonice, svih njenih članova, a posebno njenog predsjednika gospodina Antuna Mujića. Hvala im zbog toga u ime "Bunjevačkog kola".

Hvala organizatoru i zbog toga što mi je kao predsjedniku KUD "Bunjevačko kolo" pružio mogućnost da vas upoznam sa našim radom i s našim planovima, a time sam dobio priliku da od ovako uglednog skupa čujemo kritike, primjedbe i sugestije.

Znate da je "Bunjevačko kolo" osnovano 18. siječnja (januara) 1970. godine pod imenom Hrvatsko kulturno umjetničko društvo "Bunjevačko kolo". Pod tim imenom "Bunjevačko kolo" je živjelo i djelovalo do polovine 1973. god. i tada na osnovu odnosa prema nama članovima toga Društva a pod pritiskom moćne partije izbačen je pridjev "hrvatsko" i od toga vremena pa do danas "Bunjevačko kolo" živi i radi kao Kulturno umjetničko društvo.

Poslije izbacivanja slova H iz skraćenice toga naslova Društva bila je opasnost da iz naslova ispadne i koje drugo slovo, jer rad društva se sveo na folklor i tamburaše. Zato je Društvo čitav taj period vremena muku mučilo da se očuva kao "kulturno" a ne kao "umetničko".

Do obnove rada KUD "Bunjevačko kolo" došlo je nastojanjem grupe ljudi koji su drugom polovinom 1988. god. gotovo silom se uključili u rad Predsjedništva i u rad sekcija. U atmosferi kada je to životarenje svima dosadilo mi smo dočekali političke promjene koje su se u to vrijeme nagovještavale.

U proljeće 1991. god. izabrano je novo Predsjedništvo iz kruga članstva, a ne kao ranije kada je bilo delegirano iz raznih društveno-političkih institucija. Donet je nov Program rada i nov Statut u kojem je u članu 2 zapisano da je zadatak Društva da razvija kulturu i njeguje kulturnu tradiciju i običaje Hrvata - Bunjevaca i drugih naroda i narodnosti našeg kraja.

U periodu obnovljenog rada KUD "Bunjevačko kolo" ponovo je organiziralo tri "Velika prela" u Subotici, u zimu 1990, 1991. i 1992. god. i dvije obnovljene dužijance. "Veliko prelo" je isključivo naša priredba, a u dužijanci je naš doprinos najveći. Obnovljen je rad i drugih sekcija. Danas osim folklorne kao najživotnije sekcije radi Muzička, Likovna, Literarna, Dramsko-recitatorska, Naučno-istraživačka, Pravna i Filatelistička sekcija.

U ovom periodu KUD "Bunjevačko kolo" gostovalo je dva puta u Berlinu, u Švedskoj i više puta na prelima u Mađarskoj. Prije ratnog sukoba bili smo i u Slavonskom Brodu, Beogradu, Loznici i više puta na smotri u Rumi. Naša Likovna sekcija ima svoju koloniju u Đurđinu. Likovna sekcija tokom godine prosječno organizira četiri veće i više manjih slikarskih izložbi.

Literarna sekcija okuplja više uglednih književnika i bila je veoma aktivna, a napose njen voditelj Vojislav Sekelj, književnik iz Subotice i potpredsjednik našeg Društva. On je najzaslužniji što je ova sekcija organizirala niz vrlo lijepih i posjećenih književnih večeri. Tako je u Subotici predstavljena knjiga dr Ante Sekulića "Bački Bunjevci i Šokci" (Zagreb, 1989.) i o.Tome Vereša "Pružene ruke" (Zagreb, 1989.)

Održane su književne večeri posvećene pjesničkom stvaralaštvu Jakova Kopilovića, Ivana Pančića i drugih. Ne želim povrijediti skromnost našeg potpredsjednika, ali reći ću još samo nekoliko riječi o njemu. Mi sada u "Bunjevačkom kolu" pripremamo veliko književno veče posvećeno Vojislavu Sekelju povodom objavljivanja njegove zadnje zbirke pjesama "Rič fali" (1991.), koju je ilustrirao član naše Likovne sekcije, akademski slikar Ivica Balažević. Ovo književno veče bit će u dvorani KUD "Bunjevačko kolo" u Subotici. (Preradovićeve 4).

Sa novim knjigama javili su se članovi Literarne sekcije: Milovan Miković sa zbirkom pjesama "Avaške godine" (1991.), Milivoj Prčić sa romanom "Stari zid" (Subotica, Osvit, 1992.), zatim Petko Vojnić Purčar i dr.

U proteklom periodu dosta smo se bavili našim prostorijama. U vrijeme dok je zamro rad Društva, mnogo toga od prostorija je dato u zakup i to dosta nepovoljno i na duži rok. Sada polako vraćamo te društvene prostorije. Međutim, to je stara zgrada i potrebno je njeno renoviranje. Ipak smo odlučili da počnemo osposobljavati za rad našu veliku dvoranu. Naš potpredsjednik Alojzije Stantić vodi grupu stručnjaka koji su privrženi "Bunjevačkom kolu" i treba da osigura novce i uradi taj posao. Mi nemamo novaca ni za izvršavanje svojih redovnih poslova i zadataka. Za kulturu se sada malo izdvaja, a izdvojeno se za nas nepovoljno podijeli. Sa druge strane, naši članovi nisu iz slojeva društva koji bi mogli značajnije pomagati Društvo svojom članarinom ili darovima.

U članstvu su zastupljeni svi narodi koji žive u našem kraju, ali su najbrojniji Bunjevci. Smatramo da KUD "Bunjevačko kolo" treba da bude van prevelikog utjecaja bilo koje političke stranke, ali isto tako pripadnik bilo koje stranke može biti član "Bunjevačkog kola", a kao član može sudjelovati u radu i upravljanju Društva. Naši članovi se nigdje ne moraju izjašnjavati kojem narodu pripadaju, jer mi osim kulture Hrvata - Bunjevaca njegujemo i kulturu ostalih naroda sa kojima živimo na istom prostoru. KUD "Bunjevačko kolo" se trudi da dobro surađuje sa svim kulturno-umjetničkim društvima u našoj sredini, a posebno kulturno-umjetničkim društvima drugih naroda. Posebno nam je stalo do suradnje sa ostalim bunjevačkim društvima u Vojvodini. Imamo dobre veze sa KUD "Matija Gubec" u Tavakutu i KUD "Vladimir Nazor" u Somboru. Isto tako, bolje nego ranije, surađujemo sa bunjevačkim društvima u Mađarskoj, ali smatramo da se ta suradnja mora i dalje proširivati. Naš i njihov položaj je sada izjednačen u odnosu na našu matičnu zemlju. Što se tiče naših odnosa sa matičnom zemljom nama je teško što to nije razriješeno među novim državama. Smatramo da smo mi sada dijaspora sa najmanje veza sa matičnom zemljom. Do sada mi nismo bili dijaspora u pravom smislu, jer smo bili u jednoj državi i zato se sada teško snalazimo u ovoj novonastaloj situaciji.

Primjera radi navodim da smo pozvani da sudjelujemo na Međunarodnoj smotri folklora u Zagrebu od 25. do 29. srpnja ove godine. Prihvatili smo taj poziv, ali nismo sigurni da ćemo moći otići. Sve nas u Vojvodini pogađa blokada, ali ne pada nam jednako teško. Svi se nadaju da će se u blokadi naći neka pukotina, a mi bački Bunjevci mislimo da za nas treba da to bude naša matična zemlja. Zato ovdje prisutne iz matične zemlje molim da nam pomognu. Molim za KUD "Bunjevačko kolo" i konkretno za slučaj koji sam naveo.

Evo ukratko o radu i problemima KUD "Bunjevačko kolo". Mislio sam da to treba reći u ovom uvodnom izlaganju. Ponovo smo danas s vama u nadi da će i ovi razgovori pomoći da već iduće godine predstavnik "Bunjevačkog kola" može napisati ljepši izvještaj. Na kraju u ime "Bunjevačkog kola" želim da jedan zid Bajske bunjevačke katoličke čitaonice krasi slika, dar naše Likovne sekcije, zapravo dar našeg slikara Stipana Šabića. Ja ovaj dar predajem predsjedniku gospodinu Antunu Mujiću. (Publika to pozdravlja aplauzom.)

(Antun Mujić je zahvalio uz želju da ova zgrada Čitaonice doista bude naša.)

(Govor Bele Ivkovića na Bajskim razgovorima "Bunjevci danas" u Baji, 14. lipnja (juna) 1992. god.)

PREGLED RADA INSTITUTA "IVAN ANTUNOVIĆ" U 1991. GOD.

Unatoč nemalim poteškoćama koje je sa sobom donio rat kojega smo nažalost još i danas svjedoci, i pored opstrukcija Institut "Ivan Antunović" ipak može pokazati veoma pozitivnu bilancu svoga djelovanja u protekloj 1991. godini.

1. Zalaganjem Instituta u hrvatskim selima u Rumunjskoj organizirane su prve pučke emisije nakon 54 godine. Misije je vodila ekipa hrvatskih salezijanaca (o. Ambrozije Matušić) sestre Kćeri Božje ljubavi (s. Silvana Jukić, s. Darija Čutuk i s. Slavica Buljan) i Lazar I. Krmpotić, predsjednik Instituta. Tom zgodom rodila se misao, da se u cilju očuvanja katoličke vjere i hrvatske nacionalne svijesti u tom dijelu našeg naroda, da sestre Kćeri Božje ljubavi otvore i među tamošnjim Hrvatima kuću sa tim da bi iz jednog centra katehizirale i poučavale u školama hrvatski jezik, povijest i pjevanje u svih sedam karaševskih škola. Misao je prihvaćena i polagano se radi na njezinom ostvarenju. Možda sestre prihvate rad i u jednoj velikoj bugarskoj župi u rumunjskom dijelu Banata.

2. Svečano je uručeno 22. travnja 1991. god. prof. Beli Gabriću, članu Vijeća Instituta, najviše crkveno priznanje "Pro Ecclesia et Potifice" u povodu 70. obljetnice života i 50. obljetnice književnog rada za njegov neumorni rad na očuvanju, njegovanju i unapređivanju kulture bačkih Hrvata i hrabro svjedočenje svoje vjere i nacionalnog identita u najtežim ratnim i poratnim vremenima sve do naših dana. To je prvo ovakvo priznanje jednom vjerniku u Bačkoj.

3. Jedno od najbolnijih mjesta u životu Instituta "Ivan Antunović" od samog njegovog osnutka jest njegov smještaj. U dekretu o osnutku određeno je sjedište Instituta u Subotici u Harambašićevoj ulici broj 7. Svakom je jasno da je u istoj zgradi Župni ured sv. Terezije, te da tamo za Institut nema više mjesta od one jedne sobe u kojoj je smještena arhivska građa ove Ustanove. Svi pokušaji da se na miran, ljudski i kršćanski način riješi pitanje smještaja Instituta, premještanjem njegova predsjednika u jednu subotičku župu, ostali su bez uspjeha. Dapače, uljudne molbe različitih kulturnih institucija nisu bile dovoljne da se pozitivno riješi taj problem.

4. U povodu 50. obljetnice smrti (1941.) našeg šokačkog pjesnika Stipe Bešlina bio je planiran jednodnevni znanstveni skup o pokojnom pjesniku i naručeno je njegovo poprsje kod Zvonimira Orčića, sina našeg poznatog

U članstvu su zastupljeni svi narodi koji žive u našem kraju, ali su najbrojniji Bunjevci. Smatramo da KUD "Bunjevačko kolo" treba da bude van prevelikog utjecaja bilo koje političke stranke, ali isto tako pripadnik bilo koje stranke može biti član "Bunjevačkog kola", a kao član može sudjelovati u radu i upravljanju Društva. Naši članovi se nigdje ne moraju izjašnjavati kojem narodu pripadaju, jer mi osim kulture Hrvata - Bunjevaca njegujemo i kulturu ostalih naroda sa kojima živimo na istom prostoru. KUD "Bunjevačko kolo" se trudi da dobro surađuje sa svim kulturno-umjetničkim društvima u našoj sredini, a posebno kulturno-umjetničkim društvima drugih naroda. Posebno nam je stalo do suradnje sa ostalim bunjevačkim društvima u Vojvodini. Imamo dobre veze sa KUD "Matija Gubec" u Tavakutu i KUD "Vladimir Nazor" u Somboru. Isto tako, bolje nego ranije, surađujemo sa bunjevačkim društvima u Mađarskoj, ali smatramo da se ta suradnja mora i dalje proširivati. Naš i njihov položaj je sada izjednačen u odnosu na našu matičnu zemlju. Što se tiče naših odnosa sa matičnom zemljom nama je teško što to nije razriješeno među novim državama. Smatramo da smo mi sada dijaspora sa najmanje veza sa matičnom zemljom. Do sada mi nismo bili dijaspora u pravom smislu, jer smo bili u jednoj državi i zato se sada teško snalazimo u ovoj novonastaloj situaciji.

Primjera radi navodim da smo pozvani da sudjelujemo na Međunarodnoj smotri folklora u Zagrebu od 25. do 29. srpnja ove godine. Prihvatili smo taj poziv, ali nismo sigurni da ćemo moći otići. Sve nas u Vojvodini pogađa blokada, ali ne pada nam jednako teško. Svi se nadaju da će se u blokadi naći neka pukotina, a mi bački Bunjevci mislimo da za nas treba da to bude naša matična zemlja. Zato ovdje prisutne iz matične zemlje molim da nam pomognu. Molim za KUD "Bunjevačko kolo" i konkretno za slučaj koji sam naveo.

Evo ukratko o radu i problemima KUD "Bunjevačko kolo". Mislio sam da to treba reći u ovom uvodnom izlaganju. Ponovo smo danas s vama u nadi da će i ovi razgovori pomoći da već iduće godine predstavnik "Bunjevačkog kola" može napisati ljepši izvještaj. Na kraju u ime "Bunjevačkog kola" želim da jedan zid Bajske bunjevačke katoličke čitaonice krasi slika, dar naše Likovne sekcije, zapravo dar našeg slikara Stipana Šabića. Ja ovaj dar predajem predsjedniku gospodinu Antunu Mujiću. (Publika to pozdravlja aplauzom.)

(Antun Mujić je zahvalio uz želju da ova zgrada Čitaonice doista bude naša.)

(Govor Bele Ivkovića na Bajskim razgovorima "Bunjevci danas" u Baji, 14. lipnja (juna) 1992. god.)

PREGLED RADA INSTITUTA "IVAN ANTUNOVIĆ" U 1991. GOD.

Unatoč nemalim poteškoćama koje je sa sobom donio rat kojega smo nažalost još i danas svjedoci, i pored opstrukcija Institut "Ivan Antunović" ipak može pokazati veoma pozitivnu bilancu svoga djelovanja u protekloj 1991. godini.

1. Zalaganjem Instituta u hrvatskim selima u Rumunjskoj organizirane su prve pučke emisije nakon 54 godine. Misije je vodila ekipa hrvatskih salezijanaca (o. Ambrozije Matušić) sestre Kćeri Božje ljubavi (s. Silvana Jukić, s. Darija Čutuk i s. Slavica Buljan) i Lazar I. Krmpotić, predsjednik Instituta. Tom zgodom rodila se misao, da se u cilju očuvanja katoličke vjere i hrvatske nacionalne svijesti u tom dijelu našeg naroda, da sestre Kćeri Božje ljubavi otvore i među tamošnjim Hrvatima kuću sa tim da bi iz jednog centra katehizirale i poučavale u školama hrvatski jezik, povijest i pjevanje u svih sedam karaševskih škola. Misao je prihvaćena i polagano se radi na njezinom ostvarenju. Možda sestre prihvate rad i u jednoj velikoj bugarskoj župi u rumunjskom dijelu Banata.

2. Svečano je uručeno 22. travnja 1991. god. prof. Beli Gabriću, članu Vijeća Instituta, najviše crkveno priznanje "Pro Ecclesia et Potifice" u povodu 70. obljetnice života i 50. obljetnice književnog rada za njegov neumorni rad na očuvanju, njegovanju i unapređivanju kulture bačkih Hrvata i hrabro svjedočenje svoje vjere i nacionalnog identita u najtežim ratnim i poratnim vremenima sve do naših dana. To je prvo ovakvo priznanje jednom vjerniku u Bačkoj.

3. Jedno od najbolnijih mjesta u životu Instituta "Ivan Antunović" od samog njegovog osnutka jest njegov smještaj. U dekretu o osnutku određeno je sjedište Instituta u Subotici u Harambašićevoj ulici broj 7. Svakom je jasno da je u istoj zgradi Župni ured sv. Terezije, te da tamo za Institut nema više mjesta od one jedne sobe u kojoj je smještena arhivska građa ove Ustanove. Svi pokušaji da se na miran, ljudski i kršćanski način riješi pitanje smještaja Instituta, premještanjem njegova predsjednika u jednu subotičku župu, ostali su bez uspjeha. Dapače, uljudne molbe različitih kulturnih institucija nisu bile dovoljne da se pozitivno riješi taj problem.

4. U povodu 50. obljetnice smrti (1941.) našeg šokačkog pjesnika Stipe Bešlina bio je planiran jednodnevni znanstveni skup o pokojnom pjesniku i naručeno je njegovo poprsje kod Zvonimira Orčića, sina našeg poznatog

kiparskog majstora Neste. Sve te akcije su radi ratne situacije odložene za mirnije dane.

5. Institut je sudjelovao u organizaciji i preimenovanju "Bajskog simpozija" Bajske razgovore" sa podnaslovom "Bunjevci danas".

Ta godišnja manifestacija ima zadatak pratiti kulturna, društvena, crkvena i politička zbivanja među Hrvatima sa jedne i sa druge strane trianonske granice, vrednovati ih i po mogućnosti usmjeravati.

6. Institut ima zadatak povezivati se sa sličnim ustanovama koje se bave kulturnom djelatnošću. U tom smislu uspostavljena je suradnja sa Hrvatskim kulturnim društvom "Napredak" ogranak iz Tuzle. Zbor "Albe Vidaković" je održao zapažen koncert u Tuzli (13.4.1991.) u povodu otvorenja tuzlanske podružnice spomenutog Društva. U organizaciji istog Društva održan je koncert i u susjednom rudarskom gradiću Lukavcu.

7. Etnografska grupa, danas Etnografski odjel Instituta pokrenula je akciju izdavanja prospekta: "Narodni običaji Hrvata u Bačkoj". Ovih dana je izišao već treći broj. Prvi je posvećen prelu, drugi Matericama, a treći običaju polivanja na drugi dan Uskrsa. U tu akciju smo uključili našeg poznatog akademskog slikara Ivana Balaževića, koji živi u Novom Vinodolskom.

8. "Dani Kruha i Riječi" u 1991. godini bili su posvećeni 600. obljetnici prvog spomena grada Subotice, a prvi put su obavljani u Katoličkom krugu, a ne kako je to do sada bio običaj kroz jedanaest godina u sjemenišnoj kapeli u Paulinumu. Dvorana je za tu manifestaciju premalena, tako da su glazbene točke, u kojima je sudjelovao i tamburaški orkestar, morale odvijati u dvorištu spomenute ustanove.

9. Jedan anonimni rodoljub, koji živi i radi u Njemačkoj, da bi stimulirao mlade hrvatske talente na stvaralački rad, osnovao je nagradu koju smo nazvali "Antušova nagrada". Da bi se ta nagrada dodjeljivala pravedno, Pravna komisija Instituta sačinila je pravilnik za dodjelu "Antušove nagrade", ali prošle godine su nagrade dodijeljene po osobnoj želji darovatelja predsjedniku Kulturno-prosvjetnog društva "Matija Gubec" iz Tavankuta Branku Ištvančiću, tamburaškom orkestru "Hajo" iz Subotice i Grgi Piukoviću, pročelniku Etnografskog odjela ovog Instituta.

10. U okviru proslava 600. obljetnice spomena grada Subotice održana je u Gradskoj biblioteci književna večer, posvećena 70. obljetnici smrti Miroljuba Ante Evetovića. Bila je to prva javna književna večer održana poslije rata u Subotici, a posvećena književnom stvaralaštvu jednog svećenika, a predavač je bila katolička redovnica s. Eleonora Merković (28.8.1991.)

11. Institut je uspostavio vezu sa "Zajednicom šokačkih Hrvata" u Santovu i po njihovoj želji predsjednik ove Ustanove održao je dva predavanja: jedno o obnoviteljskom radu biskupa Ivana Antunovića i drugo o zaslugama bosanskih franjevac za Hrvate u Mađarskoj, a u povodu 700. obljetnice dolaska franjevac u Bosnu. Sudjelovao je na spomenu hrvatskog književnika i kulturnog radnika Branka Filakovića u Santovu u povodu polugodišnjeg spomena poslije njegove smrti. Zauzimanjem ove Ustanove sva su šokačka djeca u Santovu dobila hrvatske katekizme.

12. Susret mladih hrvatskih vjernika Subotice i bliže okoline u postojećim hrvatskim društvenim i crkvenim ustanovama koje trenutačno postoje u Bačkoj. Sve se više osjeća potreba organiziranja naše katoličke mladeži u jedno društvo ili pokret.

13. Svečano je proslavljena 6. listopada 1991. god. obljetnica postojanja Hrvatskog kulturno-prosvjetnog društva "Matija Gubec", koje dugi period vremena radi u Tavankutu pod imenom Kulturno umetničko društvo "Matija Gubec", a prije kratkog vremena vratilo je sebi izvorni naslov.

Radi ratne napetosti odgođene su sve kulturne manifestacije, jedino je u župnoj crkvi Srca Isusova u Tavankutu održana misa za mir na našim prostorima i za žrtve besmislenog rata. U okviru tog liturgijskog slavlja predsjednik ovog Instituta je održao izlaganje o 45-to godišnjoj plodnoj djelatnosti tog Društva. U proslavi je vidnog sudjelovanja uzeo dječiji zbor pod ravnanjem s. Beate Zebić.

14. U prostorijama Katoličkog kruga u Subotici 10. listopada 1991. god. osnovan je Književni odjel ovog Instituta, koji se istovremeno proglasio Književnim klubom "Miroljub". To je posebno značajan datum, jer su se po prvi put poslije rata na okupu našli književni stvaraoci hrvatske narodnosti udruženi u jedan zajednički klub, koji bi trebao poslužiti skupljanju i publiciranju naše književne riječi. Dogovoren je ritam sastajanja i program rada za ovu akademsku godinu.

15. Organizacija "Antunovićeve dana" u Bačalmašu (u Mađarskoj) je održana 23. studenog 1991. god. u župnoj crkvi Uzvišenja sv. Križa i u mjesnom Domu kulture. To je veliki korak naprijed u buđenju svijesti kod naših sunarodnjaka u upoznavanju velike kulturne baštine koju nam je namro biskup Ivan Antunović. Ta će se svečanost ubuduće svake godine organizirati u Bačalmašu. Tom je zgodom katedralni zbor "Albe Vidaković" održao dobrotvorni koncert u korist naših izbjeglica u Mađarskoj.

16. Obitelji pokojnog Ente Ostrogonca i pokojnog Ivana Prčića darovale su stanoviti broj knjiga za knjižnicu "Ivan Kujundžić", koja je još uvijek nesređena i u svojim konstitutivnim dijelovima! O svemu tome postoji

uredna dokumentacija, knjige su na čuvanju kod prof. Bele Gabrića, odnosno u župi sv. Terezije.

17. Tijekom cijele prošle godine vode se pregovori da bi bosanski franjevci preuzeli vodstvo hrvatske katoličke misije u Baji, a kasnije na traženje Hrvatske gimnazije u Budimpešti vidjela se potreba da se jedna takova misija otvori u Budimpešti. Franjevci će preuzeti službu katehete u spomenutoj gimnaziji koja ima oko 340 đaka te pastoralne skrbi vjernika u samoj Budimpešti, te susjednim hrvatskim mjestima Tukulji i Erčinu. Akcija je u završnoj fazi, možda bi već i bila realizirana da nije došlo do ratnih eskalacija. Svakako veoma značajan korak u osiguranju katoličkog i vjerničkog identiteta našega življa u susjednoj Mađarskoj, koja sve otvorenije prihvaća demokratizacijske procese i uključuje se u njih, pa tako istinski postaje dio demokratske europske zajednice.

18. Institut je uspostavio suradničke odnose i sa senjskim kulturnim krugom, u kojemu živi i djeluje veliki broj Bunjevaca. U njihovom časopisu "Usponi" već dvije godine surađujemo i objavljujemo tekstove i prikaze naših istaknutih književnih imena. U prošlogodišnjem broju su objavljeni prilozi Alekse Kokića, Jaše Kopilovića, Ante Sekulića i Matije Dulićeve, a za ovogodišnji smo im poslali suradnju Stipe Bešlina i Ante Miroljuba Evetovića, zatim Branka Jegića i Stipana Vojnića. Tako se eto i u Hrvatskom primorju i u Lici zna da "Bunjevci žive".

19. Što se izdavačke djelatnosti tiče, "Bačko klasje" je izašlo u predviđenih šest brojeva, kao i "Subotička Danica", a "Zbornik Ivan Antunović" br. 2-3 je pripremljen za tisak, a donosi materijale sa prvog i drugog "Bajskog razgovora", te druge aktualne priloge o društvenim, crkvenim i kulturnim pitanjima bunjevačko-šokačkih Hrvata u Bačkoj, Bajskom trokutu i Rumunjskoj.

Obećane knjige, koje smo željeli izdati, Joze Pašića: "Krv se suši" i Jaše Kopilovića: "Moja dužijanca", nismo objavili radi ratnih neprilika te ih i dalje imamo u svom izdavačkom planu. Pokretanje biltena Instituta "Ivan Antunović" sve se više osjeća kao potreba. To sam posebno osjetio u kontaktu sa dopisnim članovima koji po šturim izvještajima u "Bačkom klasju" saznaju za neke akcije Instituta. Tijekom 1992. godine to se mora realizirati bez obzira na sve poteškoće, jer ima ljudi koji vrlo ozbiljno shvaćaju ulogu ove Ustanove za rad i život hrvatskog naroda na ovim prostorima, pogotovo sada nakon što smo, osamostaljivanjem Republike Hrvatske, postali nacionalna manjina, doduše konstutivna ove Pokrajine u kojoj živimo. Sve više ćemo sudbinu svoga naroda mi morati preuzimati u svoje ruke, tim više što vidimo da ustanove, koje su se do sada koliko toliko brinule o našoj sudbini, sve više dižu ruke i zatvaraju se u se.

20. Kao veliki propust smatramo neorganiziranje hodočasničkog susreta sa Papom u susjednoj Mađarskoj. Ispočetka se govorilo da će Crkva, tj. Liturgijsko vijeće Biskupije organizirati taj susret. No, kasnije je sve to svršilo kao organizatorska inicijativa pojedinca i tako smo prošli kako smo konačno i zaslužili. Sv. Otac je pozdravio sve, čak i skupinu koja je za tu zgodu došla iz Beča, a "zaboravio je" nas Hrvate koji živimo u Baranji, Bajskom trokutu i nas u Bačkoj. Dijelom je to zasluga i vatikanske diplomacije, kojoj baš nismo stvar srca, ali sa druge strane dogodilo nam se ono što smo si i sami priredili prema onoj narodnoj "Koga nema ni dila mu nema!" Neka nam ovo bude pouka za budućnost.

Tako je eto Institut "Ivan Antunović" u protekloj 1991. godini poslužio svoj narod unatoč svim nedaćama rata i opstrukcijama. Neka nam to bude poticaj u daljem radu.

(Lazar Ivan Krmpotić je pročitao ovaj izvještaj na Bajskim razgovorima "Bunjevci danas" u Baji 14. VI 1992. god.)

Ivan Petreš
Mađarska

BUNJEVCIMA

Jao tužni u verigama' krutim
Čameći mi rode!
Zar da ti stvorim, zaman se trudim
Čas slavne slobode?
Kad ti lanci oko ruku zveče,
Nek te bude: Miči se Bunjevče!

Koliko već puta bilo je prigoda
Izmaći udesu!
A ti prezireć smione zgode
Trpiš krutu svezu!
Kad ti lanci oko nogu zveče,
Nek te hrabre: Budi se Bunjevče!

I nuz svirku sitne tamburice
Igraš s lancem kolo.
Ta kada ti tamburice ječe,
Nek ti šapću: Budi se Bunjevče!

(odlomak) (1896.)

ZADACI INSTITUTA "IVAN ANTUNOVIĆ" U 1992. GODINI

Mislim da je svakom dobronamjernom i razumnom čovjeku jasno da jedna Ustanova ne može živjeti djelovati bez prostoriya i da odgovorna osoba bude udaljena 120 km od sjedišta Ustanove, a o kolektivnom vodstvu mislim da je suvišno i govoriti. To se jasno pokazalo na primjeru koji se htjelo kopirati.

Zato je jasno da je smještaj Instituta prvi zadatak u 1992. godini. Osim onoga što je već rečeno, Pravna komisija poduzima i konkretne korake za dobijanje barem nekih zgrada od strane društvenih vlasti. U toku su pregovori sa Skupštinom Općine i gradonačelnikom da se barem neke zgrade, vlasništvo bivših katoličkih društava, koje nisu dane na uživanje nekim institucijama, dadnu na korišćenje Institutu do pravnog rješenja pitanja vlasništva.

Pokušaj da se sruši zgrada "Matice subotičke" bila je dobar povod da se ovo pitanje počne filtrirati na javnim forumima. Tako mislimo da će se pitanje smještaja Instituta tijekom 1992. godine pozitivno riješiti, a ako se i ne riješi, Institut neće prestati raditi makar i pod tuđim krovovima samo unaprijed skidam odgovornost sa sebe i sa ove Ustanove.

2. Etnografski odjel "Blaško Rajić" je već učinio znatan dio posla. Održao je već nekoliko sjednica, a što je još daleko važnije, uradio je dobar dio posla. Popisao je više oblika našeg narodnog stvaralaštva. Sada je pred nama ostvarenje velikog zadatka: uređenje etnografske zbirke "Bunjevački salaš" na Đurđinu.

Već su poduzeti konkretni koraci u realizaciji te misli. Ovaj odjel nastavlja sa izdavanjem serije: "Narodni običaji bačkih Hrvata". Upravo je izišao iz tiska treći broj posvećen "polivačima". Imamo sasvim konkretne ponude da se otvori škola vezenja naših narodnih vezova i šlinga. Također imamo i ponudu da se otvori škola rada sa slamom. No, dok Institut nema svojih prostoriya, te škole ne mogu početi raditi, jer to ne možemo organizirati po privatnim kućama.

3. Književni klub "Miroljub" u 1992. godini kani organizirati slijedeće književne večeri: s. Fides Ružici Vidaković, prikaz knjige Milovana Mikovića "Avaške godine" u okviru jedne književne večeri. Planiramo predstavljanje

knjige Vojislava Sekelja: "Rič fali" i književnu večer posvećenu poeziji Branka Jegića.

Zatim priredba "Dani Kruha i Riječi" bit će ove godine posvećena Dr Josipu Andriću, Peri Tumbasu Haji (u povodu 25. obljetnice smrti obojice!) i maestru Milanu Asiću.

U jesen pak obilježiti ćemo 80 godina od rođenja Ante Jakšića jednom književnom večeri. A u Bačalmašu ćemo organizirati "Antunovićev dan".

Sve to dakako uz rad na sređivanju osobne pisane baštine kao i baštine naših već preminulih pjesnika i književnih stvaralaca, pripremajući to polagano za objavljivanje, jer za to imamo sasvim konkretnih mogućnosti.

4. Glazbeni odjel, kojega bismo željeli nazvati "Josip Andrić" ima za ovu godinu ambiciozni plan i on se ostvaruje u bogatom radu naših glazbenih ustanova, katedralnog zbora "Albe Vidaković" i dva tamburaška orkestra, koje vode naši poznati zborovode i nadahnitelji s. Mirjam Pandžić te supružnici Jelena i Stipan Jaramazović. Oni će ove godine našu kulturnu stvarnost obogatiti uobičajenim uskršnjim koncertom, zatim koncertom posvećenom godišnjici smrti Albe Vidakovića (koncem travnja).

U okviru "Dana Kruha i Riječi" želimo posebno osvježiti stvaralaštvo dr. Josipa Andrića i Pere Tumbasa - Haje.

U rujnu mjesecu 1992. god. bio bi poseban koncert posvećen stvaralaštvu Maestra Milana Asića. Kasnije u jesen zajedno sa tamburaškim orkestrima organizirali bi poseban koncert sa kratkim prikazom djela J. Andrića i izvođačke vještine Pere Tumbasa. Sezona bi kao i obično bila zaključena svečanim božićnim koncertom katedralnog zbora "Albe Vidaković".

5. Likovni odjel bi također trebao proraditi i učiniti slijedeće zadatke koji kao otvoreni problemi stoje pred nama. Organizirati izložbu slamarskih radova + Anice Balažević u okviru "Dana Kruha i Riječi" jer je to naš dug prema njezinoj osobi i radu. Pobriniti se da bude riješen pravni status Perčićeve donacije u Zagrebu i napose u Subotici. Ako grad nije u stanju da se o tome stara, onda ćemo potražiti tko će ispuniti donatorovu posljednju volju. Ovaj odjel bi se morao pobrinuti da se bogata slamarska baština pokupi, sačuva i prezentira budućim pokoljenjima i kulturnoj javnosti ovoga mjesta pa i šire.

6. Što se tiče izdavačke djelatnosti i tu su neki pomaci. "Bačko klasje" nastojat ćemo da postepeno postane mjesečnik. Poduzimaju se koraci, da taj list postane glasilo svih katolika Vojvodine, čak i onih istočnog obreda - grkokatolika. No, i razvoj situacije mnogo će toga diktirati. Kalendar "Subotička Danica" za 1993. godinu normalno pripremamo. Zbornik "Ivan

Antunović" je u tisku. To je zbornik radova učinjenih tokom protekle godine. Bilten Instituta ćemo nastojati da se pokrene i da barem dva puta zakuca na vrata dopisnih, počasnih, pa i redovnih članova i srodnih ustanova, koje bi detaljnije izvjestili o radu Instituta.

Što se pak tiče izdavanja naše beletristike, poezije, pa i ozbiljnih znanstvenih radnji sa područja povijesti, dogovoreno je sa izdavačkim kućama u Hrvatskoj da bismo ih tamo tiskali u svojstvu suizdavača i to ne samo radi finansijskih razloga, nego i radi književnog tržišta, da naše stvari stignu na sva područja gdje žive Hrvati. Kao prva takova knjiga, trebalo bi izići drugo prošireno i dopunjeno izdanje "Književnost bačkih Hrvata" od dr. Ante Sekulića, a zatim će slijediti drugi naši autori.

7. Odjel za društvena pitanja ima pred sobom veliki zadatak. a to je prije svega temeljito ispitati pitanje hrvatskog školstva u prošlosti na ovim našim prostorima, kao i sadašnje stanje i mogućnosti za sutra. Ali ne samo sa istraživačke točke gledišta, nego sa čisto praktične strane sa konkretnom mogućnošću bolje organizacije jedne katoličke klasične gimnazije, ali otvorenoga tipa. Sa do sada postignutim rezultatima smo veoma nezadovoljni. Pitanje školstva srž je kulturne autonomije za koju se bore naši političari i u tom ih moramo u potpunosti podržati. Za ovu gimnaziju su zainteresirani i predstavnici naših manjina u susjednim državama. Sa tim je usko povezana briga za intelektualnu formaciju naših budućih naraštaja, što je u Zagrebu veoma dobro organizirano.

Tu je pitanje formacije naših budućih kateheta, koji moraju dobiti ispravnu kulturološku i hrvatsku orijentaciju (o ovom bi trebao povesti računa Postoralni odjel ovog Instituta!)

Ponavljam da bi trebalo poduzimati akcije za biološko ozdravljenje našeg naroda i zato bismo trebali, čim to bude moguće, preseliti kakovu prikladnu svjetsku ili nacionalnu "akciju za život!"

Pred ovim odjelom su zapravo najvitalnije funkcije života ovoga naroda. Ovaj bi odjel trebao pomoći u organizaciji Bajskih razgovora kao tribine na kojoj se tretiraju vitalna pitanja našega naroda.

8. Institut ima kontakte sa mnogim kulturnim ustanovama. Poznata je suradnja sa "Bajskom bunjevačkom čitaonicom" osobito što se tiče organizacije "Bajskih razgovora". Od muzeja "Kanizsai Dorottya" iz Mohača pozvani smo na suradnju u organizaciji pokretne izložbe "Katolička crkva i Hrvati u Mađarskoj" za jesen 1992. godine. Riječ je o najbogatijem muzeju hrvatske nacionalne manjine ne samo u Mađarskoj nego možda i u svijetu. U stalnom smo kontaktu sa Malom scenom pečujskog kazališta koji ima

odjel za dramu na hrvatskom jeziku i koji želi izvoditi i naše bunjevačke autore.

Uspostavljena je živa suradnja sa Leksikografskim zavodom u Zagrebu u cilju istraživanja naše prošlosti i sređivanja ovdašnje arhivske građe. Također smo u kontaktu sa hrvatskim izdavačkim kućama u svezi izdavanja književnih djela naših autora. I sa Društvom podunavskih Hrvata u Zagrebu uspostavljena je dobra veza i suradnja u novonastaloj situaciji, jer oni moraju postati naši zastupnici kod tamošnjih kulturnih i znanstvenih ustanova.

To su, eto, naši ljudski planovi, koji su nužni, ali smo svjesni da je Bog onaj koji usmjerava tokove povijesti pa često puta i po našim krivim crtama i potezima ravno piše povijest svoga djela, no nikako ne smijemo isključiti i ljudski destruktivni elemenat koji je mnogo toga pokvario. Želimo vjerovati u pozitivne sile u čovjeku i sa njima uz pomoć Božje milosti želimo surađivati na korist našega naroda i Crkve u njemu.

U Bačkoj Palanci, 16. travnja 1992.

(Lazar Ivan Krmpotić je pročitao ovaj plan rada na Bajskim razgovorima "Bunjevci danas" u Baji 14. VI 1992. god.)

Ivan Petreš
Mađarska

LIPO J' VIDIT

Lipo j' vidit kad zazori zora,
Slatko j' piti na česmi izvora,
Raj je klapit na zelenoj travi,
Milo j' čuti ptica poj ubavi...

Ipak meni nij' najlipša zora,
Ne sladi mi biser tok izvora,
Zažulji me kad legnem na travu,
Ptičja pisma zaboli mi glavu.

Oči dike lipše su od zore,
Slatkim usnam nadmaša izvore,
Od trave su mekše njene grudi,
Milim glasom i ptice zaludi.

Oči dike, to je moja zora,
S usna njenih pijem slast izvora,
Raj je klapit na mehki joj grudi,
A glas grla pravo me zaludi.

POZDRAV

Prošle godine svoje izlaganje na Bajskim razgovorima završio riječima: "A sada da imam s čim početi na godinu, završavam riječima Ivana Atunovića: "U gradnji jedinstvenog i boljeg svijeta sačuvajte svoju samobitnost. Budite ono što jeste i ne zaboravite da ćete to postići samo po vjeri i suživotu sa Isusom Kristom, u krilu jedne, svete, katoličke, apoštolske i rimske Crkve, na slavu Oca, na čast Sina Gospodina našega Isusa Krista, u Duhu Svetom, u zajedništvu sa presvetom Djevicom Marijom, našom najvjernijom Odvjetnicom do sada pa od vječnosti".

Obećanje sam ovim izvršio. Druga je stvar da se od prošlog našeg skupa pa do danas mnogo toga izmijenilo. Imao bih i drugih riječi da počnem ovaj skup, ali o tom ću govoriti kasnije.

Na žalost, još uvijek je rat. Razaraju se sela i gradovi i ginu ljudi. Povijest, ako se ne ponavlja, ali može služiti kao primjer.*

Štovani gosti, da vas obavijestim kako smo 3. lipnja 1993. god. bili pozvani na prijem u veleposlanstvo Republike Hrvatske u Budimpešti i to u ime poklisara gospodina Aleksandra Šolca i njegove mnogocijenjene supruge. Za nas je taj poziv značio veliku radost i mi smo se u tom pozivu odazvali bez kolebanja. Za nas je taj prijem bio nezaboravan. Ostavio je dojam kojeg nećemo nikada zaboraviti. Koliko ja znam da tokom povijesti Hrvatska nikada nije priredila prijem u Budimpešti povodom Dana Republike. Tako smo mi bili sudionici jednog historijskog čina. Za mene je taj događaj još više značio, jer ja sam među malo njih iz Mađarske bio sudionik veličanstvenog čina u Hrvatskom saboru kada je proglašena Nezavisna Republika Hrvatska.

Mi koji smo iz Bačke bili na prijemu u Budimpešti, u nekom smislu nismo se osjećali kao gosti, nego kao mali domaćini koji su sa strepnjom pazili da se tamo ništa ne dogodi što bi negativno utjecalo na izhod prijema. Na početku sam osjećao malu napetost u strahu da sve bude dobro i da sve dobro prode, da se svaki dobro osjeća.

Sve je uspjelo, uspio je prvi prijem prvog hrvatskog ambasadora, našeg ambasadora u Budimpešti. Na kraju, kada su se drugi gosti razišli, ostali smo mi koji smo, kako rekoh, bili mali domaćini. Sjeli smo za jedan stol i za nas je bio vrhunac veselja kada je gospodin ambasador, Aleksandar Šolc sa mnogocijenjenom suprugom došao među nas. To je bila proslava Republike Hrvatske i ja želim da bude još mnogo takvih prijema.

Štovani gosti!

Prošle godine - između ostalog - govorio sam o odnosima Bajska bunjevačke katoličke čitaonice i Saveza Hrvata u Mađarskoj. Sada, kada sam ponovo pročitao taj moj govor, smatram da sam koristio dosta grubih izraza uperenih protiv pridsidnika Saveza. Sada, posli godinu dana ništa nemam oduzeti ili dodati tim mojim ričima.

Ali, izminilo se mnogo toga u Savezu Hrvata. Imamo novog pridsidnika iz naših krajeva i smatram da su naši odnosi zauvijek riješeni. Na primjeran način surađujemo i to mora biti u korist ovdašnjeg hrvatskog naroda. U stvari tu nije bilo drugih problema, nego bivši predsjednik je smatrao da može slijediti kralja Luja XIV, koji je rekao: "Država, to sam ja". Bivši predsjednik je mislio: "Savez Hrvata, to sam ja!"

Štovani gosti!

Bajska bunjevačka katolička čitaonica je kulturno udruženje. To znači da nije političko društvo. Ali, to ne znači da nemamo svoje gledište i mišljenje o političkim zbivanjima i o položaju Hrvata kao nacionalnoj manjini u Mađarskoj. Zato smatram za svoju dužnost da kažem nekoliko riječi o zbivanju prema narodnostima u Mađarskoj.

Pitanje broj 1

To da je jedna politička stranka, kada pobijedi na izborima ne izvrši obećanje u predizbornoj kampanji, nije ništa novo i to nisu pronašli u Mađarskoj. Ali oni to urade u tako visokoj mjeri i na vrhunski način da su zaslužili olimpijsku medalju. Obećali su da će se riješiti zastupništvo narodnosti u državnom Parlamentu. Nemojte nagađati. Nisu riješili, a tri godine su na vlasti. Ako se za tri godine to nije moglo riješiti, neka prestanu sa varkama i obećanjima. Vjerovatno će doći na vlast druga stranka koja će još više obećati, a još manje učiniti. Jedno je već jasno i u ovim danima se razjasnilo tko hoće, a tko neće da se to pitanje riješi. U ime opozicije Tölgyesi Peter neće da nacionalne manjine dobiju mjesto u Parlamentu. Ne znam, ali on kao da nije čitao knjigu koju su objavili slobodni demokrati pod naslovom "A rendszerváltás programja" ("Program promjene sistema".)

Pitanje broj 2

Zakon o narodnostima. Pet godina se priprema Zakon o narodnostima. Bilo je tu svega i svačega. Napravili su nacrt zakona i poslali su ga Evropskoj zajednici da dade ocjenu toga zakonskog nacrtu. Kada su tamo dali ocjenu da taj zakon nacrtu odgovara evropskim normama, tada su narodnosnom okruglom stolu predložili jedan sasvim drugi tekst. Sadašnja Vlada je tri godine na vlasti, a prethodna Vlada je barem dvije godine radila na nacrtu

toga zakona. To je ukupno pet godina. Ako netko nešto pet godina obećaje, a to ne izvrši, taj to ne želi i neće.

Ja ovdje izjavljujem da Mađarska ne želi taj narodnosni zakon, a to što se radi oko donošenja toga zakona, to je samo zato da se mogu zalagati za prava mađarske nacionalne manjine u susjednim zemljama. Oni znaju što treba tražiti za Mađare u Slovačkoj, u Rumuniji, u Vojvodini itd. a sasvim druga mjerila koriste kada se radi o nacionalnim manjinama u Mađarskoj.

Pitanje broj 3

U privatnim ali i u zvaničnim razgovorima postavljaju nam pitanje tko nas ugrožava ovdje u Mađarskoj. Svakako moramo definirati šta znači "ugrožavanje". Ako to znači ubijanje ili stavljanje u zatvor, interniranje i slično, onda moram reći da je ovo oaza mira i relativno gledano ovo je mali raj za nacionalne manjine, jer u tom smislu mi smo slobodni. Ali, ako gledamo da nemamo zastupnike u Parlamentu, da nemamo Zakon o narodnosti, da u parničkom ili krivičnom postupku ne možemo koristiti naš maternji jezik, kada nemamo nijednu školu u kojoj se svi predmeti uče na hrvatskom jeziku, kada u Baji u javnoj prodaji ne možemo kupiti nijedan hrvatski list, onda neka netko drugi procjeni da li je to sloboda ili ugroženost.

Pitanje broj 4

Pet godina tražimo u tom zemaljskom raju za nacionalne manjine da nam vlasti vrate našu zgradu bivše Bajske katoličke čitaonice. Pet godina žele nam uspjeh u radu i dobro zdravlje, ali nam ne vraćaju zgradu čitaonice. Zato ću vam predočiti nekoliko dopisa. Pismo od predsjednika Ureda za narodne i etničke manjine od 3. rujna 1990. god. ima ovaj prijedlog: Dočekajte mjesne (samoupravne) izbore i onda se obratite novom rukovodstvu grada. Poželjno je dočekati da se stavi van snage naredba po kojoj su oduzeli zgradu čitaonice. Izbori su davno prošli, novo rukovodstvo grada postoji, a zakon nije stavljen van snage.

U pismu ministra, zaduženog za pitanja nacionalnih manjina od 3. travnja 1992. god. piše: Nema pravne osnove da se zgrade vrate. Oni nastoje da se ta pitanja riješe na najbolji način. Našu molbu je poslao Državnoj agenciji za imovinu.

Parlamentarna komisija za ljudska prava, za manjinska i vjerska pitanja u pismu od 3. veljače 1993. god. piše: Sa žaljenjem vas moramo obavijestiti da se vaša molba ne nalazi u prijedlogu za 1993. god. koje Katolička crkva želi da se riješe. Predlažu da se obratimo kaločkom nadbiskupu.

Da dalje ne nastavljam. Kad se nešto ne želi riješiti, onda ima još ureda i foruma kamo nas mogu slati. Predsjednik Antal Jozsef nije odgovorio na naše pismo. Ali, ja smatram da je i to odgovor koji znači: Šta vi hoćete, zar ne vidite da nećemo natrag vratiti te zgrade. Pet godina vam pišemo zašto se ne mogu vratiti te zgrade, a vi ne možete da ostanete na miru. Mi imamo dosta

Štovani gosti!

Prošle godine - između ostalog - govorio sam o odnosima Bajska bunjevačke katoličke čitaonice i Saveza Hrvata u Mađarskoj. Sada, kada sam ponovo pročitao taj moj govor, smatram da sam koristio dosta grubih izraza uperenih protiv pridsidnika Saveza. Sada, posli godinu dana ništa nemam oduzeti ili dodati tim mojim ričima.

Ali, izminilo se mnogo toga u Savezu Hrvata. Imamo novog pridsidnika iz naših krajeva i smatram da su naši odnosi zauvijek riješeni. Na primjeran način surađujemo i to mora biti u korist ovdašnjeg hrvatskog naroda. U stvari tu nije bilo drugih problema, nego bivši predsjednik je smatrao da može slijediti kralja Luja XIV, koji je rekao: "Država, to sam ja". Bivši predsjednik je mislio: "Savez Hrvata, to sam ja!"

Štovani gosti!

Bajska bunjevačka katolička čitaonica je kulturno udruženje. To znači da nije političko društvo. Ali, to ne znači da nemamo svoje gledište i mišljenje o političkim zbivanjima i o položaju Hrvata kao nacionalnoj manjini u Mađarskoj. Zato smatram za svoju dužnost da kažem nekoliko riječi o zbivanju prema narodnostima u Mađarskoj.

Pitanje broj 1

To da je jedna politička stranka, kada pobijedi na izborima ne izvrši obećanje u predizornoj kampanji, nije ništa novo i to nisu pronašli u Mađarskoj. Ali oni to urade u tako visokoj mjeri i na vrhunski način da su zaslužili olimpijsku medalju. Obećali su da će se riješiti zastupništvo narodnosti u državnom Parlamentu. Nemojte nagađati. Nisu riješili, a tri godine su na vlasti. Ako se za tri godine to nije moglo riješiti, neka prestanu sa varkama i obećanjima. Vjerovatno će doći na vlast druga stranka koja će još više obećati, a još manje učiniti. Jedno je već jasno i u ovim danima se razjasnilo tko hoće, a tko neće da se to pitanje riješi. U ime opozicije Tölgyesi Peter neće da nacionalne manjine dobiju mjesto u Parlamentu. Ne znam, ali on kao da nije čitao knjigu koju su objavili slobodni demokrati pod naslovom "A rendszerváltás programja" ("Program promjene sistema".)

Pitanje broj 2

Zakon o narodnostima. Pet godina se priprema Zakon o narodnostima. Bilo je tu svega i svačega. Napravili su nacrt zakona i poslali su ga Evropskoj zajednici da dade ocjenu toga zakonskog nacrt. Kada su tamo dali ocjenu da taj zakon nacrt odgovara evropskim normama, tada su narodnosnom okruglom stolu predložili jedan sasvim drugi tekst. Sadašnja Vlada je tri godine na vlasti, a prethodna Vlada je barem dvije godine radila na nacrtu

toga zakona. To je ukupno pet godina. Ako netko nešto pet godina obećaje, a to ne izvrši, taj to ne želi i neće.

Ja ovdje izjavljujem da Mađarska ne želi taj narodnosni zakon, a to što se radi oko donošenja toga zakona, to je samo zato da se mogu zalagati za prava mađarske nacionalne manjine u susjednim zemljama. Oni znaju što treba tražiti za Mađare u Slovačkoj, u Rumuniji, u Vojvodini itd. a sasvim druga mjerila koriste kada se radi o nacionalnim manjinama u Mađarskoj.

Pitanje broj 3

U privatnim ali i u zvaničnim razgovorima postavljaju nam pitanje tko nas ugrožava ovdje u Mađarskoj. Svakako moramo definirati šta znači "ugrožavanje". Ako to znači ubijanje ili stavljanje u zatvor, interniranje i slično, onda moram reći da je ovo oaza mira i relativno gledano ovo je mali raj za nacionalne manjine, jer u tom smislu mi smo slobodni. Ali, ako gledamo da nemamo zastupnike u Parlamentu, da nemamo Zakon o narodnosti, da u parničkom ili krivičnom postupku ne možemo koristiti naš maternji jezik, kada nemamo nijednu školu u kojoj se svi predmeti uče na hrvatskom jeziku, kada u Baji u javnoj prodaji ne možemo kupiti nijedan hrvatski list, onda neka netko drugi procjeni da li je to sloboda ili ugroženost.

Pitanje broj 4

Pet godina tražimo u tom zemaljskom raju za nacionalne manjine da nam vlasti vrate našu zgradu bivše Bajske katoličke čitaonice. Pet godina žele nam uspjeh u radu i dobro zdravlje, ali nam ne vraćaju zgradu čitaonice. Zato ću vam predočiti nekoliko dopisa. Pismo od predsjednika Ureda za narodne i etničke manjine od 3. rujna 1990. god. ima ovaj prijedlog: Dočekajte mjesne (samoupravne) izbore i onda se obratite novom rukovodstvu grada. Poželjno je dočekati da se stavi van snage naredba po kojoj su oduzeli zgradu čitaonice. Izbori su davno prošli, novo rukovodstvo grada postoji, a zakon nije stavljen van snage.

U pismu ministra, zaduženog za pitanja nacionalnih manjina od 3. travnja 1992. god. piše: Nema pravne osnove da se zgrade vrate. Oni nastoje da se ta pitanja riješe na najbolji način. Našu molbu je poslao Državnoj agenciji za imovinu.

Parlamentarna komisija za ljudska prava, za manjinska i vjerska pitanja u pismu od 3. veljače 1993. god. piše: Sa žaljenjem vas moramo obavijestiti da se vaša molba ne nalazi u prijedlogu za 1993. god. koje Katolička crkva želi da se riješe. Predlažu da se obratimo kaločkom nadbiskupu.

Da dalje ne nastavljam. Kad se nešto ne želi riješiti, onda ima još ureda i foruma kamo nas mogu slati. Predsjednik Antal Jozsef nije odgovorio na naše pismo. Ali, ja smatram da je i to odgovor koji znači: Šta vi hoćete, zar ne vidite da nećemo natrag vratiti te zgrade. Pet godina vam pišemo zašto se ne mogu vratiti te zgrade, a vi ne možete da ostanete na miru. Mi imamo dosta

nevolja s Rumunima koji neće da vrate Madjarmi Bolyai univerzitet, a vi stalno pišete i pišete pisma.

Gospodine ministre predsjedniče, znat ćemo za koga treba glasati na sljedećim izborima. Ja Vam sada i sa ovog mjesta obećavam da neću pisati mađarskim vlastima u vezi zgrada Bajske bunjevačke čitaonice. Ja sam razumio vaš odgovor i ne samo Vas, nego i sve odgovore, koje sam dobio za vrijeme ovih pet godina.

Štovani gosti!

Smatram da moram objasniti neke stavove koji se meni pripisuju. Kažu da sam ja rekao da nam ne treba Hrvatsko kazalište i ne treba nam Hrvatski institut. Da bude jasno, ja ovdje javno izjavljujem: Hrvatsko kazalište je potrebno. Na svaki način treba pomagati u tom da se u Mađarskoj što više nastupa i u najmanjim selima i naseljima. Ne treba da gostuje u tako zvanoj iseljenoj Hrvatskoj. Tu mislim na Hrvate u Švedskoj, u Švicarskoj, u Njemačkoj. O njima se mora brinuti matična zemlja Hrvatska, a ne nacionalna manjina u Mađarskoj.

Hrvatski institut treba da postoji i treba da radi. Ja sam već istakao svoj stav da Institut treba da radi, a ja osobno nisam primjetio da Institut postoji. Ako ja nisam primjetio, onda to nisu primjetili ni drugi. Takav Institut nam ne treba. Imamo Institut "Ivan Antunović" u Subotici koji radi. Stalno primamo list "Bačko klasje", gdje često piše i o nama. Pozivaju nas na pojedine svečanosti i priredbe, gdje po mogućnostima sudjelujemo. Moj stav nije osamljen. Volfart János, predsjednik Narodnosnog i etničkog manjinskog ureda u pismu od 28. travnja 1992. god. piše da za organiziranje Hrvatskog instituta nije bilo dovoljno brige od strane Saveza Hrvata u Mađarskoj.

Takoder treba riješiti niz pitanja u odnosima sa matičnom zemljom Hrvatskom.

Štovani gosti!

Ove godine pripremili smo manje predavanja u želji da bude više diskusija i razgovora. Smatram da i mi moramo tražiti nove metode. Mislim da ćemo na taj način doći do pravog cilja da to bude susret Bunjevaca Hrvata sa ove i sa one strane granice.

Prošle godine ja sam predložio da sastavimo jednu zajedničku deklaraciju koju bi poslali nadležnim Vladama o položaju Bunjevaca u Mađarskoj i u Vojvodini. Zbog općeg stanja do toga nije došlo. Ja sad ponovo predlažem da formiramo jedan odbor koji će sastaviti tu zajedničku deklaraciju.

Završio bih ne sa riječima Ivana Antunovića, nego sa željom sviju nas: Nek se odmah završi rat!

(Pozdravni govor predsjednika Bajske katoličke bunjevačke čitaonice, Antuna Mujića na četvrtim Bajskim razgovorima "Bunjevci danas" u Baji, 12. lipnja 1993. god.)

PROBLEMATIKA HRVATSKIH NACIONALNIH MANJINA NA CRKVENOM PLANU

U cjelokupnoj iseljeničkoj problematici položaj nacionalnih manjina nije dovoljno uočen ni vrednovan. Ta se tvrdnja slobodno može primjeniti i na crkveno područje. Kada je riječ o crkvenim nacionalnim manjinama ili narodnosnim skupinama i njihovu odnosu prema Crkvi i uopće religioznoj problematici, mislim isključivo na Katoličku crkvu, kojoj pripada velika većina hrvatskog naroda, a ostale vjerske zajednice predstavljaju zanemarljivo mali postotak naroda.

Katolička crkva, koja poput dobre majke i budnog domaćina bdije nad cjelokupnim životom svojih vjernika, odavno je zapazila problem velikih migracija, bilo ekonomskih, bilo političkih.

Ova je problematika postala posebno izražena poslije II. svjetskoga rata i širenja komunističkog totalitarizma na istoku Europe. Zato papa Pio XII. izdaje dokument "Exul familia", 1. kolovoza 1952. godine, koji želi upozoriti crkvenu javnost, a osobito pastire Crkve na taj rastući problem Crkve i čovječanstva. Sedamnaest godina kasnije papa Pavao VI. 15. kolovoza 1969. godine preko Kongregacije za biskupe izdaje novi dokumenat "Pastoralis migratorum" - "Pastoralna briga za migrante" u kojoj daje veoma konkretne smjernice za pastoralnu brigu migranata-selilaca.

Ti su dokumenti imali stanoviti utjecaj i na pravne norme i odredbe kako dokumenata II. Vatikanskog koncila, tako i novog Kodeksa crkvenog prava. No, u svim tim dokumentima ne uočava se specifični položaj nacionalnih manjina, koje su također uklopljene u ovu opću problematiku selilaca, ali imaju sasvim specifični položaj i probleme, na koje upravo želimo upozoriti.

Prije svega, riječ je o više manje kompaktnoj većoj grupi jednog naroda koja prebiva na jednom prostoru, dulje vrijeme, od nekoliko desetljeća pa do nekoliko stoljeća. Imaju sva obilježja starosjedilačkog obivateljstva (posjeduju kuće, zemljišta, dijelove sela ili grada, pa i cijela sela i gradove), a ponekad predstavljaju konstitutivni elemenat jedne regije ili pokrajine.

Imaju vlastiti jezik, više ili manje čist, kojim se služe. Ta upotreba jezika može biti svakidanja i potpuna ili djelomična. Ovamo treba pribrojiti i one,

koji su u velikom postotku izgubili uporabu jezika, ali imaju živ osjećaj pripadnosti određenom narodu.

Te narodnosne skupine imaju svoje specifične običaje, različite od drugih naroda sa kojima žive. Tu su posebno važni običaji vjerskoga ili religioznoga karaktera.

Nacionalne manjine imaju svoju vlastitu kulturu življenja, način života, ishrane, odijevanja, ophođenja, po čemu se razlikuju od drugih naroda.

Ove skupine imaju svoju povijest, više ili manje zabilježenu, svoje velikane, crkvene i svjetovne, između kojih su neki obilježili cijela razdoblja njihove povijesti i života npr. biskup Ivan Antunović Hrvata u Bačkoj.

Ovi dijelovi naroda redovito imaju i svoju književnost, narodnu i pisanu, svoju umjetnost, ponekad tako specifičnu i osebujnu da postaju znakom raspoznavanja npr. umjetnost u tehnici slame kod bunjevačkih Hrvata u Bačkoj, svoju glazbu, vlastite plesove, nošnju i igre, a sve to ima odliku trajnosti, nekada i po nekoliko stoljeća.

Često puta matični narod o tome veoma malo zna ili ništa ne zna, a to nerijetko predstavlja veliko kulturno bogatstvo za cijeli narod. Tako se može ustvrditi da ovi dijelovi naroda imaju svoju vlastitu kulturu, dakako kao sastavni dio opće hrvatske kulture.

Nacionalne manjine žive duboko ukorijenjene u svom zavičaju i ne pomišljaju da ga napuste, makar ponekad moraju trpjeti siromaštvo,

Tvrd život, a često šikancije i progone, čega smo svjedoci osobito u ova posljednja vremena.

Svako preseljavanje tih dijelova naroda, pa bilo to i u matičnu domovinu, znači gotovo redovito njihov nestanak. U svakom slučaju gube onaj svoj specifični identitet i karakteristična obilježja, koja ih u prostorima, gdje žive, obilježavaju i čine prepoznatljivim. Zato je svako njihovo čupanje iz vlastite sredine pravo nasilje i zločin.

Zato je dužnost podržavati svim raspoloživim sredstvima njihovu nacionalnu svijest i stalno ih vezivati sa matičnom zemljom, uprisutnjujući u njihovoj svijesti brigu matične zemlje, ali treba uprisutniti svaku pojedinu nacionalnu manjinu u svijesti matičnog naroda.

U tom cilju treba organizirati pojedinačne ili skupne manifestacije, gdje će se pojedina nacionalna manjina prezentirati svoj hrvatskoj kulturnoj javnosti - prirediti npr "Dan Hrvata iz Vojvodine, Rumunjske, Slovačke..." To valja činiti i na crkvenom i na kulturnom planu. Ovo se može postići češćim posjetima crkvenih, kulturnih, društvenih i političkih delegacija, kako matične domovine područjima na kojima žive nacionalne manjine, tako i

delegacije nacionalnih manjina većim kulturnim centrima u matičnoj domovini. Tu valja dakako uzimati u obzir već postojeće veze, nastale bilo iz podrijetla pojedine od tih skupina npr. za bunjevačke Hrvate su veoma interesantni Bunjevci u Senju i Dalmatinskoj zagori, te Hrvati u Hercegovini, ili bilo kojeg drugog razloga.

Što nacionalne manjine očekuju od Domovine na crkvenom planu?

Iako se Crkva širi prihvaćanjem vjere od strane pojedinca koji se po krštenju pritjelovljuju jednoj, svetoj, katoličkoj i apostolskoj Crkvi, ipak se Crkva utjelovljuje u kulturu svakog pojedinog naroda, čiji pojedinci postaju članovi Crkve. Tu su misao u poslijeapostolskoj Crkvi posebno naglašavali sv. Braća Ćiril i Metod, a čija je načela prihvatio i II. Vatikanski koncil, osobito u Dekretu o misijskoj djelatnosti Crkve.

Poštujući autonomiju mjesnih Crkava u smislu Odredbe kanonskog prava, kanon 369. i slijedeći, u smislu odredaba i smjernica posljednjih Papa, želimo upozoriti domovinsku crkvenu i svjetovnu javnost na neke specifične probleme nacionalnim manjina, na evangelizacijskom, inkulturacijskom i organizacijskom planu.

Domovinska pomoć na planu evangelizacije

Domovinska Crkva dužna je u smislu koncilskih dokumenata opskrbiti svim potrebnim liturgijskim tekstovima sva područja, gdje se u liturgiji upotrebljava hrvatski liturgijski jezik. Tu valja poštivati neke vlastitosti pojedinog kraja, koje imaju vjekovnu tradiciju, ali se za te tekstove trebaju pobrinuti pripadnici dotične manjine.

Radi veće jedinstvenosti dobro je da Domovinska Crkva opskrbljuje katehetskim pripučnicima i ona područja, gdje žive nacionalne manjine. To posebno dolazi do izraza nakon što je izdan jedinstveni katekizam Katoličke crkve. Za područja, gdje djeca imaju jezičnih poteškoća, trebat će izdati jedan kraći katekizam jezično prilagođen tim slojevima djece. Pri svemu tome treba respektirati potrebe dotične mjesne Crkve, nužno poznavanje vlastite povijesti i liturgijskih vlastitosti.

Domovinska Crkva treba da se brine za izdavanje molitvenika i za područja na kojima žive nacionalne manjine. Ako pak pojedini kraj smatra da ima potrebu vlastitog molitvenika, neka se to izda u suradnji sa domovinskim stručnjacima, ali svakako treba uzeti u obzir domovinska izdanja koja su općenito prihvaćena.

Veoma je značajno da se što više domovinskog katoličkog tiska širi na područjima, gdje žive nacionalne manjine i uz cijenu da se nešto materijalno izgubi. No, istovremeno Domovina treba poticati i pomagati razvoj lokalnog tiska u prostorima gdje žive manjine, jer je taj tisak veza između Domovine i dijaspora.

Posebno je važno da se i Domovinska Crkva stara da sva naša područja imaju svećenički, redovnički i svjetovnjački kadar, koji je sposoban evangelizirati na hrvatskom materinjskom jeziku. Tu prednost treba dati zvanjima sa dotičnog terena, koji dio barem svoje formacije trebaju primiti na hrvatskom jeziku, kako bi sami pronikli u našu kulturu i kako bi je mogli prenositi narodu, kojemu će služiti. Ako takvih kadrova dotični kraj nema, Domovinska Crkva treba da se postara da ta područja dobiju vjerovjesnike hrvatske riječi. Dobro bi bilo kada bi se ta skrb imala trajni i organizirani karakter.

Doprinos domovinske Crkve na planu inkulturacije

U posljednje vrijeme sve se više otkriva značenje međusobnog prožimanja kulture pojedinog naroda sa Evandeljem, a taj proces zovemo inkulturacijom. U tom je poslu nezamjenljiva uloga crkveno-narodnih kulturnih ustanova, koje sakupljaju, čuvaju i njeguju unapređujući crkveno-narodnu kulturnu baštinu, osobito na planu čuvanja crkveno-narodnih običaja, folkloru, glazbe, umjetnosti sve do izučavanja prošlosti i njegovanja narodne književnosti. Ako takve ustanove već postoje, treba ih zdušno pomagati u njihovim nastojanjima, uključujući i materijalnu pomoć. Ako pak ne postoje ustanove takve vrste, uznastojati da se čim prije osnuju i djelotvorno počnu služiti Crkvi i narodu. U tu svrhu mogu se iskoristiti i diplomatska predstavništva u dotičnoj zemlji.

Na tom planu mogu dobro doći različite crkveno-narodne svečanosti i kulturne manifestacije religioznog sadržaja, gdje se dotična manjinska zajednica prezentira, možda uz domovinsku pomoć većinskom narodu u zemlji u kojoj živi ili se predstavlja vlastitom narodu u Domovini. To su različiti susreti, kongresi, javni nastupi, smotre, književne večeri, izložbe itd.

Organizacioni vid pomoći domovinske Crkve

Možda ne bi bilo na odmet razmišljati da se osnuje jedna redovnička zajednica koja bi posebno imala na brizi našu veliku migraciju, pa u sklopu nje da se brine o nacionalnim manjinama kao što npr. imaju Poljaci, Talijani i drugi narodi. Ili da se neka od postojećih redovničkih zajednica organizirano primi brige o našim nacionalnim manjinama. Neke redovničke zajednice su to veoma uspješno činile u dalekoj povijesti npr. Franjevačka

provincija "Bosna Srebrna". Možda bi bilo potrebno stanovito doškolavanje u sličnim institutima drugih naroda. Za naš narod bi to svakako bio veliki uspjeh i blagoslov, jer gotovo dvije petine našeg naroda živi rasuto po cijelom svijetu.

Od redovničkih zajednica, kako muških tako i ženskih, očekuje se aktivna podrška, a gdje je potrebno i da iniciraju rad hrvatskog školstva među manjinama i to od predškolskog uzrasta sve do univerze. To se osobito očekuje od onih ustanova, koje u svojim karizmama imaju školsku i odgojiteljsku notu. Njihova uloga na očuvanju nacionalne svijesti manjina je neprocjenjiva, kao i odgovornost ukoliko je propuste. Istu ulogu bi trebale odigrati i na karitativno-socijalnom radu među pripadnicima svoga naroda. Na tom planu ima divnih primjera suvremenog trenutka npr. slovački redovnici i redovnice i njihov rad među njihovim manjinama u Rumunjskoj i Ukrajini, unatoč velikoj krizi u samoj domovini.

U Vijeće za hrvatsku migraciju koje postoji pri Biskupskoj konferenciji Hrvatske i dušobrižničku službu za sve iseljene Hrvate, koje su više orjentirane našoj novijoj političkoj i ekonomskoj migraciji, povjeri posebna briga nekim ljudima i za nacionalne manjine Hrvata u zemljama Srednje Europe, kako je to predviđeno papinskim dokumentom "Pastoralis migratorum" br.29 za sve migrante. U svakom slučaju, to bi morale biti osobe koje bi za tu vrstu apostolata imale ne samo znanja, nego i volje i srca. Ovi bi morali voditi djelotvornu brigu domovinske Crkve o dotičnoj narodnoj manjini.

U biskupijama, gdje žive naše manjine, trebalo bi nastojati, da se odrede "vikari" ili barem svećenici zaduženi da se duhovno brinu o dotičnoj narodnosnoj skupini u okviru biskupije. To je sasvim u skladu sa odredbama Crkvenog Zakonika (kanon 476) i papinskom dokumentu PM br.29. Ovi bi svećenici bili odgovorni svom biskupu za duhovnu skrb za dotični narod, ali bi mogli biti i veza sa odgovarajućim svećenicima u Domovini, zaduženim za nacionalne manjine.

Kada je naša manjina raširena u više župa ili čak u više biskupija, dobro bi bilo kada bi se i za njih organizirale hrvatske katoličke misije, po uzoru na istoimene misije za naše ekonomske emigrante, jer su se misije pokazale veoma korisne i djelotvorne.

Prigodom imenovanja biskupa i sličnih većih pothvata u biskupijama, gdje živi naša manjina, dobro je da predstavnici Domovine, kako Crkve, tako političkih struktura, učine diplomatskim putem sve što bi bilo od koristi za našu nacionalnu manjinu.

ŠTO NACIONALNE MANJINE OČEKUJU OD DOMOVINE NA CRKVENOM PLANU? (PRIJEDLOG REZOLUCIJE)

Na planu evangelizacije od domovinske Crkve se očekuje:

- da osigura potrebne liturgijske knjige na hrvatskom jeziku;
- da opskrbe nacionalne manjine katehetskim priručnicima;
- da osigura dovoljan broj molitvenika, pa i onih regionalnih;
- da što više domovinskog katoličkog tiska nastoji osigurati područjima, gdje žive nacionalne manjine i podržava izdavanje regionalnih listova;
- da se pobrine da pripadnici našeg naroda imaju dovoljan broj navjestitelja Evandjelja iz redova svjetovnog, redovničkog klera i katoličkih svjetovnjaka, koji dobro poznaju hrvatski jezik. u područjima koja imaju dovoljan broj zvanja, da ih se barem djelomično školuje u Hrvatskoj. Gdje ih nema, da im Domovina pošalje misionare.

Na planu inkulturacije od domovinske Crkve se očekuje:

- da potiču osnivanje crkveno-narodnih ustanova - društava, koja bi sabirala, čuvala, njegovala i unapređivala duhovno-kulturnu baštinu našeg naroda u tim prostorima;
- ondje, gdje postoje takve ustanove, da ih se podupire u radu;

Na organizacionom planu od domovinske Crkve se očekuje:

- da se osnuje redovnička zajednica, koja bi imala na brizi naše narodnosne zajednice ili da se ta služba povjeri kojoj od postojećih redovničkih zajednica;
- da redovničke zajednice iz Domovine pomognu ili preuzmu organizaciju školstva (od predškolskog do srednje škole) kao i karitativno socijalni rad među pripadnicima manjina;
- da se u okviru Vijeća za migraciju Biskupske konferencije Hrvatske odrede ljudi koji bi imali na posebnoj brizi nacionalne manjine, kao specifični problem u okviru brige za sve naše emigrante.
- da se u biskupijama gdje živi znatnija nacionalna manjina, odrede vikari - svećenici kojima bi bila povjerena briga za taj narod;
- da bi se na područjima, gdje žive naše manjine, a nemaju svojih vlastitih svećenika, otvore hrvatske katoličke misije, po uzoru na one po Zapadnoj Europi i cijelom svijetu.
- da se diplomatskim putem zauzimaju za botiljak naše nacionalne manjine na tom prostoru, posebno u značajnijim zbivanjima u dotičnoj biskupiji.

Zaključci, prihvaćeni na "Bajskim razgovorima" u Baji, dne 12. lipnja 1993. godine.

PREGLED RADA INSTITUTA "IVAN ANTUNOVIĆ" U 1992. GODINI

Unatoč kroničnim bolestima ove Ustanove sa kojima se bori od svog rođenja, a to je pitanje smještaja. U Subotici nema vlastitih prostorija u kojima bi mogla razvijati svoje djelatnosti (Arhiv se nalazi dijelom u prostorijama Župnog ureda sv. Terezije, Harambašićeva 7, dijelom kod predsjednika u Bačkoj Palanci, Trg Bratstva-Jedinstva 28, dijelom kod prof. Bele Gabrića. Knjižnica se također nalazi na tri mjesta: u Župnom uredu sv. Roka u Subotici, kod predsjednika u Bačkoj Palanci i kod prof. Bele Gabrića, Subotica, Ljubljanska 21.) Izdavački odjel se sastaje u Župnom uredu sv. Terezije ili u Župnom uredu Isusova Uskrsnuća. List "Bačko klasje" se priprema dijelom po privatnim stanovima, dijelom u prostorijama "Bunjevačkog kola", a strojevi se prenašaju prema potrebi.

Književni odjel-Klub "Miroljub" sastaje se u Katoličkom krugu, Župnom uredu sv. Terezije ili kod sestara Naše Gospe, M. Bursać 38.

Etnografski odjel "Blaško Rajić" sastaje se u kući Grge Pijukovića. Vijeće se sastaje u Župnom uredu sv. Terezije, a Skupština ispočetka u sjemeništu "Paulinum", a zatim u Katoličkom krugu. (Ostali odjeli i ne rade, pa ne trebaju prostora). Podimo kronološkim redom:

1. Drugi "Razgovor" Instituta. Usprkos vrlo teškoj politički napetoj situaciji, "Razgovor" se ipak održao i zato se, da nikoga ne bi izložio neugodnim posljedicama, glavno izlaganje preuzeo je predsjednik, govoreći o temi "Prosvjetom slobodi". "Razgovor" je održan u prostorijama u Gradskoj biblioteci, 16. siječnja, uz punu dvoranu posjetilaca.

2. Književna večer s. FIDES (RUŽICE) VIDA KOVIĆ. Održana je u Gradskoj biblioteci 17. veljače. Glavno predavanje je održao prof. Ivo Prčić, a bilo je više veoma pozitivnih intervenata, a atmosfera izvrsna.

3. Suradnja sa Hrvatskim kazalištem u Pečuhu. 16. ožujka realizirali smo raniji dogovor sa Hrvatskim kazalištem u Pečuhu. Poslano im je desetak manjih kazališnih komada bunjevačkih i šokačkih autora. A. Kokić, I. Prčića, A. Jakšića, J. Andrića i M. Poljakovića.

4. Susret hrvatskih intelektualaca na Balatonleleu. Na inicijativu DSHV 21-22. ožujka sastali su se hrvatski intelektualci iz Vojvodine, Mađarske i Hrvatske, da se dogovore o novonastaloj situaciji, poslije međunarodnog

priznanja Republike Hrvatske, čime su Hrvati u Bačkoj postali nacionalna manjina. Institut je zastupao predsjednik Instituta.

5. Suradnja sa izdavačkom kućom "Radosna vest" iz Ohrida. U duhu dobre ekumenske suradnje (Izdavanje katekizma "Hristoviot odgovor", pokretanje kalendara "Svetiklimentovo slovo" i pokretanje samog lista "Radosna vest") dogovoreno je izdavanje dvije brošurice za mlade na makedonskom jeziku: P. Clemente Pereira D.I. "Tko će nam reći istinu" i Anne M. "Tko će mi odgovoriti?" uz pomoć Uredništva "Glasa Koncila"

6. Uskršnji koncert katedralnog zbora "Albe Vidaković. 24. travnja katedralni zbor "Albe Vidaković" pod ravnanjem s. Mirjam Pandžić, održao je u Subotici, u sinagogi uskršnji koncert.

7. Sjednica Vijeća Instituta. 27. travnja je sjednica Vijeća na kojoj je podnesen izvještaj o radu u godini 1991. program za 1992. god. Predložene su neke dopune Statuta Instituta, te usvajanje Pravilnika rada odjela Instituta. Bila je to ustvari priprava Skupštine Instituta.

8. Skupština Instituta. 9. lipnja održana je Skupština Instituta na kojoj su usvojeni svi prijedlozi Vijeća i odobren rad u prošloj godini, kao i plan za 1992. godinu.

9. Sjednica književnog kluba "Miroljub". 10. lipnja održan je radni sastanak književnog kluba "Miroljub" na kome su precizirani zadaci na proslavi ovogodišnje Dužijance, te književni susreti tijekom jeseni.

10. Pokretanje molitvene akcije za mir. Tijekom lipnja predsjednik je razaslao svim svetištima, gdje se skupljaju vjernici hrvatskog govornog područja, da se moli za mir u povodu 75. obljetnice fatimskih ukazanja. Akcija je uglavnom prošla bez jačeg odjeka.

11. Treći "Bajski razgovori". 13. i 14. lipnja održana je manifestacija "Bajski razgovori" sa općenitom temom: "Bunjevci danas". Predsjednik je sudjelovao i u pripremama i u samom programu, pročitavši izvještaj o radu Instituta u 1991. god.

12. Sudjelovanje u pripremama Znanstvenog skupa o sv. Klimentu Ohrid. Predsjednik se aktivno uključio u pripreme međunarodnog simpozija o sv. Klimentu Ohridskom u povodu 1100. obljetnice njegovog preuzimanja biskupske službe u Ohridu, najavivši svoj referat o kultu učenika sv. Braće u Zapadnoj Crkvi.

13. Dani "KRUHA I RIJEČI". Ovogodišnja književna večer bila je posvećena 25. obljetnici smrti dr. Josipa Andrića. Glavno predavanje imao je Branko Jegić, a manifestacija se održala u Katoličkom krugu, dijelom u dvorani, dijelom u dvorištu, radi manjka mjesta. Bilo je to 13. kolovoza.

14. "FOND MALOG MARINA". 21. kolovoza prigodom smrti petogodišnjeg dječaka Marina Ivankovića, na njegovom sprovodu predsjednik je predložio da se pokrene akcija za život i obitelj i nazove

"Fond malog Marina", što su podržale mnoge ozbiljne kršćanske obitelji i pojedinci.

15. Premještaj predsjednika na đurđinsku župu. Napuštanjem đurđinske župe od strane svećenika Marijana Đukića, svećenika Lazara Ivana Krmpotića su premjestili na đurđinsku župu, poslije 28 godina rada u teškoj dijaspori. Očita nagrada, uz obrazloženje da se time rješava problematika smještaja Instituta.

16. Briga o karaševskim Hrvatima. Predsjednik se u nekoliko navrata obraćao i Biskupskom ordinarijatu u Temišvaru, da se riješi problem najveće hrvatske župe Karaševo, jer je svećenik Teodor Katić teško obolio, a pregovori o dolasku sestara Kćeri Božje Ljubavi je stalno u tijeku.

17. Okrugli sto o Vilijamu Kovàru u Trnavi. 14. studenog u povodu 10. obljetnice smrti velikog prijatelja Hrvata prof. Vilijama Kovàra predsjednik je bio jedan od organizatora tog okruglog stola, da se otme zaboravu taj vrijedni lik slovačke kulturne stvarnosti. Na okruglom stolu održao je i predavanje o Kovàrovim vezama sa Hrvatima.

18. Antunovićev dan u Bačalmašu. 21. studenog održana je kulturna manifestacija nazvana "Antunovićev dan" na kojoj je aktivno sudjelovao predsjednik Instituta. Tako se eto ustalila još jedna kulturna manifestacija u Bajskom trokutu.

19. Vijeće Instituta. 23. studenog, održana je sjednica vijeća Instituta, kao priprema za četvrti "Razgovor" Instituta i odlučeno je da će on biti posvećen pitanju hrvatskog školstva u Bačkoj.

20. Književna večer Matiji Dulićevoj. 10. prosinca u dvorani Pastoralnog centra u Đurđinu održana je književna večer, posvećena pučkoj pjesnikinji Matiji Dulićevoj. Glavni referat imala je Kata Ivankovića, također pučki pjesnik i majka brojne obitelji. Recitirane su pjesme Matije Dulić.

21. Božićni koncert katedralnog zbora "Albe Vidaković". 27. prosinca održan je božićni koncert katedralnog zbora "Albe Vidaković" u Gradskoj vijećnici uz sudjelovanje Subotičkog tamburaškog orkestra.

22. Postavljanje portreta sluga Božjega Tome Gerarda Stantića. 27. prosinca u subotičkoj franjevačkoj crkvi postavljen je portret o. Tome Gerarda Stantića, rad akademskog slikara Stanka Zubovića iz Odžaka. Portret je darovao i postavio predsjednik Instituta u cilju širenja kulta tog prvog kandidata za oltar bunjevačko-hrvatskog porijekla, ali pod vidom širenja ideje pokreta za život i obitelj zvanog "Fond malog Marina".

To je bilansa rada Instituta "Ivan Antunović", uz redovno izdavanje lista "Bačko klasje" i kalendara "Subotička Danica". Tako smo u godini 1992. podvorili svoj narod, njemu na korist, a Bogu na slavu!

U Đurđinu, 6. travnja 1994.

(Predsjednik Instituta je pročitao ovaj izvještaj na četvrtim Bajskim razgovorima "Bunjevci danas" u Baji 12. lipnja 1993.)

RAD SAVEZA HRVATA U MAĐARSKOJ

Dame i gospodo, dragi prijatelji!

Čast mi je pozdraviti Vas u ime Saveza Hrvata u Mađarskoj. Sredina mjeseca lipnja, sada već pet godina za nas Hrvate Bunjevce u Mađarskoj i za one sa druge strane granice je povijesno značajan, jer Bajski razgovori - mirno mogu reći - spadaju među najkvalitetnije manjinske konferencije.

Svi vi, koji ste došli iz raznih krajeva Republike Mađarske, iz naše matične zemlje, iz susjedne Vojvodine, sigurno ste došli, jer vas zanima šta se ovdje kod nas dešava, kako živimo, koji su naši problemi i težnje, šta radimo i šta želimo u svakodnevnoj borbi za opstanak i očuvanje naše baštine.

Postavilo se pitanje: Možda Bajske razgovore ne bi trebalo održavati svake godine pa bi eventualno postali bolji. No, i današnji dan je dokazao po vašem velikom zanimanju od svih vas da Bajske razgovore treba sačuvati i održavati. Imamo dovoljno tema naučnih, političkih, povijesnih i kulturnih koje trebamo obraditi, o kojima trebamo govoriti, jer svi događaji u svijetu odvijaju se veoma brzo.

U labirintu društveno-političkih zbivanja možemo se snaći samo dijalogom, razgovorima, tolerancijom i demokracijom.

U Mađarskoj su ne tako davno bili parlamentarni izbori. Sa velikim brojem glasova narod je smijenio Vladu bivše koalicije i dolazi nova vlast. No, sve se to odvijalo bez nas, bez narodnosti, jer - na žalost - još nas uvijek ne priznaju kao politički faktor iako nam to garantiraju u Ustavu i Zakonu.

Kao što znate, mi nemamo svojih nezavisnih zastupnika u Parlamentu. Jednostavno, fizički nije bilo moguće progurati bar jednog našeg zastupnika u redove Parlamenta. Nije to uspjelo ni ostalim manjinama.

Pokušali smo u nekom smislu i zajedno istupiti na scenu. "Okrugli manjinski stol" je izradio dokumenat gdje su iznesene zajedničke težnje i stav o tom pitanju izbora. No, nije se ništa dogodilo. Četiri godine manjine u neovisnom sastavu neće biti zastupljene u zakonodavnom tijelu. Neće nas biti iako smo se dokazali tokom proteklih godina da smo:

- zajednički jak politički faktor,
- da imamo određene ciljeve i zadatke,

- da imamo programe, priredbe, konferencije i skupove odakle nam se daleko čuje riječ.

- Na ovo 90 tisuća Hrvata u Mađarskoj ipak se mora računati, jer ako nabrojim samo one priredbe koje su bile priređene, ili su u toku u Bačkoj, vi ćete mi dati za pravo. Da navedem samo neke najvažnije priredbe:

- Tradicionalno prelo u niz naselja gdje žive Bunjevci,
- Narodni omladinski i dječji festival,
- Natjecanje u recitiranju i u interpretiranju proznih sastava,
- Čitalački logor u Pečuhu za bačvansku djecu,
- Kompleks logor u Santovu,
- Hrvatski dan knjige u bajskoj knjižnici,
- Nastup folklornih grupa na "Bajalištu",
- Snimljeni filmovi "Bunjevački svatovi u Gari" i "Balint Vujkov",
- Izložbe, susreti i učešće u fondovima i na narodnosnim komisijama itd.

A nije to bilo ove godine samo u Bačkoj. Nisam govorio o samostalnom radu u regijama, jer za sve to danas ne bi bilo vremena. Dakle, stalno se moramo dokazivati da smo živi, da nas ima, da želimo živjeti sa svojim pravima.

Kad bi i mi sami više puta bili složniji i jedinstveni - više bismo uspjeli. Često puta u nekim pitanjima - naročito financijskim - ne možemo se složiti.

Zato ističemo potrebu jedinstva. Evo nekoliko primjera za to:

- Samo zajedničkim istupanjem mogli smo postići garancije da se izgradi nova zgrada u Budimpešti za dački dom, za osnovnu školu i gimnaziju.

- Samo zajednički možemo uticati na vlast da se već jednom riješi pitanje Hrvatskog kazališta i Hrvatskog instituta.

- Samo zajednički možemo istupiti na mjesnim izborima za samoupravne organe.

- Samo zajednički i poštujući jedan drugog možemo sačuvati našu zemaljsku organizaciju.

Mi često pogrešno tumačimo demokraciju. Mislimo da ako na "ne" kažemo "ne" i uvijek radimo suprotno, onda smo dobri i hrabri. Onda će nam se bolje čuti glas. Ne pazimo na to da često vredamo jedni druge i nesložni smo, a možda neki to žele.

Stara bunjevačka poslovice kaže: "Prvi komšija najbliži rod", a mi Hrvati u Mađarskoj, u Hrvatskoj, u Vojvodini i u ostalim krugovima zemaljske kugle svi smo rodovi, komšije unatoč svih granica i zemljopisnih daljina.

Štovani skupe!

U ovom kratkom izlaganju ne mogu, a nemam za to ni vremena da govorim o svim uspjesima i potrebama našeg Saveza Hrvata u Mađarskoj. Spomenuo sam samo neke momente u našem radu.

Sumirajući suštinu svojih riječi, mogu ponoviti:

Tolerancija, razumjevanje i uljudnost je jedina garancija jedinstva, bez kojeg nijedna nacionalna manjina nema budućnosti.

Naš domaćin ovog skupa, gospodin Antun Mujić je ne tako davno smjelo rekao i izjavio u jednom zemaljskom listu: "Samo sa nama o nama".

Želim vam uspješne razgovore i hvala na pažnji.

(Predsjednik Saveza Hrvata u Mađarskoj, prof. Josip Ostrogonac je održao ovaj govor na petim Bajskim razgovorima "Bunjevci danas" u Baji, 17.VI.1994. god.)

Ivan Petreš
Mađarska

OTKUD TOLKE...

Otkud tolke suze teku,
Da ih sušec već sustadoh?
Zašto me tak vrilo peku
Kupajuć mi lice mlado?

Nit' sam rika, niti more,
Kako da već ne pristanu?
I izvori bujne gore
Katkad stanu i sasahnu.

Il' su se zar moji jadi
U tok suza pritvorile,
Pa im zato kus ne sladi
I zato su tako vrile?

Jao, jao onda meni!
Nema više za me slasti!
Srce moje, brzo veni,
Jer su more moje jadi!

PREGLED RADA INSTITUTA "IVAN ANTUNOVIĆ" U 1993. GODINI

S obzirom na osnovni problem Instituta tj. na njegov smještaj, ni tijekom ove godine nije učinjen nikakov pomak ka boljem. Arhiv na tri mjesta, knjižnica na tri mjesta, sastanci pojedinih odjela se također odvijaju po različitim mjestima u gradu Subotici. No, usprkos tome Institut nastavlja svoj rad i svoje služenje narodu. Evo pojedinosti učinjenih tijekom 1993. g.

1. Treći "Razgovor" Instituta. 15. siječnja u prostorijama Gradske biblioteke u Subotici održan je treći "Razgovor" Instituta sa temom: "Hrvatsko školstvo u Bačkoj". Glavni relatori su bili prof. Julije Skenderović i prof. Stipan Stantić. Posjet je bio veoma dobar, a diskusija na temu veoma konstruktivna i pozitivna.

2. Radni sastanak Etnografskog odjela. 1. veljače u stanu Grge Pijukovića održan je radni sastanak Etnografskog odjela Instituta, razmatrajući pripreme za postavljanje Etnozbirke "Bunjevački salaš" na Đurđinu, nastavak opisa narodnog života i rada po grupama, te izdavanje brošura o našim narodnim običajima.

3. Književna večer Branka Jegića. 22. veljače održana je u prostorijama KUD "Bunjevačko kolo" književna večer pjesnika Branka Jegića. Glavni relatori su bili: Marko Vukov, svećenik i Vita Grunčić. Ovoj književnoj večeri prethodilo je izdanje zbirčice stihova Branka Jegića: "Jeka s ravnice", kao književni prilog "Bačkog klasja" br. 69/92.

4. Sastanak književnog Kluba "Miroljub". 1. ožujka održan je sastanak Kluba "Miroljub". Raspravljalo se o kalendaru "Subotička Danica", učinjen je osvrt na rad Kluba u protekloj godini. Ocijenjeno je da je izvršeno sve što je za proteklu godinu bilo zacrtano. Iznesen je obilat program djelatnosti za 1993 godinu.

5. Saziv Predsjedništva Instituta. Budući da su neki članovi Vijeća Instituta i to svećenici: Josip Temunović, Stjepan Beretić i Blaško Dekanj osporili legalitet rada Predsjedništva Instituta, pozivajući se na dekret utjemeljitelja, negirajući da je od tada izglasan novi Statut Instituta u koje su sve funkcije na pet godina. Tu su stvarnost pokušali objasniti pravnici tj. Pravna komisija Instituta, čiji je elaborat prezentiran Predsjedništvu, ali su ga negirali dvojica dopredsjednika (Andrija Kopilović i Stjepan Beretić). Oni su predlagali da sadašnji biskup produži mandat sadašnjem Predsjedništvu,

što nema nikakve pravne osnove u postojećim dokumentima Instituta. Ovo je bilo 15. ožujka.

6. Sastanak Etnografskog odjela Instituta. 15. ožujka održao se radni sastanak Etnografskog odjela Instituta u kući Grge Pijukovića. Teme su bile Etnografska zbirka u Đurđinu, problematika umjetnosti u tehnici slame, proslava 80. obljetnice života prve umjetnice u tehnici slame Kate Rogićeve, izdavanje brošura o našim narodnim običajima.

7. Načelni dogovor. Već se dulje vrijeme osjeća potreba da se koordiniraju kulturne i druge djelatnosti postojećih hrvatskih ustanova u gradu tj. Demokratskog Saveza Hrvata Vojvodine, KUD "Bunjevačko kolo" i Institut "Ivan Atunović" pa je tako 22. ožujka došlo do dogovora da ćemo u svojim akcijama voditi više računa da ne dolazi do kolizije, nepotrebnih ponavljanja ili dupliranja radnji ili ustanova. U tom smislu je potpisan i načelni sporazum. Inicijator je bio Institut.

8. Znanstveni skup u Mohaču. 31. ožujka i 1. travnja održan je u Mohaču (Mađarska) Znanstveni skup "300 godina franjevačke prisutnosti u Podunavlju". Institut je sudjelovao u pripremi i organizaciji ovog skupa, predsjednik je održao predavanje o franjevačkom širenju Marijanskog kulta u ovim prostorima.

9. Povratak bosanskih franjevac u Bajski trokut. 2. travnja, dan po završetku Znanstvenog skupa o ulozi bosanskih franjevac na tim prostorima, došao je u bajski franjevački samostan fra. Ivica Alilović, bosanski franjevac i time počeo obnavljati staru tradiciju bosanskih fratara, koji su prije tristo godina doveli oveće skupine našeg hrvatskog življa u ove krajeve. Koliko je truda uloženo u taj pothvat samo Bog zna, a On će to blagosloviti i naplatiti.

10. Koncert katedralnog zbora "Albe Vidaković". 13. travnja u subotičkoj katedralnoj crkvi održan je uskršnji koncert katedralnog zbora "Albe Vidaković". I ovaj koncert se uklopio u proslavu 20. obljetnice postojanja i rada zbora "Albe Vidaković".

11. Književna večer Vite Grunčić. 3. svibnja u prostorijama KUD "Bunjevačko kolo" održana je književna večer posvećena poeziji Vite Grunčić. Glavnu relaciju napisao je prof. Bela Gabrić. Bilo je više pozitivnih relacija o poeziji ove autorice. pored ostalih govorila je s. Fides Vidaković.

12. Stalna izložba radova u tehnici slame Kate Rogić i Mare Ivandekić. 9. svibnja u okviru nedjeljne sv. Mise i neposredno poslije nje župnik Lazar Ivan Krmpotić, otvorio je stalnu izložbu radova umjetnina u tehnici slame Kate Rogić i Mare Ivković-Ivandekić u uredu u Pastoralnom centru župe u Đurđinu. Riječ je o radovima koje su ove umjetnice tijekom dugih destljeća napravile za mjesne dužijance i poklonile župi.

13. Četvrti "Bajski razgovori". 12. i 13. lipnja održani su "Bajski razgovori" sa općenitom temom "Bunjevci danas". Ovog puta govorilo se o problematici hrvatskih nacionalnih manjina u susjednim zemljama. U okviru ovih hrvatskih kulturnih manifestacija otvorena je izložba naših umjetnika u tehnici slame u gradu Baji i izvedena kazališna igra Antuna Karagića "Rastatkinja" u izvođenju Hrvatskog kazališta iz Pečuha.

14. 20. obljetnica postojanja i rada zbora "Albe Vidaković". 20. lipnja svečanim koncertom u katedrali proslavljena je 20. obljetnica postojanja i uspješnog rada katedralnog zbora "Albe Vidaković", pod vodstvom i ravnanjem s. Mirjam Pandžić.

15. Znanstveni skup o sv. Klimentu Ohridskom. 3.-5. srpnja održan je na Ohridu tj. u manastiru sv. Naum na obalama Ohridskog jezera. Znanstveni skup o učenicima sv. Braće u povodu 1100. obljetnice preuzimanja biskupske službe sv. Klimenta Ohridskog. Predsjednik Instituta je bio jedan od inicijatora ovog skupa i sam uz još dvojicu katoličkih teologa bio sudionik tog međunarodnog skupa sa predavanjem na makedonskom jeziku o štovanju učenika sv. Braće u zapadnoj liturgijskoj tradiciji.

16. Prvi sabor umjetnika u tehnici slame u Đurđinu. 1. kolovoza u sklopu godišnje zahvale za žetvu župe Đurđin održan je 1. Sabor umjetnika u tehnici slame u povodu 80. obljetnice rođenja najstarije umjetnice u tehnici slame Kate Rogić, koja je u međuvremenu umrla, 4.VI 1993., pa je skup imao i komemorativni karakter. Proslava se sastojala od izložbe preko 40. umjetnika u tehnici slame u prostorijama buduće Etnografske zbirke, te svečanog skupa na kojima su pročitali referate Lazar Ivan Krmpotić, a prof. Stipan Stantić je pročitao rad Nace Zelića. Glazbene točke su izveli članovi tamburaškog sastava "Hajo".

17. Književna večer pjesnika Jaše Kopilovića. U okviru ovogodišnjih proslava "Dužijance", koje su se ove godine po prvi puta sjedinile i ona crkvena i ona koja se zvala "društvena". U okviru proslave "Dani Kruha i Rječi" održana je 13.VIII književna večer Jaše Kopilovića, najstarijeg i najuglednijeg pjesnika bačkih Hrvata. Glavne relacije održali su prof. Bela Gabrić i vlč. Andrija Kopilović, župnik.

18. Susret svećenika Gradišća. 9. rujna održan je susret svećenika gradišćanskih Hrvata iz Austrije, Mađarske i Slovačke u predgrađu Bratislave - Jarovce, gdje živi hrvatska manjina. Predsjednik Instituta je sudjelovao na tom skupu i pozvao ih na zajedničku suradnju za očuvanje hrvatske svijesti naših manjina u srednjo-evropskim zemljama.

19. Umro akademski kipar Nesto Orčić. 18. rujna u 64. godini života nenadano je preminuo u Zagrebu, naš poznati akademski kipar Nesto Orčić, koji je rođen u Subotici. Izradio je nekoliko poprsja naših velikana.

20. Proslava 100. obljetnice rođenja dr. Josipa Andrića u Slovačkoj. Za vrijeme svog godišnjeg boravka u Slovačkoj, predsjednik Instituta inicirao je i organizirao najuglednije slovačke kulturne ustanove, kako bi se obilježila ova obljetnica velikog prijatelja Slovaka. U akciju su se uključili: Spolok sv. Vojtjecha, Matica Slovenska, župa Chorvatsky Grob i Savez Hrvata Slovačke.

21. Sastanak književnog kluba "Miroljub". 4. listopada sastao se klub "Miroljub" da provjeri, koliko je ovogodišnjeg plana ostvareno, a ono što je preostalo da još učini.

22. Preuzimanje zgrade Bajske bunjevačke čitaonice. Predsjednik Instituta je sudjelovao 21. listopada na sjednici Skupštine Bunjevačke čitaonice u Baji u povodu povraćaja konfiscirane zgrade, koju je daleke 1911. godine sagradio trudom tamošnjih ljudi, župnik Lajčo Budanović.

23. Sto godina od rođenja fra Radoslava Kujundžića. 14. studenog u Kapeli Crne Gospe održan je okrugli stol u povodu 100. obljetnice rođenja fra Radoslava Mije Kujundžića. Glavnu relaciju imao je Lazar Ivan Krmpotić, a u ime Provincije sv. Ćirila i Metoda iz Zagreba, o. Marijan Kovačević pročitao je oproštajnu riječ fra Rajka Gelemanovića na sprovodu fra Radoslava. Mnogi od prisutnih su iznijeli svoje uspomene na uglednog redovnika, koji je niz godina bio u subotičkom samostanu.

24. Književna večer Marge Stipić. 15. studenog u prostorijama KUD "Bunjevačko kolo" održana je književna večer pučke pjesnikinje Marge Stipić. Glavni referat o poeziji Marge Stipić imao je prof. Ivo Prčić mlađi, a zatim je svoje predavanje pročitao Ivan Stantić.

25. Radni susret Etnografskog odjela. 22. studenog održan je radni sastanak Etnografskog odjela Instituta. Sastanak se održao u privatnoj kući Grge Pijukovića. Na susretu je ustanovljeno da su svi postavljeni zadaci u ovom roku, gotovo potpuno ispunjeni.

26. Književna večer Alekse Kokića. 13. prosinca 1993. godine u prostorijama KUD "Bunjevačko kolo" održana je književna večer u povodu 80. obljetnice rođenja Alekse Kokića. Glavni referat imao je Lazar Ivan Krmpotić sa temom: "Žena u poeziji Alekse Kokića". Skupu su sudjelovali još živuća braća i sestre Alekse Kokića i mnogi njegovi poštovatelji.

Tako je eto, unatoč, ozbiljnih poteškoća, Institut ipak uspjeva ostvarivati svoje ciljeve, sakupljati rasutu hrvatsku baštinu u Bačkoj. U ova teška vremena Institut ima zadaću bodriti i hrabriti svoj narod u teškoj

političkoj, ekonomskoj i društvenoj krizi, koju proživljavamo već petu godinu ne računajući onih ranijih 45 godina koje nam također nisu bile naklone. Živimo u nadi dolaska boljih vremena.

U Đurđinu, 8. travnja 1994.

(Predsjednik je pročitao ovaj izvještaj na petim Bajskim razgovorima "Bunjevci danas" u Baji, 17. lipnja 1994.)

Aleksa Kokić

LJUDI NIZINE

Naši su ljudi ozbiljni i mirni
kao što je mirna nepregledna bačka nizina
u vedre jesenske noći,
kad se na svakom koraku osjeća blagoslov neba
i Božja blizina.

Oni su tako rijetko vesela lica,
i kad se okupe oko tople peći u rane sutone,
najradije pričaju o svojim njivama dugim
u čije crne brazde, ko u valove beskrajnoga mora,
svaka njihova bol utone.

Nikad se glasno ne tuže, ako ih nevolja bije,
ne traže pomoći kada ih nenadano nesreća zateče,
iako imaju meku osjetljivu hrvatsku dušu,
koju tako strašno znade zaboljet,
kada je nepravda zapeče...

Katkad u noći mirne tambure zaore glasno
i u njihove teške grudi unesu nešto vedrine,
onda im oči ožive vatrom,
iz grla se vine pjesma, koja suze mami,
jer je puna boli i topline.

Marin Mandić

MJESTO IVANA PETREŠA U BUNJEVAČKOJ PROZI

Ukratko o Bunjevcima

O porijeklu Bunjevaca već se prilično pisalo, ali u većini slučajeva samo uzgred ili površno. Naravno, to je imalo za posljedicu da je ovo pitanje neprestano ostajalo neriješeno i da su se o njemu do sada iskazivala vrlo raznovrsna mišljenja.

Dio južnoslavenskog naroda koji se označava imenom Bunjevci ne čini jednu i jednostavnu etničku skupinu. Bunjevci žive u raznim naseljima, u većim ili manjim grupama, i to u najvećem broju u sjevernoj i u srednjoj Dalmaciji, u znatno manjem broju u Hrvatskom primorju sa Podgorjem i u Lici, a u priličnom broju u Podunavlju, to jest u Bačkoj i u susjednim podunavskim predjelima. Po svome smještaju oni su i u stručnoj literaturi dobili naziv dalmatinski Bunjevci, primorsko-lički Bunjevci i podunavski Bunjevci.¹

O porijeklu naziva Bunjevac, Bunjevci mnogo je raspravljano i pisano. Ima veliki broj pisaca koji su iznijeli mišljenje da je ime Bunjevci dato po hercegovačkoj rijeci Buni. Najprije je takvo mišljenje dao Vuk Karadžić (1849.) pa su ga zatim mnogi pisci ponovili. Ovo mišljenje pobija sama riječica Buna kratkog toka sa uskom dolinom gdje se nije moglo razviti veće pleme, a ime plemena koje bi po rijeci dobilo ime ne bi moglo glasiti Bunjevci. Neki su iznijeli mišljenje da je naziv Bunjevci došao od imena negdašnje varoši Bune. Ovome se suprotstavio Đuro Daničić i s lingvističke strane dokazao netočnost ove tvrdnje. Osim toga ima još puno raznih mišljenja. Tako npr. neki pisci smatraju da su Bunjevci dobili ime otuda što su se uvijek bunili (od riječi "buna" - mađarski znači "lázas"), dok drugi vele da je to podrugljiv naziv u kojemu se korijen može tražiti u riječima "bunjati" i "trabunjati" (govoriti nešto nerazumljivo) i od toga je postalo Bunjavac, a zatim Bunjevac, kao podsmijeh katolicima koji mole Boga na nerazumljivom latinskom jeziku.

Na tragove Bunjevaca u Podunavlju, odnosno Bačkoj nalazimo još s početka 16. stoljeća, dok su njihove glavne seobe izvršene potkraj 17. stoljeća. "Bunjevci su... u 16. i 17. vijeku došli u Ugarsku dijelom kao kmetovi turskih vlastelina, a dijelom se svojevoljno nastanjivali po Bačkoj.

Seoba pod Markovićem i Vidakovićem (1687.) samo je dovršila onaj veliki južnoslavenski narodni pokret, koji je dotada već stoljećima postojao."²

Podunavski Bunjevci su od svoga doseljenja u današnja mjesta nazivali sebe sa tri imena: najčešće imenom Bunjevci, vrlo čestim imenom Raci, a dosta puta i imenom Dalmatinci. Ovo treće nije bilo toliko rasprostranjeno u narodu, nego je više kod bunjevačke inteligencije, koja ga je primila pod utjecajem zvanične administracije u kojoj se ono već u 17. stoljeću udomaćilo.

Po *Iványiju*, naziv Bunjevci kod Podunavskih Bunjevaca se ne javlja u književnim spomenicima u ranije vrijeme zato što se njihova inteligencija stidjela toga imena, koje se smatralo za seljačko, te sebe nazivala i pisala Dalmatincima, ali je, veli, u javnom narodnom životu ime Bunjevci bilo uvijek upotrebljavano.

Dorđe Brkić u svom članku naziva Bunjevce Érda, Perkate, Törökbálinta, Čepela i Tukulje "Racima" ("Rácok") a njihov jezik "rackim" ("Rác nyelvé").³

Objašnjavajući riječ "Buna" *Dena Sarić* kaže da ona "na rackom" (rátzul) znači uzbunu.⁴

U *Bunjevačkim i šokačkim novinama* (1924. br. 3.) Ivan Petreš između ostalog kaže: "Bunjevci u Hamzabegu isto tako kao i u Tukulji (Tököl) odnosno Jerčinu (Ercsi) živeći Bunjevci sebe Raci zovu... Treba i to znati da su još prije 80 godina tukuljski, hamzabegski i jerčinski Raci sebe Bunjevcima zvali, ali je danas to već sasvim pristalo".

Kao što smo već rekli, godine 1687, kada se većina Ugarske oslobodila turskog jarma, dogodila se i posljednja velika seoba Bunjevaca u Bačku. U tim predjelima bilo je dosta starijeg južnoslavenskog življa, što svjedoče i mnogi pouzdani spomenici iz 15. i prvih decenija 17. stoljeća. Da se doseljeni Bunjevci počeli već u 17. stoljeću mješati sa tim prvim stanovništvom, pokazuje i spisak "starosidioca" Bunjevaca u Subotici od 1868. godine.⁵ Među njihovim prezimenima nalazimo i takva koja glase Bošnjak, Budimac, Šokac, Šokčić, Šokčević. Sve ove činjenice da u starim spomenicima Bunjevce nazivaju Dalmatincima, Racima, Vlasima, Morlacima, Rascianima, kao i to da su se doseljeni Bunjevci u Bačkoj i u ostalim podunavskim krajevima već od prvih godina svoga dolaska miješali sa Slavenima koji su već od prije bili ovdje naseljeni, u mnogome otežavaju traganje za prvim spomenicima koji se odnose na skupinu podunavskih Bunjevaca.

Neki pisci smatraju za prvi spomen imena Bunjevci u Podunavlju podatak koji se nalazi "u turskim defterima gdje se prvi put spominje u selu

Maroku (u Baranji) 1550. godine Martin Bunjevac". Godine 1565. bijaše u Subotici odlikovan prvi Bunjevac Stjepan Prčić.⁶ Tek početkom 17. stoljeća imamo sigurnije dokumente o Bunjevcima. Godine 1622. svećenik Šimun Matković moli papu Pavla V da mu povjeri župu Bunjevci u Bačkoj. "Ne znamo da je u Bačkoj postojala župa sa imenom Bunjevci. Bit će da je on pod tim razumijevao koji geografski predio u kojem su živjeli Bunjevci".⁷

Život Bunjevaca poslije naseljavanja u novoj domovini bio je težak. Zbog turskih ratova bunjevačka naselja pretvaraju se u ratno poprište. "Stalno smo u sjeni smrti..." piše fra Radnić 1686. godine. Bunjevci su mnogo stradali i za vrijeme Rákóczijevog ustanka. Oni se bore na strani austro-njemačke vojske, a protiv Mađara. No, i jedna i druga vojska je pustošila slavenske krajeve. "... Kuda nije naišao Turčin, tu je vazda plijenio Kuruc, a kuda ovaj nije dospio, tamo su harali Labanci." - piše Antunović u svojoj *Razpravi*. Poslije konačnog izгона Turaka, kada su nastali novi, povoljniji uvjeti za razvitak podunavskih Bunjevaca, državne vlasti, zbog plodnosti i ekonomske važnosti Vojvodine, otpočinje potkraj 18. i početkom 19. stoljeća njeno koloniziranje njemačkim i mađarskim stanovništvom, što je među Bunjevcima povlačilo za sobom masovnu mađarizaciju.

Dakle, u vrijeme poslije protjerivanja Turaka, kada se pod povoljnijim uvjetima mogla stvoriti i razvijati bunjevačka inteligencija, slijedi period kada je bilo sramota kazati čak i ime Bunjevac koje se smatralo za seljačko, kada je u Bačkoj mađarski jezik i mađarstvo bilo oličenje gospodstva, i kada se zahtijevalo: "...koji se je Bunjevac i Šokac pogospodio, on je u isti mah i Mađarom postao... te pod nipošto ne bi htio priznati da je Bunjevac il' Šokac. Ovo je ime nosio i do današnjeg dana zadržao samo poljodjelac." - piše u svojoj *Razpravi* Ivan Antunović.

U procesu pomadarivanja Bunjevaca odigrala je znatnu ulogu i crkva. Crkvene vlasti su u bunjevačke krajeve planski upućivale mađarske svećenike, što je često puta izazvalo revolt kod Bunjevaca. Zbog toga je, na primjer, u Santovu 1899. godine skoro čitavo južnoslavensko stanovništvo sela, sagrađivši sebi jednu posebnu crkvu, sa katoličke vjere prešlo na pravoslavnu. Ovakvi slučajevi ili njima slični sukobi dosta su česti u to vrijeme, te oni jasno svjedoče da su usprkos svih poteškoća i jakog pritiska mađarizacije bunjevački seljaci ipak očuvali nacionalnu svijest.

Tome su svakako doprinijeli vrlo i odani sinovi bunjevačkog naroda, kao što je preporoditelj i prosvjetitelj bačkih Bunjevaca i Šokaca Ivan Antunović, a kasnije njegovi učenici i sljedbenici: Pajo Kujundžić, Ante Evetović-Miroljub, Mijo Mandić, Blaž Rajić i Ivan Petreš.

Kratak pregled bunjevačke proze do Ivana Petreša

Kao doseljenici iz jugozapadnih strana današnje Jugoslavije, Bunjevci su se naselili u Bačku u jedno zlo i teško historijsko vrijeme. Borba s Turcima, započeta još u zavičaju, ovdje je samo nastavljena. Tako je cio ovaj preiod njihova života ispunjen ratničkom borbom, te je prirodno da ovo vrijeme nije moglo biti vrijeme njihovog književnog i uoće kulturnog obrazovanja. "Dok su naši krvlju sebi domovinu stekli, dok su zemlju znojem oplemenili, prošlo je ravno dva stoljeća. Jest, 200 godina je prošlo i Bunjevac nije mogao na drugo pomisliti, već samo da život osigura..., slabo je pomišljao na svoju knjigu."⁸

Prve štampane knjige podunavskih Bunjevaca su u prvom redu plod otpora Katoličke crkve protestantskom učenju koje je u 17.stoljeću uspjelo da privuče i zatalasa široke slojeve ljudi. Protestanti su knjigama pisanim na narodnom jeziku pokazali Katoličkoj crkvi da se na taj način može mnogo efikasnije djelovati na narodne mase. Ugledajući se u tome na njih, Crkva je u želji da ovlada dušom i svješću čovjeka, da ga ponovo potčini sebi i svom utjecaju, i sama počela da radi na izdavanju knjiga pisanih narodnim jezikom i u duhu svojih novih ideja. Ona je poučena velikom opasnošću od protestanata počela obraćati naročitu pažnju na široke slojeve ljudi, pa čak i one koji su živjeli u dalekim i zabačenim krajevima pojedinih zemalja. Za te ljude su štampane knjige na narodnom jeziku. Prevođeni su i preštampani katekizmi, zatim tumačenja evanđelja i drugih poučno-pobo'nih knjiga.

Takva književnost se naročito razvijala u Bosni, a stvarali su je bosanski franjevci.

Budući da su još u to vrijeme podunavskim Bunjevercima svježe živjele uspomene na ostavljenu domovinu, a još više da su bunjevački fratri, pisci bunjevačkih knjiga toga vremena, bili prpadnici provincije Bosne Srebrene (Bosna Argentea),⁹ prvi bunjevački štampani spomenici nesumnjivo su nastali pod utjecajem bosanskih franjevaca.

Podunavski Bunjevci nemaju bogatu književnost. Došavši u novu domovinu, oni su se naselili u manjim ili većim grupama po raznim krajevima Mađarske. Ova njihova rascjepkanost, pa neznanje mađarskog jezika i težak život u novoj domovini sve je to sprečavalo stvaranje šire bunjevačke inteligencije. Bunjevačku inteligenciju u to vrijeme je predstavljalo ono nekoliko franjevaca i svećenika koji su ujedno i pisci bunjevačkih književnih spomenika, a to nisu drugo nego knjige vjerskog sadržaja.

Prvi pisac podunavskih Bunjevaca je Mihajlo Radnić. O njegovom životu se malo zna. On već spada među one Bunjevce koji su se rodili u

novoj domovini. Jedno vrijeme je bio provincijal Kapistranske reodržave, a kasnije bogoslov i savjetnik kralja Leopolda I. Umro je u Budimu 2. veljače 1703. godine.

Radnić je za vrijeme boravka u Rimu, 1683. godine, izdao dvije knjige na "slovinsko-bosanskom jeziku". Ta njegova djela se uzimaju za prve bunjevačke štampane knjige. To su Radnićeve razmišljanja na temelju Svetog pisma.

Naslov prve knjige je: Pogargegne izpraznosti od Sviyeta. Rim, (Pogrdenje ispraznosti od Svijeta).

Druga Radnićeve knjiga nosi naslov: "Razmiscglagna pribogomiona od glivbavi Boxye, Rim, 1683. ("Razmišljanja pribogomiona od ljubavi Bojže").

Lovro Bračuljević je bio isto fratar franjevačkog reda u Budimu u prvoj polovici 18. stoljeća. Godine 1730. u Budimu je stampao svoje djelo: Uzao scerafinske (nascki) goruchie gliubavi...("Uzao serafinske (naški) goruće ljubavi").

U predgovoru tog djela Bračuljević predlaže svojoj "bratji" fonetski pravopis "piši kako govoriš" i to čitavo stoljeće prije Vuka Karadžića. Zalagao se za latinicu protiv tada uobičajene bosančice kojom su se u Bačkoj služili bosanski franjevci.

Godine 1747. također na "ilirskom jeziku", izdao je u Budimu još dva manja rada vjerskog sadržaja.

Antun Bačić je jedno vrijeme bio gvardijan budimskog samostana, a 1754. godine bude imenovan provincijalom. Umro je 1759. u Našicama u Slavoniji. Osim svojih prijevoda sa talijanskog, španskog i latinskog jezika, on je i sam napisao dvije knjige: 1. Istina katoličanska..., Budim, 1732; 2. Xivot majke božje..., Pečuh, 1773. (Život majke Božje)

Petar Lipovčević, fratar kapistranske provincije i lektor filozofije. Umro je u Baji 26. ožujka 1785. godine. Na bunjevačkom jeziku je stampao dva djela. 1. Zafalno govorenje..., Budim, 1779.; 2. Pjesmarica "bunjevačkih narodnih pisama".

Mirko Pavić rodio se 7. siječnja 1716. godine u Budimu. Gimnaziju je završio u rodnom mjestu, kada je stupio u franjevački red provincije Ivana Kapistranina, gdje je studirao filozofiju i teologiju. Zaredivši se, otišao je u Bač za propovjednika. U Baji je dvije godine predavao filozofiju, a u Budimu je preko devet godina bio profesor teologije. Umro je 15. travnja 1780. godine u Budimu.

Napisao je više knjiga na latinskom jeziku, a poznate su mu dvije knjige pisane na "iliričkom": 1. Rucsna knjixica, ("Ručna knjižica"), Pešta, 1769. ; 2. Epistole i evangelja, ("Epistole i evandelja"), Budim, 1808.

Mirko Pavić je najplodniji pisac starije bunjevačke književnosti. Njega spominje i Mihovil Kumbol u svom poznatom djelu Povijest hrvatske književnosti. (Zagreb)

Ivan Ambrozović rođen je u Somboru. U Pešti je studirao pravo, kada je 1808. godine izdao svoj rad pod naslovom: Proricsja i narecsenja... (Proričja i narečenja).

Sve su te knjige vrlo daleko stajale od bunjevačkog naroda, koji je s jedne strane udaljen od Hrvatske, a s druge strane, izoliran od Srba zbog vjerske razlike, sve više i opasnije bio prepušten nacionalnoj propasti. Bunjevački i šokački narod u Ugarskoj "...nije mogao da radi svoje koristi i kulture upozna dubrovačku književnost, koju je proslavio Gundulić sa svojim "Osmanom", nije mogao uživati u srpskoj književnosti, u dragocjenim djelima Vuka Karadžića, Đure Daničića, Branka Radičevića i Zmaj Jovana Jovanovića, nije mogao da se divi "Ilirskom pokretu" i istrajnoj borbi Ljudevita Gaja, grofa Janka Draškovića, da uživa u pjesmama Petra Preradovića i Ivana Mažuranića"¹⁰

Poslije nagodbe, godine 1867. izglasani su mnogi zakoni po kojima inteligencija nacionalnih manjina sve borbenije istupa za svoja nacionalna prava, kada se i kod Bunjevaca u taj presudni čas "kad je najveća žestina, žestina naprednih narodah, koji se vrhu naše glave uzdigli pa nam peku time"¹¹ pojavio Ivan Antunović, koji je prvi "zapalio luč narodnog prosvećivanja i razvio barjak napretka i blagostanja", koji je prvi pružio organizirani otpor protiv nasilne mađarizacije i otpočeo sistematski rad za nacionalnu obranu svoje narodnosti.

Ivan Antunović se rodio 19. lipnja 1815. godine u Kunbaji, u Mađarskoj. Potječe iz ugledne obitelji čiji su članovi zauzimali najodličnije položaje u Bačkoj županiji. Otac mu je rano umro, te je u odgoju djece majci udovici pomagao rođak Albert Antunović, kasniji podžupan županije Bačke. On je i školovao Ivana Antunovića.

Osnovnu školu je završio u Bačkom Aljmašu, a gimnaziju u Subotici. Poslije gimnazije studira bogoslovske nauke u Kalači. Za svećenika je zaređen 1838. godine, pa je otada na tom polju svojim savjesnim radom stepen po stepen napredovao postavši župnikom u Aljmašu, pa kalačkim kanonikom, dok je 1876. godine postao naslovnim biskupom "bosonskim".

Antunović je svoje sile posvećivao napretku i procvatu Bačke županije, pa tako i bunjevačkog i šokačkog življa. Kao predsjednik odbora za župničke

ispite on je nastojao da se u prvom redu primaju mladi koji govore tri jezika: mađarski, njemački i bunjevački. O svome trošku je školovao preko 200 siromašnih đaka, među kojima su od poznatijih Bunjevaca bili Ivan Evetović, Ante Miroljub Evetović, Mijo Mandić i dr.

Na književnom polju je počeo djelovati 1870. u 55. godini svoga života, kada je u Kalači pokrenuo Bunjevačke i šokačke novine i kao prilog Bunjevačku i šokačku vilu. "Želja...da postane čuvarom narodne svijesti, braniteljem narodnih prava...utisla mu je već kao starcu u ruke pero koje nikad nije otupilo u velikoj i teškoj borbi i obrani narodnih svetinja".¹²

Tako je 1870. godina od velikog značaja u povijesti bačkih Bunjevaca i Šokaca. Te godine je Ivan Antunović sa svojim novinama stao na branik svoga potlačenog naroda koji je zavrijedio bolju sudbinu. ("Bunjevačke i šokake novine", Kalača, 19. III 1870.). Mnogo je bio napadan od strane vlasti, ali je Antunović do kraja ostao neustrašiv u obrani svoga mišljenja i istine.

Književna djela mogu mu se podijeliti u četiri skupine:

1. Djela čisto bogoslovskog i nabožnog značaja:

a) Bog s čovikom na zemlji, Vác, 1879.

b) Čovik s Bogom u svojih molba i prošnji, Kalača, 1884. (molitvenik),

2. Djela poučnog, vjerskog i rodoljubivog sadržaja:

a) Poučne iskrice koristnoj pučkoj zabavi putem po Italiji godine 1869-te..., Temišvar, 1872. (putopis)

c) Odmetnik, Zagreb, 1875. (pripovijetka)

d) Naputak za one koji osjećaju napast postati Nazarenom, Kalača, 1882.

e) Posljednji Gizdarev (rukopis), (pripovijetka)

f) Bariša Kitković (rukopis), (pripovijetka)

g) Radovi na latinskom i mađarskom jeziku

3. Povijesno djelo: Razprava o podunavskih i potisanskih Bunjevcih i Šokcih u pogledu narodnom, vjerskom, umnom, građanskom i gospodarskom, Beč, 1882.

4. Djela zabavnog sadržaja: crtice, pripovijesti i neki dopisi.

Posebno mjesto u Antunovićevoj književnoj djelatnosti zauzima njegova Razprava. To je historijsko djelo u kome Antunović prikazuje prošlost Bunjevaca i Šokaca. I u ovom djelu se vidi da je Antunović bio veliki pobornik za slogu i prijateljstvo među narodima. On u ono vrijeme kada su se Srbi i Hrvati zbog vjerskih razlika razilazili, piše slijedeće: "Budite...srdačno pozdravljeni, braćo Srbi! Ta ma sviet što govorio i pisao, nikada neće

podrmati moje najčvršće uvjerenje da smo jednim ocem od jedne te iste matere rođeni, krv od krvi, kost od kosti".

Antunović je vrlo savjesno i marljivo sakupljao materijal za ovu knjigu po raznim mađarskim i inozemnim knjižnicama i arhivima, te je ovo prva pisana historija Bunjevaca i Šokaca.

Od velike književno-historijske vrijednosti su njegove dvije novele, koje je objavio u Bunjevačkoj i šokačkoj vili: Svilenka (1874, br. 7-16.), Nesretna Marija (1876, br. 15-17.).

S ovim dvjema novelama Antunović je kao prvi pripovjedač kod podunavskih Bunjevaca otvorio put bunjevačkoj noveli, koju će kasnije nastaviti Ivan Petreš.

U pogledu bunjevačkog jezika i pravopisa najvažnije mjesto zauzima knjiga isto vjerskog sadržaja, koja nosi naslov Bog s čovjekom na zemlji (Vàc, 1879.).

Antunović već 1870. godine u "Pozivu na pretplatu novina" između ostalog kaže: "...Ovi pravopis, premda ga ne odobravam, umoran sam izperva uporabiti da puku komu pišem, razumljen budem; ništa nemanje, lagano ćemo se uvijek po listvam slovnice penjati da skalin sadašnje pravopisne izvertitosti dostignemo". Od toga vremena je prošlo tek 9 godina, kada je Antunović već osjećao da je "skalin sadašnje pravopisne izvertitosti" dostigao, i već pomenutu knjigu "Bog s čovjekom na zemlji" napisao je novim pravopisom.

Prije Antunovića bunjevački pravopis je bio neka vrsta smjese sa mađarskim i njemačkim pravopisom. Antunović je vidio ovu veliku pogrešku, pa je po primjeru Vuka Karadžića uveo u bunjevačku knjigu fonetički pravopis i ijekavski govor štokavskog narečja. U predgovoru ove knjige koji nosi naslov: "Mojim milim odrastlim Bunjecom i Šokcem do znanja" on kaže: "Jedino u čem molim za oproštaj. U pravopisu nisam mogao izbjeći da ne budem okaran je ako bi narečjem bunjevačkim pisao, koje u celosti neodobravam: Onda bi s tim stavio na put više no jednu prigaču onom ujedinjenju književnom o kojem treba svakom Slavjanu nastojat ako je prijatelj svom rodu, i neće da bude navieke robljem tudjina, i ne ostane podnožjem, po kom se drugi narodi penju u svietlost obražena svieta dok on čami, u gustih tmina razuma, i surovosti neoplemenjenih čuvstva".

Kao pristalica i pobornik jedinstva svih južnoslavenskih naroda, Antunović predlaže da latinica bude njihovo zajedničko pismo. Na jednom mjestu piše: "...kako bi lipo i korisno bilo da se i Srbi, bratja naša po rodu i jeziku, istimi pismeni slaže, dočijem nas sada ćirilica bez ikakva opravdana

uzorka većma razdvaja na duševnom polju, no Dunav na travnom na desnu i livu obalu..."

Godine 1892. već je i uredništvo Nevena primilo hrvatsku fonologiju, "al tako da je na volju pustilo suradnicima sliditi ma koji pravopis".¹³ Ovdje želimo napomenuti da ni sam Antunović nije uvijek bio dosljedan u svojim pravopisnim nastojanjima.

Antunović je u svim svojim djelima, bez razlike na njihov sadržaj, pa i u onima čisto vjerskog sadržaja, uvijek bio u prvom redu prosvjetitelj svoga naroda, njegov učitelj i borac protiv zaostalosti, za bolju i ljepšu budućnost. U svojim djelima mnogo puta je naglašavao da bunjevački i šokaki narod ne smije ostati u prosvjeti i napretku sa zaostalim narodima, zato on poziva i agitira roditelje da šalju svoju djecu u školu.

Osjećajući "grihe" što su se on i njegovi suradnici malo prekasno "u 12 satu na rad pokrenuli", i u želji da to prije i to uspjenije postigne svoj cilj, Antunović je besplatno dijelio među Bunjevcima i šokcima svoje knjige, školovao je mnogo sinova siromašnih bačvanskih obitelji, izdano je pomagao bunjevačku štampu (podmirivao je troškove sve do svoje smrti oko izdanja Nevena) i na taj način u mnogome pridonio društvenom i kulturnom razvoju svoga naroda.

Zbog svoje rodoljubive i prosvjetne djelatnosti bio je mnogo napadan od strane vlade, to je u mnogome pogoršalo njegovo ionako slabo zdravlje. Umro je 13. siječnja 1888. godine, a sahranjen je u Kalači, (u Mađarskoj).

* * *

Rad na prosvjećivanju i kulturnom uzdignuću Bunjevaca poslije smrti Ivana Antunovića nastavili su njegovi učenici, ali ni jedan nije nastavio njegovu književnu djelatnost. Dok bi o bunjevačkoj poeziji toga vremena mogli dosta govoriti, jer je ona tada već imala pjesnika Antu Evetovića Miroljuba, dotle bunjevačku prozu je uvijek predstavljaju molitvenici ili u najboljem slučaju samo zabavno-poučni članci iz pera najaktivnijih prosvjetnih radnika.

Na književnom polju najplodniji Antunovićev učenik bio je Ivan Evetović, "povjesničar bunjevštine i Bačke",¹⁴ narodni poslanik za ugarski sabor, a za vrijeme stare Jugoslavije vođa Bunjevačke i šokačke stranke i narodni zastupnik u jugoslavenskom parlamentu, odnosno skupštini u Beogradu poslije izbora 1920. i 1923. god.

Rodio se u Bačkom Aljmašu 1860. godine. Školovao se u Kalači. On je brat bunjevačkog pjesnika Miroljuba Evetovića. Umro je u Baču 1923. godine.

Kao član historijskog društva županije Bach-Bodrogh, svoja najbolja i najvrednija djela napisao je i objavio na mađarskom jeziku. Važniji radovi su mu slijedeći: Részletek Bács múltjából XVII. és XVIII. századból; Bács vármegye múltja a bunjevácok és sokacok történetéből; Képek Baja város múltjából.

Kao vrlo obrazovana ličnost, govorio je više jezika, te je prevodio pjesme francuskih, njemačkih, talijanskih i španjolskih pjesnika. Od Francuza je prevodio Chateaubrianda, Falkonneta, od Nijemaca Webera, Schillera, od Talijana Petrarca i Dantea, od Engleza Thomasa Moora i Wordswortha.¹⁵

Pored prevodilačkog rada i sam je pisao pjesme na bunjevačkom jeziku, koje je pod pseudonimom Janko Kostelinac objavljivao u bunjevačkom Nevenu i Danici.

Dakle, Antunovićevi učenici su samo na političkom i na kulturno-prosvjetnom polju bili i njegovi pravi nasljednici, dok su na književnom polju bili mnogo manje od toga.

Pravi Antunovićev nasljenik koji je i na društvenom i na kulturno-prosvjetnom, a i na književnom polju nastavio put kojije zapoet 19. ožujka 1870. godine, bio je Ivan Petreš.

Život Ivana Petreša

Ivan Petreš se rodio 21. listopada 1876. godine u Kaćmaru. Sin je siromašnih roditelja, poljoprivrednih radnika. Osnovnu školu je pohađao u rodnom mjestu Kaćmaru od 1884/1888. godine. Već se u ranom djetinjstvu pokazao kao veliki ljubimac knjige, te su ga roditelji, iako su bili vrlo siromašni, upisali u gimnaziju.

Četiri razreda niže gimnazije je položio u Baji od 1888/1892. godine. Već mu je ovdje, kao mladom dječaku, školovanje bilo vrlo teško. Pored knjige on se uvijek morao brinuti da bi na neki način došao do nešto novca kojim je nabavljao potreban školski pribor. Tih godina, provedenih u Baji Ivan Petreš se ovako sjeća: "Stipan Gal je bio taj delija, a upoznao sam se s njim onda, kada su me u prvu đачku škulu u Baju odneli. Kod njega sam ostao na kosti i kvartilju. Ne zato da bi ovako najzgodnije misto bilo za jednog đaka, već zato, jer je Gal najmanju plaću zaktivao. Sedam forinti na misec i na godinu dana dva džaka krumpira . To je zaista jeftino bilo. Istina da sam pored toga i dite dadiljo, u lužnice vode navlačio i u pekarnicu kruh nosio, al to bi i kod kuće morao raditi, zato mi nije bilo na teret".¹⁶

No, pored svega toga, on je nižu gimnaziju završio tako da je od 27 učenika u njihovom razredu jedino Petreš postigao odličan uspjeh.¹⁷ Inače, sva četiri razreda je završio sa odličnim uspjehom te je svake godine za istaknuto učenje dobijao i novčane nagrade. Tako je, na primjer, u II razredu, 1889/90. školske godine dobio tri novčane nagrade, to je ukupno iznosilo 34 Ft 51 kr.¹⁸

Na višu gimnaziju u Kalaču primljen je 1892. godine. Već u prvoj godini, dakle u petom razredu gimnazije, Petreš je nagrađen za izvanredan uspjeh iz mađarskog, latinskog i grčkog jezika, zatim iz zemljopisa i računa, te je istu, 1892/93. školsku godinu završio s odličnim uspjehom. Poslije toga je do završetka gimnazije dobio stalnu stipendiju od 20 Ft mjesečno, budući da je uvijek postizao odličan uspjeh i u učenju i u vladanju.

Pored obaveznih školskih predmeta i obaveza, Ivan Petreš je i na drugim poljima školskoga života bio vrlo aktivan. Kao učenik VIII razreda gimnazije izabran je za predsjednika Prirodoslovno-filozofskog kružoka (Természettudományi Bölcselo Kör), čiji su članovi 1895. godine u Kalači izdali studiju pod naslovom "Földünk múltja és jelene", a za koju je predgovor i pogovor napisao sam Ivan Petreš.

Poslije završetka VIII razreda gimnazije, 15-16-17. lipnja 1896. godine položio je maturu s odličnim rezultatom. Te godine je osim Petreša u istoj školi maturiralo još 28 učenika, dakle svega 29, od kojih su 11 izabrali svećenički poziv.

Ako dalje pratimo životni put Ivana Petreša, mi ćemo ga još iste, 1896. godine, naći u imeniku studenata Bogoslovskog fakulteta na sveučilištu "Pàzmány Péter" u Budimpešti. (A Budapesti Király Magyar Tudomány-Egyetem Hittudomány Kara). Uzmemo li u obzir da se od onih 11 kalačkih đaka, koji su poslije velike mature odabrali svećenički poziv, samo se Ivan Petreš nalazi na budimpeštanskom fakultetu, moramo prihvatiti tvrdnju da su ga iz Kalače poslali u Budimpeštu jedino zbog izvanredno dobrih rezultata u učenju. A na čitavom fakultetu tada je bio još samo jedan mladić iz Kalače, po imenu János Szendelbach, koji se nalazio na trećem godištu.

Svoje studije u Budimpešti Ivan Petreš je svršavao odlično i tako lijepo napredovao da su ga školski poglavari u četvrtom godištu imenovali glavnim "duktorom" zavoda, što znači da je od strane studenata on postao prvim nadzirateljem. Jedan od njegovih drugova, dobročinitelja bio je Ivan Evetović iz Bačkog Aljmaša, koji je - kako smo već spomenuli - 1912. godine bio izabran za narodnog poslanika za ugarski sabor.

Na fakultetu je tada bio više studenata iz Zagreba,¹⁹ od kojih je najbolji Petrešev drug bio Karlo Delić, s kojim su bili i na istom godištu. Petreš je Deliću pomagao u mađarskom jeziku, što je vjerojatno omogućilo da je od svih zagrebačkih studenata za vrijeme Petreševog studiranja, jedino Delić završio fakultet, dok su ostali postepeno otpali. Preko Delića je Petreš upoznao hrvatsku i srpsku književnost, čiji se utjecaj kasnije osjeća u njegovom književnom radu, naročito u pjesmama.

Fakultet je završio 1900. godine, te je 1. srpnja iste godine zaređen za svećenika. Svećenički poziv je vršio u Kaćmaru, Bačkom Aljmašu, slovačkom selu Miske, Horgošu, Subotici, Gornjem Sentivanu, a od 1912. godine pa sve do smrti u Čavolju, kao župnik tamo je ostao do svoje smrti.

U Čavolju je Ivan Petreš neumorno radio na kulturnom uzdignuću svoga sela. Osnovao je dječiji i omladinski pjevački zbor koji je postigao lepe rezultate na županijskim natjecanjima.²⁰ Bio je odličan govornik, te je u svim prilikama, kada bi neki visoki gost posjetio Čavolj, bio zamoljen od strane rukovodstva sela da ga pozdravi. Tako, na primjer, kada je 17. ožujka 1935. godine sekretar ministarstva poljoprivrede Ferenc Marschall pohodio selo Čavolj, Ivan Petreš mu je uz birane riječi predao počasnu diplomu građanina sela Čavolja.

Poslije I svjetskog rata i nadalje je ostao uz svoje voljene Bunjevce u Čavolju. On je bio zapravo jedini kulturno-prosvjetni radnik Bunjevaca koji je svoj život i sudbinu vezao za Bunjevce i Šokce u mađarskoj, te neumorno s perom u ruci vodio borbu protiv nepravde, za nacionalnu ravnopravnost i za kulturno uzdignuće svoga roda. Odmah poslije rata u svim većim bunjevačkim selima (Gara, Bački Aljmaš, Čavolj, Gornji Sentivan, Kaćmar, Bikić, Baja, donji di grada, Sanrovo) osniva čitaonice, razna omladinska folklorna i diletanska kazališna udruženja.

Za hrvatski živalj u Mađarskoj pokreće 1924. godine kalendar pod naslovom "Danica ili kalendar za u Ugarskoj živeće Bunjevce, šokce, Hrvate, Bošnjake i Dalmatince" koji je izlazio u Budimpešti do 1944. godine. Iste, 1924. godine je urednik, odnosno osnivač lista "Bunjevačko-šokačke novine", koje su također izlazile u Budimpešti.

Pisao je pjesme, novele, kazališne komade i razne članke. Suradivao je u Nevenu, Subotičkim novinama, Subotičkoj danici, te u Danici (Budimpešta). Svoje radove je objavljivao pod pseudonimima: Čudomil, Čongradac, Čc, Č i Ivan P.

Umro je od šećerne bolesti poslije neuspjele operacije u bajskoj bolnici 16. lipnja 1937. godine, a posmrtni ostaci su mu preneseni u Čavolj i pokopani na tamošnjem groblju.

Smrt Ivana Petreša potresla je čitav bunjevački i šokački živalj u Bačkoj. Sve bačvanske bunjevačko-šokačke i mađarske novine, štoviše i neki zagrebački listovi, objavili su kraći ili duži članak o njemu i s priznanjem se izrazili o njegovom radu. Evo nekoliko odlomaka iz tih nekrologa:

*"Smrt hrvatskog narodnog borca u Mađarskoj"*²¹

Umro je župnik Ivan Petreš poznati kulturni radnik među Hrvatima-Bunjevcima.

Jučer je u Mađarskoj iza kratke bolesti umro Ivan Petreš, dekan-župnik i poznati kulturni i nacionalni radnik bunjevačkih Hrvata u Mađarskoj. Njegova smrt učinila je dubok dojam ne samo među Bunjevcima u Mađarskoj, nego i u Jugoslaviji, jer je pokojnik svojim radom dobro poznat u svim bunjevačkim i šokačkim mjestima u Bačkoj... Bio je jedan od najučenijih bunjevačkih svećenika i odličan govornik, pa ga je narod veoma ljubio i poštovao. Hrvati u Mađarskoj gube u njemu ne samo nacionalnog borca, već i člana odbora za zaštitu hrvatskih manjina u Mađarskoj."

Tih dana je i zagrebačka *Hrvatska straža* pisala sljedeće: "Smrću Ivana Petreša hrvatski narod je izgubio jednog svog ustrajnog borca za narodna prava, jednog muža koji je zaboravljen i zapostavljen svoj život vezao za tužnu sudbinu potlačenog naroda. Hrvati širom bačke ravnice duboko su potreseni nad svježim grobom svog...prosvjetitelja i tješitelja. Najteži udarac zadan Hrvatima-Bunjevcima i Šokcima u Mađarskoj. Oni su s Ivanom Petrešom izgubili svoj posljednji oslon i svoju takoreći jedinu nadu. Bolni, satrveni i klonuli kraj grobova svećenika i velikana biskupa Ivana Antunovića i pjesnika Ivana Petreša čekaju svoju smrt."²²

Toliko ukratko o životu Ivana Petreša, a još bi se moglo govoriti o njegovom školovanju ovdje u Baji, zatim u Kaloči i Budimpešti, jer je zaista bio izvrstan đak i sve se može samo pohvalno govoriti o njemu.

Rad na književnom i kulturnom polju

Kada govorimo o književnoj djelatnosti Ivana Petreša, prije svega trebamo imati u vidu teške društveno-političke prilike pod kojima su tada živjele narodnosti, pa tako i bunjevačko-šokački živalj. Nacionalno-šovinistička politika mađarske vlade nastojala je tok mađarizacije ubrzati svim mogućim sredstvima. Uzalud su Bunjevci uvijek naglašavali vjernost prema svojoj domovini, i na svaki način dokazivali svoje domoljublje. S tim ciljem je 1895. godine Ambrozije (Boza) Šarčević i izdao "Ričnik magjarsko-bunjevački", jer je "neugasiva njegova želja otvoriti oči suplemenima svojim, da svojim sopstvenim očima mogli budu gledati onu

lipotu štono se nalazi u bunjevačkoj i magjarskoj knjizi".²³ Uzalud su Bunjevci na svakom koraku podvlačili da "prvo naše načelo je da svaki podanik Ugarske poštiva zakone te svagda nastoji podupirati interese mile nam domovine". I Bunjevci s pravom pitaju: "Zašto nas gone! Mi smo se borili za slobodu i napridak ove zemlje, koju našom, domovinom zovemo... A danas kako je nestalo krvavi bitaka...sve je naopako. Sad kada mi kao virni sinovi ove zemlje hoćemo da i naš bunjevačko-šokački rod na prosvitnom polju uzdignemo na uglednije misto, na koje misto je baš upravo pozvan, kao potomak slavni pradidova. To nama nije slobodno...Grihota je bunjevačkoj dici bunjevačku abecedu dati u ruku".²⁴

I u ovako teškim prilikama kada su već mnogi Bunjevci zatajili svoje bunjevačko porijeklo, kada je svim nacionalistima, pa tako i bunjevačkom življu prijetila opasnost od potpune asimilacije, trebalo je udariti u jednu takvu žicu, čiji će zvuci buditi narodnosnu svijest tako da ti "probudeni" Bunjevci ostanu vjerni i odani sinovi svoje domovine.

Takvom žicom je zagudio Ivan Petreš, kada mu je još kao đaku više gimnazije u Kalači 1895. godine u *Nevenu* pojavila prva pjesma pod naslovom *Jesen*.²⁵ Već je u ovoj pjesmi Petreš kao devetnaestogodišnji mladić pokazao svoju veliku ljubav prema narodu i zabrinutosti zbog njegove sudbine. U prvim kiticama pokazuje jesenju prirodu koju će uskoro pokriti bijeli snijeg, ali poslije toga mlado proljeće će sve iznova oživiti, probuditi. Tada on zabrinuto pita:

*A ti rode slatki sanak
Otkad snivaš? Davno već!
Hoće l' tebi svanit danak
Dok snig vodom stane teć?...
("Jesen")*

Sva prošlost pjesnikova roda je herojska, ovjenčana bezbrojnim žrtvama slavni predaka, koji su još u Bosni prolijevali svoju dragocjenu krv u borbi protiv Turčina. Njegovo rodoljublje je buntovno, nadahnuto stvarnim težnjama masa. Pjesme mu predstavljaju izraz jednog stvarnog i nacionalnog stanja i jedne realne rodoljubive zanesenosti. U prvom djelu pjesme *Kadgod i sad*²⁶ ratničkim podvizima je potvrđivao iskrenost svojih osjećanja. Slaveni su u borbi protiv Turaka samo zato pobijedili jer su bili složni. A sad? Nema sloge. Zato pjesnik uzvikuje:

*Ne budalmo, već na noge,
Sad kad gori triba sloge.*²⁷

Zvonkim i gromkim glasom i riječima, u razbuktaloj snazi osjećanja i izraza pita na početku pjesme *Na izmaku godine 1895.*²⁸

*"Jaoh tužni, u verigah krutih
Čameći mi rode!
Zar ne žudiš u okovih ljutih
Za časom slobode?"*

A u nastavku pjesme bodri svoj narod:

*"Kad ti lanci oko ruku zveče
Nek te bude: Svisti se Bunjevče!"*

.....
*"Ta kada ti tamburice ječe
Nek ti šapću: Ponosno Bunjevče!"*

Ivan Petreš je zaneseno vjerovao u snagu svoga naroda. Znao je da je ta pasivnost samo privremena, a da narodnosna svijest još nije potpuno ugašena. Ona još u mnogima živi, gori, tinja, kao žeravica, kojoj samo jedan lak vjetrić treba, pa da bukne u neugasivi plamen.

*A vi kruta sredstva zlobne sriće
Koji lance daste,
Ma nas gavran zlosutno obličie
Radost ne imajte!
Jer dok sitn' tamburice ječe
Bunjevcima ništ' nahudit neće!*

Ivan Petreš kao sin bunjevačke grane, koja iz velikog slavenskog korijena izrasla, raduje se jedinstvu jugoslavenskih naroda, koje se nakon dugog i željnog čekanja 1918. godine i ostvarilo.

Grle se već Srbin, Hrvat, Sloven

*Tri ogranka kojih jedan kořen
Na kom stablu Bunjevci i Šokci
Nade puni cvataju poljupci.²⁹
("Pri slomu sužanjstva")*

Snažna je i pjesma *Na čamcu*.³⁰ To je alegorija teške sudbine bunjevačkog naroda i pjesnikove nade u bolju budućnost:

*Okolo ga vihor goni
Svak čas pljusne u njeg mal'
On pun nade ipak vesla
Postopice val po val.*

*Stani vihor, zalud hučiš
Neuspišan sist ćeš zar,
Jel u čamcu nade punog,
Mojeg roda, vesla žar.*

Za vrijeme prvog svjetskog rata mnogi su Bunjevci učestvovali u borbama na raznim frontovima. Subotička Danica je u ratnim godinama, u rubrici "Naši pokojnici" uvijek objavljivala spisak poginulih Bunjevaca i Šokaca. Tragovi ratnog klanja i besmislenog prolivanja nedužne ljudske krvi odrazili su se i u lirici Ivana Petreša. To se najbolje ispoljava u pjesmi pod naslovom *Zašto?*³¹

*Vrh biser izvora i na burnom moru,
Po plodnoj dolini i uz kamen goru
Vrh divnih palača, vrh trošnih koliba
Od uzdasa gonjen gust oblak se giba.
Silnih prolivenih gorkih suza para
Ogorčenih grudi razuzdana para
Čine ovaj oblak... U njem grmi, siva...
Za sivanjem čudno pitanje žamori:
Zašto?...zašto?...ječi i doli i gori?*

Njegovo ogorčenje zbog besmislenog ubijanja radalo je u uznemirenoj mu duši bolna i protestna pitanja:

Zašto da se kolju nepoznati ljudi?

.....
*Nije čovik stvoren da ruši i pali
I da jedan drugog smrtnim hicom svali...*

.....
*Zašto usiv pale? hranu bidnog svita?
Zašto pale sela i ruše varoši,
Stan kukavnih ljudi, mar vjekova prošlih.
Zašto se ne možmo krušca nasititi
Jadnom mukom kog smo zaradili?*

Rat nije samo pokopao tisuće ljudskih tijela. Za njima su ostale u srcima majki, suprugama, djece i ljuba gorke rane i osjećanja koja su pokolebala i vjeru i mogućnost da se čovjek može ponovo vratiti miru i životu.

*Zašto sam došla, mukom othranila?
Kuka bidna mati..., zašto sam rodila?
Zašto j' mor'o umrit u cvatu života,
U starosti tko mi treba bit' potpora?
Zašto sam u hramu božjem prid oltarom
Pita tužna ljuba...vinčala se s parom?
Zašto j' u tuđinstvu ostavio kosti
I povećao s otim teške mi žalosti.
Jer niti grob mu kitit, nit križ mu celivat
Nij' mi dozvoljeno grob suzom polivat?...
Zašto nam je otac mor'o poginuti!...
Pitaju siročad svagdan i sto puti.
Ta dobar je bio, kako nas volio?
Krušcom nas ranio, ruhom zaodio?
U cilom selu nije imo dušmana...
Zašto ga ubiše nit' kriva nit' dužna?*

Pored ovih rodoljubivih pjesama, u kojima je Petreš i dušom i srcem na strani naroda, u kojima se bori za ljepšu sutrašnjicu, on je ispjevao i nekoliko ljubavnih pjesama.

Petreš je bio veseljak, pa je uvijek tražio zgodu da okupi goste oko svoga stola. Volio je društvene zabave, gdje se veselilo i pjevalo. Svećenički poziv mu je, međutim, u mnogome sprečavao izražaj njegove vesele prirode. Volio je život u potpunom smislu riječi, ali zbog svećeničkog poziva nikada nije mogao u izobilju uživati. U duhu te vječite suprotnosti u srcu, napisao je niz pjesama koje je u Subotici 1912. godine izdao pod naslovom *Moje jadi*.³² Sve pjesme ove zbirke ispjevane su u tuzi za neizživljenim životnim strastima. I kad ga zbog toga obuzme tuga, on u zvucima tamburice i veselju traži utjehu. U potpunom ogorčenju, prosto opijen ljubavi prema životu, pjesnik sav obuzet voljenim zvucima tamburice želi da mu sviraju "tužne pismice" sve dotle dok "zadnja struna pukne", jer samo "Grob će sakrit moje tuge!"

Najljepša i najpoznatija ljubavna pjesma Ivana Petreša je *Prid prozorom procvatala ruža*...³³ koju je Josip Milinko uglazbio, te se još i danas ona može čuti u emisijama radio-stanica. U njoj je pjesnik izrazio svoja ljubavna osjećanja i tugu što ih on nikada neće moći dostići i doživjeti. Pjesnikova ruža je puna trnja zbog čega je on ne može ubrati i na srcu nositi, jer kao što

i sam veli: "čarna ružo vik će me boliti, neuzbrana što ćeš uveniti". Ona, sada mlada i lijepa, samo onda može biti njegova, svećenikova, kad ostari, uvene:

*Kad uveneš, onda 'š moja biti
Uvenutu ja ću te skupiti.
U nidarcu, na srdašcu
Nosit ću te divnom slašću!
A kad umrem, ti ćeš me kititi,
Onda 'š ružo, navik moja biti.*

Nagoni mladalačkih impulsa kod njega su ostali neizživljeni. Otuda i težak osjećaj zbog prolaznosti života sa dolaskom smrti.

*.....Palo j' lišće,
A mene jad jada stišće.
Osta samo jedan ora'
I kostena na njem kora.³⁴
("Prolaznost")*

Ivan Petreš je napisao mali broj pjesama, ali je s njima postigao svoj cilj. Još kao đak, 1895. godine, svojom prvom pjesmom *Jesen*, kao da je zatrubio svom narodu kao da na njega uvijek može računati. Od tog je vremena Ivan Petreš stao na čelo svog puka. Gromkim glasom je budio njegove uspavane osjećaje. Od tog vremena Petreš je preko rodoljubivih pjesama gromkim glasom budio uspavane osjećaje svoga naroda, a uz zvuke tamburica, u narodnom duhu ispjevao je svoje ljubavne pjesme tako da je ubrzo stekao veliku popularnost, te se s pravom može reći: "Vječna je šteta što je tako rano prestao pjevati, jer je imao sve preduvjete da postane drugi Miroljub (Ante Evetović)".³⁵

Mnogo veći i značajniji dio Petreševog književnog rada zauzimaju prozna djela. To su pripovijetke, crtice, kazališni komadi i razni članci koje je objavljivao u *Subotičkim novinama*, *Subotičkoj Danici*, u budimpeštanskom kalendaru *Danica*, i u *Danici Katoličkog pučkog saveza*. Kao pjesme tako su i prozna djela pisana u rodoljubnom duhu. Podučavati svoj narod, buditi u njemu narodnu svijest. To su bila glavna načela Ivana Petreša. Međutim, treba reći da u ovim proznim djelima nije sve izraženo tako otvoreno, gromko i borbeno kao u pjesmama. On je u svojim proznim djelima mnogo oprezniji, ali mnogo efikasniji. Teme za ova djela je uzimao iz narodnog života. Budući da je preko svojih pjesama već razvio barjak borca za ljepšu budućnost svoga naroda, on je u proznim djelima do kraja nastojao

da se taj barjak i nadalje vije. Zbog toga je i ostavio tako rano pisanje stihova, jer je smatrao da će se proznim djelima još bolje približiti narodu.

Kao i pjesme, tako su i prozna djela pisana u rodoljubivom i domoljubivom duhu. Poučavati narod, buditi u njemu narodnosnu svijest i odgajati ga u ljubavi prema svojoj domovini - to su bila glavna načela Ivana Petreša. To je on već i prije dokazao svojim pjesmama, a taj svoj program je još jasnije potvrdio 10. listopada 1909. godine, kada je postao odgovorni urednik *Subotičkih novina*, u kojima je objavio velik broj svojih pripovjedaka. Tu on između ostalog kaže: "...još koji misec, te ćemo završiti III godinu otkako naše novine izlaze. Kako broj pritplatnika dan za danom raste, bez oholosti smijemo izreći da smo pogodili onaj pravac koji k srcu naših velecijenjeni čitaoci vodi. Ta svakim redkom neprestano za boljitak...puka smo se borili, bez da bih ma ikad na svoju korist ili diku pomislili. Nismo sebe tražili ni do sada, a nećemo ni odsele!" Na dalje se zahvaljuje tadašnjem uredniku dr Josi Mamužiću, te nastavlja: "...tvrdu viru dajemo da ćemo Naše Novine i odsele u istom domoljubivom i nesebičnom pravcu uređivati po kojem je naš skromni list milim čitaocima tako neočekivano omilio".³⁶

"Naše novine" nije dugo uređivao. Pozivajući se na veliku zauzatost, 22. svibnja 1910. godine zahvalio se na uredništvu koje je preuzeo kasniji "vođa bačkih i baranjskih Hrvata" mladi Blaž Rajić. Tada su u novinama pisali: "Ne možemo se oprostiti sa bivšim urednikom, a da ne bi koju rič rekli. Ta njegov neumoran rad učiniše tjednik "Naše novine" širom poznatim, milo-primljenim. Više, no jednom kandidatu Pučke stranke je on ravnao, pripravljaio put u izbiračkom kotaru.

A može se Bačka ili Medimurje na skoro ponositi sa kojim zastupnikom Pučke stranke, to zacilo pripada od te slave i Ivanu Petrešu dobrončki dio".³⁷

Ovako velikom uspjehu nesumnjivo u mnogome su pridonijele i njegove pripovijetke i crtice, od kojih je tako reći u svakom broju "Naših novina" objavio po jednu.

Pripovijetke Ivana Petreša, kao što smo to već rekli, sve su nadahnute iskrenim i dubokim rodoljubljem i domoljubljem. Ali to u njima nije tako izraženo tako otvoreno i tako gromkim i borbenim riječima saliveno kao u pjesmama. On je u njima mnogo oprezniji, ali ipak mnogo efikasniji nego u pjesmama. Ne čujemo ni u jednoj od njih tako buntovan glas kao što je u pjesmi *"Pri slomu sužanjstva"* uzviknuo: "Probudi se progonjeni rode!...", ili u pjesmi *Malodušnost*, "Ne budalmo već na noge", a ipak je s pripovijetkama postizao mnogo više uspjeha. To je i sam Petreš znao, zato je i premjestio

svoje pero na prozu. Bunjevački i šokački živalj u Bačkoj je u to vrijeme na kulturnom polju bio vrlo zaostao, i sam Petreš osjeća da će mnogo više moći utjecati na njega pripovijetkom ili crticom sa temom iz narodnog života, nego makar kojom pjesmom ispjevanom u visokom patosu.

Trebalo je prvo dokazati da i oni, Bunjevci i Šokci, imaju svoje narodne običaje, narodne pjesme, a to je najjasnije samo prozom mogao učiniti. Trebalo je progovoriti njihovim, pravim narodnim jezikom, a to u stihu već i zbog rime ne bi se moglo u svakom slučaju. Bunjevačkom narodu, koji već godinama "sladki sanak sniva", zaludu su bili ti borbeni uzvici, pozivi na borbu zbog nepravde; njemu je prvo trebalo prikazati samog sebe kako spava dok se drugi bude, i na taj način ga prosto navesti na onaj put koji je Petreš u pjesmama pokazao.

Da li je mogao Petreš na neki drugi način snažnije utjecati na svoj narod, ako ne tako kada je u svojim pripovijetkama ocrtao čika-Lošu, Ča Savu i njima slične ličnosti, kakvih je u svakom bunjevačkom i šokačkom selu bilo? Da li je bilo efikasnijeg načina za buđenje svijesti od onoga kada je u pripovijeci uz zvuke tamburice prikazao bunjevački "divan" u dugim zimskim noćima, ili vesele momke i djevojke u bunjevačkim svatovima?

Petreš je najvažnijim zadatkom smatrao razveseliti svoj narod na sve moguće načine. Zbog toga je najveći broj njegovih pripovjedaka šaljivog sadržaja, ili opis nekog veselog narodnog običaja gdje se pjeva i igra.

Njegove šaljive pripovijetke su čiste, bez političke ili socijalne pozadine. Njihov glavni i jedini cilj je samo da razvesele bunjevačkog seljaka, kako bi i za trenutak zaboravio svoj težak život. U tome je Petreš uvijek uspijevao. Njegove pripovijetke su s uživanjem čitali, pa se zbog toga i broj pretplatnika za "Naše novine" naglo povećavao, čak i prevazišao broj Nevenovih pretplatnika. "Neven za 28 godina nije mogao steći ni treći dio pretplatnika, koliko su "Naše Novine" za 5 godina".³⁸ Najpoznatije su mu pripovijetke: "Prokleta tintaroška", "Vađenje zuba", "Svidodžba", "Materice", "Na majčinom grobu", "Nagrađena virnost", "Badnji dan" i dr.

Jedna od najboljih Petreševih pripovjedaka šaljivog sadržaja je *Prokleta tintaroška*.³⁹

Činovnik Ico Cacić u svojoj kancelariji već po treći put piše jedno te isto pismo. Prvi put se baš pri kraju zabunio, drugi put je dovršio, ali se tintarnica izvrnula i polila pismo. Sada po treći put piše i vrlo pazi. Jedna muha mu ne da mira i nju želi uhvatiti. Kad ona sleti na prozor, a on "tintarošku" bočicu sa tintom baci na nju. Prozor se polupa i tintaroška padne na glavu jedne gospođe koja je na ulici baš onuda prolazila. Ico, da ga ne bi zbog toga oglobili i kaznili, pobjegne iz svoje kancelarije i ode u

obližnju krčmu kao "ni kriv ni dužan". Ali ga u krčmi policajac, koji već traga za krivcem, prepozna. S "tintaroškom u ruci stupi pred Icu i kaže mu da ga slijedi. Na to će Ico: "Čuješ Đuka - baci tu tintarošku, pa bolje na uzmi piva u ruku". Ali policajac Đuka ne pristaje na to, te se i tintaroška i njemu osveti. Kada je iz jedne ruke stavio tintarošku u drugu ruku i zasukao brkove, jedan brk mu ostao crn, jer mu je ruka bila umazana tintom, a drugi plav. Na to izbije smijeh u krčmi. Policajac se razljuti i baci bočicu sa tintom, koja umaže sav stol i goste oko njega. A tamo je bila žena koju je tintaroška prvu umazala još na ulici. To bješe baš Icina žena i kada je redar upitao da li da kazni Icu, ona razmisli i zapita Icu: "Hoćeš li mi kupiti onu svilu, koju smo prikjučer u Stantićevom izlogu gledali?" A Ico će na to: "Hoću, slatka golubice, kupit ću pol tuceta svilenih sukanja." - Onda ne želim kaznu - reče žena kapetanu.

Pripovijetku je Petreš duhovito završio: "Kažu, da otkako se ova nesrića desila, Ico je najmirniji zvaničnik u cijeloj varoši. Kad stupi u zvaniju i opazi tintarošku, nazove joj dobro jutro i slatko ju upita kako je provela noć. Kad pak muha zazubi po sobi, odmah sklopi ruke i zavapi: ne uvedi nas u napast, zatim pak ustane i kudan muha želi, otvori joj vrata ili prozor, pa ju uljudno ponudi: izvolite izletiti. A kad izleti zaželi joj sretan put. Pitaš zašto? Hjo, brate, skupa je svila".

Slične ovoj su i pripovijetke: *Vašar, Čika Šaco, Čobanin i ciganin, Koji je glupaviji?, Na vicinalci, Baća Joso, Moji svinji, Najmudriji čovik, Putovanje, Stari Venjingi, Jeftino vino.*⁴⁰

Među gore navedenim izdvajaju se pripovijetke *Svidodžba*⁴¹ i *Vađenje zuba*.⁴² U njima je Petreš - za razliku od ostalih pripovjedaka, gdje mu je jedini cilj da vedrim narodnim humorom samo nasmijava bunjevački i šokački narod - i učitelj svoga puka. U pripovjeci *Vađenje zuba* prikazuje jednog bunjevačkog škrticu kojega je zabolio zub, a neće da ide lječniku da ga izvadi jer je to skupo, nego ode berberinu pošto je onaj jeftiniji. A taj ga dobro izmuči.

Pored odličnog humora oko vađenja zuba, Petreš povlači iz toga događaja i pouku, koju upućuje svome narodu: "Kad nam štogod treba, uvijek potražimo onog tko će nam sigurno znati pomoći ili nas uputiti. Kao što cipele kod cipelara, , odilo kod krojača, bravu kod bravara naručuješ, tako ako ti treba idi doktoru".

U pripovjeci *Svidodžba* Petreš se bori protiv neukosti svoga naroda. On ismijava čika Luku, kojega je njegov maloljetni unuk samo zato mogao prevariti što čika Luka ne zna dobro mađarski.

Mali Tošo donese iz škole svjedodžbu sa vrlo lošim ocjenama. Čika Luka uzme svjedodžbu u ruke i gleda Tošine ocjene. Tamo stoji: "...iz katekizma jeles. A što je jeles?" - digne glavu pa će na Tošu: "- pa što je to, derane, ti si iz katekizma na rovašu?"

Gleda dalje: "Iz mađarskog "jo", iz zemljopisa "jo". "No, to volim, a to i razumim" prihvati čika Luka. "Jo" to je dobro. Pa kad je dobro, onda ne treba kvariti".

Gleda dalje: "Iz latinskog" "elégséges". No, to ne razumim" To im Tošo rastumači ovako: "Odsicite rep riči, pa ćete odmah razumiti, Ostat će vam "elég", kad Mađžar kaže "elég", to znači da je dosta. Al da nije baš sasvim, dosta to opet rep tumači, i zato ta rič "elégséges" znači: samo još malo da sam bolje duro sasvim bi zadovoljni bili sa mnom".

"Iz računa "elégtelen", iz geometrije "elégtelen". Čika Luki se već usne razvlače, jer je opet ovdje "elég", a to dobro znači. Znači da je opet dosta. Samo još rep ne razumije. Ovaj "elégtelen" čika Luka ovako tumači samom sebi; "to je najbolje, taj "elégtelen". Kada mi baća Đura Preklin dode, pa pijuckamo, čim malo prilijemo čašu, a on oma kaže: "elég tele van", a to je dobro kad je čaša puna. Zato svjedodžba to svidochi da je Tošina glava iz računa i iz geometrije puna. Više već ne može ni stati u nju".

Ovaj veliki smijeh je Petreš završio rečenicom: "Tako je čika Lukine oči zaslipila svoja neukost" s kojom i opominje i podučava Bunjevce da pored svog materinskog jezika treba znati i mađarski.

Petreš je bio veliki ljubitelj narodnih običaja. Stoga je on na svakom koraku opominjao svoj narod da čuva svoje običaje, pa makar oni ponekad donijeli i manje neprilike. Takav jedan slučaj je opisao u pripovijeci *Polivanje*.⁴³

Opili su se momci koji su na Uskrs išli polivati, a među njima je najviše bio pijan neki Maksa. Njegova dva druga, koja su isto pijani, ali malo manje, vode Maksu kući. Na putu im Maksa neprimjetno ispadne iz ruku, a kad su došli do Maksine kuće, oni će Maksinoj mami: "Evo doneli smo Maksu. - Pa gdi je Maksa? - upita majka, ta to su samo rukavi i Maksin kaput".

Ovu pripovijetku Petreš završava ovako: "Al to zato ne fali ništa! Ajdmo samo po starom adetu polivati!"

Koga ne bi razveselile ove pripovijetke ako ne bunjevačkog seljaka, koji je često doživljavao takve ili tome slične zgode. A on, koji je u bunjevačkim novinama to čitao, i sve na svome jeziku, ubrzo je zavolio ime "Čongradac", koje se nalazilo pod svakom od tih pripovijedaka, zavolio je i u srce ga usadio, njega pisca, Ivana Petreša. Tako je - sudeći po broju pretplatnika "Naših novina" - broj čitalaca iz dana u dan rastao, a Petreševa popularnost

među Bunjevcima i Šokcima iz dana u dan bivala sve veća i veća. I tada Petreš koraknu jedan korak naprijed. Pored toga što je samo zabavljao i nasmijavao svoj narod, on kasnije često objavljuje pripovijetke koje imaju i odgojni cilj. U tim pripovijetkama se najbolje ispoljava Petreševa plemenita ličnost. Preko njih odgaja svoj narod u duhu najljepših čovjekovih vrlina. Zato u njegovom djelu najčešće žive i kreću se moralno zdravi, srčani i duboko čovječni ljudi.

Petreš je od svega najviše cijenio ljubav prema roditeljima, a naročito prema majci. Bunjevačkim majkama je posvetio više pripovjedaka. Skoro svake godine on je u nekom bunjevačko-šokačkom listu, u broju dva tjedna prije Božića napisao je jednu pripovijetku pod naslovom *Materice*. Materice su lijepi bunjevački običaj, koji se još i danas drži u bunjevačkim selima. Toga dana svatko dijete slavi svoju majku. Tako se oko starijih majki tada okupljaju sva njena djeca i unuci i nastane pravo obiteljsko veselje. Materice su ujedno i praznik mira kod Bunjevaca, jer se toga dana prilikom posjete svojoj majci pomire i zavadena braća oko podjele imanja preminulog oca.⁴⁴

Toga se dana i tvrdoglavi Blaško pomirio sa svojom majkom. Njega je Petreš na dan Materica odveo u krčmu, ali tada je i krčma bila prazna. Svatko je kod svoje majke. I kad je Blašku krčmarica podrugljivo rekla: "Lipog li Bunjevca, ta ti valjda ni ne znaš da su danas Materice, on nije mogao odoljeti svojoj tvrdoglavosti, nego je sa ženom i djecom i on posjetio i pozdravio svoju majku."⁴⁵

Uloga majke u očuvanju obiteljskog mira je velika U Petreševim pripovijetkama. Na majčinom grobu se i otac pomirio sa svojom jedinicom Maricom.⁴⁶ Poslije smrti Maričine majke, njen otac se po drugi puta oženio. Maćuha je mrzila Maricu, tako da je ona morala pobjeći iz očeve kuće. Otac, koga je to vrlo boljelo, ništa nije učinio za Maricu, jer je bio pod utjecajem svoje druge žene, Maričine maćuhe. Ali kada je na Dan mrtvih u groblju vidio svoju Maricu kako na grobu rođene majke otvorila srce da izlije svoje jade, nije mogao odoljeti prevelikom bolu.

*Nane moja, slatka ljubav moja,
Al sam tužna, alaj sam sirota.
Tebe krije ova zemlja crna,
A kod oca vrata zatvorena.
Ko siroče tumaram po svitu,
Plačem tamo gdi drugi ne vidu.*

Na ove riječi otac je - sav izvan sebe - upitao svoju kćer: "Marice, za ljubav tvoje pokojne majkice te pitam, obil' mogla oprostiti tvome nesretnome ocu?"

Misto odgovora obisi se Marica ocu o vrat i roneće suze stope im nanovo srca.

Petreš uvijek je volio i tražio pravdu. Na pravednost i poštenje upozoravao je svoj narod često i preko fantastičnih slika. Unosio je u svoje pripovijetke i praznovjerja, samo da bi očuvao svoj narod čak i od pomisli da učini neku nepravdu. Čovjeka, koji je za svog života, bio nepravedan, i u grobu mori griža savjesti. Njegov duh se svake noći pojavljuje sve dotle dok se ne oduži. "Od onoga doba nitko u okolini nepravde ne čini".⁴⁷

Petreš je također visoko cijenio i vjernost. Vjernost prema svojim bližnjima, prema domovini bila je za Petreša najdragocjenija ljudska vrlina. Krajem 19. stoljeća zbog nerodnih godina iz Bačke su mnogi, ostavljali domovinu, iseljavali se u zapadne zemlje, a naročito u Ameriku.⁴⁸ Ostavljali su kod kuće žene koje su s djecom u najvećoj bijedi i neimaštini, živeći na kori crnog kruha sačuvali vjernost.⁴⁹

I Bono Migović je otišao da oproba sreću. Ostavio je kod kuće ženu Evu sa šestoro djece. Već je godina dana prošlo, a oni još ni pismo nisu dobili od njega. Došao je i Božić, a oni ništa nemaju osim crna kruha. Drugi Božić već "tako im žalosno izgledalo dvorište kao posli požara. Mrka bida letila tu oko stola, a misto vesele božićne pisme začulo se često jecanje Evino, kojoj su suze bila jedina utiha u onoj zapuštenosti". Mala dječica tješe svoju majku i obećavaju joj da će manje jesti, da će se na ljeto pogoditi za guščara, samo da materi bude lakše podnositi teret života. Već su mislili da je Bono, otac i muž umro, kada im je nakon tri godine na vratima zakucao jedan nepoznati putnik i zatražio od Eve prenoćište. "Drage volje bih učinila reče Eva, al' muž mi nije kod kuće, pa kad sam tri godine dana od zli jezika sačuvala, ne bih volila da me ogovaraju komšince." A kada je u nepoznatom putniku prepoznala svog muža, bila je presretna.

Petreš je u iseljavanju vidio nacionalnu tragediju i bio je veliki protivnik toga. Njegovi iseljenici, vrativši se u svoj zavičaj, "više ni pomisliti ne vole na Ameriku. Dapače, svakog odgovaraju od tog puta..."⁵⁰

Petreš je pravu i iskrenu vjernost bogato nagrađivao. Vjerni sluga Luka je godinama služio kod gazda Andrije i za to vrijeme zavolio njegovu kćerku Milicu. Pošto je znao da ona ne može biti njegova, slugina, odlučio je da se s drugom ženi i da ostavi ča-Andrino imanje. Na rastanku mu gazda reče: "Ne mogu ti zadosta zahvaliti, ali štogod ti ipak želim učiniti da ti se odužim za tvoju vjernost i marljivost. Tako te želim nadariti kako još nitko slugu svoga

nadario nije. Pri ženidbi mnogo koješta ti treba. Evo primi od mene ono, bez čega nema ženidbe...dosad si mi bio sluga, a od danas mi budi zet".⁵¹

Prikazujući u svojim pripovijetkama bunjevački živalj, Petreš ne ulazi u njegovu klasnu podjelu. Kod njega ne nalazimo posebnu grupu siromašnih seljaka. On je svoje zemljake dijelio na čisto moralnoj osnovi. U njegovim djelima nalazimo samo dobre i rdave seljake, vjerne i nevjerne, pravedne i nepravedne, poštene i nepoštene. Pošto ga je najviše boljela nesloga među ljudima i pošto je bio veliki protivnik međusobne mržnje, zavidnosti i zlobe, Petreš je čak i klasne suprotnosti pokušavao premostiti bez borbe, bez krvi. U pripovijeci *Suvišak bogatih potriba*⁵² samo je stari bogataš Luka Škrtić tako nemilosrdan da sa svoje zemlje otjera sirotu Anicu Milićevu, koja je tamo kupila klasove koji bi inače propali. Lukin sin, mladi Stevo već nije takav. On žali Anicu, ali joj zbog oca ne može priteći u pomoć. Zato noću, bez očevog znanja, odnese sirotoj Anici vreću žita. A kad mu otac, stari Luka dozna, on slobodno i radosno hita Anici u pomoć i uzima je za ženu.

Nepravdu, koja je proisticala iz klasnih suprotnosti, Petreš je gledao samo s moralne strane, ne dajući mjesta revoltu. To se dobro vidi u pripovijeci pod naslovom *Riba, riba*.⁵³ Tošin otac je umro još kad je on bio malen. Majka ga othranila, a sada je i ona smrtno bolesna. Tošo je stalno pored nje i poslužuje ju. Kada mu bolesna majka zaželjela ribe, Tošo ode na spahijsko jezero da ulovi ribe, kako bi udovoljio želji svoje majke. Na jezeru ga uhvati spahija, dobro ga istuče i tri dana baci u tamnicu. Uzalud je Tošo molio spahiju da mu vrati ribu koju je uhvatio, da s njom zadovolji majčinu posljednju želju, spahija nije popuštao. U tamnici je Toša čuo zvono koje je najavilo smrt njegove majke. Spahija ga još ni na pogreb nije pustio. Kada je izašao iz tamnice, Tošo je želio da se osveti spahiji. Ali nije trebalo. Prilikom jedne gozbe spahija se zagušio od riblje kosti.

U toj pripovijeci postoji samo želja za osvetom, ali ona nije potrebna. Kao da Petreš kaže da se zbog toga nije vrijedno boriti, žrtvovati mir i slogu. On spahijinom tragičnom smrću sprečava taj sukob. Spahija ne umire zato što se suprotstavio Toši, siromahu, nego zato što je tako podle prirode. Vjerojatno da bi se to i sa Tošom dogodilo, kad bi bio tako podle prirode, jer to Petreš ne trpi.

Pored spomenutih pripovjedaka Petreš je objavio još velik broj pripovijedaka u Našim novinama i budimpeštanskoj Danici, ali one su manje važne. Mnoge su od njih vjerskog sadržaja, a neke su značajne zbog folklorno-etnografskog obilježja, jer u njima nalazimo odlične opise bunjevačkih narodnih običaja, u prvom redu božićnih.

Vrhunac rada na kulturno-prosvjetnom, a možda i na književnom polju Petreš je postigao u svojim kazališnim komadima. S pjesmama i pripovijetkama on je u mnogome pridonio kulturnom uzdizanju svoga naroda. Bačvanski Bunjevci i Šokci najviše su preko njegovih radova došli do saznanja da su oni kao vjerni sinovi ove domovine zaslužili humanija prava. Petreš je probudio u njima narodnosnu svijest, učinio da zavole narodne običaje, svoj materinjski jezik, pjesme i igre, tako da su se u svim bunjevačkim i šokačkim selima osnivale čitaonice, priređivala bunjevačko-šokačka prela.⁵⁴

Kada je sve tako uspješno postigao i ostvario, Petreš je ponovo koraknuo jedan korak naprijed i opet dokazao svoju sposobnost za kulturno prosvjenu rad. Pokušao je sve ono što je do tada preko pripovjedaka, pjesama i poučnih članaka uputio svome narodu, još živopisnije i očiglednije prikaže, a to je uspio posredstvom igrokaza, te je on u bunjevačkoj književnosti prvi koji je bunjevačkog seljaka stavio na pozornicu. Može se reći da je Ivan Petreš u književnosti bunjevačkih i šokačkih Hrvata pisao i kazališne komade i igrokaze.

Poznati su nam slijedeći njegovi igrokazi: *Dva bila gavrana*, *Dositna ljubav*, *Poštenje i marljivost sve savlada*, *Kasno cvatanje*, *Graničari*, *Teška vremena*.

Pored ovih komada se u Narodnom kalendaru za 1958. godinu⁵⁵ spominje još jedan igrokaz pod naslovom *Igra nevestina*. Međutim to nije točno, jer samo rukopis *Kasnog cvatanja* nosi naslov *Igra nevestina*, a isti je objavljen pod naslovom *Kasno cvatanje*. Dakle, to je, u stvari, samo jedan igrokaz, ali ga nije Petreš napisao, već ga je samo "ponaškio".⁵⁶

Petreš je bio odličan organizator. Pohadao je bunjevačka sela i organizirao u njima amaterske kazališne družine, koje su s velikim uspjehom prikazivale njegove komade u Gari, Bačkom Aljmašu, Čavolju, Gornjem Sentivanu, Santovu, Kaćmaru i dr.

Budući da je malo vremena imao za taj rad, on je u svakom našem selu imao svog povjerenika, koji je sa omladinom uvježbavao i prikazivao njegove igrokaze. Sa tim ljudima je Petreš bio u stalnoj vezi i preko pisama usmjeravao njihov organizatorski rad.

Ivan Petreš je svoje kazališne komade namijenio isključivo seoskom puku, prostom bunjevačkom i šokačkom seljaku. Stoga su njegovi igrokazi svi s temom iz narodnog života, napisani čistim bunjevačkim dijalektom,

protkani narodnim pjesmama, igrama i najmilijim običajima i uopće onim čime se prosti bunjevački i šokački narod najviše znao veseliti.

Najpopularniji i najviše prikazivani Petreševi kazališni komadi su *Teška vremena* i *Dva bila gavrana*.

Temu za igrokaz *Teška vremena*⁵⁷ Petreš je uzeo iz prošlosti Bunjevaca. Po svojoj prilici, on je svoju istoimenu pripovijetku s podnaslovom *Iz života Bunjevaca u Bačkoj za tursko vrime*⁵⁸ dramatizirao. To je igrokaz u 4 čina sa predigrom. Radnja se događa 1709. godine.

Na pozornici progovoriti u ono vrijeme bunjevačkom seljaku da su njegovi pradjedovi još teže živjeli - to je bio Petrešev način davanja hrabrosti u borbi za općeljudska i narodnosna prava. Prikazivanjem "Teških vremena" bunjevačkog i šokačkog življa on je hrabrio svoj narod da ne klone, da ne bježi iz domovine, kako su onda mnogi činili. To Petreševo domoljublje najbolje dolazi do izražaja u predigri kazališnog komada, preko razgovora petorice graničara-Bunjevaca, koji se poslije krvavog rata protiv Turaka vraćaju svojim kućama. Oni su puni nade i optimizma, iako su možda i njihove kuće, kojima sada žure, sve razrušene. "Možda ćemo priko 7 atara morati tražiti naše mile. Al neka zato! I najžešća bura ima kraja, a za njom nanovo zatrepti sunce. Tako ćemo i mi jedared doživiti blaženijih dana".

Poslije tako tužne predigre, Petreš u četiri čina prikazuje najljepše bunjevačke običaje: Materice, Božić, prelo i svadbu.

Graničari su baš na Materice stigli svojim kućama. Dok se oni na bojnom polju borili protiv Turaka, ni njihovi u selu nisu mirovali. I tu se proljevala krv, jer je neprijatelj i ovamo stigao. U toj borbi je momak Živko, koji se sada vraća kući iz boja, izgubio oca i majku. Živko ostane sam, ali u velikoj i složnoj bunjevačkoj obitelji on brzo nađe svoje mjesto i utjehu. Gazda Jerko, najugledniji čovjek u selu, zagrlji Živka i reče mu slijedeće: "Zato kad smo za vrime ljute borbe bili složni i braća, a ti primi moju ponudu i nemoj ići u tvoju praznu kućicu, nego ostani kod mene...i budi kod nas položaj". I tako se taj prvi čin završi veselo uz uzvike "Živile Materice".

Nezgode "teški vremena" se još više zaboravljaju u božićnom veselju i ljubavi između Živka i gazda Jerkine kćeri Pavke, koja se sve više razbuktava kada Živko biranim riječima zaprosi Pavku za ženu. (Drugi čin)

Vrhunac veselja je u trećem činu, gdje Petreš prikazuje "prelo". Ovdje se nalaze momci i djevojke sela, muževi i njihove žene, koji uz veselu "pismu, divan i pripovidke" dočaravaju na pozornici pravi bunjevačko-šokački ambijent. Ovdje je i stari šaljivdžija sela ča Savo, koji svojim šalama i zagonetkama još više upotpunjuje to narodno veselje.

U četvrtom činu, kada je sve selo spremno za veliko svadbeno veselje, prilikom vjenčanja Živka i Pavke, dode vijest da Turci ponovo prijete domovini. I tada svi muškarci, pa i mladoženja Živko, uz pjesmu krenu u boj, a Pavka, okrenuvši se prema publici, govori sljedeće: "Dok posli stotina i stotina godina tadašnji Bunjevci i Šokci čitali i budu čuli šta su im ovdje podneli pradiđovi, valjda će nas sa ponosom spominjati i valjda će poći našim tragom da će milu domaju koja nas hrani i koja nam kosti krije ljubiti, i sa svojim plemenom, svojim običajima i pismama ponositi, jer će samo tako biti dostojni unuci bunjevačkih i šokačkih pradiđova!" Tako je Ivan Petreš izrazio vjeru u budućnost svoga naroda pa je ovu svoju dramu završio tim zanosnim riječima.

Dva bila gavrana je igrokaz u 5 činova. Tema je također iz bunjevačkog seoskog života.

Mladi momak Gabor voli kćer "imućnog posidnika" Bene Dulića. I Marica - Benina kći - voli Gabora, ali to njen otac zabranjuje, jer je Gabor siromašan momak. Bogati Beno Dulić želi svoju jedinicu Maricu dati bogatom Švabi Mikliki, ali Marica ne želi ni čuti o tome, jer kaže: "Ponosna sam na bunjevačke pradiđove, na naš jezik, na naše bunjevačke običaje, na bunjevačku nošnju i pisme. Neću za tuđina poći, makar po svita bilo njegovo". No, kasnije se sam Beno uvjeri da ljubav i sreća nije u bogatstvu, jer će njegova kćerka Marica biti najsretnija pored muža koji je iste grane kao i ona. Tako se ostvarila ljubav dvoje mladih, Gabora i Marice, a stari Beno ih je blagoslovio riječima: "Bog neka blagoslovi našu ljubav i neka vam dade sriću u svemu. Neka poravna prid vama staze kamo god krenete. Neka cviče niče za svakim vašim korakom. Ostanite obadvoje bili gavrani, volite svoje bunjevačko pleme, čuvajte i negujte naše bunjevačke narodne običaje i bodrite svu braću na iskrenu međusobnu ljubav".

Ivan Petreš je bio svećenik, pa prema tome bilo bi besmisleno pristupiti njegovim djelima sa zahtjevom materijalističkog pogleda na svijet. Uzalud bi netko u njegovim djelima tražio prikazivanje klasne borbe. Toga u Petreševim pripovijetkama, kazališnim komadima nema. On ne prikazuje suprotnost između bogataša i siromaha kao nepremostivu. Kod njega dobar sluga može da dobije za ženu kćer bogataša (Nagrađena virnost). Ako i slika vapijuću nepravdu nanese siromasima, on nalazi rješenje u tome da zlog čovjeka sustigne kazna i da na kraju dođe do pomirenja (Suvišak bogatih), pa poslije prebrođenih patnji i stari i mladi žive u nepomućenoj slozi i blaženom miru. (Badnje veće)

Treba reći, Petreš nije bio realist. Doduše, njegove slike seoske sredine su žive - ta on je poznao bunjevačku sredinu, seoski način života, seljački govor bolje nego itko ovdje u Mađarskoj, ali ne zahvata dublje u probleme

društvenog razvitka. On je selo poznao kao dijete siromašnih zemljoradnika i kao seoski svećenik, koji se nije otcijepio od svoga naroda, nego je ostao da s njim i za njega živi. Ali ta okolnost kao i njegov poziv upravo i određuju njegov pogled na svijet, stav prema životu i kretanju društva. Bio je pjesnik sela. Iskreno je volio svoj narod i sa toplinom i nježnošću slikao bačvansko selo i seljake, onakve kakve ih je vidio. Sa intimnim poznavanjem ljudi "bunjevačkog mentaliteta", on opisuje običaje, vjerovanja, navike, svu narodnu dušu.

Potrebno je da se podvuče: ma kako to bila idealistička, ružičasta, a često i naivna slika, uljepšan prikaz sela što nam Petreš daje, njegov rad ima trajnu vrijednost, koliko svojom poetskom toplinom, toliko živim, slikovitim prikazivanjem starog bunjevačkog života, a nadasve zbog iskrene, velike ljubavi prema svom narodu, koja zrači iz svih njegovih redova.

Ivan Petreš je svoja djela pisao čistim bunjevačkim jezikom, ikavicom, suprotno književnicima "jugoslavenskih" bačkih Hrvata koji su se postepeno orjentirali prema književnom jeziku, i to prema ijekavštini. U Mađarskoj je u periodu između dva svjetska rata ikavica predstavljala "književni jezik" Bunjevaca, iako je Ivan Antunović već mnogo ranije zauzeo stav pored ijekavice. To udaljavanje od književnog jezika ne možemo smatrati naprednim, jer je ono išlo u prilog tadašnjeg Horthyjevog režima, koji je savjesno pomagao svako razjedinjavanje naroda.

Najveća je zasluga Petreševa što je u godinama nasilnog odnarođivanja, odrekavši se karijere, koja bi mu se otvorila da je zanijekao svoje porijeklo, stao na branik bunjevačko-šokačke narodnosti i pod teškim uvjetima stare nacionalno-šovinističke Mađarske radio kako mu je savjest nalagala, za opstanak i podizanje svog tlačenog, prezrenog naroda.⁵⁸

Bunjevački i šokački narod se još i danas sjeća svog omiljenog pisca Ivana Petreša, jer "navik on živi, ki zgine pošteno!"

(Prilozi kulturnoj i književnoj povijesti Srba i Hrvata u Mađarskoj. Izdanje Demokratskog saveza Južnih Slavena u Mađarskoj. Poduzeće za izdavanje udžbenika, Budimpešta, 1982. 171 - 197. str.)

(Marin Mandić je pročitao glavne dijelove ove književne studije na Bajskim razgovorima "Bunjevci danas" u Baji, 14. lipnja (juna) 1992. god.)

BILJEŠKE

- 1 - *Dr. Jovan Erdeljanović*: O porijeklu Bunjevaca, Beograd, 1930. str. 354.
- 2 - *Dr. Dudás Gyula*: A bunyevácok története, Bács-Bodr. várm, Tört. Társ. Évkönyve, XX. évf. I. füz.
- 3 - Tudománytár VI., 1839. str. 314.
- 4 - Regélő Pesti Divatlap, 1842. str. 79.
- 5 - Subotička Danica (kalendar) 1861. str. 23 - 26.
- 6 - Bács-Bodrog vm. Tört. Évk. 1893. str. 121.
- 7 - *Petar Pekić*: Povijest Hrvata u Vojvodini, 1930. str. 53.
- 8 - Neven, 10/1893. br.2
- 9 - *Milivoje V. Knežević*: O Bunjevcima, Subotica, 1927. str.26.
- 10 - Subotička Danica (kalendar), 1903.
- 11 - *Dr. Matija Evetović*: Život i rad biskupa Ivana Antunovića, Subotica, 1935. str.47.
- 12 - *Dr. Matija Evetović*, spomenuto djelo, str.47.
- 13 - Neven, 12/1895. br.1.
- 14 - Neven, 31/1913. br.17.
- 15 - *Borovszky Samu*: Bács-vármegye II.
- 16 - Naše novine (Subotica) 1909. br.21. str.1.
- 17 - A Ciszterci Rend Bajai Kath. Főgymnásiumának értesítője 1888-1892.
18. Cisterci Rend Bajai Kath. Főgymnásiumának értesítője 1888-1892.
- 19 - A Budapesti Királyi Tudomány-Egyetem almanachja, 1896-1900.
- 20 - Bácsakai Ujság, 17/1935. 66. str.5.
- 21 - Jutarnji list, Zagreb, 26/1937. 9121. str.13.
- 22 - Hrvatska straža, 9/1937. str. 141. Rad Ivana Petreša je u neku ruku nastavio Antun Karagić, koji je također pisao kazališne komade za Bunjevce i Šokce.
- 23 - Neven, 12/1895. br. 4.
- 24 - Neven, 12/1895. br. 11
- 25 - Neven, 18/1901. br. 2
- 26 - Naše novine, 1/1907. br. 3
- 27 - Neven, 15/1898. br.12

- 28 - Neven, 12/1895. br. 12
- 29 - Pri slomu sužanjstva, Neven, 37/1920. br. 68.
- 30 - Neven, 14/1897. br. 8
- 31 - Neven, 13/1896. br. 6
- 32 - Zbirka je objavljena pod psuedonimom Čudomil
- 33 - Danica (Budimpešta), 1924. str. 45.
- 34 - Prolaznost, Subotička Danica, 1/1933. str. 66.
- 35 - Hrvatska straža, 9/1937. 141. str. 4-5.
- 36 - Naše novine, 3/1909. br. 41.
- 37 - Naše novine, 4/1910. br. 21.
- 38 - Naše novine, 5/1911. br. 26.
- 39 - Naše novine, 3/1909. br. 48.
- 40 - Pripovijetke su objavljene i u Danici (Budimpešta).
- 41 - Naše novine, 3/1909. br. 7.
- 42 - Naše novine, 4/1910. br. 21.
- 43 - Naše novine, 4/1910. br. 13.
- 44 - Naše novine, 3/1909. br. 50.
- 45 - Naše novine, 2/1908. br. 50.
- 46 - Naše novine, 3/1909. br. 44.
- 47 - Danica (Budimpešta), 1906. str. 26-28.
- 48 - Lányi Mór: A bácskai kivándorlás, Szeged, 1902.
- 49 - Naše novine, 3/1909. br. 16.
- 50 - Naše novine, 5/1911. br. 52.
- 51 - Naše novine, 3/1909. br. 15.
- 52 - Danica (Budimpešta), 1929. str. 31-33.
- 53 - Naše novine, 3/1909. br. 17.
- 54 - Milivoje V. Knežević: O Bunjevcima, Subotica, 1927.
- 55 - Narodni Kalendar, Budimpešta, 1958.
- 56 - To potvrđuje i Petrešovo pismo koje smo pronašli u piščevoj ostavštini. Ovdje smo našli i rukopis kazališnog komada Igra nevestina.
- 57 - Danica (Subotica), 1933.
- 58 - Danica (Budimpešta), 1926. str. 52-57.
- 59 - Narodni kalendar, Budimpešta, 1958.

BUNJEVAČKE POSLOVICE BLAŠKA RAJIĆA

Ovu zbirčicu bunjevačkih poslovice bio mi je prije drugoga svjetskog rata poslao pokojni Blaško Rajić, župnik Svetoga Roka u Subotici, preko pokojnoga svećenika i pjesnika Alekse Kokića, da ih priredim za štampu i objelodanim. Taj posao svršio sam dosta kasno i žalim što ova zanimljiva zbirka ne izlazi na svijet za života njena sakupljača.

Rajić je još prije prvoga svjetskog rata, g. 1910, izdao "Narodno blago" - zbirku pučkih pjesama bunjevačkih, koju je nanovo izdao u drugom izdanju pod naslovom "Narodno blago". Zbirka narodnih pjesama i poslovice. Sakupio Blaž Rajić. I knjiga Svatovske pjesme, Subotica 1923, 82 strane (sa 64 pjesme pripovijednog karaktera). Poslovice u toj zbirci nema, može biti da su te poslovice ove iste koje sada izlaze na svijet u Zborniku za narodni život i običaje. Te pjesme, koje je sam bio izdao dva puta, ustupio je Rajić kasnije Ivi Prčiću, svomu mlademu prijatelju, koji je bio sabrao oveću zbirku pučke poezije bunjevačkih Hrvata i spremio za štampu. Ja sam imao napisati komentare i naznačiti varijante hrvatske i srpske k tim tekstovima, no kako je njemački nacionalni socijalizam sve žešćim valima zapljuskivao i Jugoslaviju, a Mađarska sve više popuštala pritisku Hitlerovu, požurio se Prčić sasvim opravdano i dao je na svijet svoju zbirku 1939. god. pod naslovom "Bunjevačke narodne pisme". Subotica 1939. (264 strane). Prikaz te zbirke dao sam tada u Hrvatskoj Reviji 1940, br. 1, str. 42-44.

B. Rajić (rođen u Subotici 7. siječnja 1878) poznavao je savršeno jezik svoga bačvanskog zavičaja i osim poslovice sabirao je i pučke priče. Tko nije čitao "Subotičke Novine", kojima je Rajić bio urednik, može njegov sočni jezik i humor upoznati iz zbirke "Našim šorom". Pripovijesti. Izdanje društva Alfa, Subotica 1928. i iz druge njegove zbirke "Bunjevčice". Izdanje Hrvatskog književnoga društva Sv. Jeronima, Zagreb 1937, gdje je Josip Andrić na kraju opisao život i rad ovoga prvaka bunjevačkoga između oba rata.

Za mađarske najeзде Blaško Rajić bio je od mađarske vojske uhićen i u lancima kao zločinac proveden kroz grad, pri čemu su ga zlostavili i tukli ne samo vojnici nego i civili, mađarski rodoljubi, koji su ga sretali putem. Postupak s njim na preslušavanju može se nazvati mučenjem. Bio je odveden u Budim, gdje je bio zatvoren i, da ne bi umro u zatvoru, smjestili su ga u franciskanski samostan, gdje se oporavljao od pretrpljenih muka. U zatvoru tješio je i hrabrio svoje zemljake koji su s njim bili zatvoreni i od kojih su

neki bili vrlo klonuli duhom. Poslije, vratio se u domovinu na svoju župu. Jugoslovenska vlada, ocjenjujući njegove zasluge i ugled u narodu, ponudila mu je ministarsko mjesto, koje on nije mogao prihvatiti. U toku razgovora pokazao je najzad Moši Pijadi, koji je s njim o tom pregovarao, svoje izmrcvareno tijelo. Videći da su Blaškove tjelesne snage doista slomljene, izaslanik vlade priznao mu je da ne bi mogao vršiti dužnosti koje bi ponuđeno mjesto zahtijevalo. Umro je u Subotici od raka 3. siječnja 1951. god.

Ovu zbirčicu bio je pokušao A. Kokić složiti abecednim redom. Ja sam taj posao dovršio i nekim poslovicama dodao razjašnjenja, kojih sam jedan dio dobio od Bunjevaca, ponajviše Subotičana, koji žive u Zagrebu ili su ovamo dolazili na duže ili kraće vrijeme. Označio sam i paralelne poslovice iz nekih drugih zbiraka, u prvom redu iz J. Muškatirovića zbirke *Pričte* iliti po prostomu poslovice. Vtoroje i umnoženo izdanje. V. Budime grade 1807, zatim iz Karadžića po izdanju od 1900. i drugih nekih sličnih djela. Moja razjašnjenja razlučio sam od teksta i Rajićevih razjašnjenja stankom -.

* * * * *

Ajde, diži Varadin. Ustaj! Varadin ovdje znači stražnjicu.

Ako ti ja dodem, tebi će biti tisno polje. Tj. bježat ćeš.

Alaj veliku rokvu iščupo. Tj. kako je nešto veliko slagao! Rokva mjesto rotkva kažu i oko Sombora. Neki dodaju: - *repom do Bajmoka.*

Baš nije mu uteko. Ni malo nije bolji od njega.

Baš ne kida štrange. Reče se za onog tko hotimice lijeno radi. Vatren konj pokida i štrange (potegne) kad povuče. Govori se i u Kovinu.

Bazo je tamo, ovamo. Tj. vodati nekoga tamo, amo. Bazati znači lutati.

Bere ko Tumbasov gvozdenjak. Tumbas je prezime u Subotici. Gvozdenjak je kotao od gvožđa, nabran, velik, širok.

Bijen se priti. Tj. jak se brani, a slab priti. - *Isp. Bijen se selu vazda prijeti, a u selo ne smije.*

Bit će sto kiša! Kad se prijeti kome. - Kao kad oblak prijeti kišom.

Bit će svašta ko na Božić rokve. To jest neće biti ništa. - Ovo razjašnjenje ne zadovoljava sasvim, jer na Božić iznosi se na sto svega i od svega što rodi treba malo okusiti. *Isp. Bit će svašta kao i na Božić (na trpezi).* K 247.

Blid ko duvar.

Bog uzo od njega ušur. - *Isp. Uzeo Bog od njega ušur.* K 6687, bez razjašnjenja, koje daje Karadžić u svom riječniku kod ušur: *uzo Bog od njega ušur.*

Boljan bi se ličio. - Isp. *Bolan da se liječiš.* Kad se hvali kakvo jelo. K 365.

Cic, guzo, do Uskrsa mesa! Kad se tko odbija i tjera od čega što bi htio. Po starom običaju Bunjevci nijesu jeli mesa cijele korizme, pa se zato ovdje veli "do Uskrsa".

Crveni se ko ćup.

Čakšire sve laju oko njega. Prevelike su mu hlače, preširoke. - Ova živa personifikacija uzeta je od psa, koji se mota i obilijeće oko čovjeka.

Čeka ga ko ovca nož. Tj. čeka ga nevoljko kao žena lošega muža.

Čeka ga ko ozebo sunca. - Isp.: *Čeka kano ozebo sunca.* Muškatrović² 127, iz kojega je ima Karadžić 7019. *Čeka kao* - s uputom na *Pogleda kao* -.

Čekaj, doćeš ti meni pod brkljaču (ili na brkljaču). Brkljača je lopta od govede dlake. - Za ovu igru kečaju lopte. U toj igri ima meta, veliki kapoš, mali kapoš, no potanijega opisa nijesam dobio.

Čvrst ko čelik. Reče se za jaka, mišićava čovjeka.

Čvrsto stoji ko vrbov klin. Za nešto što je dobro učvršćeno. - U ovakvom značenju u pravom, ironijskom, ima Karadžić 5080 i 5081 *Pouzdan ko vrbov klin* i *Pouzdati se u koga kao u vrbov klin*.

Ćušio ga onako đalénski. Jako ga je udario po obrazu.

Ćuti ko duvar. Nema šta da reče kao dokaz. O šutljivosti duvara ima Karadžić 127 drugu: *Ako taj duvar zna, tako i ja znam.*

Daj Bogu dušu! Veli se za čovjeka koga je stegla bola pa će skoro izdahnuti. - Isp. *Daje Bogu dušu, a Bog je ne će (da primi).* Kad se kazuje da je tko u kakvoj nevolji. Kar. 925.

Dat ću ti novaca dok nađem na poderanoj ćupriji vragbabe. Tj. nikada. Vragbaba je vještica. - Tj. Platit će kad nađe na poderanom mostu.

Debo je ko cäp.

Deko ga je do mrtva mraka. Radnika silio na naporan rad.

Deru se ko da jih kolju. Kada djeca vrlo plaču.

Dobio više babutaka nego komada kruha. - Inače Bunjevci kažu bubatak. RJA 1, 701 ima samo bubotak.

Do zla Boga, npr. nekome nadivani, nalagati; s nekim živjeti u svadi.

Dobro ga se nadeko. Nekoga dobro iskoristio. V. Deko ga je -

Dočekao ih štrangom na propust. Kad otac (zvonar) čeka djecu da ih kazni. -

Dolaze ko na daću. Kada negdje navali mnogo svijeta.

Domotalo se do njega. Doznalo se da je on krivac.

Domotava se. Izlazi djelo na vidjelo . - Isp.: *Motalo se i domotalo.*

Dosta mu biše ko pretelju kajgane. Kad kome što prisjedne ili ga grde. Pretelji su u Bačkoj i u Srijemu očevi mladenaca. Inače za amicus kaže se pretelj. - Poslovica je od žene koja je prijatelju ispekla jedno jaje da ga počasti.

Došle vile očima. Pao je u nuždu. - Isp.: *Kad dođu vile k očima.* K 2196 i Stojanović Zbirka 214 i 215.

Dotiro je do vašaka. Svojom krivnjom iz blagostanja spao na prosjački štap. - Isp.: *Doćero je do pasa.* Muškatir². 41 i K 1244:

Dreči se, jezika ne uvlači. Bez prestanka više i plače.

Dubi prid njim. Nekome mnogo ugađa. Dubiti znači ugađati djetetu. Veli se da dijete dubi kad stoji na dlanu. - Dubiti znači stajati dupke, RJA 2, 841.

Dugačak ko gladna godina. Za onoga tko je slabunjav i jako visoka rasta. - Isp.: *Oteglo se kao gladna godina.* K 4768.

Dušu griši. Onaj koji o nekome govori zlo bez razloga i dokaza.

Dužan je i glavom. Prekomjerno zadužen. Isp.: *Dužan je i kosom na glavi.* M 43, koju ima i K 1312: *Dužan je i kosom* - Isp. i RJA glavodužan.

Đubre ono neopivano. Čovjek kome se ne pjeva kod sprovoda. - Ovo razjašnjenje ne zadovoljava. Fraza jamačno znači isto što *Neopojan grob*.

El daj, el biž! Kad tko navali na koga hitnom molbom.

Gazda praznih jama. Kad se tko razmeće, a nema ništa. Bunjevci su u stara vremena žito spremali u jame i za bogataša smatrao se onaj koji je imao mnogo velikih jama punih pšenice. -

Glacnio se ko Čvarak u svatovi. Veli se za onog tko doma štedi, a na tuđi račun ne žali se opiti. Čvarak je pridjevak jedne grane Dulićevih u Subotici. Za osnivača Čvarkove grane Dulićevih kaže se da je bio vrlo čuvaran. - Glacnuti se znači oporaviti se tako da lice postane opet glatko.

Gojan ko Šimokov mrtvac. Kad je tko jako mršav.

Glup ko put. Veli se za vrlo nespretno čeljade.

Gluv ko duvar. Tko je sasvim gluh.

I tebe je svaka čapa čapila. Kad se nešto žali. Čapila te čapa, tj. nevolja. Čapa je noga od medvjeda, orla. Po RJA I, 888 1. Čapa, znači nenadna i velika nesreća.

Ide ko gajtan; kad tko hoda bez zapreke, lako, odmjereno.

Ide ko po loju. Kad nešto dobro pode za rukom.

I njegove će ševe propivati. Doći će jednom i njegovo vrijeme. Isp.: *Zapevala mu ševa.* Našla ga sreća. K 85.

Ide za svitom ko baba za batom. tj. baba, koja ne vidi, nego po sluhu ide za drugima.

Ima glavuru, ne bi je tri kera priko razora privukla ili - po ledu povukli. - Od jednog Hercegovca iz Bekije čuo sam drugu ovaku humorističku hiperbolu: *Ima glavu, ne bi je bumbar za tri dana obletio.*

Imam niku globu. Imam teret ili neku tešku dužnost.

Imaš noge ko u matorog Kuckala. Kuckalo je pridivak jedne obitelji u Subotici. Kuckalo je pogazio kvočku s trideset pilića, tako je imao velike noge.

Ima uši ko fratarske cokule. Kaže se za one koji imaju velike uši.

Inžinjer. Kad tko pijan miri sokak s jedne strane na drugu.

Isporučio ga. Otjerao ga od sebe. - U istom smislu reče se i: *Isperuško ga.*

Išlo je, al molbom. Tj. nije mogao sam svršiti, nego su mu drugi morali pomoći.

Izaće ti to na nos. Platit ćeš zbog toga što si uradio. - Isp.: *Skočiće to njemu na nos.* Platiće on to, skupo će ga stati.

Izgleda ko Toma iz kuruza. -Pripovijedali su mi Bunjevci o nekom Tomi koji je išao k tuđoj ženi pa morao bježati u kukuruze u polju.

Izili bi striju s kuće. Tako su gladni. Misli se debeli krov od trske. Katkad se dodaje: *mjesto striju - kosu s glave.*

Izio ga ko Ličanin jaje. Tj. pohlepno i brzo.

Iznebušilo ga ko Bandžoka Božić. Zateći koga iznenada, neočekivano. - Bandžok bio je malo pijanac, pa ništa nije bio priprazio za Božić.

Ja tako šijem. Tako mislim, to je moja odluka.

Jače selo od svatova. Zna se da su svatovi počinjali svakojaka obijesna dijela. - Isporedi: *Jače je selo od svatova.* Muškatir² 136, i otuda Karadžić 2090, M. Stojanović Sbirka posloviceah 84.

Jak ko zemlja. Veli se za snažna, razvijena čovjeka ili živinu. - Isp.: *Jak kao zemlja* Karadžić 2043

Jak si ko ren. Kaže se u šali djetetu.

Jide ko mećava, pije ko gusina. Kad ko ima velik apetit. - Isp.: *Jede kao mećava* (sijeno i slamu). Karadžić 2108; Kapetanović Nar. blago 385, 104. Gusina je gusjena, gusjenica.

Jide ko Dulićevi: sir zamače, pa otresa. Kad tko previše štedi.

Jideš me ko crv koru. Kaže se onom tko čovjeka uznemiruje.

Jio je svakoji, koliko mu pod kožu stalo.

Kaki pop, taka pridika. Prostak prosto divani. Kaže se katkad za sljedećom poslovicom:

Karlo karlavo divani. Tj. nezrelo, hrapavim glasom. (Kakav je, onako divani).

Kaži mu u bebu. Tj. u oči. U Bunjevaca beba znači i zjenica.

Ko će čitavom svitu napeć kolača? Ne može se svima ugoditi.

Ko laže taj će i ukrasti - Isp.: *Ko rad laže, rad i krade.* Muškatir. 69 i onda K 2908.

Ko se lud rodio, lud će i umrit.

Kruv za uši pa glad zabuši.

Kupa mi se u krvi. - Vidi *Sav mi se* -.

Kupi tralje, idi dalje. Kad se tjera tko.

Lako je vragu u ritu praviti karabu (ili sviriti). *Lasno je đavolu u ritu svirati* (u karablje). Jer onde ima dosta trske za karblje? K 3212. RJA 4, 852 ima karabe i karablje, vrsta frule pastirske.

Latio se ćorava posla. Radi nešto uzalud. RJA 2, 141 ima ovu frazu s.v. ćorav: *Prodi se, sine, ćorava posla.*

Laže i što pljune. - Isp. *Laže dok zine.*

Lin, na kolju ga triba dizati. Ili - *na koljima.* Misle se dva koca što se na njima sijeno nosi.

Lip ko nenin Marko. I dodaju: *Nenin Marko ko mušica, a mušica ko guzica.* Bio je gadan.

Lizat ćeš mačka. Bit ćeš tučen, kažnjen.

Ludom nema suda.

Lupa se u grudi. Kaje se za neko učinjeno djelo.

Lupo noge zabadava. Drezgao uzalud.

Mi ćemo ko popo bez rakije. Tj. skromno.

Módi se ko mačka s opaljenom šapom (ili nogom). - Isp. *Ponosi se ko mačka ogorelom nogom.* Muškatir.² 101

Na civ se ljube. Slabo se vole. - Isp.: *Sa svojim se valja kroz cijev ljubiti* (da ne odgrize usta). K 5445.

Na ovčije Dove (Duhove). Nikada.

Na proliće, dok stanu vaške brijati.

Najprije diži Varadin, onda glavu! Vidi: Ajde, diži Varadin!

Ne bi crna noć na nju pala. Tako je gadna.

Ne da mu zuba obiliti. Ne da mu ni riječ progovoriti. - Isp.: Ne da mu ni bijela zuba promoliti. Ne da mu ni riječi reći.

Ne daj pokrke! Ne daj da dihne, nemoj popustiti.

Ne mož se zakleti, (na primjer) nožem, šećerom. Kad djeca iz kuće sve razvuku.

Ne volim ga ni u snu viditi.

Nek gleda otkud šarov laje. Ako tako nastavi ostat će bez ičega.

Nema kašike. Tj. nemože ništa zapovijedati. Nezvan je gost, prema tome nema dijela.

Nema ništo pod milim Bogom.

Nevolja tanko prede, debelo nosi, a daleko snuje. - Isp.: Nesreća tanko prede. Nesreća se lasno može dogoditi. Kar. 4080. Nevolja kudjelu (!) na tanko prede. Kapetanović Nar. blago 157, 381. Nevolja tanko prede. Daničić, Posl. 2900 i Tanko prede nevolja 4647.

Ni vire ni pare. Veli se kad tko govori zamršeno, bez sadržaja.

Ni u tikvi suda, ni u Totu druga. U Subotici naselili su se kopncem 19. stoljeća Slovaci (mađarski Tot, Slovak), koji su se svi pomadžarili, pa su Bunjevci sve Mađare prozvali Totovima.

Nosi ga ko hejo pile. Hejo je ptica grabljivica (jastreb, mađarski heja). Ovo se veli za curicu koja u rukama drži veliko dijete.

Obisio usne ko žedno magare. Veli se za dijete kad obelji usne ili uzalud plače. Tako i za žalosna ili srdita čovjeka.

Oči ko balučke. Kaže se za oči poslije slaba sna, lumpovanja.

Očli konji u zob! Veli se za onoga koji u društvu zadrijema.

Ode mast u propast. Kad nešto pođe u krivo.

Odvalio komadinu kruva koliko fratarske cokule. - Isp. ovdje poslovice: Ima uši - .

Omatorio ko sinoćnji kupus. Kad tko prebrzo ostari.

On baš ne igra kod (ili do) prdaljke. Nikome se ne ulagiva. Prdaljka je cijev na gajdama.

On o tim i ne frolji. Kad dijete ne sluša majku. Froljiti znači hajati.

On se baš ne futira nikoga. Futirati se, ustručavati se.

Oteže se ko čorapin početak. Isporedi: *Ide mu posao ko čorapin početak* (ružno). K 1808 i: *Usta su mu ko čarapin početak.* (velika, kao čarapa kad je još nedovršena). 6843.

Ostavio ga je na duž njiva. Kad tko bolje hoda i ostavi drugoga za sobom. Duž je mjera za daljinu. Jedan kilometar ima dvije i pol duži.

Ori, ori, ali kad staneš drljati. Isp. K. 4740 i Kapetanović: Nar. blago, 182, 147.

Otkako ga je Bog lupio o put. Otkako je rođen.

Ovdud kacne, ondud kacne krajcera. Kad tko što pomalo skuplja. Kacati se kaže kad se što odvaja kao kap po kap.

Pod tuđim zidom umriti. Znak velika siromaštva.

Poso se sve dreči oko kuće. Reče se u prezaposlenosti.

Polomio prst ko Čvarak, kad je io fanaka sa sirom. Čvarak je nadimak jednih Dulićevih, mali su, koturati, široki.

Pokiso ko pivac. Kad tko jako pokisne. - Ova je poredba stara.

Pošalji luda na vojsku, pa sidi, pa plači. Isp. *Pošlji luda na vojsku pak sedi te plači.* Muškatir. 99. i otuda Karadžić 5092: *Pošlji luda na vojsku pak sjedi te plači.*

Potparila se ko Gabrić pučka na jaji. -, kaže se, kad je vruće zdravo bilo.

Povezana ko na larmu. Kad žena na brzu ruku sveže maramu na glavi. Ova je poslovice jamačno iz onih vremena kad su u Subotici joiš trpjeli opasnost od Turaka i Kuruca u 18. stoljeću. Larma znači ovdje uzubuna na vojnički alarm.

Prošeta se ko magarac kroz Beč.

Pukniće i njeva tikva. Tj. biće kraj zlom prijateljstvu.

S neba tarane dohvatio bi. - Tako je dugačak.

S tudeg konja na srid polja (padam, silazim) - Isp. *S tudeg konja nasrid polja.* K 5916. *S tudeg hata usred blata* Muškatir. 111 i otuda Kar. 5915 *S tudeg ata usred blata.*

Sakrij zube, traže vaške košćuru. Veli se onome tko ima velike zube pa ih uvijek kesi.

Sav mi se u krvi okupo. Kaže se kad čovjek mrzi na koga.

Sidi ko svet, gleda ko bisan.

Sije baba brašno, toči dida vino, da se veselimo! Veli se maloj djeci kad pucaju kokice.

Sijo na paradičku. Sio na rajčicu, tj. osramotio se.

Siroma ko Veliki Petak.

Skuvala čorbu, najili bi se troji Tonkovićeви svatovi. Kad gazdarica naliže mnogo vode u čorbu pošto je skuha.

Smoto skute, pa begaj! Ostavio borbu.

Starije jutro od večeri. - Isp. Starije je jutro od večera.

Stigo ko jež na Božić. Jako zakasnio

Stigo ko kudilja iz Pešte. Došao raščupan. Bunjevci ne siju konoplje nego su gotovu naručivali iz Mađarske.

Stoji ko na vodi. Tj. labavo.

Svaki kaže komu god su usta prorizana. Svi isto govore. - Isp.: Kome god su usta prorezana. K 2810.

Svaka mu je u devet umotana. Veli se za onoga tko u govoru nešto prikriva, ne možeš uhvatiti što govori ni za glavu ni za rep.

Svi oni u jednu tikvu pišaju. Zajedno završavaju ne baš lijepe poslove. Ips.: Puhati s kim u jedan rog ili u jednu tikvu RJA 12, 623 s.v. puhati.

Svi su u jedno brdo tkani. Svi su jednaki.

Svitu nit nadrobi, nit nasoli. Svijetu ne možeš ugoditi.

Šćućurio se ko grošćić u kesi. Isp.: Stiskao se ko dva novca u kesi. K 5889.

Šta me praviš Jevolom? Nekoga nasamariti, činiti Jovom ili Jevolom.

Šta se dotiravate? Kad se dugo o čemu prepiru.

Šta si zašla ko mađarska Mađarica po Bečeju.

Šta tražiš kod pogače proje? Isp.: Traži hljeba preko pogače. Karadžić 6489.

Što je maca okotila sve u slamu gleda. Isp.: Što maca koti, sve miševе lovi. Muškatir 131 i otuda Karadžić 7258.

Što na umu, to na drumu. Isp.: Što na um, to na drum. Karadžić 7270.

Tako radi ko s tuđom (rukom). Radi nevoljko. Kaže se i kad žene ne znaju fino šiti.

Tako se kuća ne kući! Ukor nekome kad nemarno živi.

Teško pravom, dok se kriv pronade. Isp.: Dok se pravi ne namuči, ne može se kriv naći.

Ti nemoj moliti Boga da ti ja ustanem. Tj. nemoj nešto željeti, jer će biti zlo, bit ćeš bijen.

Tisan mu je sokak. Kad pijan tetura lijevo, desno.

To je još cviče. U poredbi prema nečemu lošijem. - Isp.: To je smilje i bosilje. K. 6446.

Trn mu pod rep, pa nek leti! - Isp.: Trn mu pod rep (i borova šešarka ili šiška). Kad tko otide, osobito rasrdivši se na nešto. K. 6515.

Tušta će kapa još dotle ostati pusti'. Dok ne dođe ono o čemu se govori. - Isp.: Dosta će dotle pustih kapa ostati. K. 1235.

U ludog pope luda pridika.

U zime dugačak rep. Zna ošinuti i na kraju. - Isp.: Ako zima ustima ne ujeda, ona repom ošine.

Udario ga pudar dinjom. Prijio se dinja, dobio proljev.

Udario u bubanj. Razglasio nešto na sve strane.

Udesio gajde. Kad nekome nešto dobro ide.

Uh, al si jak ko ren! Veli se jaku djetetu.

Ukočio se ko ren na vodi.

Uputio se ko Keda na grožde. Keda je pridjevak jedne obitelji.

Uzdiše ko siroče na podušama.

Uzo hajku na batajku. - Isp.: Haljku na bataljku. Nema ništa nego haljinu na štap pa kud hoće. K. 6912.

Uzo vruga radi blaga. Veli se za rdavu ženu.

Uzvirtio se ko šarov po peći. To je od šarova koji je utrčao bio u vruću peć da pojede sakrito jelo. - Isp.: Ustumarao se kano kučka po mlečari. Muškatir. 120 i otuda K. 6848.

Vadili su mu oči. Sekirali su ga ženskom, uzeli ga na rešeto.

Valda nisi kum provala pa da sve izideš (da pojideš cilo jaje?) Za onoga tko mnogo jede. Isp.: Nije kum hala, da sam pojede cilo jaje.

Već je Bogin (Bogina). Zaspao (zaspala) je.

Viče ko s badnja (s tavana). Veli se kad tko jako glasno govori. - Badanj je stog koji se sadijeva od kukuruzovine.

Vijala ga krmača. Nešto ga protjeralo.
Voli ga ko svinji rokvu. - Svinji je množina muškoga roda od svinja.
Vrlo su mu narasli rogovi. Postao je ohol, nasilan.
Vuče vodu mrtvima. Kad tko hrče.

Zaboravio Bog od njega miru.

Zadio mu čutku. Osvetio mu se. - Čutka je ostatak od klipa, kad se kukuruz smrvi.

Zadodo se ko babo u arendu. Zamislio se ko otac oko najma zemlje.

Zadio mu perlicu. Ozloglasio ga je. Perlica je kita cvića, kupovna, kojom se kite uzvanici na svatovima.

Zaintačio ko Švabo tralala. Veli se djetetu kad nešto od dosade traži.

Zamličio mu oči. Prevario ga; dao mu manje nego što je obećavao i nego što je onaj tražio. Isp.: Zamliječio mu oči. Tj. opčarao ga, obećao mu puno nešta, a na srijedi ništa.

Zao ko ker.

Zdrenjo se, stoji ko cap. Tko se odeblja, zaokruži se priko forme.

Zdudala se ko Perčić pučka. Vidi: Potparila se.

Žedne privesti priko vode. Nasamariti koga. Isp.: Žedna preko vode prevesti (prevariti nekoga). Muškatir. 46; Tako i Karadžić 1467.

Žestok ko žervanj (ko donji žervanj). Tj, nepokretan. Slične su poredbe Daničić. Posl. 4169. K. 4678. Kapetan. Nar. blago 179, 114; 406, 16.

Žežen kašu ladi. Tako i Muškatir. 46 i po njemu Karadžić 1468: Ožežen kašu hladi, Daničić Posl. 3429.

Živi ko čela u medu.

(Zbornik za narodni život i običaje Južnih Slavena, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb, 1964. knj. 42, str. 475 - 487.)

Napomene:

Radi skučenog prostora neka tumačenja su skraćena ili izostavljena ako nisu potrebna za razumijevanje poslovice.

Bela Gabrić

POSLOVICE I IZREKE U GOVORU BUNJEVAČKIH HRVATA

U govoru bunjevačkih Hrvata u Bačkoj često su u uporabi poslovice i druge izreke u značenju dosjetke, dokaza, zaključka, pouke, upozorenja i slično, a ponekad je to upadica, pripomena ili reakcija na koji događaj, ili na nečiju izjavu ili ponašanje.

U razgovoru o poslovima, u prepričavanju doživljaja i zbivanja, kao i prigodom zaključivanja poslova i sličnim prigodama sugovornici često svoje izjave, opažanja, prosudbe i druge misli potrepljuju navodeći (citirajući) odgovarajuću poslovicu ili drugu izreku. To u pravilu čine na način da tijekom razgovora navode uzrečicu: "K'o što j' onaj kaz'o" kojoj dodaju odgovarajuću poslovicu ili izreku.

Ponekad se poslovice ili druge izreke, na koje se sugovornici u razgovoru pozivaju, pripisuju nekoj u toj sredini mudroj i uglednoj osobi, pa se tako kaže: "K'o što j' kaz'o bać Grgo" ili "K'o što j' kaz'o č'a Stipe" ili "K'o što j' kazala strina Koca" i slično.

Obrazaca u kojima se u govoru Bunjevaca u Bačkoj upotrebljavaju poslovice i izreke ima više i ne mogu se tipizirati ni prema sadržaju razgovora u okviru kojega su sugovornici posegli za pojedinom poslovicom, ili izrekom, niti prema sadržaju poslovice i izreke kojom su se u razgovoru poslužili. Poslovice i druge izreke upotrebljavaju se u svim vrstama razgovora. Njihova je uporaba ovisna o mudrosti i spretnosti sudionika u razgovoru da nađu "pravu rič".

Primjerice:

Kada se u razgovor starijih i uglednih ljudi uključi ("*uplete u divan*") netko mlađi i nepozvan, jedan od sugovornika, u pravilu onaj koji govori (koji "*ima rič*"), prekorit će nepozvanog izrekom: "K'o što j' onaj kaz'o: Što ničeš (*tamo*) 'di nisi sijan." U slučaju da se netko gradi neobavješten, neupućen ili nevješt, reći će mu: "K'o što j' onaj kaz'o: Nemoj se praviti mikast (*lud, blendav ili bazmegom*)".

Za one koji se grade gospodom i to ističu svojim govorom, odjećom ili uopće ponašanjem, kaže se: "To su, k'o što j' onaj kaz'o, gospoda što za brašno sviraje".

Govoreći o nekoj osobi potpuno neupućenoj u kakav posao ili odnos kaže se: "K'o što j' kaz'o č'a Stipe: Razumi se k'o magarac u kantar" ili "Razumi se ko Marta u klince (u atoš)".

Starija žena u razgovoru s nekim djetetom koje joj se osobito svidjelo zbog načina ili točnosti odgovora na pitanje o kojemu se razgovaralo, rekla je: "A izijo te onaj 'ko te je (prvi) u'vatijo za nogu da vidi šta si."

U sirotinjskoj kući u kojoj je i krompir praznično jelo, kaže se: "Samo ti dici daj krumpira jel, k'o što j' onaj kaz'o, od krumpira glava raste".

Gazdu koji u velikim žetvenim poslovima ("u risu"), kada dan traje od "zvizdana do zvizdana", traži žetelaca ("risara") da odmah nakon ručka ("užne") bez odmora nastave sa radom, žeteoci će upozoriti: "E gazda Mate, k'o što j' onaj kaz'o, posli užne se mora praviti podne".

Za onoga koji stalno naglašava da mu je previše vruće dok je ostalima hladno, kaže se: "Pazi, nemoj k'o što j' onaj kaz'o, da se potpariš k'o Gabrić-pučka na jaji".

Za one koji se ne znaju rastati već se prate od kuće jendoga do kuće drugoga, kaže se: "Ti se, k'o što j' onaj kaz'o, prate k'o bajmačke babe".

Kada se u nekoj kući skuha previše jela, kaže se: "Skuvali su, k'o što j' onaj kaz'o, k'o na Zelić-dicu".

Govoreći o nekome tko se nepozvan ili neupućen uključuje u neki posao ili odnos, kaže se: "Trpa se k'o Šime u kotaricu" ili "Trpa se k'o Pajo u crkvu".

Želeći upozoriti da čovjek, koji je učinio nešto nepoželjno ili nedozvoljeno, ne može to prikriti, kaže: "K'o što j' kaz'o bać Ive: Krtina ide ispod zemlje pa joj se pozna trag, a komali neće onom 'ko ide po zemlji".

Poslovice i izreke dane u ovom prikazu zabilježio sam u vremenu od 1949. godine pa do ovih dana prateći razgovor često nepoznatih mi osoba. To su najčešće bile starije osobe. Više poslovice i izreka zabilježio sam na osnovi razgovora s poznatim mi ljudima, koji su u svojoj sredini uživali ugled mudrih ljudi. Među kazivačima poslovice i izreka najznačajniji su:

- Klara Kozma rođ. Pavlik (1903. - 1985.), živjela je u Tavankutu (Subotica)
- Jovana Skenderović rođ. Kozma (1912. - 1978.), živjela je u Tavankutu (Subotica),
- Liza Dulić rođ. Vukov (1898. - 1985.), živjela je u Tavankutu (Subotica),
- Pavka Zelić rođ. Skenderović (1870. - 1955.), živjela je na Verušiću - Klisi (Subotica),

- Pajo Perčić (1888. - 1957.), živio u Subotici,
- Antun Matarić (1899. - 1985.), živio na Nenadić salašima (Sombor),
- Matija Dulić rođ. Jaramazović (1912.), živi na Đurđinu (Subotica),
- Marko Francišković (1915.), živi na Đurđinu (Subotica),

Pojedine poslovice i izreke saopćili su mi moji prijatelji i vršnjaci:

- Joso Mamužić, nastavnik, rođ. 1929. u Žedniku, živi u Subotici.
- Ante Skenderović, dipl. ing. agronomije, rođ. 1932. u Žedniku, živi u Subotici.
- Stjepan Poljaković, dipl. pravnik, rođ. 1928. u Subotici, živi u Novom Sadu.

Od navedenih kazivača čuo sam najljepše i najmisaonije poslovice i izreke, kao što su: *"Što ničeš tamo (tamo) 'di nisi sijan", "I ker biži ispod batine, a ne da neće čovik", "I nimo udaj pa će progovoriti", "Glava nije kalendar", "Niko neće ostat' svr' zemlje", "Teško je vraćat' po'iden kruv", "Bolje je povirovat' neg' ić' gledat'", "Ja sam od ti' što su rođeni prija sramote, a ne posli sramote", "Dok je stida, bi' će i svita, kad nestane stida, nesta'će i svita", "Eto tebi pivac u čelo", "Šta mož' uzet' od prosjaka, samo prosjačku torbu", "Krtina ide ispod zemlje pa joj se pozna trag, a kamo li neće onom k'o ide po zemlji", "Konj posrne a ide na četiri noge, kako neće čovik kad ide samo na dvi", "Nije dobro sve što je lipo" i druge.*

U ovom prikazu dana je većina zabilježenih poslovice i drugih izreka, a manji dio je izostavljen iz razloga što su objavljene u Zborniku za narodni život i običaje, (JAZU, Zagreb) knjiga 42. (Antun Šimčik: Bunjevačke poslovice Blaška Rajića, str. 475 - 487). (Vidi u ovom Zborniku).

Prikaz poslovice i izreka daje se po abecednom redu.

U Zagrebu, kolovoza 1988.

1. "A izijo te onaj 'ko te prvi u'vatijo za nogu da vidi šta si"
2. "Ajde, ajde, samo požuri, što prija manje grija"
3. "A kad' okrenemo usr. naprid, tad' ćemo vidit' na počemu smo"
4. "A kad padne slime na time"
5. "Blago gostima, mogu ić' kući kad 'oće"
6. "Bolje danas jaje, neg' sutra kokoš"
7. "Bolje jaje u ruki, neg' tica na grani"
8. "Bolje je povirovat' neg ić' gledat'"
9. "Bolje momku da se uči. nego starcu da se muči"

10. "Crveni ko tuckovi" (vidi pod brojem 218),
11. "Cvata zova, evo D'ova"
12. "Čitavom svitu ne mož' napeć' pogače"
13. "Čitavom svitu nikad (niko) ne mož' ugodit"
14. "Čuvaj se dok te Bog čuva"
15. "Čuvaj se pa će te i Bog čuvat"
16. "Da je lako tkati i vrana bi gaće nosila"
17. "Da je znati k'o zjati"
18. "Dedara ti tvog (gosinog)"
19. "Di bolje, tamo dulje"
20. "Di su čeljad bisna, tu je kuća tisna"
21. "Divanu nikad kraja"
22. "Do'će kuso na kolač"
23. "Do'ćeš ti meni pod ruku"
24. "Dogorilo do nokata"
25. "Dok je stida, bi'će i svita, kad nestane stida nesta'će i svita"
26. "Dok na moj nos para ide ne dam uzde (kajase) iz šaka"
27. "Doće (došo) vrag po svoje"
28. "Dotiro do duvara"
29. "Drž' se reda k'o ker taraba"
30. "Duga kosa, kratka pamet"
31. "Eto tebi pivac u čelo"
32. "Frišak (žustar) k'o dolnji žervanj"
33. "Glava nije kalendar"
34. "Gleda u njeg' k'o kerče u gov "
35. "Gluvo ludo, to je sve'dno"
36. "Gospoda što u 'ladnu peć dušu"
37. "Gospoda što za brašno sviraje"
38. "Gospojina Mala, jesen prava"
39. "I ciganki bi dite (iz utrobe) ukr'o"
40. "I ker biži ispod batine, a da neće čovik"
41. "I ker na velik rakaš s "
42. "Ima (bilo) lice k'o da se saračikom mazala"

43. "Ima lice k'o kliderska beba"
44. "I nimo udaj, pa će progovorit"
45. "Isti velikom kašikom"
46. "I taj je zaradijo guru na leđi"
47. "I taj je dotir'o do vašaka"
48. "I taj se o'siko, pa s podase"
49. "Izvez'o (izvrpč'o) ko ciganin prase"
50. "Ja sam od ti što su rođeni prija sramote, a ne posli sramote"
51. "Ja se usr'o pa ja kriv e to ne mož' bit' (nije moguće), mora bit' kogod drugi"
52. "Kad' bi Bog slušo šta kaćure prde"
53. "Kad' je Božić, nek' je božićanski"
54. "Kad' pomislim da si tamo, da si već tu"
55. "Kaki je na 'ilu, taki je na dilu"
56. "Kaki otac taki sin, kaka mater tak'a 'čer"
57. "Kako Bog i ljudi 'oće"
58. "Kako došlo, tako očlo"
59. "Kako drugi 'oće"
60. "Kako je derano nije ni krvavo"
61. "Kiša pada k'o da se nebo otvorilo"
62. "K'o da ga krava zalizala"
63. "K'o da je križ prid kućom" (vidi pod brojem 115)
64. "K'o da su ga vištice sisale"
65. "K'o da su na trn pišali"
66. "Ko drugom jamu kopa, sam pada u nju"
67. "Kod tri ante"
68. "Koga silom tiraju u crkvu, taj Boga ne moli"
69. "Ko je dužan i na Božić je tužan"
70. "Ko kerećije živi, kerećije će i umrit' (crknit')"
71. "Ko laže, taj i krade"
72. "Kome kuća gori, taj diže graju"
73. "Ko ne teli, taj (ni) ne liže"
74. "Konj posrne, a ide na četiri noge, kako neće čovik kad' ide na dvi"

75. "K'o onaj što na oranju nije naš'o zemlje"
76. "K'o onaj što u vinogradu nije naš'o piska"
77. "Ko prdi ne smrdi, a 'ko se upuva da ga Bog sačuva"
78. "Ko šta radi, sebi radi"
79. "Ko zna bolje, široko mu polje"
80. "Krtina ide ispod zemlje pa joj se pozna trag, a kamo li neće onom ko ide po zemlji"
81. "Kruva i luka, svađaju se"
82. "Kupi bulje pa seli"
83. "Ku's gedžo med' debele svinje?"
84. "Lako je tako hajku na bataljku, pa šorom sridom (redom)"
85. "Lin je, sve zemlja plače pod njim"
86. "Lipa rič i gvozdena vrata otvara"
87. "Lipsaj magarče dok trava naraste"
88. "Malo fali, a veliko deka (tiraj)"
89. "Matori konji deru pokrovce"
90. "Misliti i uraditi to su dva"
91. "Moja roba, moj dućan, možem dati kome 'oću"
92. "Mora se ić' makar vancage (sikire) padale"
93. "Možda neće doteć' do kraja, pa će pod tuđim zidom umrit'"
94. "Na kraju švigar puca"
95. "Na njemu (već) krajcara ne raste"
96. "Na'rani pa deka (tiraj)"
97. "Na svom kruvu su se rasrdili, na svom će se (kruvu) i odsrditi"
98. "Nedaj Bože da mi padne šaka"
99. "Nedaj Bože kad se opanak popapuči"
100. "Nema ga ni zarad lika (ni blizo)"
101. "Nema pročke"
102. "Nema pokrke"
103. "Nema rdavi' vina, već ima rdavi' stomaka"
104. "Nema tog što (se) ne mož' potrošiti"
105. "Nemoj da ga zagušiš k'o Purčari pule"
106. "Nemoj da ti usta idu k'o pusta"

107. "Nemoj se ćibat k'o ušljiva kokoška"
108. "Nemoj se pravit' mikast (lud, blendav ili bazmegom)"
109. "Nemojte zabavit'"
110. "Ne pitaj me odkaleg sam, već odkaleg mi je žena"
111. "Nije dobra (ne vridi) ni zimska snaja, ni prolićno tele"
112. "Nije kome je naminjeno, već kome je suđeno"
113. "Nije kum provala da po'ide cilo jaje"
114. "Nije sve dobro što je lipo"
115. "Nije valda križ prid kućom?" (vidi pod brojem 63)
116. "Ni'ko neće ostat' svr' zemlje!"
117. "Ništa što je priviše nije dobro"
118. "Očit'o mu bukvicu"
119. "Očlo Lucinim sokakom" (vidi pod brojem 217)
120. "Od duvara, do duvara"
121. "Od krumpira glava raste"
122. "Od linosti nema gore (veće) žalosti"
123. "Okrenila krava rep"
124. "Ortačkom konju ožuljana leđa"
125. "Otego se k'o Šimokov mrt'ac"
126. "Oteto, prokleta"
127. "Pazi ga ko jaje na dlanu"
128. "Pazi, nemoj da ostaneš prazni' šaka"
129. "Pijan i dite nikad ne lažu"
130. "Pita, s puta ne salazi"
131. "Pod noć tikve cvataju"
132. "Podradila se Menda uoči D'ova"
133. "Po jutru se dan pozna"
134. "Popo sveže ruke, al' jezik odriši"
135. "Posli kiše, kasno kabanica"
136. "Posli užne mora se pravit' podne"
137. "Prate se k'o bajmačke babe"
138. "Prav k'o Lizino oko, samo što je Liza bila ćorava (ždrakava)"
139. "Prazni čardaci (čardakovi) se ne pokrivaju"

140. "Prinemaže se k'o vrag prid kišu"
141. "Priv'o ga žednog priko vode"
142. "Privrnijo kabanicu"
143. "Prkos kola tare"
144. "Prvi Bog, pa ženin rod"
145. "Razumi se k'o magarac u kantar"
146. "Razumi se k'o Marta u klince (u atoš)"
147. "Rugala se tiganjica loncu, a kad' ono i ona umrčena"
148. "Sad' već kad' smo udarili u divan"
149. "Sav je na pedig"
150. "Sidi k'o na Gajgerovom"
151. "Silan puk ja i moja baba"
152. "Sirotinjo i Bogu si teška"
153. "Skupila se k'o Prčićeva pogača"
154. "Skupi svoje bulje, pa seli"
155. "Skuvali k'o na Zelić-dicu"
156. "Skuvo mu gra' (papulu)"
157. "Smrdi k'o tvor"
158. "Smrt nije izbirljiva"
159. "Sprema se k'o na Jud"
160. "Svačem vrime isteče"
161. "Svemu dugačkom kraj izade"
162. "Sve (ni) u bakać"
163. "Sa svojima i' i pi', al' ne trguj!"
164. "Srićan čovik kad' šešir digne i pod njim g nade"
165. "Svadi i' Bože, da i' se natučem"
166. "Svako ima svoj križ, pa nek ga nosi"
167. "Svako mož' spast' na prosjački štap"
168. "Svedno je njemu jel divanijo, jel s "
169. "Svi su ljudi crveni ispod kože"
170. "Š njim zlo, brez njeg' još gore"
171. "Šta mož' uzet' od prosjaka, samo prosjačku torbu"
172. "Šta ničeš (tamo) 'di nisi sijan"

173. "Šta se češeš 'di te ne svrbi"
174. "Šta se dotiravaš k'o da ćeš na ogled"
175. "Šta se migoljiš k'o da imaš pundravca u turu"
176. "Šta si tražijo, to si dobijo"
177. "Šta si zaintačijo k'o Nimac tra-la-la"
178. "Šta te peče (žeže) ladna gar"
179. "Što je pravo i Bogu je drago"
180. "Što je puno (prviše), ni s kruvom nije dobro"
181. "Što više marve, to više galebe"
182. "Taj baš nije svaku (treću) noć dočuvan"
183. "Taj ima i bili 'čela"
184. "Taj je nakratko nasaden"
185. "Taj je uvijek na palori"
186. "Taj k'o da je s vruga sadrt"
187. "Taj k'o da se bunike naijo"
188. "Taj se boji i svog osima"
189. "Tamo će i ker pit' bile kafe"
190. "Tane mu gosino"
191. "Teško je vraćat' po'iden krov"
192. "Tira mak na konac"
193. "To je kaštiga Božja"
194. "Točak se okreće i naprid i natrag"
195. "Trbuvom za kruvom"
196. "Trče (dolaze) ko na solilo"
197. "Trče za njom (njim) k'o da nosi soli u turu"
198. "Trpa se k'o Pajo u crkvu"
199. "Trpa se k'o Šime u kotaricu"
200. "Trza gujca grkljan"
201. "Tude poštuj, a svojim se diči"
202. "Ubili ga k'o Purčari pule"
203. "U laži su kratke noge"
204. "Upala mu kašika u med"
205. "Uplevo se k'o pile u kućinu (šemflik)"

206. "Usta mira"
207. "U tuđoj ruki je uvijek veći komad kruva"
208. "Utvara se k'o vrag (đavo) prid kišu"
209. "Uvik ti usta idu k'o pusta"
210. "Uzdaj se use i svoje kljuse"
211. "Uzet' na mindrac (zub)"
212. "Vidi vruga, čerez blaga"
213. "Zablenijo (zagledo) se ko tele u šarenu kapiju"
214. "Začepi (zabuši) mu usta"
215. "Zadit' za pojas"
216. "Za morom jim večera bila"
217. "Zatrčalo mi se" (vidi pod brojem 119)
218. "Zdarvi ko tuckovi" (vidi pod brojem 10)
219. "Zdravo za gotovo"
220. "Znojiš se valda ispod nosa"
221. "Žena gleda ispid sebe samo kad' dite gura (nosi)"

Narodna pripovitka

VRANINA ŽALOST

Vrana i njezin čovik živili priko dvistotine godina, pa vrani dosadio dida i uvijek se tuži komšincama:

– Da mi ga je već saranit, pa da živim tri svita. Ne znam šta bi od dragosti, da ga jedared ujtru nađem ukočenog.

Tako vrana dan za danom, kad jedared stego i zavijo sičanj, a vrana već u zoru razbudila komšije, tako plače i žali.

Vrane se strčale i vide – umro vranin čovik.

– Šta te je napopalo, zašto sad plačeš?

– Kako ne bi žalila? Umro usrid zime kad u kući nema ni zalogaja, ni krajcare. Iz čega ću tužna i žalosna kupit crno ruvo da ga ko čestita žena okajem.

(Balint Vujkov: „Šaljive narodne pripovijetke – bunjevačke“, Subotica, 1958, str. 40.)

SLIKE OD SLAME

Bunjevci kao dio hrvatskog naroda, rasuti na širokom podunavskom prostoru, na bačkoj ravnici, po salašima, u selima i gradovima Baji, Somboru, Subotici i drugim, sačuvali su svoj štokavsko-ikavski govor, narodne običaje, nošnje, pjesme, pripovijetke, plesove i druge oblike narodnog stvaralaštva i kulture.

Na tradiciji bunjevačkog narodnog stvaralaštva - pletenje slame, vezanog uz bunjevački narodni običaj proslave završetka žetve pšenice (žita) pod imenom "dužijanca" i "dožejanca" razvila se bogata i izvorna likovna umjetnost i tako je došlo do slikarskih ostvarenja od slame sestara Ane, Teze i Đule Milodanović iz Žednika, Kate Rogić, Mare Ivković Ivandekić, Matije Dulić i Ruške Poljaković iz Đurđina, Teze Vilov s Bikova, Marge Stipić, Anice Balažević, Ane Crnković i Ruže Dulić iz Tavankuta, Ruže Sarić iz Subotice i drugih.

Slični porivi i uvjetovanosti doveli su i do slikarskih ostvarenja s klasičnim materijalom i postupkom slikarskih naivki Cilike Dulić-Kasiba iz Subotice, Jele Cvijanov iz Male Bosne, Nine Poljaković iz Đurđina, Marge Stipić iz Tavankuta i drugih.

O toj sponi između bunjevačke narodne tradicije i slikarskih ostvarenja od slame Bunjevaka iz Subotice i okolnih sela poznati bunjevački književnik i skupljač narodnih pripovjedaka Balint Vujkov je napisao:

"Istinska radost ne zna za strah,
a narodno stvaralaštvo od slame -
- tog simbola krhkosti - plod je
elementarne i rudimentalne radosti
koja izvire i sliva se u jednu
od centralnih svetkovina težačkog
rada - u dovršetak žetve. Kroz
oklop znoja, lom i drhtaj napregnutih
žila i mišića uspinje se do pobjede,
koja je neponoviva u godini - rodio
se novi kruh, stigao je predujam života
za cijelu narednu godinu.

Nepisane zakonitosti težačkog života,
tradicija etničke sredine, bolje rekuć
čak obitelji, udarila je ovdje međaš
svetkovine. Za njezino uljepšavanje
rodene su prve umjetničke rukotvorine
od slame - njoj su najviše i služile.

"Dožejanca" je ime te svetkovine rada
cijelog žitorodnog kraja, sela i
obitelji, te svetkovine godišnjeg novog
kruha.... Kad se dožnjelo - dožejanca
se priprema. Odvoje se najvještije žene,
pletu vijenac od slame i klasja bandašu
za šešir, - vodi žetelaca u mukotrpnom
radu - žitne perlice ženama u kose. Usput, na
predahu, djevojka momku, on djevojci ispletoše
po koji prsten i cvijet od slame, tog
- tada i uvijek - njihovog suhog i
žeženog zlata.

A kad je i posljednja krstina stavljena
u svoju simetriju i simetriju njive,
bandaš sa kosom na ramenu, rukovetočice
sa kukom ili kosakom (srpom), on okićen vijencem
na obodu šešira, ona perlicama od žita -
i sve par po par redom - povorka
prilazi domaćinu kuće.

Bandaš se sagiba, domaćin polijeva
vijenac svježom vodom, skida ga i
vješa u trijem (ambetuš) da tu bude
do iduće dožejance, nakon čega nastaje
opće polijevanje, protkano šalom i veseljem.

Svečana užna i veselje do u noć čeka
žeteoce."

Ovaj običaj je kod bunjevačkih Hrvata
žitorodne Bačke rodio narodno stvaralaštvo
od klasja i slame. Isprva je njegovana
ornamentalno-funkcionalna plastika da bi
se kasnije došlo do slikarskih ostvarenja
žena slikarki, članova Likovne kolonije
HKPD "Matija Gubec" Tavankut.

Likovna kolonija osnovana je 1961. godine na inicijativu nastavnika
likovnog odgoja u Osnovnoj školi "Matija Gubec" u Tavankutu, Stipana
Šabića, slikara i Ivana Jandrića, slikara i keramičara. Likovna kolonija
djeluje kao likovna sekcija Hrvatskog Kulturno prosvjetnog društva "Matija
Gubec" u Tavankutu, osnovanog 1946. godine pod tim imenom.

Slikarima amaterima "Grupe šestorica" odmah nakon osnivanja Likovne
kolonije pridružile su se Ana Milodanović, tada već poznata pletilja kruna i
drugih simbola i ornamenta od slame, izrađivanih za proslave "dužijance" i
slikarke - naivke Cilika Dulić-Kasiba i Marga Stipić.

Prvu sliku od slame "Rit" izradila je 1962. godine i pokazala javnosti
Ana Milodanović. Iza toga su se u rad Likovne kolonije uključile njezine
sestre Teza (1962) i Đula (1964.) a zatim već poznate pletilje od slame Kata
Rogić (1964.), Mara Ivković Ivandekić (1965.), Anica Balažević (1966.),
Teza Vilov (1968.) i druge danas poznate slamarke.

Priredeno je oko 70 izložbi, najviše u Jugoslaviji, a nekoliko u
inozemstvu - Moskvi (SSSR), Modeni (Italija), u Baji i Budimpešti
(Mađarska) i u drugim zemljama.

Slike od slame stvaraju Bunjevke upravo onako kako priroda stvara i
obnavlja svoje krajobraz. Riječ je o prvotnoj, izvornoj umjetnosti. Slike od
slame svojom neposrednošću i gotovo lirskom kvalitetu pokazuju kako se iz
najpotrošnijeg materijala, a uz prisustvo stvaralačke mašte anonimnog
umjetnika materijala, mogu dobiti neobični i svojevrsni kvaliteti. One slikaju
svakodnevicu života, ali svojem doživljaju uspiju uvijek dati poetično ruho.

Pjesma žetelice ili bunjevački rečeno "risaruše", čuje se ondje gdje se obnavlja žetva i ne treba se čuditi što u prizoru žetve Ana Milodanović nastoji umjesto slike pokazati naprosto komad polja, odlomak njive-žitnice, isječak pejzaža kojemu je čovjek neposredno nametnuo svoju namjeru. One su, kako kaže Petar Brečić, urednik Radio Zagreba, "u slaganju slame, u nježnom tkanju tradicijskog veza, u boji i liniji zadržale napor orača i kopača, vještinu kosaca i lovaca, skrb muža, srodstvo brata i ljubav dragoga. Te nježne čuvarice domaćeg ognjišta i vestalke naših običaja klasjem pšenice i vlatima nježnih stabljika dočaravaju život ove grude, život dug od ljupkog ritma u njihanju zipke do turobnog pozdrava u baladi narikače."

Radeći filigranskom preciznošću s tim krhkim, zlatastim materijalom, one dobivaju sasvim neočekivane ugodaje i efekte. Lete ptice, povija se trava, lopov prelazi ogradu, bjesni oluja, živina skače po drveću, brekcje žetva u naporu risaruša i kosaca, dječak lovi leptira. Ili su opsjednute ritualima seoske svakidašnjice. koji u monotoniji beskonačnih dana bivaju izdvojeni i malo dublje zapamćeni.

Između "Močvare" ("Rita") iz 1962. godine, tog zlatastog snovidenja tajnovitog salašarskog okruženja Ane Milodanović (1926.) i "Novog ruva" iz 1992. godine Jozefe Skenderović (1952.), odnosno novog senzibiliteta, protekla su se ravno tri desetljeća ovog specifičnog stvaralaštva. Nastajala su nova nezaboravna djela, kao na primj. "Opaklija" Mare Ivković-Ivandečić, "Deran s pivcom", Matije Dulić i brojna druga prisjećanja na doba salaša. "Novo ruvo" nudi blagi savijutak odjevnog predmeta prebačenog na stolici: nove su i nude sve novija viđenja: prizorima nostalgičnog lamenta nad salašima udružuju se, kako to vidi povjesničar umjetnosti Bela Duranci, u moderni simbol pletena stabla s krošnjama tajnovitog i neuništivog "drva života" i ljudske kreativnosti, poput kreacije Ane Crnković.

Nepomućenih osjetila i čista srca opserviran život postaje na njihovim slikama jedan novi, iako znani ali nepatvoreni i cjeloviti svijet. Svijet koji živi.

Ovaj prikaz možemo završiti riječima Božidara Krašovca, likovnog umjetnika iz Zagreba koji je nakon posjete izložbi slika od slame zabilježio: "Shvatio sam da prazna slama nije uvijek prazna...."

Slike od slame bile su pravo otkriće za sve posjetioce izložbi!

Zagreb, 16. ožujka 1990.

Vita Grunčić:

SUSRET SA PJESMAMA BRANKA JEGIĆA

Pjesnik Branko Jegić je pravi sin naše ravnice. On je vješt posmatrač, dobar oslušnik i velik zaljubljenik naše Bačke i Subotice. Njegovom oku i uhu nikad ne promaknu zbivanja, a srcem punim ljubavi daje poseban ton i toplinu u svojim pjesmama, koje piše najčešće slobodnim stihom.

U pjesmi "Jutro u bačkoj ravnici" kaže:

*"U moru zlatnom
Sunčanim zrakom
Sunčanim cvijetom
Ogrnuta u plašt klasova zrelih,
Budiš se meko
Budiš se mirno.*

*-----
Klas, žuto zlatni povijen, miran
Na vjetru se njiše,
Na vjetru se moli,
Ravnico draga, na jutru u zori."*

I na toj našoj bogatoj i prelijepoj bačkoj ravnici on otkriva svu ljepotu i idilu salaša. Njemu je drag svaki klas i treperenje kukuruza. Priželjkuje ledinu salaša i u pjesmi "Sve su samo moje slutnje" kaže:

*"Osluškujem vjetar što ćarlija,
Treperenje lista kukuruza,
Povijanje zlatnih klasova.*

*Priželjkujem ledinu
I salaš bijeli,
Dol kraj njega,
Okom tražim jablan stari.*

*Sve su moje slutnje
Moje želje,
Trag do sreće.*

*Srce moje sve kad vidi
Osluhnut će,
I usnut će. -"*

Veliko je pjesnikovo poznavanje života i rada na salašu. On voli te drage i jednostavne ljude koji rade mnogo i teško. Poštujte njihove dlanove, pune žuljeva, koje naziva "zlatnim slovima" i kaže:

*Ruke seljaka,
u vama stenju oranja
i sjetva jesenjih usjeva,
svoju priču stvaraju
za pokoljenja.
Vama će se klasovi zreli
klanjati.*

*Na dlanovima vašim
upisana u žuljevima kao slova zlatna
na spomeniku
kojeg još nitko
nije podigao
vječno će stajati.*

*Orali smo crnu brazdu duboku
grob do groba iz kojih niču sjemenja.*

*I svi ćemo gledati kako klija
i nećemo dugo razumjeti
taj očinski zagrljaj neba.
Iz vašeg srca rod će izrasti.*

*A znali ste duboko u duše
svojih sinova, poput klesara,
sveto ime hrvatsko na grudi
kao vezilja izvesti.
("Ruke seljaka")*

Pjesnik žali što naši salaši i dolovi ostaju napušteni i prazni. On kaže:

*Nikada nećemo saznati
koga opustjeli dolovi oplakuju.
("Koga oplakuju dolovi")*

Sa puno topline i ljubavi pjesnik piše o Subotici. Svojim pjesmama on želi istaći svu njenu ljepotu i draž. Čak je personificira i govori o njenom toplom krilu. A, o svom gradu kaže:

*"Voljenom te nazvah riječju...
Onoga slijepcem, tko reče
da u tebi čara i draži nema.
Brezo nizije! Čežnjom umiješ cvasti.*

*Zore ti plave. Podneblja žarka.
Sutoni purpurno crveni. Noći sjajne,
u krunu krošnje mjesec kad se toči.
Sve blažiš. I u krilo što hoće ti pasti.*

*Dolovi, pojila tvoja. Mutne vode,
zrcala klasova zrelih. Magle
i rose, biserje plavog jutra.
Sunčana zrako nizine, nećeš se ugasiti."
("Subotica")*

Branko Jegić osjeća u dubini svoje pjesničke duše da je sudbinski vezan za naš grad Suboticu i nama svima, rođenim u njoj, poručuje:

*"Prijatelju,
sudeño mi
roditi se u ovom gradu
umrijeti u ovom mjestu
i neću kriviti sudbinu.*

*Želim
uljepšati života san.*

*I mrtav u njem ostati,
pod humkom zakopan.*

*Sudeño mi...
Sudba,
ljubav za žitna polja.
I kad ću mrtav trunuti,
da guta me zemlja moja,
i tad ću znati -
sudeño mi..."*

("Sudeño mi")

Palić je sastavni dio našeg grada. Opis njegove ljepote susrećemo u pjesmi "Palićka noć":

*"Ima li ljepše radosti
maja*

*sa zvijezdama noć kad se pojavi
u našim palićkim baštama.*

*Parkovi, cvijeće,
naše bašte na mirnim vodama
trepere sjajnim zvijezdama.*

*Snovi snova, gdje bijahu ispunjeni,
putniče,
i tebi srce može ovdje ostati
i naše će biti na sve to vezano".*

Pjesnik ističe da je obiteljsko ognjište središte i svetost njegova življenja. U svojim pjesmama, koje su posvećene obitelji, on naglašava ljubav, a majke stavlja na pijedestal za sva vremena. Pjesmom poručuje majkama:

*"Vi ste najljepša harmonija vremena,
vječiti svijetnjak, upaljen
u domovima našim
i u pjesme pokoljenja.*

*Ne dajte, da izgine ova arija!
Vječite patnje
urezat će vam likove u sinovska srca
kad budete otišle izvan vremena.*

*Načinit ćemo za vas najljepši spomenik
ljubavi, za sva vremena.*

*Nedajte, da ugasne u našim domovima
sveta Vatra.*

*Za kog će ostati vaša pjesma
u praznoj vasioni?"*

("Majke")

Stalno se osjeća i prisutna je briga i ljubav prema djeci. Zato on iskreno kaže:

*"Ako bih ti pričao o svom domu,
o troje dječice sitne,
o svojoj sreći u životu,
umorna bi bila svaka riječ o svemu.*

*To nije idila kraj kamina topla,
niti glas sina ili kćeri,*

*nit i osmijeh dragog roditelja.
To je skrbna briga
i zbog toga smo sretni."
("Zbog toga smo sretni")*

Zbog toga u toj brizi o djeci poručuje:

*"Ljubavlju žedajte samo cvasti.
Predima svojim vjerni
samilosnih u vjeri dubokih osećanja.
Čast vam iz srca ne smije pasti.*

*Budućim naraštajima
u vama gledam proljetni osvit srca
u kom se ljubav ne može ugasi."
("Poruke djeci")*

Pišući o svojoj obitelji, pjesnik na kraju kaže:

*"Večeras je snijeg na cesti,
Snijeg u vrtu,
Snijeg na krošnji,
Snijeg na krovu,
Snijeg je, dušo, i po nama.*

*Zasuti smo bijelim perjem,
Bijelim nebom,
bijelom zimom,
bijelim putem,
bijelim svjetlom.
Zasuti smo...*

*Proslavimo našu ljubav
bijelu, žarku - umjerenu.
("Proslavimo našu ljubav")*

Pjesnik sa zahvalnošću ističe da mu je Bog središte života. Zato on moli pomilovanje za sve:

*"Molim za pomilovanje
ispod svetog propela
za pomilovanje, Bože,
molim za sve."
("Molim za pomilovanje")*

Iskreno se obraća Bogu kao svojem najboljem prijatelju:

*"Dodi večeras,
moje umorne misli
rasprši svojom bogatom pričom.*

*Pričaj mi o oluji Galilejskog mora
i kako si spavao u barki*

*Dodi večeras u moj stan,
dat ću Ti malodušnu nevjeru svoju
i čitavo srce.*

*Uz kafu jednu pričat ću Ti
kako je teško ostati sam
i kako je svaka radost plaćena
teškom nesanicom.*

("Dodi večeras")

Kao nemoćni ljudski stvor pjesnik moli, obraćajući se Mariji, Božjoj Majci ovom toplom molitvom:

*"Ti koja umiješ mirisom skrbnice cvjetati
Majko odvjetnice,
Majko štice nice,
Na ruke svoje kao pomirenje
nas primi.*

*Poput žrtve paljenice na kamenom oltaru,
Cvijetom zle sreće
Nemoć naših htijenja,
Sažezi vatrom svetom u trajno pomirenje.*

*Svijetleći kao neka lojanica dogorimo
za naše nedaće
za naše ufanje
Vapijuć za spasom Majke milosti.*

("Molitva nemoćnika")

Pjesnik želi novi i bolji svijet i zato moli:

*"O ja bih danas htio
izbrisat iz misli svijetu jad,
sa kamena izlučit moći nepotizma
i na njem izgradit novi svijet."*

("Htio bih")

*Onakav svijet
o kom su sanjali mudraci,
u čijem krilu se rađa
neugasiva sveta žar
koja svijetli u svim teškim noćima.*

Trudila sam se da Vam prikažem Branka Jegića i kako sam ga doživjela kao pjesnika, kao sina bačke nizine, njegovu ljubav i brigu za obitelj, njegovu ljubav i sudbinsku vezanost za Suboticu. Njegova odanost i ljubav prema Bogu me je ponela.

Veseli me ako ste, slušajući ovaj moj osvrt, osjetili pjesničku dušu i ljepotu pjesama našeg pjesnika Branka Jegića.

Na kraju želim da mu u svoje ime svih nas čestitam i poželim da nam daruje još mnogo lijepih pjesama.

Subotica, 10. II 1993.

(Autorica je pročitala ovo predavanje na književnoj večeri Branka Jegića u KUD "Bunjevačko kolo" u Subotici, 22. II 1993. u organizaciji književnog kluba "Miroljub" pri Institutu "Ivan Antunović")

Branko jegić

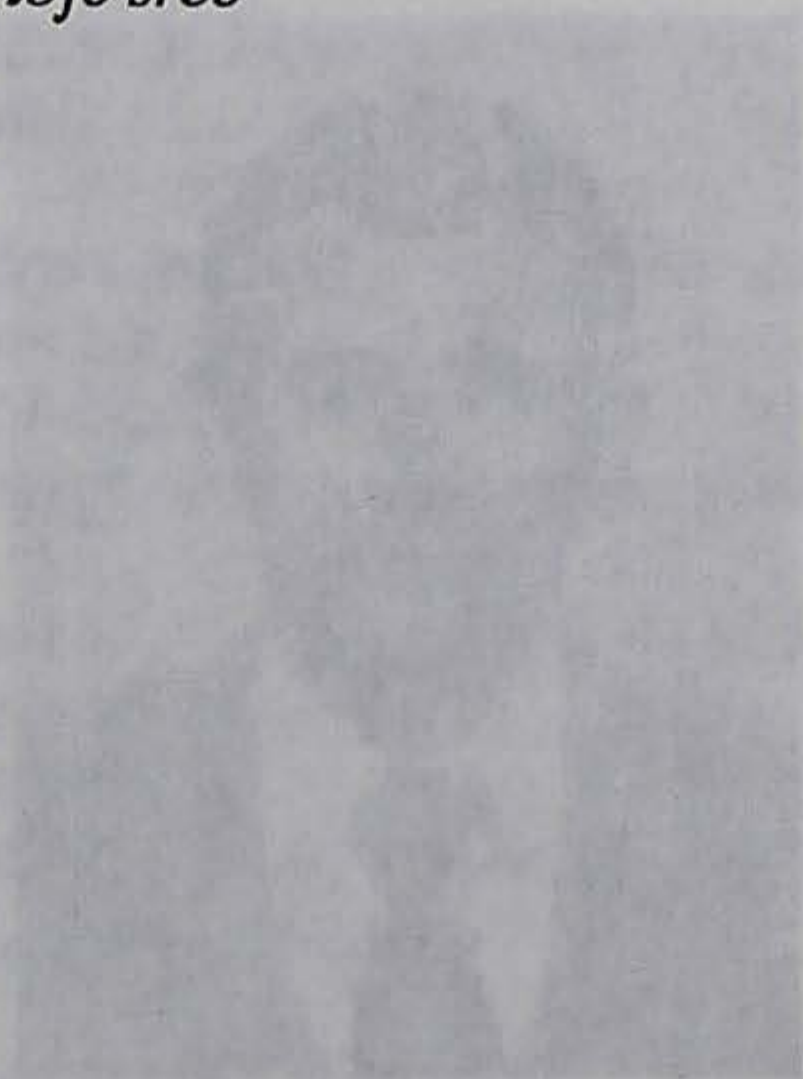
Branko Jegić

ZA OVAJ GRAD

*Za ovaj grad
moje je srce svelo
na kapi krvi jecaja*

*Još samo život se budi
za njega
u drvoredu visokih jela*

*Suze se toče
plavih ljetnih kiša
i potoci teku voda
široki
kao moje srce*

Branko Jegerić

U NOĆI

*Moj dan traje dugo u noć...
svi mirno već u san zađu
i sniju, čega se u jutro sjećati neće*

*Ja snijem u isto vrijeme
na tvrdom stolu uz rub dogorjele svijeće*

*O tebi najdraži grade
snijem snove
tražim sreću
uz osvijetljen prozor zvijezdama*

I strah me tjera u zvjezdanu noć

*Noć
koja nikad ne prolazi*

Branko Jegić

MOJ GRAD

*Na zlatnim klasovima
derdan od kiše
pomaže zrenje plavoga
jutra*

*ravnica pjeva
u plaštu boje od klasja*

*A kruna sazdana nad svim
moj grad
najljepši ukras svijeta
Subotica
majka Bunjevaca*

*Sva plava drijema
pod kupolom srpanjskog
jutra*

Branko Jević

BIO BIH SRETAN

*Bio bih sretan
nositi misli dobrote i mira*

*Svijetu
nad uzglavljem šaptat uspavanku
umjesto željeznih parčadi
i tona užasna trotila*

*Svirao bih tišinu
večeri
neugaslih na nebu zvijezda*

*Skidao bih ljubav
i snove*

TIHI ŽIVOT U SJENI KATEDRALE

(povodom osamdesete obljetnice rođenja Tone Kujundžić)

I.

Možemo nastaviti i dalje nabrajati: (oko) šezdeset godina patnje tijela, jobovske patnje, ali istovremeno i čvrstine duha, nepokolebljivost vjere i predanosti Kristu - Spasu: (oko) pedeset godina kako pronalazi svoje pute u pjesmi, u stvaralaštvu; nažalost, osjetila je represije poslije rata i ona i mama i sestre.

Znam Tonu, teta Tonu, još dok sam kao mali nemirko hodao u kratkim hlačama.

Njenu životnu putanju zamišljam u trokutu i četverokutu: Katedrala - Crkva Isusova uskrsnuća, ova, ovdje, gdje se sada nalazimo - Kapelica svete Elizabete u Bolnici - dodajmo i samostan "Anuncijata", "Kuća kraj parka" (Tonina pjesma objavljena 1984. godine); u samostanu boravi još jedina živa Tonina sestra č.s. M. Anđelina.

Ne znam sve putove Tone Kujundžić; dugo se nismo vidali, dugo me služba odvela van Subotice. No, znam da se uvijek nalazila baš tamo gdje je najpotrebnija: da li u radu za vjeru i Crkvu, ili za dobrobit svog naroda, za njegov stalni prosperitet.

Njen život se zaista odvijao tiho, skoro nevidljivo, jedva čujno, ali zato uvijek potaknuto dubokim osjećajem dužnosti.

Eto, zašto sam svoje predavanje naslovio "Tihi život u sjeni katedrale".

Dugo poznajem Tonu. Razgovaram s njom, pričamo, pročitavam njene pjesme objavljujane u "Bačkom klasju" i "Subotičkoj Danici". Sve sam mogao zamisliti, ali da ću govoriti o Toni Kujundžić pod svodom ove lijepe crkve, nisam niti sanjao.

Ali, eto, dogodilo se i nesanjano!

II.

Prvi nesvjesni susret tek novorođenog djeteta - Tone Kujundžić - tamo na početku prvog svjetskog krvoprolića je patnja i bol. Svoga oca nije upoznala. Pao je daleko, daleko na istočnom bojištu kod Lemberga (Lavova) u Galiciji. Rođena je 13 dana poslije njegove pogibije.

Koliko tuga, koliko suza, koliko neoznačenih raka krije ta tužna Galicija, to poprište užasa i smrti!

Osjeća Tona nestanak oca, nedostatak u kući tate, Ranka, kako su nazivali oca.

Vapije, traži, osjeća nepravdu koju rat nanosi svima, osobito djeci. Zato vapije:

*Ah, Ranko, Ranko, zašto je to tako
Da tolika djeca u svakome ratu,
Mala - nerođena, izgube svog tatu?
(Pjesma "Ranko", našem ocu)*

Tate nema, ali mama je uzor, ona pruža, daje putokaz u labirintima života.

Zato stihove podjeljuje i majci:

*"Draga naša mama,
Topla tebi hvala
Što si nam životom
Dobar primjer dala!..."
(Pjesma "Mami")*

Jedan naš pjesnik, Jure Kašelan, piše:

Pjesma je preobražena patnja.

Tona zna što je patnja i bol života. Sve njene pjesme se mogu obuhvatiti ovom sintagmom, sa ove dvije riječi: preobražena patnja.

Sve Tonine pjesme mogu se svrstati pod motto, kojega je sama napisala:

*Gospode!
Predajem što imam,
Sve što šalješ, primam!
(Ispisano pred grupom pjesama "U zagrljaju s patnjom")*

III.

Tona nije mnogo pisala. Svega oko sedamdeset pet pjesama. Od toga broja je još manje objavljeno (u "Bačkom klasju" i "Subotičkoj Danici"), svega dvadeset tri pjesme (neke su više puta objavljivane).

Malo je pisala, malo je i objavljivano.

* * *

Rano je Tona počela bolovati. (1937. godine, od one godine kada su mnogi naši mlado misnici prikazivali svoju prvu svetu misu. Među njima je bio i pokojni biskup Matiša Zvekanović i nježni pjesnik Aleksa Kokić.)

Još malo pa Tona može proslavljati šezdesetu obljetnicu svoga bolovanja. Hoću li kazati: Nažalost! Ne!

Sjetimo se zapisanog (ponovo citiram):

*Gospode!
Predajem što imam,
Sve što šalješ, primam!*

* * *

Još jedan jubilej može Tona proslavljati. Pedesetu obljetnicu kako piše.

Njena poezija je nastajala sa ratnim metežom, koji je u općem svjetskom klanju zahvatio i ovu našu domaju, ovu našu voljenu i pitomu ravnicu.

Ne zaboravimo: U prvom krvavom obračunu okrutnih i hladnih "moćnika" izgubila je oca!

Nemili ratni događaji su prvi impuls za Tonine pjesme.

Razumljivo! Tona je svoj život posvetila vjeri i narodu. A sve se to ljujalo. Nestajalo u patnji i bolu.

* * *

Ima Tona još jedan impuls za bavljenje poezijom. Još jednu patnju i bol. Svoju nesmiljenu bolest, koja je 1942. god. krenula na gore. (1943. god. je primila i zadnju pomast.)

Bolest, razmišljanje mlade, bolesne djevojke - sve su to poticaji za pjesme: "Bolest" (dvije varijante pjesme); "Nemoć"; "Predanje u patnji"; "U zagrljaju s patnjom"... Sve su ove pjesme nicali na bolesničkom krevetu, izražavale tuge bolesnice, njene mladenačke sanje.

Tona je pisala 1941, 1942, 1943. godine. Sve u svemu oko tridesetak pjesama.

Tada nastupa prekid od skoro četiri desetljeća. Ponovo je počela pisati tek osamdesetih godina (1982. godine).

Zašto ovaj dugogodišnji muk - pitam se. To su godine represije, progona "žitara", godine tuge i patnje narodne (ne samo osobne!)

U pjesmi "Ranko" nailazimo na odraze takvog stanja:

*"Dugo već branim kuću nam otetu,
Čuvam je ko baštinu tvoju svetu.
Nosim je u srcu, uspomenu milu,
Jer u njoj se osjećam ugodno, toplo,
Ko dijete na očinskom krilu..."*

Razumljiv mi je Tonin muk od četiri desetljeća!

Trebalo je preživjeti te godine, smiriti se, obnoviti snagu, doživjeti novi optimizam. Uzeti pero u ruke.

(Neću o tome duljiti. Moj predgovornik je o tim godinama Toninog života izneo svoje mišljenje.)

* * *

Tona piše evo već duže od pet desetljeća.

Nije nalazila na podrške. Dugo, dugo. Sve dok joj podršku ne donosi "Bačko klasje" i "Subotička Danica".

To je, nažalost, naša stara bolest, naš jal. Preostaje nam samo da tražimo lijeka toj bolesti. A ima ga. Ima!

IV.

Pogledajmo, prelistavajmo, pročitavajmo Tonine teke u koje je svojom drhtavom rukom ispisala svoje pjesme.

Sve napisane pjesme mogu se grupirati u veće cjeline.

Neću ih nazivati ciklusima, jer pjesme nisu dograđene, zatvorene, pjesme nisu povezane svojim sadržajima, svojom cjelovitošću.

Dakle, ne ciklusi, već grupe pjesama.

Te grupe pjesama su:

- Jadi ratnih dana;
- San i sjeta;
- U zagrljaju s patnjom;
- Šta ja volim.

Ukupno četrdesetak pjesama.

Jedan dio pjesama je prekucan. (Zahvaljujemo Toninoj sestri, č.s. Andelini.)

Desetak pjesama koju su objavljene nisu zapisane u rukopisu.

V.

Rekosmo da je Tona počela pisati početkom rata, 1941. god.

Prvi zapisan tekst je na početku ratnog križnog puta, rata koji je uskovitlao i ova prostranstva. To je lamentacija djevojke nad voljenim gradom.

Lirska proza pod naslovom "Subotici":

"Ljubavi moja!

U tvom krilu svi smo odnijali, tvojom ljubavlju svi smo ogrižani.

Sunce nam u tebi uvijek lijepo sjalo i toplo nas, toplo svagdje obasjalo.

Tvojim ulicama hodali smo sjetni, u nadi i boli, ali uvijek sretni".

Slijedeće pjesme su posvećene "Preuzvišenom biskupu Lajči Budanoviću":

"Preostala nam samo

Da molimo Bogu

Za tvoj drag povratak,

Za mir i slogu!"

Druga pjesma "Presvijetlom g. Blašku Rajiću"

"Za te se molimo iz ljubavi čiste,

Bog da nam te vrati, i nas tebi iste;

Da nam jednom sinu ljepše srećni dani

Ljubavi i bratstva, slogom povezani".

.-.

Traju jadi ratnih dana.

Svi odjeci tutnjave topova, neprijatnog zujanja aviona, rušenje zgrada, odražava se i na ovim metama, odražava se u duši djevojke Tone.

Pjesmom se obraća onom šarenom leptiru, koji nam tka jedno ljetnje veselje, ali sada u sjećanju.

Leptiriću, kliratiću,

Što oblijećeš moje cvijeće,

Tugu moju bar ti slušaj

Kad već drugi niko neće.

(Pjesma "Leptiriću")

Kakve su to tuge?

Obraća se i slavuju dok bigliše u njenoj bašči:

*"O njima pjevaj u svome lugu,
Nek čuju ljudi mog roda tugu.
Jer ko ti, i on hoće slobode
Dok drugi njega u ropstvo vode!"*
(Pjesma "U mojem vrtu")

U pjesmi "Tužni časi" se moli:

*"Tugo moja, ne mori me,
Nado draga, sokoli me,
Vjero sveta, pouči me
Uvijek slaviti Božje ime!"*

To je kraj. Put Bogu, slaviti Božje ime.

Ima u ovakvim ratnim kovitlacima toplih lirskih passagea.

Slika Tona svoj šor, koji nosi ime po Ljudevitu Gaju, prvaka ilirskog pokreta.

*"Susjedi se svi tu paze
Ko rodovi najbliskiji,
Žene - sestre, ljudi - braća,
Djeca, druzi najmiliji".*
(Pjesma "Mojim šorom")

Ili onaj oduševljeni poj salašarski:

*"Što je mornaru to more svoje,
Bunjevcu sinu, ravnica to je;
Za nju on živi, znoji se, radi
Da sebe i rod čuva od gladi!"*
(Pjesma "Moru klasova")

Ne mogu zamisliti drukčiji kraj ovih pjesama od usrdne molitve Kralju - Mira - Kristu:

*"Ta ljubav Tvoja, čista i sveta,
Mir će donijeti s kraja, na kraj svijeta.
Mir Tvoj, mir nam treba, više neg sve ino,
Udijeli ga, Kriste, ponizno molimo.
(Pjesma "Tvoj mir, Kriste, nam daj")*

Poslušajmo nekoliko Toninih pjesama.

Tona je počela pisati obraćajući se biskupu Lajči Budanoviću, presvjetlom g. Blašku Rajiću.

Nastavimo pjesmom "Zlatomisniku biskupu Matiji Zvekanoviću". On je nasljednik biskupa Budanovića; on je dugogodišnji župnik ove župe.

"Tuga" je lirska proza.

Čut ćemo i pjesme "Sestricama" i "Riječ sestri".

VI.

U pjesmama koje je Tona nazvala

"San i sjeta" i

"U zagrljaju s patnjom"

još uvijek se osjećaju ratna strujanja, te besmislene smrti po krvavim europskim razbojištima.

To su godine kada se Tonino zdravlje pogoršava.

Čitajmo odraze u pjesmama:

*"Čemu buditi mašte, sanje
O ljepoti svoj,
Kada mora pust i hladan,
Teći život moj?"
(Pjesma "Sjeta")*

Ili.

*"Teška mora srce mi izjeda,
Bol udova živjet mi ne da."*

Na kraju:

*"Za tu patnju, za to umiranje,
Daj mi, Bože vječno uživanje".
(Pjesma "Bolest")*

Da li je neobično pitanje, neobičan usklik:

*"Jer čemu sanjat, čemu buditi nade
Dok bolest snagu i mladost mi krade".*

(Pjesma "Proljetni san")

U potpunom predanju vjeri i Božjoj providnosti zaključuje:

*Ja neću da saznam
Šta bi moglo biti!
Samo znam i hoću
Smiješkom tugu skriti,
Patnju - zagrliti".*

(Pjesma "U smiraj mladosti")

..

Opet ćemo čuti nekoliko pjesama

"Na harfi patnje", "Cvrčak u noći". Prelazimo i na optimističnije pjesme. "Kuća kraj parka" i konačno, "Voljeni grad Subotica".

VII.

Rekao sam da je dio Toninih pjesama prekucan. To su uglavnom pjesme koje se mogu svrstati pod opći naslov "Šta ja volim", a drugom dijelu sam ja stavio naslov "Voljeni grad Subotica", po naslovu jedne Tonine pjesme.

Ima Tona mnogo prigodnih pjesama ("Šta ja volim") ispjevanih u počast "našim velikanima" - (pokoјnicima), kako je naslovila jednu pjesmu. Tako i počinje svoje pjesništvo. Biskupu Lajči Budanoviću, Blašku Rajiću. Te pjesme sam već spominjao.

Na drugoj strani tu su pjesme posvećene duhovnim i narodnim predvoditeljima. Nabrojmo neke: Kardinalu Franji Kuhariću, biskupu Matiši Zvekanoviću, biskupu Ivanu Antunoviću, o. Radoslavu Kujundžiću, župniku preč. Beli Stantiću, preč. Lazaru Ivanu Krmpotiću, preč. Gavri Crnkoviću, o. Anti Stantiću.

Pjesme posvećene mladomisnicima, mladim dušama, koje stupaju pred oltar Božji (o. Krešimir Kujundžić, Franjo Ivanković, Josip Kujundžić).

S posebnom radošću spominjem "Odu franjevcima" i pjesmu upućenu č.s. Mirjam Pandžić.

Ove pjesme su pisane po nekakvom ustaljenom ritmu, ustaljenom kalupu:

Pitanje što se dešava u gradu, kakva je velika radost obuzela ljude. Ubrzo se odgovara da se proslavlja značajan, značajan događaj za nas, za grad, za vjeru, za narod. Zahvalni smo Bogu, molimo se za zdravlje i plodan rad slavljenika. Neka nas Bog usliši!

Ove pjesme se ne mogu razmatrati samo kao pjesme. Iz njih navire dubina osjećaja, ljubav prema gradu, prema narodu, prema duhovnim i narodnim predvodnicima.

★ ★ ★

Šta volim?

Pjesme odgovaraju: "Ranko", "Mami" (govorio sam o njima), "Sestricama" (čuli smo tu pjesmu), "Bačka ravnica", "Moja ulica", "Moja kućica", "Mojim šorom" (spominjali smo tu pjesmu), "Moru klasova" (i ovu smo spominjali)...

★ ★ ★

Ima Tona pjesama u kojima slavi narodne običaje: Materice, Oce, Dužijancu.

VIII.

Za kraj sam ostavio one već poznate, manje poznate ili nepoznate Tonine pjesme.

To nisu pjesme posvećene samo voljenom gradu Subotici; to su rodoljubive pjesme, možemo kazati: voljenom narodu. Od Bune - rijeke i Mostara - grada, možda simbola stoljetnih lutanja kada su se prije tri stoljeća usidrili u ovim dragim ravnima.

Preci su počeli kopati i obrađivati crnicu i živjeti svoj život. Možda mislimo i na šest stoljeća povijesnog pomena grada Subotice.

★ ★ ★

Čut ćemo pjesmu: "Buno - rijeko", "Mostar - grade", "Moja katedrala" i "Kapelica".

* * *

Na početku sam naveo da Toninu putanju zamišljam u kretanju trokuta ili četverokuta. Sada bih dodao da se to kretanje od roglja do roglja može ponoviti i proširiti.

Neka ponovo krene, polako, ali sigurno.

Sada neće naići na zapuštenu Kapelicu sv. Elizabete!

treba i obnovljenoj Kapelici pjesma.

Nadamo se.

Napomena:

Ivo Prčić, mlađi je pročitao ovo predavanje na svečanoj akademiji u nedjelju, 24. travnja 1994. god. u crkvi Isusova Uskrsnuća u Subotici povodom 80. obljetnice rođenja naše pjesnikinje i zaslužne kulturne radnice, Tone Kujundžić, a organizator priredbe je Književni klub "Miroljub" pri Institutu "Ivan Antunović".

Tona Kujundžić

NA HARFI PATNJE

Gospode!

Na harfi patnje, iskrivljenim prstima,
Ja prebirem često tanke žice,
Izvodim melodije života teškoga bola,
I padam pred Tobom nice...

Gospode!

Hvalu Ti pjevam za dar patnje,
Makar se čulo često stenjanje
I pokoji uzdisaj.
Duša se moja predaje posve Tebi,
A srce ne pada u očaj.

Gospode!

Ti si sa mnom u svakom času,
Ma da se činilo da sam napuštena sama.
Providnost Tvoja nada mnom bdije
I onda kada se nadvije svuda
Prividna pustoš i tama.

Gospode!

Hvala Ti što nikada nisam očajna
i sama!

Tona Kujundžić

U ZAGRUAJU S PATNJOM

*Ah, što je lijepo
U zagrljaju s patnjom
U susret Raspetom
Kristu ići!...*

*I što je divno,
Iscrpljen od boli
Svakome bratu - čovjeku
Sa smiješkom prići.*

*Progutat boli vlastitog srca
I pažljivo slušati druge,
I sav se predati
Da razumiješ
Njihove priče duge...*

*I nikada ništa od čaše jada
Preliti njima,
Jer bi im moglo
Biti teško, dosadno,
Ili u srcu zima.*

*I zato duboko u duši
Ja nosim patnju svoju.
I ne dam da itko zaviri u dno
I tako upozna tu istinu moju.*

*Jer u dnu duše ja
Hvalim Bogu
Za duge patnje
Veliki dar.*

*Samo ga jedno molim
I želim : da mi ne
Oduzme hrabrost
I ljubavi za patnju žar.*

*Jer, eto, bliži se valjda kraj
Tog puta, punog trnja i pruća.
A ja se radujem,
Skidanju s križa,
I jutru - Uskrsnuća.*

Korizma 1983.

MOJA KATEDRALA

*Ja volim našu
Crkvu malu
Što se u parku
Čedno skriva*

*I ništa mi nije
Draže čuti
Nego brujanje
Velikog zvona.*

*Još više velebnu
Katedralu,
Što se pod oblake
Uzvisila!*

*Kad razliježe se
Ono gradom,
Ja čujem glase
Sa Siona!*

*Dva draga tornja
Katedrale,
Ko nebu pružene
Dvije ruke,*

*Tornjevi grada
Svi su mi mili,
Al ovima se
Zanosno divim!*

*Kao dva krila
Anđeoska,
Što nose k Bogu
Naše muke.*

*I dok prolazim
Kraj Katedrale,
Zastanem - sretna,
Što tu živim!*

Tona Kujundžić

PJESNIKINJA TUGE I TAVANKUTA

(Uz osamdesetu obljetnicu života Marge Stipić i pedesetu obljetnicu pjesništva)

Prije četiri godine (1989. god) u izdanju Hrvatskog književnog društva Sv. Ćirila i Metoda objavljena je jedna skromna knjiga poezije:

Marga Stipić: "Moje tuge", pjesme.

Skromna knjiga po obimu, ali puna iskrenog lirizma, nabijena vrelin čuvstvima djevojke prema kojoj se život samo maćehinski odnosio, šibajući je svakovrsnim nedaćama.

Danas, kada se podsjećamo na obljetnicu njenog rođenja, njenog književnog rada, kada joj se odaje priznanje, bez obzira koliko kasni, ovo podsjećanje je neka vrsta promocija njene zbirke pjesama: "Moje tuge".

Šturi su objavljeni biografski podaci o Margi Stipić, teta Margi. Rođena u predvečerje prvog svjetskog rata (3. studenog 1913. god.), otac joj pogine u tom bezumnom svjetskom klanju. To je oprijedijelilo njenu dalju životnu stazu. U bespućima života nalazi svoj put - put stvaralaštva, slikarstva ("slamarke"), put poezije. Napomenimo da je Tavankučanka, da živi u gradu (Subotici). Stihovima se javlja u "Bačkom klasju" i "Subotičkoj Danici". Da li ovim možemo i zatvoriti krug njenih biografskih podataka?

Zbirka pjesama "Moje tuge" sadrži sedamdeset i dvije pjesme, svrstane, ako tako možemo reći, u četiri ciklusa:

Moja ljubav,

Moje misli,

Tavankutu,

Moje molitve.

Ove zamjenice "moja", "moje" (a mogao je biti naslov i "Moje selo") daje naslutiti jednu intimu, lirski izražaj svih osjećanja ljubavi, razočarenja, sjete, tuge, do neke nevidljive trajne spona sa rodnim selom, do nekog smirenja u molitvi, naročito molitvi "Srcu milosrđa", "Svetoj Majci".

Već prvi stihovi zbirke, prve pjesme "Meni nije dosuđeno" (str. 3) intoniraju jednu tešku bol, razočaranost, tugu, jednu probuktalu želju za ljubavlju mladog djevojčeta, ali te ljubavi nema, jer:

*Meni nije dosuđeno
Da sa nekim radost dijelim.*

I dalje:

*Meni nije dosuđeno
Da me neko nježno ljubi.*

Treba li veće tragike mladih dana, a osjećati se zapostavljen, odbačen, a nekakva neizreciva čežnja se kroz srce provlači. I na kraju u jednom slomu razbukalog osjećanja, u scenografiji zimskih večeri:

*Zaboravit tebe,
A i samu sebe.
("Neka čežnja", str.4)*

Vrijeme protječe, razum hoće da zagospodari, da odbaci ta bolna iskustva mladoga života.

*Nemoj, srce, više nikad
Zbog ljubavi suze ronit.
("Nemoj, srce, više nikad," str.5)*

Ali. Ali oko nje je sve u pokretu, oko nje se kreću sretni ljudi, oko nje je život. A ona?

*Kad vidim sretne ljude,
Uhvati me sjeta.
Sreća meni nikad nije
Bila naklonjena.
("Kad vidim sretne ljude", str.6)*

Mladost vri, neda se ukrotiti razumom. Budi se nova ljubav, a s njom očaj, nova razočarenja.

*Teško tebi, srce moje,
Rak ranu si zadobilo.*

Vapije, prigovara svom srcu:

*"Što si tako nerazumno",
("Teško tebi, srce moje", str.8)*

U pjesmi "Ja ću odsad ići svijetom" (str.10) nastavlja isti motiv prigovora srcu, obuzdavanja srca:

*Ja ću probat svoje srce
Okovati, da ogrubi,
Da se odsad ni u koga
Više nježno ne zaljubi.*

Pitam se, nazire li se nekakav osobno - poetski izlaz iz ovakvog teškog labirinta mladosti?

Marga Stipić možda naslućuje izlaz, možda ga i zna.

*Tiho, srce, tiho, tiše,
Ljubav mora da se briše,
Ma da znadem kad se voli,
Najlipša se pisma piše.*

("Tiho, srce, tiho, tiše," str.9)

Jedan izlaz je i poezija.

U kolopletu života ima i pozitivnih vrednota, nije sve košmar nerazumijevanja, odbacivanja:

*Kad je u srcu sjeta,
A u duši tuga,
Onda nesvijesno tražim
Prijatelja - druga.*

("Kad je u srcu sjeta", str.11)

Ovaj ciklus nosi naziv "Moja ljubav". Vrijeme protječe. Koliko? - Ja ne znam. Imam dojam da u smirenosti životnog iskustva proistječu poruke upućene mladosti.

*"Ako želiš biti mlada,
Starosti se ne pridaji.
Ako želiš ostat mlada,
Ti u srcu ljubav gaji."*

("Ako želiš biti mlada", str.13)

Ima li ljepše optimističkije poruke?

Da li je Marga Stipić našla svoje razrješenje?!

Život ju je udarao, on je nemilosrdan prema njoj, ali ona je izvlačila svoje zaključke iz tih i takvih udaraca, uopćavala ih i saopćavala nam sva svoja razmišljanja, lutanja, traganja, sakupljanja iskustva na pragu svojih zrelijih godina.

To nam govori drugi ciklus njenih pjesama pod naslovom "Moje misli". Ovo je obimniji ciklus u zbirci, u koji je uključeno 22 pjesme. (Samo ciklus "Tavankutu" broji 25 pjesama.)

Ciklus počinje pjesmom "Sirotica mala" (str. 16).

Tu je u nekoliko stihova (pet strofa po četiri stiha) ispoljen čitav život.. "Od djetinjstva sam ostala sirotica mala".

*"roditelja dragog nisam
niti upoznala."*

Nikada se nije osjećala sretnom, a

*"Nesreća me kroz život,
često susritala".*

Živjela je svoj život, doživljavala svoju intimu i skrivala suze, srcem plakala.

*"al se rana od ljubavi
ne mož priboliti".*

S takvim osjećanjima ne vjeruje da u životu postoji sreća, laž je da postoji.

Marga sreću nikada nije doživljela, ona bi se prije poklonila bolima, patnjama, tuzi.

No, kako iskusna zna da se sreća ne može odvijati, da iz srca ne možemo istisnuti sreću, - latentna nada je prisutna - u srcu.

*Ali, rič je "sreća" kobna,
Odzvanja u srcu nimo.
Makar mi šta poduzeli,
Da je iz njeg istisnemo,
To zaista ne možemo!
("Šta je sreća", str.17)*

Čovjek, čovječje srce je nabijeno proturječnostima: žalost i radost, ljubavi i tuga, mržnja i nada, zavist i samilosti, plač i pjesme, nemir i strava.

Srce je nekad od čelika tvrde, a nekad ko vosak meko: jednom bi zagrlila čitav svijet, a drugi put nikoga ne poznaje.

Da li su to dileme Marge Stipić, njene protivnosti? Vjerujem, svakako.

Protječe vrijeme, prolazi dan za danom, kako pjeva u jednoj pjesmi ("Prolazi dan za danom", str.19), prolazi mladost, ostaje tuga, sjetna starost.

Pored svih udaraca života, pored razočaranosti, pored starosti (Ja bih rekao: otkucaja starosti), srce i duša je mlada, osjeća se mladost, jer ljubav još uvijek treperi, javlja se, tu je, prisutna je...

U svom tom bespuću života, izgubljenosti u labirintima životnih staza, Marga Stipić nalazi prijatelja, pravog prijatelja.

*"Ti si mi prijatelj pravi.
Kad sam u nevolji, Bože,
Pomoć se Tvoja javi."*

I na kraju:

*"Ti si mi prijatelj najbolji.
Uvijek si pokraj mene
Kada sam u nevolji".*

("Ti si mi prijatelj pravi", str.20)

Ljudi ne osjećaju te Božje pomoći i njegovo prijateljstvo. Zlo je prisutno u svijetu, jer su ljudi skloni zlu i poroku, sve od praiskona, kako kaže Marga ("Sve od praiskona"), str.21), a ja bih dodao od Abela i Kaina.

Sve se moralne mijene odražavaju u životu Marge Stipić. Patnja je rezultat toga, patnja njenog srca, patnja osjetljive duše. Nju ne shvataju ljudi, njeni bližnji, ostaje zatvorena u sebe, - otvorena samo svojim pjesmama. Želi sama sebe primorati da zaboravi sve nanesene uvrede, sve boli. Moli život obraća se životu, životu koji joj je bio okrutan.

*Živote, bar si
U smiraj dana
Budi čarobna
Fatamorgana.*

("Živote, šta si", str.25)

Primiče se starost, ali impulsi života, ti nemirni trzaji, žive u mašti, a dani prolaze, raskršće puta dolazi...

Nabijena iskustvom, u stalnoj nadi, bez suza, vesela, nikada tužna; ne zna za mržnju; uvijek s ljubavlju; ne poznaje osvete, nego samo široko, kršćansko praštanje. Tako ne doživljava bol i razočaranja. Odbacuje sebičnost, širi dobrotu.

Eto žive poruke tako aktualne, svježe, kršćanske i danas. ("Nikad sa suzama", str.28)

Ozračje sreće je u prijateljstvu, u dobrom, iskrenom prijateljstvu:

*Ako stekneš peijatelja,
Prema njemu iskren budi.
Nemoj da vas ikada
Zavade zlobni ljudi.*

("Ako stekneš prijatelja", str.29)

Još jedna poruka Marge Stipić!

Godine se redaju: Nova godina, Stara godina; Stara godina, Nova godina...

I čovjek je promenljiv kao dani u godini. Nekada radostan, stvaralački radostan, a nekada se pretvara u neizmjernu tugu; nekada je razdragan, a nekada mu je sve mrsko, dosadno.

*Ima dana kada smo
Pisme mož da piše.*

("Ima dana", str.31)

Jedno otkrivenje je i poezija (naglasio sam već).

Marga živi u prirodi, u svom rodnom selu, ali ne razumijeva sve odnose u prirodi, ne vidi sve što kruži prirodom, za što služi, sumnja u život, besmislenost življenja. Ali, skrivena nada živi, probija se.

*Jer će ljudi zla prisiti
Nebu pogled okrenuti.*

("Ponekad se meni čini", str.33)

U smirenju živovanja se okreće nebeskim visinama, Bogu, Svevišnjem, nebeskoj domovini.

*Ne možeš se ode smirit,
Gori imaš domovinu.*

("Šta to moje srce", str.34)

Nebeskom domovinom Marga Stipić završava svoje misli, završava drugi ciklus pjesama "Moje misli".

* * *

Najobimniji ciklus pjesama u zbirci "Moje tuge" nosi naziv "Tavankutu", rodnom selu teta Marge. Na početku predavanja sam naveo da se ovaj ciklus može slobodno nazvati "Moje selo".

Da. Zaista!

Ovo predavanje sam naslovio "Pjesnikinja tuge i Tavankuta". Ako možemo kazati da postoji pjesnik neke regije, grada, sela, onda je pjesnik Tavankuta samo isključivo Marga Stipić. (Nije pjesnik Tavankuta "Gospodar", Ivan Prčić.)

Marga Stipić voli Tavankut, svoj dičiji raj - Marinkić kraj, - voli ga i danas kada živi u gradu, ne može ga zaboraviti.

Na početku ovog ciklusa određuje, definira svoj stav prema rodnom selu.

*Ne mogu, rodno selo moje,
Ne mogu, priznajem s tugom,
Da se sa gradom razgovaram
Kao sa pravim drugom.*

("Nećeš nikad selo moje", str.38)

Koliko god voljela selo, pitanje je da li joj je selo vraćalo ljubav, da li je voljelo nju, Margu. Zašto pjeva:

*Volila sam selo malo,
Al mi ljubav nije uzvraćalo.*

("Volila sam selo malo", str.39)

Pored sveg nerazumijevanja, odbacivanja, Marga svoje rodno selo u svom srcu nosi.

*Niko ne mož moj Tavankut
Iz mog srca izbrisati.*

("Niko ne mož moj Tavankut", str.42)

Pita se da li svatko svoje rodno selo voli, kao ona svoje rodno misto.

*Pismo moja teci, teci,
Cilom svitu ovo reci:
Da to selo srce voli,
Da me duša za njim boli.*

("Pismo moja, teci, teci," str.49)

Svoje opredeljenje izražava stihovima:

*Nikad neću zaboravit
Moju viru, crkvu, selo.
Ono mi je sve pomoglo
Da ponosno dižem čelo.*

("Nikad neću zaboravit", str.50)

Margin ciklus pjesama o Tavankutu samo sam pretrčao, iako bih mogao dalje o njemu još pisati, ali ovaj ciklus iziskuje posebnu, detaljniju obradu, u jednom širem razmatranju, a ne samo kao jedan od četiri ciklusa. Ne zaboravimo: Marga Stipić je pjesnik Tavankuta!

* * *

Poslije svih lamentacija, poslije svih tužaljki, žalosti i tuga, nerazumijevanja i ljubavi, iskustva i spoznaja života, Marga Stipić nalazi svoje smirenje u molitvi. Četvrti ciklus su "Moje molitve". Dvanaest pjesama, dvanaest molitava, upućeno Nebeskoj Majci, Srcu Majke, Majci grišnika, Gospi Trsatskoj, Crnoj Gospi. U svim tim pjesmama zaziva Nebesku Majku, utječe se njoj kao dijete svojoj majci - i pjeva:

*Nek radost cilo mi
obuzme biće,
nek srce kliče i piva
Ave, ave Marija.*

("Ave Marija", str.74)

Svojim molitvama traži, moli oprostjenje za grije cilog svita, a i za grije svoje. ("Tužnoj Majki grišnika", str.63)

Majka, Nebeska Majka, obraća se molbom, moli Svevišnjeg, moli svog Sina:

*Oprosti im, Oče Nebeski,
Oprosti im, dragi Sine,
Oni su slabi ljudi,
I ne znadu šta čine.*

("Tužnoj Majki grišnika", str.63)

Nalazi svoj izlaz iz stramputica života u Srcu Majke, u njenom razumijevanju.

*Lutam stranputicom u tami,
Naprežem oči svoje,
I tad na svoju sriću ugledah
Veliko srce Tvoje.*

("Velikom Srcu Majke", str.64)

Marga moli za nevrijedne ljude, zalaže se za njih:

*Na nehaj ljudi
Ne gledaj Majko,
Poslušaj srca
Koja Te mole.*

("Srce milosrda", str.66)

Obraća se, moli Gospu Trsatsku, moli našu, subotičku Crnu Gospu. Pjesmu "Gospi Trsatskoj" (str.68) završava:

*Gospa s Trsata, blago ruke širi,
Milost svoju dili svima koji mole
Za zdravlje i radost, Amen!*

Molitvom Gospi Trsatskoj, molitvom za zdravlje i radost svima koji mole, zaokružuju se, završavaju molitve i otkrivenja u stihovima Marge Stipić.

* * *

Marga Stipić je prava, iskonska narodna pjesnikinja. Odražava se to u svim njenim pjesmama, stihovima, bez obzira da li je sedmerac ili osmerac; njen jezik, njena i naša ikavština.

Rado sam je čitao!

Sve su pjesme pisane - imam dojam - neposredno, u jednom navrelom dahu, pod intonacijom nabujalih čuvstva. Zbog toga je i velika većina pjesama napisana ikavštinom.

One pjesme iz ciklusa "Moje misli" kada je pomalo promišljala, pisane su ijekavski, ali čim je više zaokupljena osjećajnošću, prelazi na ikavštinu, na ikavicu.

Marga Stipić nam nije pružila neke izgladene, izbrušene stihove - to nitko nije ni očekivao, ali nam je pružila kao na dlanu, razotkrila nam jednu dušu, traganje za malo razumijevanja, sreće i smirenja.

Vjerujem da je Marga Stipić to i našla, barem u svojoj poeziji.

*

Na početku sam rekao da je ovo veče neke vrste promocija njene knjige pjesama. Nadopunjujem da je objavljivala pjesme u "Subotičkoj Danici" i "Bačkom klasju" od davne 1971. god., pa do ove, 1993. godine.

U biografskim podacima uz knjigu čitam: "Od 1961. član je Likovne kolonije KUD "Matija Gubec" u Tavankutu. Izlagala je u zemlji i inozemstvu na više od 70 zajedničkih izložbi".

Ova njena umjetnička, slikarska, "slamarska" aktivnost bi iziskivala poseban osvrt, što ne ulazi u okvir ovoga predavanja.

*

Marga Stipić nam se tako predstavlja kao iskonska, tavankutska, naša narodna umjetnica, pjesnikinja.

Odajmo joj priznanje - koje je trebalo doći i ranije - i na ovoj književnoj večeri uz čestitke za osamdesetu obljetnicu života, završavajući njenim stihovima:

*Milost svoju dili svima koji mole
Na zdravlje i radost..."*

Molimo za zdravlje i radost tete Marge Stipić!

Hvala.

(Predavanje na književnoj večeri Marge Stipić u organizaciji Književnog kluba "Miroljub" u dvorani KUD "Bunjevačko kolo" u Subotici, 15. XI 1993.)

Marga Stipić

Marga Stipić

AKO STEKNEŠ PRIJATELJA

*Ako stekneš prijatelja,
Našao si sriću, znaj.
Prijateljstvu tome nikad
Gledaj da ne dođe kraj.*

*Ako stekneš prijatelja,
Budi s njim kao brat.
Između vas nikada neka
Ne izbije svada, rat.*

*Ako stekneš prijatelja,
Suglasi se s njim u svemu.
Nemoj život ogorčavat -
Niti sebi, niti njemu.*

*Ako stekneš prijatelja,
Prema njemu iskren budi.
Nemoj da vas ikada
Zavade zlobni ljudi.*

Marga Stipić

NIKAD U SUZAMA

Nikad u suzama.

Uvik u nadi.

Srce će inače

Stići teški jadi.

Nikada tužna,

Uvik vesela.

Nikad zaboravit

Rodnog sela.

Nikad sa mržnjom,

Uvik s ljubavi.

Mržnju srce mora

Da navik zaboravi.

Nikada osveta,

Uvik praštanje.

I nećeš doživiti

Bol, razočaranje.

Nikada sebičnost,

Uvik dobrota.

Tako ćeš sritna bit

Ciloga života.

SELO U PJESMAMA MARGE STIPIĆ

Marga Stipić, pjesnikinja iz Tavankuta, svojim pjesmama o Tavankutu, ispoljila je svoju plemenitu dušu na stranicama svoje zbirke pjesama "Moje tuge". Tu ona otkriva svoju ljubav prema selu i pjeva:

*Da će reć s ponosom
Svakom po sto puta:
Ja sam dite sa sela,
Iz dragog Tavankuta.*

Pjevajući tako o svom selu, o svom Tavankutu, ona ujedno poziva svoje čitatelje u njegovu prirodu, koju iznad svega voli:

*Volim pute i stazice,
Volim polja tvoja,
Sa tobom je zanesena,
Cila duša moja.*

Mora se, međutim, reći da po neki čitatelji Marginih pjesama, a naročito oni, koji ih ne čitaju, malo poznaju selo i našeg seljaka. Možda neki još imaju u svojim rukama već požutjele spise i stare knjige, koje imaju svoju priču o selu i seljaku. No, da bi se поближе upoznao seljak, njegova duša, njegov rad, njegov cijeli život i njegovo selo, treba mu se približiti i treba mu doći. Nije dovoljno o selu i seljaku samo toliko znati, koliko nas još sjećanje služi iz naših mladenačkih dana ili stvoriti sliku o krajolicima sela, gledajući ga kroz prozore jurećih vlakova.

Onaj koji želi bolje upoznati selo i seljaka, saznat će da on znojem svoga lica hrani kruhom i drugim potrepštinama ne samo svoju obitelj, već i cijeli naš narod.

Seljak svoj rad obavlja pognut prema materi zemlji, on najranije odlazi na svoj posao, a najkasnije ga završava; on počinje svoj posao dižući pogled k Bogu i s Bogom ga završava. Njega moli za dobar rod i Njemu se zahvaljuje što mu ga je dao. Tako sa svojom obitelji slavi svoju dužijancu, taj svoj prelijepi običaj, koji je i gradu darovao.

Kad se seljak ovako upozna, tek se onda dobija prava slika o selu i zavoli ga kako ga voli naša pjesnikinja:

*Tavankute, drago selo,
Rodni kraju moj,*

*Svim te srcem i sad voli
Stari pisnik tvoj.
Volim pute i stazice,
Volim polja tvoja,
Sa tobom je zanesena
Cila duša moja.*

Voli Marga svoje selo, svoj Tavankut. Volimo ga i mi, jer nas je selo obdarilo svojim pjesmama, svojom narodnom glazbom, svojim pripovijetkama. Samo nam je selo moglo dati čarobni bili šlingeraj i divnu svilenu - svjetlozlatnu narodnu nošnju, kao izraz razigranih žitnih i cvjetnih polja.

Iako se trudimo da se u svojim pismenim sastavima služimo hrvatskom književnom rječju, selu možemo zahvaliti što nam je sačuvalo naš narodni govor, našu milozvučnu ikavicu.

S ponosom ističemo da se na selu razvila slikarska umjetnost - posebno ona autohtona u tehnici slame.

Bez pretjerivanja se može reći da je naša kultura nastala i nadograđivala se na temeljima koje nam je selo postavljalo.

Sve ovo dobro zna naša pjesnikinja i zato se njen stvaralački duh često vraća svom selu i silazi seljačkim kućicama, žitnim poljima i samom tavankutskom pisku. I ističe:

*Šta to, drago selo moje,
U tebi imade?
Kad mi tako moje misli,
Moju čežnju krade?
Šta to, drago selo moje,
U svom pisku skriva,
Kad mi taj običan pisak
Kao biser biva?*

Iako sada ne živi u selu, ona mu se srcem vraća i svoj Tavankut nikad neće zaboraviti. Ni mi sami nećemo, jer, sjetimo se prošlosti: Tavankut je bio stup i obrana naše narodne misli i s ponosom ističemo da je Tavankut više služio drugima za primjer, nego što se na druge ugledao.

Kad govorimo o pjesmama Marge Stipić, sjećamo se velikana hrvatske pjesme, Tina Ujevića, a on je rekao: "Umjetnik u najvećoj bijedi nađe ljepotu, na svakom trnu da otkrije ružu, makar ona procvala iz krvi ogrebene ruke".

Bez namjere za usporedbom, misli su nas vukle do spomenutog našeg velikana samo radi toga, što i Marga u svojim "tugama" nađe ljepote: u pisku biser vidi. Salaše, zlatno žitno klasje i tavankutske cvjetne livade više voli od svega što joj grad nudi. Tavankut će joj kao alem-kamen u srcu uvijek sjati.

Te svoje ljepote pjesnikinja je utkala u svoje pjesme, koje su u stanju da čitatelja dirnu u svaki dio njegove duše.

Srcem nam daje stihove, a mi joj se za taj vrijedni dar od srca zahvaljujemo.

(Predavanje je autor pročitao na na književnoj večeri Marge Stipić koju je Književni klub "Miroljub" organizirao u KUD "Bunjevačko kolo" u Subotici, 15. XI 1993.)

Marga Stipić

SELO MOJE NEĆU NIKAD

Selo moje, neću nikad
Iz sićanja da te zbrišem
Dogod mogu, o tebi ću
Najlipše pisme da pišem.

Selo moje, neću nikad
Zaboravit' rodni kraj.
On je mojega ditiñstva
Čarolija, mali raj.

Selo moje, neću nikad
Viruj, zaboravit' za te.
I kad budem umirala,
I onda ću mislit na te.

Selo moje, neću nikad
Čak ni more više voliti
I njegojoj čaroliji
Srce moje će odoliti.

Selo moje, samo ti ćeš
Uvik biti dragulj moj.
Čak ni morski pisak
Neće zasinit' pisak tvoj.

(Iz zbirke „Moje tuge” 43. str.)

Marga Stipić

TAVANKUTE, DRAGO SELO

*Tavankute, drago selo,
Rodni kraju moj.
Svim te srcem i sad voli
Stari pisnik tvoj.*

*Volim pute i stazice,
Volim polja tvoja.
Za tobom je zanesena
Cila duša moja.*

*Tavankute, milje moje,
Moje zlato suvo.
Tvoj je izgled u srcu
Tvoj pisnik sačuvo.*

*Sliku tvoju virno čuvam
Ja u srcu svom,
Sve najbolje uvijek želim
Rodnom selu svom.*

*Tavankute, zlato suvo
I dragulju moj.
Znaj za tobom i sad gine
Stari pisnik tvoj.*

ZBIRKA PJESAMA IVANA PANČIĆA "NATPIVAVANJA"

Kad vrijeme dozri, tada nešto iz nove klice preraste u život. Uvjeti, koliko god bili naizgled konfuzni, ostvarit će putove inercije za razvoj i dozrevanje plodova, onako kako se budu osmislili. Osmišljavanje je moć. Snaga. Inercija samoga duha. Ne samo pojedinca, već šireg okoliša u kom se živi skupa i stvara sjeme u vremenu, dajući mu ozračuje, kako treba ono sazrijevati.

To nije puki, slijepi zbir tvorevina. To je proces, dozriilo vrijeme. Zdravo sjeme. I osmišljenost. Sve ovo troje, djeluje jedinstveno i stvaraju "POMAK DOGAĐAJA".

Dozriilo vrijeme, nisu blagodati nastale iz prilika društvenih podobnosti, koje kao neki "inženjeri društva" kreiraju period da se u ljudskim umovima usija žar o novom - edenskom vrtu -, u kom samo sjemenje klija i raste potencijom vlastite moći, a da misao kreatora društvenih prilika, tog velikog "inženjera duša" daje svakom sjemenu intonaciju osmišljenosti.

Takovo vrijeme moglo bi se nazvati "nedozrelim vremenom". Ono i jest zapljuskivalo dugi niz poslijeratnih godina našu cjelokupnu umjetnost i književnost. Tom vremenskom periodom povodilo se za larpurlartističkom i socijal-realističkom tipikom.

Prva veliča čistu umjetnost radi umjetnosti. Tako se izbjegava kriza misli živućeg vremena.

Druga ulaže svu silu u gigant snažnosti ideje rada kao vrednote i jedine uslovljenosti čovjekove nadgradnje.

U našoj lokalnoj književnosti nije zaživio niti jedan takav oblik književnosti. Pokušaja je bilo, ali uvjeta nije. Ostali smo na tački nepomaknutog događaja.

Osluškiivanje motiva u srcu, koji se nametao iz sredine u kojoj je ponikao, bili su zbilja stvarnosti u vremenu, da se na jedan rapsodičan-modernistički način izražaja uobliču klica podneblja i misao iskonski staroga ikavskog jezika, da nam na specifičan način, kako ga Ivan Pančić kao umjetnik i psiholog pokušao iznijeti i unaprijed pomaknuti sa mrtve točke u svojoj zbirci pjesmama "Natpivavanja", (Subotica, 1972. izdanje "Osvit").

To kroničar bilježi ovako:

*"Tko nije iz našega grada taj ne zna:
Umrli paori svakoga jutra izlaze na njive
Umrli paori svakoga jutra otvaraju gradske kapije
Umrli paori svakoga jutra puštaju gradske hetije
Umrli paori svakoga jutra potpale radost da se izdrže brige
Umrli paori..." (9.str.)*

Vrijeme, ta realna kategorija među nama prisutna, obuhvata prošlost, sadašnjost i budućnost. Tako izraz "umrli paori" predstavlja prošlost taloženog iskustva. Duboko pamćenje. U samom događaju puninu života. Izraz "svakog jutra" jest čin, rađanje nade, iz kog djeluje osmišljenost zreline:

- za izlazak na njive
- za otvaranje gradskih kapija
- za puštanje u grad hetija i
- za paljenje radosti, da se izdrže brige

Sva složenost ovog procesa kod Ivana Pančića počinje u prošlosti kako pjeva u poemi: "KRENULI IZ BUNE DAVNO"

*"Krenuli smo iz Bune davno
iz nesriće u tlo plavo
žito drži ode zore
u sićanju buči more*

*šarov piva deram škripi
smrt se budi kiša sipi
prisnac pršti u tepciji
jesen duše opakliji*

*brkat dida na ulici
puši vrime na klupici
grlica u ambetušu
u me gleda drće dušu*

*u avliji zlatno prase
nikad kraja našem odu
našem odu u slobodu
otvaraš mi kapijice
da naslutim tvoje klice
Subotico, Subotico... (11.str.)*

Tu se vremenski poseže davno unazad, u sjećanje prapostojbine i nesretnog života u njoj. Ali se ništa više i ne kaže šta je od nje u sjećanju ostalo. Kao da je izlaz iz nje, izlaz iz nesreće. Nema nostalgije za prastarim zavičajem.

Već odmah, slijedeća misao u prisutnoj kao već postojećoj zavičajnosti, u kojoj smo se našli, poznajemo svaki detalj, kao da u njoj živimo stoljećima i poznajemo njeno bilo.

Tu baš kao i da nismo sretni. Oči su nam uprte u gore. U jedan grad, "SVETI GRAD" iako u tlu plavnom žito drži zore, a u sjećanju buči more.

Šarov, đeram, prisnac... Sve su to trenutne i za Ivana Pančića proživljene vrednote. Jesen duše opaklijom, brkat dida puši vrime. Osjeća se potreba hoda.

Nikad kraja našem 'odu, našem odu u slobodu... Pravac njegov su kapije Subotice.

Ova slikovita poema-pjesma pravi pomak od dva povijesna vremenska iskustva ka trećem. Novo nastalom. Prepoznatljivi su orisi migracije salaša i sela ka gradu. Ali taj "sveti grad" nije nepoznat za čeljad. On je odavno stvoren od tih žitelja.

I ponovo uranja Ivan Pančić u dušu svoga naroda, koja se prisjeća - "POVRATKA TURAKA 1692."

*"Usrid lita pade tama
ganca četa močvarama
na Ludošu šaša šušti
na sve strane dim je gusti*

*gori trska i Bunjevci
nimo mriju pogorelci
rodiše se iz te krvi
osvetnici bitkomrvi*

*jesi l ćorav zar ne vidiš
tu je umro di sad sidiš
ko to mene noćom zove
podržava grustne snove*

*ko to meni u san plače
a ko mi to ruku tače?
vi, to sine Subotice... (19.str.)*

U ovim stihovima kao da čeljad zaziru od svog "svetog grada". Sjećajući se nevolja, koje su mu bliže od strahota doživljenih na Buni u staroj postojbini. Tu je živa prošlost, da se mogu stvoriti sjećanja na mukotrpne graničarske slobode, škrljetke vojnog šanca i na kaputaše na salašu.

Sve te nevolje dolaze iz grada u kog treba slobodarski ući. Ipak, taj "sveti grad" je biće žitelju, koje mu je ulilo u dušu, u dušu u kojoj je prepoznatljiv i onda kada ona bajkom luta:

*... "Kad lumpujem bište s puta
duša moja bajkom luta
zauzdavam Boga za se
pisma drži sve kajase"... (94.str.)*

Da li je ta pjesma misaono bilo? Može li se njome uz zvuk tamburice, nevolji odoliti?... Ili je to samo otpor umorne-nostalgичne duše koja vapi za životom?

Zato u pjesmi "-JEKTIKA" -, pjesnik kaže:

*"... nas sve manje samo rake
ukradu nas tuđe šake
i ostali već putuju
da ih zvizde pomiluju..." (73.str.)*

Sve je to samo analitika prebrođenog vremena. Naizgled umorne duše. Ali uspavani gorštački duh - ne klone. Odjednom se ponovo uspravlja pa kroničar progovara:

*"Tko ne može bez tebe
Kome srce u ušima bije...
Kada ti iz vlaka ugledaš tornjeve
Tome si ti i otac i mati...
Mogao sam se roditi i u boljem gradu
Ja smijem da te psujem
Ovdje je niklo i ovdje će nestati
sjeme moje." (71.str.)*

Ta idejna klica izrasla iz vremena u život. Taj uspavani gorštački ponos ustrajanosti. Motiv je pjesniku da dalje pjeva "ARENDAŠ U VAROŠI", ovako:

*"svake noći ti izgoriš
svake noći ti uzbudiš
bakljo svitla u mom stisku
strijo moja u lovištu*

*...zašvigaram da pobignem
ali opet tebi stignem
zarobi me Subatica
jedna neznana uličica...." (75.str.)*

Taj ponos bića-zarobljen, uopće nije traumatološki. Nostalgican. Naprotiv. Ljubavnički, ponosno je sretan.

Ta klica ustrajnosti je u onome što je stvorio i sudjelovao u stvaranju oko toga. Želi da cijelim svojim žićem živi.

Ako bismo postavili pitanje, te želje življenja, mi bismo našli samo jedan odgovor. To je opravdanost zarobljenosti cjelokupnog narodnog bića, uspavanog gorštačkog duha koji se sam zarobio u ravnicu i svoj "sveti grad", Suboticu.

Svemu ovom daje snagu još i vlastiti jezični specifikum - ikavski govor. Taj "i" snažni je komutator i kada stari gorštak šuti. A šuti ako ga vrijeđa i povreda njegovoga "i". Šuti jer je to njegova praprost. Jedino što je ostalo u njemu živo od Bune.

Taj sliv duboke ukorijenjenosti sjećanja o prisutnosti na plavom tlu i gorštačka ustrajnost, misaona vezanost za svoj jezik; za svoj "i" čini pomak događaja u budućnost. To je zamjetio Ivan Pančić i stavio svoju raspjevanu dušu u svoj motiv, u čovjeka svoje sredine. U to vječno naše nadahnuće.

Tako smo dobili prvu poslijeratnu pisanu poeziju ikavskim jezikom, veoma simpatično modernistički spjevanu po ritmu i melodiji bećarca, mjuzikla šaljdana. Neka mu je hvala.

(Branko Jegić je pročitao ovo predavanje na književnoj večeri Ivana Pančića u dvorani KUD "Bunjevačko kolo" u Subotici, 27.7. 1993.)

Ivan Pančić

GRANIČARSKE SLOBODE

*fićok kruži oko Gata
rakija je sve do vrata
bili čaršav usrid neba
podne nosi mala zeba*

*njiše trska oštre smrti
ovo blato ćutnje prti
ko tebi daje pravo
da si mene zaujavo?*

*da me tiraš priko plota
da me držiš na lancima
da me sadiš u ritove
da me gojiš za ratove*

*da me mećeš u san tici
puštaš u let na uzici
ko to tebi daje pravo?...*

*očuv mi je opet mavo
ko to tebi daje pravo
da me livo desno vučeš
grkljan držiš u stra kečaš*

(iz zbirke "Natpivavanja" 21.str.)

DUŠA MOJA BAJKOM LUTA

*kad lumpujem bište s puta
duša moja bajkom luta
kad lumpujem sebe kujem
do miseca podcikujem*

*tanka nit iz violine
u čas mi sudbu sine
u grlima vrance budi
u povrzi zoru rudi*

*dok je ode tamburaša
oriće se pisma naša
dok je ode uzlivance
vrag će samo trljat lance*

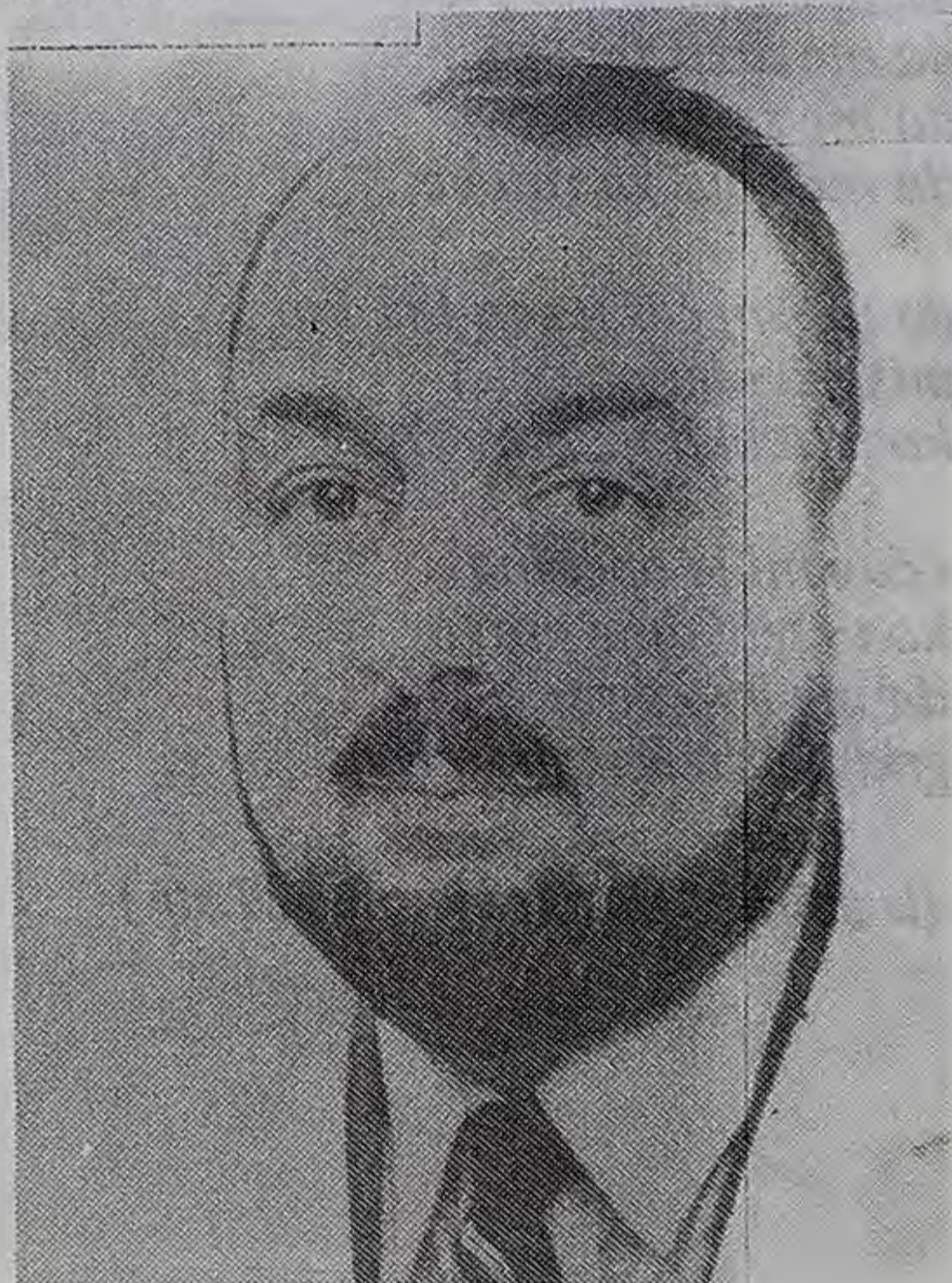
*nad ravnicom žita rima
ist će kruva domovina
grlice iz tamburice
krase zabat Subotice*

*ljubi mene Gradska kuća
sva je meka sva je vruća
kog grlim ja ne znadem
svakog dana život kradem*

*lupam o sto moje dane
danas jače nego lane
ko se stidi svoga roda
taj u đubre nek se proda*

*dlanom krijem sičenice
nike slike krilatice
sova huji mene čuva
iz voćaka dolnjak duva*

*kad lumpujem bište s puta
duša moja bajkom luta
zauzdavam Boga za se
pisma drži sve kajase...*

Ivan Pančić

Branko Jević:

ZBIRKA PJESAMA LAZARA MERKOVIĆA

Veličina svaka, koliko god mi nju želimo limesom zatvoriti, uvijek svoju ekspanziju prema nama usmjerava da nas otvara ka vječnosti. Komunikacija. Ta postojeća relacija, moguća da biva kroz dvije, tri, ili četiri dimenzije, poradi svojih mogućnosti u odnosima među stvarima i ljudima pravi je fenomen, napose u saopćenju ljudske misli, utjelovljenje kroz govor, da sav izražaj najintimnijih osjećanja može se izliti, prizivajući živo događaj u svakom momentu, pa i onda kada on izide iz vremenskog trajanja. Zbirka pjesama "OSAME" (Subotica, 1988. izdanje "Osvit") - pjesnika Lazara Merkovića utjelovljenje je ljudske težnje ka vrhuncima vječnog i komutativnog koje daje sintezu onomu što je vrijedno i potvrdu da to stalno ostaje i stalno teče dalje.

Najveća je šteta što prilike nisu dopustile da kroz dugi period pjesničkog stvaralaštva brojne pjesme Lazara Markovića nisu ni do sada doživjele svoje izdanje i čekaju bolje dane da ugledaju svjetlo života.

Ipak i ova zbirka može nam poslužiti da bar djelomično upoznamo širinu pjesnikove duše koja komunicira u prostoru, tražeći vječnu vrednotu. Taj doživljaj u komunitativnom prostoru pjesnik Lazar Merković plastično doživljava u pejzažu i izriče sonetskim tipom forme, zvučno rišući misao, kiteći je gotovo romansijski atributima figura, da bi poruka ostala snažno u vremenu i onda kad bi prostor izmijenijo svoje dimenzije.

Predstavimo sebi nekoliko atributskih figura iz pjesnikovih pejzaža u pjesmi "NEMIR JEZERA":

*Bjelutak se smrskao silovanu pobožnost
i pritisnuo nož na grlo azurne tišine*

.....
*Strani glas je izgubljen za beskonačnost
ako se ne ukleše u živo meso jezika,
ako nemušta ptica odleti sa grane govora... (63.str.)*

U pjesmi - "RAVNICA" - susrećemo pjesničke slike:

*Nemušto zlato probudi ševu
skrivenim žuborom u klasu -*

.....
*Osamljena jabuka ponudi
nevinost kristalnoj lakoći -
U sjeni ševe zablista sunce. (64.str.)*

U pjesmi - "PRIJEVARA" - ističem metaforu:

*I nebo je iznevjerilo hitre strijele neba -
pale su na prozračna okna pogleda
da kljunom riju u srcu za južnim vjetrovima, (69.str.)*

Sav niz figurativnih slika prenaša se u životnu stvarnost. Sve dobiva svoje značenje iz kontrasta poslaganih riječi, gdje svaka pojašnjava plastičnom slikom misao, koja igra u srcu i izriče realnost igre doživljaja.

Ako bi analizirali svaku pjesmu ponaosob, svaka od njih bi nam ostavila svoju poruku. Jezero je slika koja priziva u duhu realnu prostornu veličinu doživljaja. Nemir jezera uzbuđenje u samom duhu. Cijela drama locirana na tom prostoru, evocira napetost snažnim atributskim figurama. Odjednom zaključak zvučne riječi " ako ". Taj " ako " pravi prevrat uzbuđenosti riječi, koje dramatičnoj cijeloj pjesmi daju alegoričnu misao. Seli se cijeli prostor u dugo vrijeme u kom se mijenja dimenzija i daje u njoj nova poruka.

A sve je tako cjelishodno povezano i sadržajem ispunjeno, da misao svih slika cjelokupnog pejzaža oslikava podneblje krajolika sa svim elementima, prepoznatljivim kraju u kom živi.

Ali, svaki elemenat iz kog isijava misao, nosi težinu koju osjeća kao zabrinutost, stravičnost, mučninu i sve kao da izrasta u nadu neke nam opipljive bolje vječnosti.

Taj osjećaj ka boljitku zacijelo je pjesnikova ljubav.

On ljubi svaki djelić okoliša. Svaki komadić prostora. Svaki život na tom prostoru. Svemu se predaje. Od svega se napaja. Ništa ne ruši. Jednostavno, sa svim i u svemu bivstvuje - živi. Njegova intimna je pjesma: LJUBAV

*Poljubio sam jabuku -
Blistala je između
dva bijela niza!
Pomislih: vino!
Ali smjesta se prevarih.
To je samo ljubav. (36.str.)*

Ljubav je najljepša harmonija ljudskog duha. Njena ekspanzija prelazi sve granice. Omeđenost njoj još nitko nije postavio. Nju još nitko nije

naslikao. Nju još nitko nije ispjevao. Njena širina je puna vertikala. Njena visina je puna horizontala. Pjesnikov izražaj o njoj ovisit će na kom pravcu leži njegovo usmjerenje. Pjesnik Lazar Merković luta u njenom središtu. Prepoznaje nju u nizu događaja. Kada mu se čini, prividno, da je izgubljena želi je stvarati.

Tako u pjesmi: "MEDALJON" govori

*Izmisli ljubav,
sklopi je oko vrata,
stopit ćeš medaljon
plemenitiji - čistiji
od zlata. (89.str.)*

Ta sfera ljudskog područja vječne čežnje za uzvišenošću, koja raste u ovom pjesniku, mogla bi se izreći motom Parnasa:

*"Kleši, pili, reži.
Neka se tvoj lepršavi san
ostvari u tvrdom kamenu."*

(Branko Jegić je pročitao ovo predavanje na književnoj večeri Lazara Merkovića u dvorani KUD "Bunjevačko kolo" u Subotici, 3. VIII 1993.)

Lazar Merković

Lazar Merковиć

JUTARNA PJESMA

*Ugledah jutro ružičasto
Neispijena čaša vina.
Osamljena.*

*Zašto se spotiče smijeh moj,
slomljeno zvonu
u praznoj banderi
i gusto sliva
niz pločnik?*

*Sirena siva
kroz prozor sivi.*

*Kotači, kotači
samo kotači.
Zaustavljen je pokret,
te opet
krugovi,
krugovi, krugovi,
samo krugovi,
širi i bliži,
dalji i manji
u meni, van mene,
iz mene, u mene,
krugovi, krugovi,
samo krugovi...*

*Na ploči plač je pjesma.
Više ni jutro nije čisto.*

(iz zbirke "Osame", 73.str.)

Lazar Merковић

SONET ŠESTI

*I prisjetit ćeš se tada: točno, ja sam
taj cvijet nekada davno posadio u sebi.
I počeo ćeš tada da mrziš i cvijet i sebe,
htjet ćeš da ga iščupaš iz korijena,*

*ali ćeš ubrzo shvatiti da si morao iščupati sebe,
jer cvijet je izrastao meko u tvojoj ruci.
I pogledat ćeš tada u obje ruke svoje i spaziti:
umjesto dva neba držiš samo dva kamena u ruci.*

*I shvatit ćeš da su ta dva kamena postala tvoje godine,
te da si sam razapet između vlastitih godina,
između dva pola, između dva velika pola,*

*između dva maštanja, između dva praštanja,
između dva zaborava, između dva golema kamena
koji su tvoja dva prva i posljednja neba... (1958.)*

(iz zbirke "Osame", 128.str.)

ZAŠTO DA PIŠEM SVOJU PJESMU

Ljubiši

*Priljubim ruku uz kamen,
on mi zapjeva svoju pjesmu
što traje od prapostojanja.
Zašto onda da pišem pjesmu,
zašto da pišem svoju pjesmu?*

*Pretvorim kamen u plamen,
a plamen u titravu zvijezdu,
tada mi zvijezda zapjeva
pjesmu svog vječnog izgaranja.
Zašto onda da pišem pjesmu,*

*Da mi ne progori meki dlan,
da hitnem tu užarenu zvijezdu,
daleko, nebu pod oblake,
da pjeva među zvijezdama.
Zašto onda da pišem pjesmu,
zašto onda da pišem svoju pjesmu?*

*Idući ulicom smireno
nevidljivim pokretom pokupim
i smijeh, i radost, i tugu,
i ljubav svakodnevnih prolaznika.
Oni prelijepo zapjevaju.
Zašto onda da pišem pjesmu,
zašto da pišem svoju pjesmu?*

*Dohvatim s neba pregršt zvijezda,
raspem ih svima onima što vazda
uzalud čekaju spasonosni cik jutra.
Zašto onda da pišem pjesmu,
zašto da pišem svoju pjesmu?*

(iz zbirke "Osame", 131.str.)

PJESMA ŽIVOTA VITE GRUNČIĆ

Pjesnici su vjesnici i glasnici svoga vremena i svoje društvene sredine s kojom su srasli. S druge strane pjesnici svjedoče o svojim doživljajima u određeno vrijeme i u određenoj društvenoj sredini.

Poznata je stara misao da svaki pjesnik čitav život piše jednu pjesmu. To je njegova pjesma života. Ona ima mnogo naslova, mnoštvo stihova, ali to je jedna pjesma, pjesma života. Pjesnik svjedoči kako doživljava susrete s ljudima u svojoj obitelji, u svom društvu, u svojoj ulici, u svom gradu, u svojoj domovini. Pjesnik svjedoči kako je to sve u njegovoj duši i srcu praćeno ili tugom, ili radošću.

Među brojnim našim pjesnicima koji su obogatili duhovnu baštinu hrvatske književnosti u Bačkoj, večeras želimo upoznati tu pjesmu života naše pjesnikinje Vite Grunčić. To je doista pjesma života, jer je njen život od najranijeg djetinjstva pa sve do naših dana ispisivao sve stihove ove duge pjesme sa mnogo naslova i sa mnoštvo stihova.

Sjećajući se svog djetinjstva, praćenog siromaštvom, zabolile su je nezarasle rane pa kaže:

*Htjela bih razgrnut koprenu gustu
i tamnu što uspomene skriva,
izbrisat sve boli i patnje...*

*Kad navru sjećanja, ja plačem,
rukama lice skrivam
i tiho jecam bez suza.*

*To mi pomaže da me težina
ne skrha, ne baci u očaj...*

("Sjećanje na djetinjstvo")

Kao draga i nezaboravna uspomena iz djetinjstva je lik oca, nosača sa brojem pet koji poguren pod teretom dočekuje vlakove na peronu. U izrazu ljubavi prema tom dobrom čovjeku nastali su ovi potresni stihovi:

*Ja grlim to moje drago biće
i ljubim mu znojave ruke
uz toplo i ljudsko "hvala"
za sav trud i muke.*

("Nosač broj pet")

Ovom iskrenom pjesmom kćerka je stvorila vječni spomenik tom jednostavnom, ali plemenitom čovjeku.

Mi znamo i čitali smo mnogo pjesama i mnogo lijepih stihova, koji su posvećeni majci kao biću u kojem su utjelovljene najveća ljubav i najplemenetija žrtva, ali sa sigurnošću možemo reći da stihove Vite Grunčić možemo uvrstiti među najdirljivije kada se obraća svojoj majci i kaže:

*tebi, koja si nam večeru svoju -
poslije napornog rada -
dijelila pravedno svima,
a ti si ostala gladna,
želim reći "Hvala!"
("Mojoj mami")*

Ako netko bude pravio izbor pjesama o majci, ne smije mimoći pjesmu "Mojoj mami" zbog njene ljepote u cjelini.

Druga okolnost je bila sudbonosna u ispisivanju pjesme života Vite Grunčić. Ona je bila učiteljica 31 godinu (od 1947. do 1978.), a zatim je od 1979. do 1984. god. nastavnik hrvatskog jezika u gimnaziji "Paulinum".

Kroz taj dugi period bila je odgojiteljica. Učila je svoje učenike da budu plemeniti, da vole svoje drugove i sve ljude, a da ne znaju za mržnju i svadu.

To je kod nje stvorilo životni stav da je odgoj moguć jedino uz veliku ljubav i saosjećanje, jer dječje srce i duša su nježni kao pupoljak ruže. Ako se taj pupoljak ozlijedi, ostaje trajan ožiljak. Ona je znala ako mlado srce i dječja duša bude povrijeđena, ostaje i neizlječiva rana kroz čitav život.

Zato je ona kroz sve te godine svojim učenicima darivala ljubav. Ne znamo da li je izbrojala koliko je pred njom prošlo generacija i koliki je broj učenika prošao kroz njezin školski dnevnik, ali iz njenih stihova vidimo da ih je sve volila, jer kaže:

*Čitavim bićem svojim bdjela sam
nad svakim đakom svojim
i rado se sjećam uspjeha njihovih
kao i nestašluka svih...*

*Kad bi suza zaiskrila,
a duboki uzdah bi popratio,
ja opet sam bila s njima,
obrisala suzu sa lica,
jer sam voljela njih...
("Voljela sam ih")*

Zašto je Vita Grunčić tako primala svoje učenike, svjedoči u svojoj pjesmi "Bit ću učiteljica" koja nije još nigdje objavljena.

Obnavljajući svoje tužne uspomene iz djetinjstva, kaže da je došla u školu bosa u sirotinjskoj haljini. Čudila se zašto uvijek sjedi u zadnjoj klupi premda uvijek sve zna. Za vrijeme odmora prišla je s drugom djecom učiteljici kod stola i silno je čekala da i nju učiteljica pomiluje po kosi kao drugu djecu, ali to nikada nije dočekala. Zato kaže:

*Ostajem u klupi svojoj i shvaćam
da mi je duša puna i prepuna
nepravde i teškog bola...*

*I tada se u meni javi inat,
misao mi poleti kao ptica:
Ja ću kad odrastem, voliti ljude,
voliti djecu bogatu i bijednu,
da, i ja ću biti učiteljica.
("Bit ću učiteljica")*

S radošću i priznajem možemo istaći da je Vita Grunčić ispunila to svoje obećanje, jer sve njezine pjesme su molitva za ljubav i ljubav prema njima. Humanizam, ljudska toplina i iskrenost su najveća vrijednost tih pjesama.

Zato mali izbor njenih pjesama, koji je objavljen kao prilog u listu "Bačko klasje" za Uskrs ove godine (br.2. 1993.), ima slikovit naslov: "Srce otvoreno za ljude". Taj naslov najbolje odgovara, jer ona kaže da ljudi

*...nikad shvatiti neće moj
plač i patnju
zbog tuge koju vidim
na licu prolaznika,
da u meni živi vječno
jedno pitanje i odgovor traži
"Zašto nam svima nije dodijeljen
isti komad sreće?!"
("Kažu...")*

Da bi za tu ljubav i razumijevanje prema ljudima uvijek imala snage, ona se obraća u molitvi:

*Nauči me Tvom milosrđu,
ispuni saznanjem
da Ti je ono milije od žrtve.
Pomozi mi shvatiti*

*da sve moramo međusobno dijeliti:
radost, patnje, borbe
kako nitko ne bi bio ostavljen od drugih...
("Nauči me ljubavi i milosrđu")*

Vrhunac svog humanizma i ljubavi prema ljudima Vita Grunčić je izrazila u jednoj od svojih najljepših pjesama pod naslovom "Ti me učiš". Da je čujemo u cjelini:

*Hvala Ti što sa mnom
otvaraš vrata usamljenih
i dijeliš s nama bol i brige,
što mi daješ snage
da brišem tuđe suze
dok svoje gutam...
i zaboravljam sebe.*

*Hvala Ti što me učiš
da sreću i radost dijelim tuđu,
da se u meni ne rađa zloba
što u tom nalazim uvijek
i svoju radost i sreću,
koju mi samo Ti možeš dati.*

*Hvala Ti što učiš moje srce
da ljubi bližnjeg uvijek
kad je radostan ili kad pati.
("Ti me učiš")*

Ona je sretna i zahvalna Bogu što joj je srce obogaćeno ljubavlju prema ljudima koji pate, jer je ta ljubav najveće bogatstvo i duhovna vrijednost koju čovjek može postići u svom životu.

Zašto ističemo humanizam kao najveću vrijednost u pjesmama Vite Grunčić?

Zato što je u naše dane među jugoslovenskim narodima nestalo humanizma i međusobnog poštovanja i ljubavi. Posljedice vidimo i svjedoci smo strahovitih nesreća i patnje u svim djelovima naše uže i šire domovine. O tome ne treba nikoga uvjeravati, a svaka naša riječ je preslaba da izrazi patnje svih naroda u tim krajevima.

Mi znamo da glavna zapovijed Božja glasi: "Ljubi bližnjega svoga" i to je glavna ideja kršćanstva kroz skoro dvije tisuće godina.

Ali, svjesni smo da uza sve to, kroz povijest nisu se mogli riješiti svi problemi i pitanja u ljudskom društvu i među narodima. No, znamo iz

neumoljivog povijesnog iskustva da ako nešto nije moglo naći rješenje dogovorom i ljubavlju, to se nikako i nikada nije moglo riješiti mržnjom, nasiljem i ratom.

Zbog toga sam u ovom prikazu najveću pažnju obratio pjesmama Vite Grunčić sa naglašenom humanom idejom, ali ona ima niz rodoljubnih pjesama, koje zaslužuju posebnu pažnju i analizu, ali zbog ograničenog vremena to treba učiniti drugom prilikom.

Večeras želimo da Vam sve pjesme Vite Grunčić postanu bliže i da im možete pristupiti s novim poznavanjem, a to je potrebno zbog njihove vrijednosti, ljepote i ljudske iskrenosti.

Subotica, 1. V 1993.

(Predavanje je pročitao vlč. Andrija Anišić na književnoj večeri u dvorani KUD "Bunjevačko kolo" u Subotici 3. V 1993. god.)

(Organizator priredbe je bio Književni klub "Miroljub" pri Institutu "Ivan Antunović" u Subotici)

TO SI TI

Kad mi suza zaiskri
u dubini oka,
vidim Te i znam,
to si Ti...

Kad mi bol razdire grudi
i šutke podnosim sve,
vidim Te i znam,
to si Ti...

Kad poletim iznenada
na krilima sreće,
vidim te i znam,
to si Ti...

Kad Ti sve moje želje i sebe
stavim na dlan
i spokojno krenem u novi dan,
vidim i znam,
to si Ti...

Vita Grunčić

Vita Grunčić

MOJOJ MAMI

*Tebi, koja si dolazila kući sledena
zbog mokrog skuta kraj korita tuda,
želim reći: "Hvala!"*

*Tebi, što si nam večeru svoju -
poslije napornog rada -
dijelila pravedno svima,
a ti si ostala gladna,
želim reći: "Hvala!"*

*Tebi, koja si ruke sklapala i
patila tiho, i rijetko se čula tužba,
želim reći: "Hvala!"*

*Tebi koja si u siromaštvu
vezana za krevet strpljivo podnosila
bol, nemoć i uvrede,
želim reći: "Hvala!"*

*Tebi, koja si s krunicom u ruci živjela,
svaki trenutak u duši nosila
duboku vjeru predanost,
želim reći: "Hvala!"*

*Tebi, koja si me u svojoj školi života
učila kršćanskom življenju u patnji,
za sve, draga mama od srca
želim reći: "Hvala!"*

Subotica, 12. X 1968.

POEZIJA RELIGIOZNE INSPIRACIJE VITE GRUNČIĆ

Vrijednost i ljepotu poezije razumjet će više oni u kojima postoji i razvija se smisao za ljepotu, istinu i dobrotu. Bog je sklad, radost i punina! Narav čovjeka je slika Božja - stvaralačke prirode. Njegovo stvaralaštvo nije završeno kroz sedam dana! Ono se nastavlja po Kristu uskrsnom i živom, ali se očekuje i od čovjeka suradnja na najvišoj slobodi na razne načine i mogućnosti, a za bolji svijet - osmi dan stvaranja.

Poezija zahvaća dio ljepote samog života, a kakva je ta ljepota "poezija našeg sluha" koji je prima, jer ljepota stvari živi u duši onoga koji je prepoznaje. Više puta sa razlogom pomišljam da poezija živi u svakom ljudskom biću kao čista ljepota njegova osobnog života koji nije svijestan, ili je ne zapaža opterećen nepotrebnim brigama. U vrijeme, kada se nazriju i zažive smirenje etape (razdoblja) i čišće staze koje vode unutrašnjosti, otvaraju se oči da ugledaju "poezijom svoga vida" vlastita milosna zbivanja i sve što nas okružuje, da bi razabrale opstojnost pjesme.

U religioznoj poeziji dolaze jasnije do izražaja temeljne kršćanske vrijednosti! Ona je bila nazočna i prije u kulturi čovječanstva, ali nije imala, ili rijetko, mogućnosti javnog predstavljanja. Tako u knjizi **"Hrvatska duhovna lirika"** - izašla u Rimu 1968. godine, teolog dr. Đuro Kokša (sadašnji zagrebački biskup) piše: "Teologija i književnost, teologija i poezija, star je to problem, opterećen nepovjerenjem, nerazumjevanjem, osudama! Drugdje je tako bilo, a drukčije nije bilo ni kod nas."

Međutim, II Vatikanski koncil, pun širine i nadahnuća, dao je zeleno svjetlo religioznoj poeziji. Suvremeni teolog, književnik i pjesnik prof.dr. Ivan Golub uvjerava nas, kako sve više takva poezija ulazi u prostore crkvenog života. Pun zanosa piše u svojoj knjizi **Darovana riječ** - 1984. "I naša kršćanska vjera je zapravo riječ pjevana. Pjesma je vjera, pjesma putnika na svadbu Jaganjčevu, pjesma uzvanika, bitno pjesma radosna! I sve nedaće puta koje se mogu desiti i dese se, ne bi smjele zasjeniti radost Evandjelja, niti zagušiti pjesmu pozvanih!" Obrazlaže potom, da se "poetsko" pokazuje i kao otvorenost sveukupnosti zbilje ne samo umom nego i srcem.

Pokušajmo sada, i u ovo ograničeno vrijeme, ući u poeziju religiozne inspiracije Vite Grunčić da bi je čuli. Predmijevam, da je većina ovdje prisutnih imala u rukama Književni prilog "Bačkog klasja" - izbor njenih pjesama. Međutim, pisana riječ, zato što nema u nje visine i boje glasa,

topline i mekoće kojom se izgovara, predaha i naglašavanja, izražava ono što može, a prepušta čitaocu ostalo, često i značajno za život. Kako je morao biti potresan i duboko doživljen onaj božansko-ljudski izričaj najvećeg pjesnika i mislioca samoga Isusa Krista mnoštvu koje ga je s pažnjim slušalo: "Riječi koje sam govorio Duh su i Život!" Dovoljno da sine svjetlo i zaživi ljubav.

Iako se poetsko u samoći stvara, može se u zajedništvu dublje doživjeti!

Izlaganju prof. Bele Gabrića o životu i radu Vite Grunčić, dodala bih da s puno pažnje prati sve događaje u zemlji, zbivanja u Kristovoj Crkvi, gdje se, kad ustreba, sva daje da posluži. Posjeduje pouzdanje u očinsku ljubav Božju, u njoj nalazi sigurnost u svojem kršćanskom življenju i svedočenju, a nosi u sebi razvijenu dimenziju molitve. Vjerojatno je zato njezina duhovna lirika pod nekim vidom poetski Dnevnik. Nazvah ga tako nakon upoznavanja tridesetak njenih pjesničkih ostvarenja. U njemu Ona stihovima opisuje kronologiju svog života u dragom zavičaju. To je njezin profil iz kojeg se mogu razabrati osobiti trenutci unutarnjeg zahvaćanja i doživljavanja, sve što intuitivno takne njenu osobnost kao radost, patnja, nada ili zatreperi kao zabrinutost, neočekivanost, teška spoznaja. Uskoro će nam Recitatori prenijeti izabrane pjesme s puno uživljavanja, a bit će to "darovane riječi" Vite Grunčić večeras svima nama.

Koliko njezina poezija niče iz dubine i punine doživljaja, potvrdit bi moglo poetski ostvareno nadahnuće MOLITVA prilikom svečanog otkrivenja spomen - ploče u katedrali u Mostaru, 1987.g. (nakon, što se godinu dana prije obilježila u Subotici 300. godišnjica dolaska naših dalekih predaka u plodne Panonske ravni.)

Osluhnimo sada zajedno pjesmu "Molitva".

Pretpostavljam da je tada grupni hodočasnički posjet zemlji naših pradjedova zahvatio srce i dušu, nadahnuće sinulo i ostavljalo vremena riječima da se pretaču u slike, da sazrijevanje u dubini daruje vanjsku i unutarnju ljepotu same pjesme...

Tijekom razvoja poezije u posljednjih nekoliko decenija izražajna vrijednost riječi biva sve manjom i manjom, a stvaralačka vrijednost sve većom. Tako se danas više ne trudi mnogo da se pobude čuvstva povodom nepoznatih doživljaja, a više se stremlji onoj ljepoti koju nam pruža uranak sunca, tišina mora, igra oblaka pod suncem i oko mjeseca...

Iz religiozne poezije izabrala sam po koju pjesmu gdje sam zapazila sažetu puninu stihova, dovoljnih da izraze bit i skrate suvišne riječi. Vrijedan je početak pjesme MILOSRĐE kada duša ispunjena nadom, čuti veličinu božjeg milosrđa i ne zna se što prevladava, ali je dovoljno za živi hod u vjeri. Glasi:

*Na krilima tvog milosrđa
ja kročim Bože
ispunjena nadom.*

Da postoji u čovjeku iskonska nada, neko praočekivanje da će sve biti dobro. Postoji u njemu i neka čudesna volja za životom usprkos neizbježivih teškoća. Gdje nema nade, suši se duša i ostaje bez snage. U pjesničkom izražaju MOLITVA NOVOROĐENOM ISUSU postoje također puniji i snažniji stihovi koji bi se mogli odvojiti od ostalih, jer daju sažetu viziju osmišljenog života:

*Vrati nas s naših bespuća,
ljubavljju nas ogrij,
da zajedno s tobom budemo Ljubav!*

Bogorodici i Majci našoj Mariji posvećena je pjesma TVOJA SVETISTA u kojoj se ne izriče samo osobna ljubav, nego širinom duha zahvaćeni su nebrojeni hodočasnici, opterećeni nevoljama života, tražeći snage. I Vita pjeva:

*Sva tvoja svetišta u srcu nosim...
Često čujem zvona sa tornjeva tih,
tada molim:
Marijo, budi Majka nas svih!*

Marija danas šuti, to je samo zato, jer je šutnja njezina svetost u kojoj se može čuti samo Krist!

Kršćanska ljubav nije jednodimenzionalna i ne vodi čovjeka jedino Bogu-Isusu Kristu koji je pošao u smrt da spasi čitavo čovječanstvo, nego ga upućuje da zapaža i razumije mnogostruku patnju i bijedu čovjeka i onda kad šuti, a njegov se govor može čuti i kad ne govori, jer iza riječi nalazi se još nešto više, neizrecivo. Tim putem susreće se Krist! Primjećivala sam češće u pjesmama Vite Grunčić, koliko je ona duboko supatnički raspoložena i sa nepoznatim prolaznicima Subotice, na kojim zapazi odraz tuge i brige. Kao da je muka bližnjeg nekako ukopana i u njenoj svakidašnjoj životnoj tegobi. Taj njezin stav izriču jasno stihovi:

*Ne mogu prolaziti hladno
kraj ljudi u čijem oku
na blijedom licu i
odrpanom odijelu
vidim da je tužan...
(iz pjesme KAŽU)*

Pjesma ŽAO MI JE živo iznosi samaritansku ulogu srca:

*Srela sam tebe, Kriste
u bespomoćnoj starici,
bolesnoj devojci
i Ti si rekao: hvala!
... a ne prepoznah Te
u nemiru dragog bića
pokraj sebe.*

Sadržaj zrači osobnošću, iskrenošću. Vrijedna je zapažanja i pjesma MOLITVA ZA MLADE (za naš cvijet!), u kojoj Vita Grunčić, kao dugogodišnji pedagog, zabrinuta za osmišljeni život svojih bivših učenika, obraća se molbom kroz sthove Bogu i pjeva:

*Pomozi im da Te izaberu kao:
Ljubav, Prijatelja, Nadu, Sigurnost...
udi u njihovu dušu sa dobrotom,
blagoslovi im korake, htijenja
da k Tebi, koji si Put, Istina i Život,
povedu u 21 stoljeće svijet.*

Svaka osoba, zabrinuta za bližnjega, otkriva prije ili kasnije ljepotu te nesebične ljubavi kao dar Božji i kao takav čuva ga u svom sjećanju! I u pjesmi MOLITVA U PROLJEĆE žari ljubav dok ispovijeda vjeru u praštanje, razumjevanje u ljepše "sutra". Čut ćemo pjesmu u cijelosti iz usta male njezine unuke, pa i složiti se da je ljepota proljeća, sa svim što u sebi nosi, kadra otvoriti nas prema nadnaravnom...

Istakla bih još neka zapažanja u poetskom Dnevniku Vite Grunčić. Više puta polazi ona od stvarnosti, od onoga što čovjeka čini čovjekom, što izaziva u njemu radost, nadu, zahvalnost, ljubav. Pjesme se osjećaju kao življenje i niču iz dna bića. Njena su nutarnja slika kroz dulje vrijeme, prostor misli i osjećanja. Osobito one u kojima se osvrće, i na jedva primjetljiv način, svojoj obitelji, zrače toplinom, intimom, iskrenošću. Poput kristalnih žarišta često su naglašene ljubav, nada, patnja i bijeda! Uočavala sam mnogo snage u pjesmama pod naslovom "molitva" i one su uspjele očuvati svježinu misli.

Ne bih mogla zaključiti da su sve religiozne pjesme "poetski" i uzdignute jer u nekima mjesto dubljeg poetskog zanosa, dolazi na površinu neposredna stvarnost, a to ima svojih razloga. Iz lirskih proživljavanja rado iznosi pred drugoga, trudi se dijeliti s njim naravnom toplinom i svjetlom duše.

Zacijelo je preostalo dosta toga nezapaženog i skrivenog.

- - - - -

Nikada ne osjećamo toliko da jesmo, kao kad stvaramo nešto. Stvarati je dobro. Bog je stvorio čovjeka i na sliku svoje radosti da bi svojom mišlju primio radost stvaranja i da bi je uzdigao Njemu u ljubavi. Trudimo se pjevati u životu, jer sav život pjeva!

(S. Fides Vidaković je pročitala ovo predavanje kad je bilo književno veče Vite Grunčić u dvorani KUD "Bunjevačko kolo" u Subotici, 3. svibnja 1993. god.

D R A G A S U B O T I C A

Vita Grunčić

U krošnji kićenih kestena,
opijena mirisom bagrema i lipa,
ispunjena pismom veselih ptica
živi moj najlipši grad
moja draga Subotica.

Stare kuće pokrivene trskom
nose s ponosom teret godina
i ne tuže se na starost svoju.
Sretne su što grad raste
i dobije po koju kuću novu.

I kao bedem dragog mi grada
s ljudima koji žive u njima
u zlatnom moru stoje salaši,
čuvari i ikavice drage,
u njima se čuju napjevi naši.

Šorom često odzvanjaju akordi
naše tamburice mile,
igra se na leđini kolo i piva,
a suknje šuščaju od svile,
dok zvečke na čizmama zveče.

Sretna sam što sam dite baće i nane,
sjaj mi od sriće obasjava lice,
ja volim svoj bunjevački-hrvatski rod,
ikavicu svoju dragu,
ponosna sam 'čer Subotice.

DOK SKUPLJAŠ I DIJELIŠ

*U svemirskom prostranstvu
uz sjaj zvijezda, sjaji i ljubav.
Čuje se uzdah radosti i sreće,
i čini ti se da oluje nema,
jer Sunce "nikad zaći neće!"*

*I dijeliš radost i nadu uz priču,
a život teče neumitno,
ne primećuješ kako oko tebe
i problemi niču.*

*Čudne okolnosti se isprepliću,
a svaka ima značenje svoje.
Pogledaš u svemir, čini ti se
da je put prazan,
da je uništio sve sanje tvoje.*

A Ti se, još uvijek nadaš. . .

*Pališ "Svijeću" i dižeš visoko,
želiš da ti bude vodič u tami.
Supljaš dobrotu, osmijeh i radost
kao poklon onim koji su tužni
uz saznanje, da nisu sami. . .*

A onda suza zaiskri. . .

*i tuga nagoveštaj da,
jer, samo ona dubina bola
i težinu trenutka
jedino otkrit zna.*

*Tad saznaješ za patnje,
neprospavane noći duge,
i skupljaš ljubav u hodu,
saznaješ adrese usamljenih patnika
i želiš osloboditi svijet od tuge.*

Sve dotle ti je skriveno ime. . .

*Prostor i vrijeme nose te do stvorenja
pišeš uz napor njihova imena,
a pored okrepljenja svakog dana
dijeliš ljubav, dostojanstvo i dobrotu
umjesto bezvrijednih znamenja.*

*Kad u svemirskom prostranstvu
u sjaju zvijezda potražiš smisao svega toga,
a u mreži sklopljenih ruku nađeš "Bogatstvo Neba" ...
shvatiš, da je u svemu ČOVJEK I BOG !!*

I noć se spušta ... Uskoro će novi dan!

*Izbrojiš zvijezde, nasloniš umornu glavu
sa puno nade u njegov topli dlan ...*

(Ovu pjesnu sam recitirala 15. VI 1994 na proslavi prve godišnjice osnutka AMOR VINCIT u Subotici, u prostorijama restorana KUD "Bunjevačko kolo").

Vita Grunčić

ODABERITE VRIJEDNOST ŽIVLJENJA

*Kad bi mi poklonili
sva bogatstva ovog svijeta,
i kad bi me povelili stazom
na kojoj samo cvijeće cveta
ja ne bih bila sretna.*

*Da me Sunce svojom toplinom
danonoćno grije,
da se samo pjesma čuje
a suza ne lije,
ja, ne bih bila sretna.*

*Da mi u ovom siromaštvu
otvore, sve trezore banaka
i da me vuku k njima,
ja bih bila užasno nesretna
i ostala bih sigurno praznih ruku.
Tad bih bila sretna!*

*Al' da mi netko pokloni
dobrotu, ljubav i nježnosti vir,
za sve nas, da nam vrati
dostojanstvo mir,
ja bih bila sretna.*

*Samo u miru možemo živjeti dostojni
kao ČOVJEK sred svijeta tog,
pozivam Vas poštovani, dragi posjetioči,
da zajednički odaberemo
najviše vrijednosti življenja:
a to su "ČOVJEK I BOG" ...*

*(Ovu pjesmu sam recitirala na književnoj večeri koju je meni organizirao Književni klub
"Miroljub" u dvorani KUD "Bunjevačko kolo" u Subotici, 3. svibnja 1993.god.)*

PUTOKAZI ZVIJEZDA

(pjesme Silvane Bilinc-Žigmanov)

Uz sreću i zadovoljstvo smatram čašću da Vam večeras predstavim mladu pjesnikinju Silvanu Bilinc Žigmanov. Istina, za mnoge je ona manje poznata po pjesmama, iako je poput skromne ljubičice "cvjetala" pod svodovima crkve "Isusa Radnika" i Katedrale sv. Terezije i u krilu Katedralnog zbora "Albe Vidaković" u Subotici. Dakle, bila je prisutna u životu Crkve i kulturnim zbivanjima hrvatskog naroda.

Rođena je 16. svibnja 1968. god. u Subotici od oca Branka, majke Milke, rođene Lučić i, kako nam ponosno kaže, ima sestru Nadu i brata Vjekoslava.

Poslije završene osnovne i niže muzičke škole završava srednju ekonomsku, ekonomski fakultet, odsjek marketing u Subotici. Danas je zaposlena u Novom Sadu, gdje živi sa svojim mužem Perom Žigmanov.

Od V razreda osnovne škole tj. od 1980. god do 1993. god. svira kao kantor u crkvi Isusa Radnika u Subotici.

U katedralnom zboru "Albe Vidaković" pjeva od 1984. god. I danas učestvuje u pjevanju povremeno, ili prati pjesme zbora na orguljama.

Više puta se javljala u "Bačkom klasju" kao dopisnik o gostovanjima zbora. "Subotička Danica" joj je objavila pjesme. (1992. 62. i 64. str.)

Pjesme počinje pisati još u osnovnoj školi. Sa mnogo ljubavi i poštovanja kao svoj uzor spominje dragog "Kiku" tj. strica Mirka Bilinca, koji je u nju ulio ljubav prema knjizi i pjesmi, jer je i sam pisao. "Subotička Danica" 1971. god. mu je objavila pjesme: "Litno veče na ravni" i "Maj" (177. i 162. str.) pod pseudonimom Bilimir.

Što se tiče upoznavanja javnosti sa pjesmama Silvane Bilinc do sada je to bilo malo. Dugo je nismo otkrili. No, večeras održavajući ovu književnu večer želimo je izvući iz anonimnosti i odati priznanje, i dati joj podršku za dalji rad,

Silvana Bilinc Žigmanov se oprobala i kao kompozitor pjesama. Poznate su joj kompozicije i tekst koji je sama napisala: 1. "Molitva za mir", 2. "Hvala Ti, Albe"-u povodu 20. god. Katedralnog zbora "Albe Vidaković", kao i pjesma "Mirjam" na tekst Viktorije Grunčić, a u povodu 20 god. Katedralnog zbora "Albe Vidaković".

Od srca joj i dalje želimo mnogo uspjeha u radu na polju poezije i muzike.

Pjesme Silvane Bilinc Žigmanov odišu fantazijom i realnošću. Sadržaj im je veoma zanimljiv. Karakteriziraju se jasnoćom, jednostavnošću kazivanja, ljepotom književnog stila. Jezik pisanja je tečan i bogat. Kompozicija pjesme je jednostavna i skladna.

Prisutna su u njima razmišljanja na temu života. Tako u pjesmi "Život i rijeka" vrši metaforom poređenje života i rijeke i kaže:

*"Zar nije isto kad kažeš
život i rijeka?
I život teče i rijeka teče..."*

Nastavlja dalje pjesmu:

*"Ali najveća tajna to je
da život i rijeka ne stoje,
bez prestanka oni teku...
do novog života,
u novu rijeku...
("Život i rijeka")*

Maštom pjesnikinja ide po lepršavoj mjesecini, putokazima zvijezda, da bi se poslije vratila u realnost.

Alegorijom dočarava nemoguća zbivanja. U pjesmi "Ulica života" nam kazuje:

*"Vjetrovi su šibali nemilice,
kišne kapi su padale niz lice.
Ljudi su nijemo koračali
uvijeni u kapute, sićušni, mali.
I ja sam tad bila mali prolaznik
što korača ulicama svog života"
("Ulica života")*

U pjesmi "Opet sam sama" nastavlja svoj hod:

*"I opet sam sama,
potpuno sama
u tišini noći
u miru jednog grada.
Prepuna boli,
prepuna tuge,
sa mnogo sumornih misli*

*i tako puna jada,
ali kome da kažem?*

.....
*kome da povjerim
bar jedan san.
Skrili su se svi,
nevidljivi su,
ja ne mogu da ih ugledam."*

Personificira - oživljava u toj svojoj samoći drveće, crne jesenje noći i kaže:

*"Idem naprijed bez cilja
i drugujem samo sa siluetama drveća,
u jezovitim noćima
u crnim jesenima,
isprepletenim grdnim paučinama."
("I opet sam sama")*

Na krilima fantazije otišla je u pjesmi "Put u beskraj"

*"Idem dalje u tišini
po lepršavoj mjesečini
pod sjajem neba,
pod oblacima
i putokazima zvijezda"*

Zatim se vraća u stvarnost:

*"Mada toga puta nema,
ja ipak idem dalje
usamljena,
sjetna,
snena."
("Put u beskraj")*

Sad ćemo čuti pjesme: "Život i rijeka", "I opet sam sama", i "Put u beskraj". Recitirat će Zlata Lacić.

Pjesnikinja budno prati zbivanja u prirodi, duboko ih doživljava. Izazivajući u njoj razna osjećanja: "mučnu tišinu", "blagu sjetu" ili kaže "odlazim da sanjam ljeto."

Više ćemo o tome čuti u recitiranju Blaženke Babičković u pjesmama "Prašnjava staza", "Jednog jutra", "Tiho jesenje jutro".

Svojom fantastikom u pjesmama: "Tama" - "Kako je mirna ova noć", "Oda zvijezdi":

*- uspavljuje se sunce,
zvijezdani odsjaj zasipa grad
("Tama")*

Ukazuje čovjeku na potrebu budnosti da ne izgubi svoju zvijezdu, tj. vrijednost-svjetlost koja ga vodi sreći. ("Oda zvijezdi"). U ovim pjesmama se osjeća povezivanje života pjesnikinje sa vremenskim prilikama. Čujmo pomenute pjesme koje će recitirati Zlata Lacić.

Inspirisana ljepotom prirode u pjesmama "Vojvodina" i "More" pored idilične slike prirode stavlja u sadržaj i svoja osjećanja kao i uspomene. Personifikacijom upotpunjuje ljepotu opisa jer:

*- lahor mrsi i povija vito klasje,
- uspavljuje kosu plodnog žita,
- more čašom snova nazdravlja,
- tiho šapuće,
- strasno grli
- i pitomo ljubi*

Pjesme: "Vojvodina" i "More" recitirat će nam Blaženka Babičković.

Kao svako dijete pjesnikinja živi u okruženju obiteljske ljubavi i pažnje. Tu su otac i majka koje vole i čuvaju, brinu o njoj. No, kako često biva, majka je u njoj "Svjetlost, toplina i snaga". Svojom nesebičnom ljubavlju i velikim srcem oslonac je i vodič i sigurnost u hodu djeteta. Iskreno dječje srce bez obzira na godine odgovara na ljubav, ljubavlju. Pjesme koje su posvećene majci iskrene su i tople. Pita se:

*"Koja je najsvetija riječ,
riječ ljepša od riječi bajka,
a jednako vrijedi diljem svijeta
ta najsvetija riječ jeste "Majka!"
("Najsvetija riječ")*

U pjesmi "Majci", kaže:

*"Ti najljepše moje cvijeće
i sto puta hvala Ti,
ti kraljice moje sreće
Hvala. Hvala. Hvala Ti!"*

Čujmo ove divne pjesme u recitaciji Zlate Lacić.

Ljubav prema prirodi, ljudima crpi na "Izvoru Vječne Ljubavi"... Ona moli:

*"Jedno veliko srce od mene stvori,
u diva ljubavi mene pretvori".*

("Molitva za ljubav")

Ne skriva da ljubi Boga. U pjesmi "Volim Te, Bože" piše:

*"Volim Te
i kad prvo jutro osvane.
Volim Te
kroz sve Tvoje Božje dane."*

("Volim Te, Bože")

Ona je i Marijino dijete. Njoj se ovako obraća:

*"Samo Tebi, Zvijezdi sjajnoj,
koja svakim danom sve je bliža,
Samo Tebi, svejetlosti bajnoj
koja nam rasvjetljuje "put križa"*

("Gospi")

Ljubav, vječna tema umjetnika ovdje je data diskretnim kazivanjem, ali u širokom rasponu osjećajnosti: od prijateljstva posebne vrste, do nagovještaja one iskonske potrebe za zbližavanjem srodnih duša. Svaku misao prati odgovarajuća emocija od tonova tihe radosti, blagosti i zova, koje su isprepletene i realnim preživljavanjem. Ove prelijepe pjesme posvetila je svom suprugu Peri Zigmanov. Pjesme su iskrene, tople i izraz pjesničkog srca:

*"Pisat ću ti pjesmu o dvije ruže,
reći ću ti tajnu dva srca,
odat ću ti, samo dođi bliže
da ti čujem srce, kako kuca*

("Dvije ruže u vazi")

I u ovim pjesmama, pjesnikinja se vraća u stvarnost. Ona u pjesmi "U ogledalu tvoj lik" pita:

*"Hoćeš li biti tu
i lik tvoj da li će me pratiti
kad prestanemo maštati
i počnemo stariti,
da li ćeš me s ljubavlju gledati?"*

("U ogledalu tvoj lik")

Molim Zlatu Lacić, da nam recitira pomenute pjesme.

Na kraju želim, da Silvana Bilinc Žigmanov uspješno nastavi tradiciju lijepe riječi i stiha, koja nam je uvijek potrebna na ovim našim prostorima. Neka nam oni pomognu da bolje razumijemo sebe, ljude i prostor koji nas okružuje.

Vita Grunčić je pročitala ovo predavanje kad je bilo književno veče Silvine Bilinc Žigmanov u dvorani KUD "Bunjevačko kolo" u Subotici, 20. VI 1994. god. u organizaciji Književnog kluba "Miroljub" pri Institutu "Ivan Antunović".

Silvana Bilinc Žigmanov

ZAVIČAJ U PJESMAMA

SUVREMENIH HRVATSKIH

Silvana Bilinc Žigmanov

DVIJE RUŽE U VAZI

*Pisat ću ti pjesmu o dvije ruže,
reći ću ti tajnu dva srca,
odat ću ti, samo dodi bliže
da ti čujem srce kako kuca.*

*Samo dodi bliže, samo dodi tiše
i napolju promatraj drveće što se njiše
i blistave bezbojne kapi kiše
i osjeti prirodu koja miriše.*

*Osluškuj melodiju pjesme jasne
i šapat ljubavi tople i krasne.
Zatvori oči, odsanjaj san
i vjeruj da ljepši bit će novi dan.*

*Nek osmijeh ozari tvoj nježan lik.
Iz duše, iz srca čut ćeš klik.
Zaroni u vječne ljubavi boje
da osjetim toplo srce tvoje.*

.....
*Pisat ću ti pjesmu o dvije ruže,
reći ću ti tajnu dva srca,
odat ću ti, samo dodi bliže
da ti čujem srce kako kuca.*

Subotica, 1982.

Silvana Bilinc Žigmanov

U OGLEDALU TVOJ LIK

(Posvećeno suprugu Peri)

*Dok promatrah sebe u ogledalu,
vidjeh tvoj lik
i oči me tvoje gledaše dugo.
I pitah se
je si li sa mnom uvijek,
radosti moja i tugo,
dok spavam i dok se budim?
Hoćeš li mi pružiti ruku
u dane bola i očaja,
pokazati smiješak
kad nema izlaza, ni kraja?
Hoćeš li biti tu
i lik tvoj da li će me pratiti
kad prestanemo maštati
i počnemo stariti,
da li ćeš me s ljubavlju gledati?*

Subotica, 1992.

ZAVIČAJ U PJESMAMA SUVREMENIH HRVATSKIH PJESNIKA U BAČKOJ

U književnost bačkih Hrvata javljaju se pjesnici čim su objavljene prve publikacije.

Ivan Antunović je 1870. god. u Kaloči osnovao "Bunjevačke i šokačke novine" sa književnim prilogom slikovitog naslova "Bunjevačka i šokačka vila", gdje su objavljene većinom rodoljubne pjesme. Učitelj Mijo Mandić je u Baji 1884. god. pokrenuo časopis "Neven", gdje su uz druge književne priloge objavljivane brojne pjesme naših pjesnika. Svećenik Pajo Kujundžić je uredio "Bunjevačko-šokačku Danicu ili subotički kalendar" za 1884. god. Taj kalendar uz kraće ili duže prekide izlazi do naših dana kao "Subotička Danica". Zatim su se javili pojedini časopisi u Subotici i Somboru.

U svim tim publikacijama javljali su se naši pjesnici. Većinom to je bilo anonimno ili samo sa inicijalima pa su danas nepoznati za povijest hrvatske književnosti u Bačkoj.

U ovom prikazu bit će obuhvaćeni suvremeni hrvatski pjesnici koji su prisutni u našem književnom i kulturnom životu u Bačkoj poslije drugog svjetskog rata sve do naših dana. To je lijep broj naših pjesnika i svaki ima svoje zasluženno mjesto u carstvu poezije.

U najstarijoj generaciji su **Ivan Prčić** (Čikerija, 1901. - Subotica, Tavankut, 1988.), **Ante Jakšić** (Bački Breg, 1912 - Zagreb, 1987.), **Jakov Kopilović** (Subotica, 1918.), **Ante Sekulić** (Subotica, Tavankut, 1920.), s. **Fides Vidaković** (Subotica, 1921.), **Vita Grunčić** (Subotica, 1925.)

Među hrvatskim pjesnicima srednje generacije u Bačkoj istaknuto mjesto zauzimaju **Lazar Merković** (Subotica, 1926.), **Ivan Pančić** (Subotica, 1933. - Subotica, 1992.), **Petko Vojnić Purčar** (Subotica, 1939.), **Petar Vukov** (Subotica, 1941.), **Branko Jegić** (Subotica, 1944.), **Vojislav Sekelj** (Subotica, 1946.), **Milovan Miković** (Subotica, 1947.)

U mladoj generaciji su pjesnici **Lazar Francišković** (Subotica, 1948.), **Stipan Vojnić** (Subotica, 1950.), **Ante**

Vukov (Subotica, 1955.), **Mirko Kujundžić** (Subotica, 1961.), **Dominika Krečak Čakić** (Subotica, 1970.), **Silvana Bilinc Žigmanov** (Subotica, 1968.)

U pjesmama i zbirkama ovih pjesnika svih generacija susrećemo se sa brojnim pjesničkim motivima i pjesničkim slikama i nemoguće ih je sve obuhvatiti u ovom kratkom prikazu. Zato ću obratiti pozornost samo na jedan motiv koji je najčešće zstupljen i kod većine navedenih pjesnika svih generacija. Da ih upoznamo redom po starosti.

Uz druge motive u pjesmama **IVANA PRČIĆA** (zbirke: "Zrnca biserja" 1981. i "Zrnca biserja i sedefa iverja" 1988.) možemo istaći kao posebnu vrijednost da je on pjesnik Tavankuta. Svoje selo opjevao je u njegovoj okruženosti ljepote prirode. Ima poseban ciklus pjesama, posvećenih svom zavičaju.

Vjerni sinovi Tavankuta vjekovima su ga čuvali i voljeli, ali sada su došla neka čudna, nova vremena. Mnogi su ga ostavili u želji za "zaradom i profitom". Zato se pjesnik obraća svom selu s bolnim pitanjem:

*Tavankute, selo milo,
Je l' ti srcu teško bilo
Što te mladi napuštaju,
Na starcima ostavljaju.
("Tavankute, selo milo")*

Odgovora nema, ali ga naslućujemo. Čitajući pjesme I. Prčića uočavamo da je on pjesnik bogatog jezika, a njegove pjesme su izraz tople iskrenosti. U njegovanju vlastitog stila i stiha obraćao je najveću pažnju da svaka pjesma ima svoju melodiju riječi i melodioznost pjesme u cjelini, popraćeno ritmom koji odgovara sadržaju i naglašenim mislima. Vidljivo je naglašena pjesnikova želja za ljepotom izričaja.

ANTE JAKŠIĆ je na svom životnom putu veoma rano otišao daleko od rodnog zavičaja. Poslije diplome na Filozofskom fakultetu u Zagrebu 1937. god. bio je srednjoškolski profesor hrvatsko-srpskog jezika i književnosti u nekoliko naših gradova pa i u Subotici od 1953. do 1956. god. U mirovinu je otišao 1. XII 1970. god. i živio je u Zagrebu, gdje je umro 30. XI 1987. god. a sahranjen je 4. XII na seoskom groblju u rodnom Bačkom Bregu.

Uz druga prozna djela (dvije zbirke pripovijedaka i četiri romana) A. Jakšić je kod izdavača ili u vlastitoj nakladi objavio dvanaest zbirki pjesama, od prve zbirke "Biserni derdan" (Sombor, 1931.) do zadnje zbirke pod slikovitim naslovom "Prema drugoj obali" (Đakovački Selci, 1987.).

(Biografija i bogata bibliografija A. Jakšića objavljena je u Zborniku "Ivan Antunović", Subotica, 1992. br. 2-3. str.149-152.).

Zato možemo zaključiti da je A. Jakšić među najplodnijim pjesnicima u Bačkoj i uopće u hrvatskoj književnosti, gdje mu zaslužen pripada dostojno mjesto.

Vrlo je široka lepeza motiva i tema u njegovim brojnim pjesmama i zbirkama, ali ovom prilikom ću predstaviti A. Jakšića samo kao pjesnika svoga zavičaja.

Još za vrijeme gimnazijskog školovanja u Subotici, Travniku i Somboru napustio je svoj rodni Bački Breg (Bereg), ali neizbrisive slike djetinjstva ostavile su duboke tragove u njegovoj duši i on se često vraća tim uspomenama. Što je vrijeme više prolazilo, to vraćanje je bilo češće i sa mnogo sjete i tuge za onim što je davno prošlo i nestalo.

Prolazeći ulicama dalekog grada, on se sjeća svog rodnog kraja i u zanosu kliče:

*"Blagoslovljena da je ova zemlja
iz koje sam došao na sunce
među ljude.*

*Blagoslovljena da je ova kuća stara
gdje sam prvi put osjetio majčinu ruku
i prve radosti
kad se nejaka krila bude."*
("Na rastanku")

I kao da se zavjetuje, obećaje trajnu ljubav prema rodnom kraju i sam sebe pita:

*"Zar bih mogao zaboraviti
ove ljude na zlatnim našim poljima,
ovaj jezik narodni,
ove pjesme vesele,
ove pjesme šokačke".*

Dok se u duhu vraća u svoj rodni kraj, vidi na plodnim bačkim njivama svoje seljake kao orače i sijače koji s ljubavlju njeguju svoje oranice.

Zato on iskreno priznaje da je trajno vezan sa svojim rodnim krajem pa kaže:

*"Nema dana da se u meni zavičaj ne budi
i da mi se žitom obasjana polja ne jave.*

*Pozdravljam ga po oblacima što u daljini plove
i pomalo tugujem i šutim iz prikrajka.*

*Svi smo se davno razišli na sve četiri strane
i k njemu vraća me samo još molitva smjerna".*
("Grančica maslina")

To je samo mali izvod iz velike grupe pjesama i stihova, posvećenih zavičaju kojem je pesnik A. Jakšić ostao uvijek vjeran i privržen do kraja života.

JAKOV KOPILOVIĆ među pjesnicima Subotice zauzima posebno časno mjesto, jer je svom rodnom gradu posvetio brojne pjesme sa pjesničkim slikama, gdje je u stihovima izražena ljubav prema svom zavičaju.

Kad je za vrijeme rata 1941. god. morao napustiti svoju Suboticu, kao izbjeglica u Zagrebu je napisao pjesme pod snažnim dojmovima nezaboravnih trenutaka rastanka od rodnog grada i od svojih najbližih.

To su stihovi bola, ali i zakletva da nikada neće zaboraviti bačku ravnicu, dragu Suboticu i drage zemljake. U dalekom gradu misli na svoje i tako su nastale pjesme tuge i čežnje za zavičajem.

U tim teškim ratnim danima nastala je zbirka pjesama J. Kopilovića "Daleko od zavičaja", a objavilo ju je Društvo bačkih Hrvata u Zagrebu 1944. god.

Odmah poslije završetka rata 1945. god. gonjen ljubavlju prema zavičaju i rodnom gradu, sa grupom izbjeglica pješke se vratio u Suboticu. Uz svoj rad kao profesor srpskohrvatskog jezika i književnosti u srednjim školama uključio se i u književni i kulturni život svoga grada. Suradivao je i u subotičkom književnom časopisu "Rukovet". Kod izdavača je objavio sedam zbirki pjesama, a u vlastitoj nakladi još devet. To nisu velike knjige po obimu, ali u mnoštvu stihova J. Kopilovića susrećemo se sa različitim temama i pjesničkim motivima.

Ovom prilikom ističem samo njegove pjesme posvećene Subotici i rodnom zavičaju. Subotica je kao "suza u oku ravnice" otok u moru zlatnih klasova, grad dragih uspomena iz djetinjstva i mladosti. Za pjesnika je Subotica "golubica bila / širi krila mira / iznad tihih njiva / pod nebom ko svila" ("Subotica").

Kao za sve sinove bačke ravnice i za pjesnika J. Kopilovića zlatni klasovi su najljepši ukras. Za njega je dužijanica blagdan zrelog žita i žetve, ali u ove naše dane pjesnik kao da se čudi što se to prelomilo u srcu i u duši naših mladih kada tako lako napuštaju zemlju koju su njihovi djedovi i očevi kroz stoljeća toliko voljeli i uporno čuvali. Njegove pjesme odjekuju kao krik na bačkoj ravnici, jer "Ruše se salaši / naši bački./ U prašini / zidovi i grede./ Starice i starci / plačni sjede. ("Stari salaši").

Zaljubljenik ravnice ne može mirno gledati kako se ruše stara ognjišta i kako se život gasi tamo gdje je dugo čuvan i branjen.

Pjesnik svoju ljubav i svoju povezanost sa brazdama i sa klasovima ne želi nikada prekinuti. On kaže da je brazdi rođen i zato želi da mu brazda bude grob.

(Biografija i bibliografija J. Kopilovića objavljena je u Zborniku "Ivan Antunović", Subotica, 1992. br.2 - 3. str. 172 - 192.). Izbor članaka o J. Kopiloviću objavljen je u ovom broju Zbornika "Ivan Antunović".

ANTE SEKULIĆ u svojim pjesmama, uz druge brojne teme i motive, pokazao se u prvom redu kao pjesnik bačke ravnice (zbirke pjesama "Sin nizine", 1941., "Zvona bjeline", 1946., "Vijenac uspomena", 1968., "Popudbina", 1994.).

Stihovi i pjesme u ovim zbirkama mogu razveseliti čitatelja svojim pjesničkim slikama o ljepoti našeg zavičaja. Bačka ravnica je najljepša kada je obasjana ljetnim suncem i zakićena zlatnim klasovima.

Poslije diplome 1946. god. i doktorata 1947. god. na Filozofskom fakultetu u Zagrebu A. Sekulić je radio kao srednjoškolski profesor hrvatsko-srpskog jezika i književnosti u Sinju, Virovitici i Delnicama u Hrvatskoj, a zatim kao profesor hrvatskog jezika na Pedagoškoj akademiji na Rijeci do sredine 1972. god. Tada je kao žrtva političkog nasilja tih godina proživio teške dane. Sada živi u mirovini u Zagrebu.

Kako vidimo, veoma davno ga je životni put odveo daleko od rodnog zavičaja, ali svim svojim bićem uvijek mu je ostao vjeran i privržen kao pravi "sin nizine".

Zato bijeli bunjevački salaši u svojoj usamljenosti i izgubljenosti na širokim prostranstvima bačke ravnice izazivaju u njemu blagu melankoliju i tihu čežnju i žalost za minulim danima, jer sve je prošlo, a ostale su nam samo uspomene iz djetinjstva i nezaboravne slike ravnice, nakićene zlatnim klasovima. U duši nosi sliku svog salaša koji je okružen visokim jablanima, ali nema više ni salaša ni jablana.

Pjesnik je našao svoju izvornost u stihovima koji su okićeni ljepotom u opisu, ispunjeni blagošću i iskrenošću u svom izričaju, a onda posebno ističe:

*"...sreća je moja
zov vrlo dalekih
mojih dragih polja".
("Sin nizina", 16.str.)*

Još kao gimnazijalac u Subotici A. Sekulić se od 1938. god. javlja u "Subotičkim novinama", u subotičkim časopisima "Kolo mladeži" i "Klasje naših ravni" i u kalendaru "Subotička Danica", ali poslije rata u novim političkim prilikama novi književni časopisi nisu primali njegove pjesme. Zato je napisao i objavio relativno malo pjesama, ali na našu veliku sreću sve svoje stvaralačke snage posvetio je znanstvenom radu i napisao je mnogo članaka i studija uz nekoliko knjiga iz područja književnosti, jezika, povijesti i etnografije bunjevačko - šokačkih Hrvata u Bačkoj. To je velik doprinos u istraživanju i proučavanju naše kulturne baštine i našeg narodnog života.

(Biografija i bogata bibliografija A. Sekulića objavljena je u Zborniku "Ivan Antunović", Subotica, 1992. br.2 - 3.str. 193 -204.).

IVAN PANČIĆ je po zanimanju psiholog. Diplomirao je na Filozofskom fakultetu u Beogradu, 1976. god. je završio postdiplomske studije specijalizacije iz kliničke psihologije. Radio je u subotičkoj Gradskoj bolnici do svoje tragične smrti 16. lipnja 1992. god.

Uz svoj svakodnevni humani posao velika ljubav bila mu je poezija. Pored suradnje u književnim časopisima, objavljeno mu je osam zbirki pjesama.

Ovom prilikom, u skladu sa temom ovog prikaza, treba istaći zbirku pjesama I. Pančića "Natpivavanja" (Subotica, 1972.) koju je posvetio svom rodnom gradu i njegovim vjernim čuvarima koji su ga kroz stoljeća gradili, čuvali i voljeli.

S posebnim priznanjem ističemo da je to prva zbirka pjesama poslije drugog svjetskog rata napisana bunjevačkom ikavicom i narodnim jezikom toga kraja. Ta je zbirka bila veliko pjesničko osveženje i to je u tim godinama bilo hrabro svjedočenje rodoljublja i domoljublja.

Poslije toga u narednim godinama javili su se drugi pjesnici koji su nje govali bunjevačku ikavicu, kako vidimo u ovom prikazu .

Sada želim obratiti pozornost na zbirku pjesama I. Pančića "Bećarske balade" (Subotica, 1986.). Pjesnik je u podnaslovu označio da je to "dokumentarna balada" i kaže: "Ova dokumentarna poema posvećena je bećarima koji me u snu pohode".

Balade u ovoj zbirci posvećene su bećarima koji su lutali i skrivali se po bačkim i panonskim širokim prostranstvima kao odmetnici i buntovnici protiv nasilja feudalaca i svih moćnika, a posebno protiv nosilaca državne vlasti koji su sve to štitili i uhvaćenim bećarima se najstrašnijim mučenjem osvećivali.

Iskazujući bol tih buntovnih patnika i beskućnika, pjesnik govori u njihovo ime i njihovim riječima. Sve pjesme su spjevane u osmercu u

strofama od četiri stiha. Pjesme odjekuju ritmom narodne pjesme, ali iz tog tvrdog ritma izbija prkos, a ponekad krik stradalnika u nadi da ništa ne može uništiti Sveslobodu. Ta nada je neuništiva premda patnik vidi i osjeća društvenu nejednakost i nepravdu. Zato bećar dovikuje:

*"Mi jednaki nismo, brate.
Kad ti otmeš, to je pravo,
kad je uzmem, ja sam krao". (24.str.)*

Mnogo je nesretnika prošlo našom Bačkom i nitko im ne može prebrojati neznane grobove, pa zato se pjesnik pridružuje toj golemoj tuži, jer

*Plače sunce nad ravnicom
nad nesrićnom svojom dicom.
("Gvozdena Mara", 65.str.)*

Pjenik I. Pančić završava svoju zbirku baladom gdje je potreseno opisano mučenje zatvorenika koji i u najtežim časovima vjeruju da će na kraju pobijediti Pravda i Svesloboda. Ta završna pjesma-balada je tužna u opisu stradanja, ali je poletna u prkosnoj vjeri u pobjedu pravde. Balada je puna bola, ali iz nje zrači prkos, pa mučeni bećar dovikuje mučiteljima:

*"Klečite vi pred robom,
kunem vam se Sveslobodom..."
("Hrli atar Sveslobodi", 67.str.)*

U ovim svojim baladama pjesnik I. Pančić je iskreno izrazio svoj pijetet prema patnji tih nesretnika koji su bili u sukobu sa moćnicima, jer su težili prema pravdi i slobodi. U toj borbi uvijek su pali kao nemoćne žrtve, ali poslije njihove smrti te patničke duše prešle su u dušu pjesnika pa su tako nastale ove pjesme balade i ovi potresni stihovi kao suza i plač nad grobom neznanih patnika i stradalnika u vremenu koje je davno prošlo, ali je blisko u našim sjećanjima.

Zato "Bećarske balade" I. Pančića s radošću uvrštavamo među istinske vrijednosti kulturne baštine u hrvatskoj književnosti u Bačkoj.

PETKO VOJNIĆ PURČAR je najsvestraniji hrvatski književnik u Bačkoj s najviše priznanja i nagrada. Objavio je niz romana, dvije zbirke novela, nekoliko drama i radio drama, a uz to dvije zbirke pjesama: "Kameno žito" (1980.), "Sol u vjetru" (1985.).

U pjesmi "Kameno žito" (12.str.), po kojoj je zbirka dobila naslov, pjesnik se vraća u daleku prošlost svog zavičaja. To je izraženo u pjesničkoj slici:

*"Kopam noktima toplu crnicu
Tražim kamenje nalazim mrtve
Puževe prokljale kukuruze
(....)
Tražim pretke da sebe vidim
tražim sutrašnju istinu
Jučerašnja izbrisana
nalazim vatru mramora tišinu"*

Zbirka "Sol u vjetru" je neobična po svojoj kompoziciji, jer ima nekoliko ciklusa pjesama koji su među sobom veoma različiti i ne daju cjelinu.

Ovom prilikom treba obratiti pozornost na ciklus pjesama pod slikovitim naslovom "Antilegende", jer je to mali niz legendi našeg zavičaja, niz pjesama koje su posvećene našim ljudima.

Petko Vojnić Purčar je proveo kao profesor srpskohrvatskog jezika u Učiteljskoj školi u Subotici i kao pedagoški savjetnik u Novom Sadu i kao urednik kulturne rubrike na Radio stanici u Novom Sadu i tako je stalno bio uključen u kulturni život svoga kraja.

VOJISLAV SEKELJ radi kao nastavnik stručnih predmeta u Mašinskom elektrotehničkom školskom centru u Subotici. Međutim, u subotičkoj kulturnoj javnosti je poznatiji kao pisac, pjesnik i književni kritičar.

U Subotici je objavio tri zbirke pjesama: "Djetinjstvo" (1972.), "Sad znadeš sve " (1979.), "Poljubac izdaje" (1988.) i moderni roman "Daleka zvona" (1983.).

Najveću pozornost i priznanje je izazvala njegova najnovija zbirka pjesama "Rič fali" (1991. i 1993.) sa ilustracijama akademskog slikara Ivana Balaževića. Ova zbirka je izazvala zanimanje zbog veoma uspjele likovne opreme, a zatim zbog svog sadržaja. i pjesničke vrijednosti.

V. Sekelj u ovoj zbirci piše bunjevačkom ikavicom, koristeći narodne riječi i izraze bačkog podneblja. Ali, možemo reći da meka raspjevana, melodična ikavica našem pjesniku nije poslužila samo kao sredstvo ritma i melodije stiha, nego pjesnik je želio otkriti bogatstvo jezika u riječima koje su već skoro zaboravljene.

Sve to omogućilo mu je da prikaže već minuli svijet salaša i život ljudi bačkih ravnica. Želi nas uvesti u bogatstvo riječi koje nisu istrošene stalnom

uporabom u pjesmama. On im želi dati i otkriti njihova nova značenja koja u određenom kontekstu imaju svoju posebnu alegoriju i slikovitost.

Uz različite motive u ovoj zbirci ovom prilikom ističem pregršt autentičnih pjesama o našem bačkom zavičaju.

Nad propašću bunjevačkih salaša u Bačkoj u naše vrijeme napisano je mnogo tužbalica, ali nitko sa tako malo riječi nije toliko mnogo rekao kao V. Sekelj u svojoj pjesmi "Poplašen vitar": "Ni gornjak / ni dolnjak / kroz odžak / salaša mog / više ne / duše".

Ledeni sjeverac i topli južni vjetar poplašio se tužne slike napuštenog i srušenog salaša. Ostao je samo osamljeni odžak kao zadnji svjedok nesreće i propadanja koje je zadesilo i zahvatilo naša narodna ognjiša u Bačkoj.

I poslije ove zbirke V. Sekelj je nastavio to plemenito nastojanje da njeguje i čuva u svojim pjesmama bunjevačku ikavicu, narodni govor i bogatstvo narodnih riječi. Neka u tome bude ustrajan pa novi uspjesi u novim zbirkama neće izostati.

MILOVAN MIKOVIĆ je istaknuti pjesnik srednje generacije u Subotici. Vrlo rano počeo se baviti novinarstvom. Bio je angažiran na subotičkoj Radio stanici i u "Subotičkim novinama". Već niz godina je glavni urednik subotičkog časopisa "Rukovet", a od nedavno je postao glavni i odgovorni urednik "Subotičkih novina". Napisao je veoma mnogo članaka, jer dobro pozna probleme u kulturnom životu svoga rodnoga grada.

U novije vrijeme svake godine obdari nas novom zbirkom pjesama: "Ispitivanje izdaje" (1989.), "Iza ne" (1990.), "Avaške godine (1991, 1992, 1993.), "Praznina" (1993.). Sve navedene knjige objavljene su u Subotici. a posebno je zanimljiva i vrijedna Mikovićeva zbirka pjesama "Avaške godine".

Prvo, za one, koji nisu iz Subotice, treba objasniti izraz "avaške". Mast ili slanina je "havaška - avaška" kada je užegnuta i pokvarena pa zbog toga je neupotrebljiva za ljudsku hranu.

Pjesnik M. Miković je svoju zbirku u podnaslovu označio da su to "fragmenti iz poeme". To je poema, ali bez jedinstvene kompozicione cjeline. Zbirka je sastavljena od niza opisa pojedinih prizora iz dalje i bliže povijesti kad su za naše ljude, za naše Bunjevce u Bačkoj bile doista "avaške godine", nepodnošljive za život. U tim pjesničkim slikama ima niz metafora koje lako prepoznamo u njihovom značenju.

Poema je napisana bogatim upravo raskošnim narodnim jezikom koji je pjesnik ponio iz djetinjstva. Još i sada mu odzvanjaju u ušima zvučne riječi naše ikavice. Taj naš narodni jezik ima mekih, blagih, ali i oštih, često vrlo oštih riječi i tvrdih tonova. U njima se može naslutiti i osjetiti radost, ali i jauk od udaraca nepravde.

Ponekad je to u ovoj zbirci popraćeno teškim riječima koje se ne uklapaju u sklad cjeline.

Dok čitamo te pjesme, pred nama se kao na filmu redaju slike davno minulih dana i u nama se bude nova prisjećanja i suošjećanja prema svim našim precima koji su imali tu zlu kob da ih zadese te "avaške godine", a Bunjevci su ih imali sasvim dovoljno da osjete koliko su doista "avaške", to jest nepodnošljive za život.

Poema počinje stihovima za koje je teško reći da li su jauk ili kletva nad ironijom naše povijesti. Pjesnik se obraća našem čovjeku i u sažaljenu mu kaže:

*divljačnog već nana te rodila
panduri ti vrime oglobili
orobili otimali odvajali
samoća te vaća di dovaća
to zlamenje svudan te prati
(....)*

*al ne vidiš da si manit
kajase ti drugi stežu
u žvale te mamuzaju
u nevolju lako prežu
u srce ti ajer meću
u priliku nameću
i podase podmeću
beno slipa kraj očivi (7.str.)*

*carevi i kraljevi
župani i knezovi
vrime ti zavezali
vrime ti rastezali
gnječili rastezali
zagasili potpirili
razgrćali zagrćali
žbirima namišćali (8.str.)*

To su prizori iz života Bunjevaca u novoj domovini nakon seobe u Bačku prije tri stoljeća. To su bile "avaške godine", a zatim se u poemi redaju slike iz života običnih ljudi i žena, a daleko je od toga da te slike budu vesele. Pjesnik često želi sve to pokriti blagom ili oštrom ironijom, ali nekada se ispod toga osjeća golema tuga i suza nad nesrećom nesrećnog naroda.

Najveća poetska vrijednost ove Mikovićeve zbirke je u tome što nam je otkrio veliko bogatstvo bunjevačkog narodnog govora. Darovao nam je mnoštvo riječi koje su već zaboravljene, ali nisu istrošene u poeziji i zato nas vesele svojom svježinom i zvučnošću. Na našu radost pjesnik je dokazao da

bunjevačka zvučna ikavica i izvorni narodni govor imaju u sebi bogatstvo za pjesničke slike i za pjesničko izražavanje. U tome je velika zasluga pjesnika M. Mikovića i vrijednost ove zbirke pjesama koja je dragocjeno blago naše kulturne baštine u Bačkoj.

LAZARA FRANCIŠKOVIĆA među mladim našim pjesnicima treba istaći zbog osebnosti njegovih pjesničkih slika u zbirci "Utva bez krila" (Subotica, 1980.). To su najčešće slike rodnog zavičaja. Date su sa malo riječi, ali snagom mašte pa je čitatelj poveden u vlastiti svijet doživljavanja već doživljene svoje okoline. Zato te pjesničke slike primamo kao bliske, jer svi smo mi "ispod krstina i / vrućine suhe oranice i / parasničke peći / davno ponijeli /poemu ravnice" ("Ispod krstina").

U raskošnu pjesničku krunu svome rodnome gradu, koju su ispleli svi naši pjesnici, i L. Francišković je dodao svoj biser pjesmu "Subotica"

"Varoš / kao hrid u moru / šibana hordama vremena i ljudi / kupana smrznutim vjetrom / urasla u godove / ravnice / kao hrid"/. (29.str.).

Sa malo riječi rečeno je sve, sa malo boja snažna slika koja podstiče nove slike i nova maštanja.

* * *

Zbog ograničenog prostora nisu svi naši pjesnici iz Bačke obuhvaćeni ovim prikazom. To se osobito odnosi na pjesnike mlade i najmlađe generacije, ali njima želimo nove uspjehe da svoje pjesničko stvaralaštvo ostvare u svojoj punini ljepote.

Na kraju ovog prikaza moram istaći jednu žalosnu istinu. Za veliku većinu spomenutih pjesnika i njihovih knjiga, koje sam naveo u ovom prikazu, nitko ne zna u Hrvatskoj i među Hrvatima u Mađarskoj. Nije mi poznato da u Hrvatskoj ili Mađarskoj objavljen prikaz bilo koje navedene zbirke pjesama.

Također, objavljivanja pjesama spomenutih pjesnika sasvim je zanemarljivo malo izvan Bačke, a i u Bačkoj za pojedine nije ništa utješnije stanje.

Neću bacati krivicu na bilo koju stranu, nego želim izraziti želju i potrebu da se to popravi. To su nam obostrani zadaci i dužnosti. Ističem želju da dođe do boljeg poznavanja i veće međusobne suradnje.

Bela Gabrić

Subotica, 25. IV 1994.

(Bilješka:

Autor je pročitao dio ovog predavanja na Drugom međunarodnom znanstvenom skupu o temi "Književnost i jezik Hrvata u Mađarskoj" u Sveučilištu "Janus Pannonius", na Filozofskom fakultetu, na Katedri za slavensku filologiju u Pečuhu, 28 - 30. travnja 1994. god. Ovo predavanje je bilo na rasporedu 29. travnja u predavaonici D 523. Zbog ograničenog vremena na 15 minuta, predavanje nije pročitano u cjelini.)

Bela Gabrić

DR JOSIP ANDRIĆ, HRVATSKI VELIKAN XX. STOLJEĆA

Ravno prije 25 godina, u povodu 75. obljetnice rođenja Dr Josipa Andrića u motelu Ristovača nedaleko od povijesnog gradića Bača, 30 kolovoza 1969. godine održan je znanstveni skup o dr Josipu Andriću. Na tom znanstvenom skupu bilo je pročitano deset referata i pet znanstvenih priopćenja, organizirana je izložba u istom motelu o životu i radu dr Josipa Andrića. Dan kasnije u hrvatskom selu Plavna, rodnom mjestu njegove majke, desetak kilometara udaljenom od Bača i isto toliko od rodnog mu Bukina (danas Mladenova) postavljeno je brončano poprsje u dvorištu tamošnje župne crkve, rad zagrebačkog akademskog kipara, Hrvata iz Bačke, sada već preminuloga Neste Orčića.

(Taj su spomenik komunističke vlasti po neodgovornim elementima dale srušiti, pa je poprsje preneseno u crkvu, gdje i danas stoji.)

Svi ti materijali objavljeni su u knjizi koja nosi naslov "Dr Josip Andrić 1894-1967. Zbornik") u izdanju Organizacionog odbora znanstvenog skupa i Hrvatskog književnog društva sv. Ćirila i Metoda u Zagrebu 1971. godine. Ta publikacija je zahvatila sržno veoma razgranatu i mnogostranu djelatnost dr. Josipa Andrića i predstavlja polazišnu točku za daljnja istraživanja njegova života i rada. Svako pojedino područje zahtijevalo je poseban studij. To bi istovremeno bila nova studija, a možda i posebna knjiga.

Sada kad se spremamo proslaviti stotu obljetnicu njegova rođenja, a u Slovačkoj znanstvenim skupom želimo osvijetliti njegove veoma bogate i duboke veze sa Slovačkom i cijelim slovačkim narodom, smatram za potrebno da se napiše jedan kraći prikaz njegova života i njegove velike kulturne i duhovne djelatnosti.

DR JOSIP ANDRIĆ (biografski podaci)

Rođen je 14. ožujka 1894. godine u Bukinu, u selu u tadanjem kotaru Bačka Palanka u šokačkoj obitelji. Kao petogodišnji dječčacić ostao je bez majke, a kad se otac oženio po drugi puta, cijela obitelj se seli u srijemsko selo Morović. Tu dječak počinje i završava svoje osnovno školovanje. Gimnazijsko školovanje nastavlja u Nadbiskupskom orfanotrofiju u Požegi.

Još kao dijete pokazuje veliki interes za glazbu. Već kao osmogodišnjem djetetu otac mu kupuje bisernicu, a malo kasnije i

harmoniku. To će mu uvelike pomoći u razvijanju svoga talenta. Već sa petnaest godina sklada svoju prvu izvornu skladbu "Tihi uzdah".

U četvrtom razredu postaje dirigent tamburaškog zbora požeškog orfanotrofija. Ubrzo poslije toga sklada i svoju prvu religioznu skladbu "Ave Maria" za mješoviti zbor i orgulje. Istovremeno osniva svoj list "Veteran", koji je nakon drugog broja bio zabranjen. Suraduje u drugim omladinskim listovima "Slavonac" (Požega), "Đačka lira" (S. Karlovci), "Tamburica" (Sisak).

Do mature već ima 40 kompozicija, koje je izdao u albumu "S dačke lire". Plod je to i njegove dopisne formacije na bečkom konzervatorijumu. U tom vremenu se okušava i u skladanju opernih djela. Na tekst prijatelja Silvija Cirakija sklada opersku pastrisku igru "Šumska pjesma".

Gotovo istovremeno studira pravni fakultet u Zagrebu, koji je završio a tri godine kasnije je na njemu i doktorirao. (28. II 1920.) Istovremeno je studirao u Pragu Trgovački fakultet, koji također apsolvira. Svoj boravak u Pragu koristi za studij glazbe. Studira poznata djela europske, slavenske i posebno češke glazbe. To je imalo veliko značenje za njegov daljnji glazbeni razvoj. Za vrijeme svojih studija uređuje "Luč". Kroz to vrijeme studira na insbruškom Filozofskom fakultetu dva semestra filozofije.

Po završenim studijama počinje sa uredništvom "Seljačkih novina", a član je redakcije "Narodne politike", a u Vinkovcima uređuje tjednik "Pučka politika" putujući iz Zagreba svaki tjedan na tri dana.

Izabran je 1921. god. za urednika Hrvatskog književnog društva sv. Jeronima, gdje je ostao cijeli svoj život. Tu pokreće i 16 godina uređuje obiteljsku reviju "Obitelj", a za svoga uredništva objavio je oko 500 knjiga u oko 1.850.000 primjeraka.

Veoma je mnogo putovao (Češka, Slovačka, Poljska, Austrija, Njemačka, Italija, Švicarska, Francuska, Engleska, Irska, Grčka, Palestina, Libanon, Sirija i Egipat). Svoja zapažanja pretakao je u reportaže ili putopisne knjige: "U Kristovoj domovini" (1931), "Na Zelenom otoku" (1934), "Najljepši među otocima" (1938) i "Irska" (1942).

Na području beletristike (književnosti) objavio je nekoliko knjiga: "Srijemske elgije", roman "Velika ljubav", "Dunje ranke" (1923), "Nove brazde" (1924), mali roman "Svega svijeta dika" (1926) te glumu "Vuk u vučijoj koži" (1933) i jedna nedovršena drama "Ukleta srce" (1938).

Sa pravnog i gospodarskog područja napisao je studije "Češko-slovački ustav" (Hrvatska prosvjeta 1922), "Gospodarska politika" (1923), "Žito u svjetskom gospodarstvu" (1927), "Slovački ustav" (1940).

Na području glazbe dr. Josip Andrić se okušao kao sakupljač narodnog melosa, sakupljanog po Bačkoj, Srijemu, Slavoniji i na otoku Hvaru. To je oko 2000 zabilježenih melodija. Na području znanosti o glazbi napisao je djelo "Slovačka glazba" (1944) prvu povijest slovačke glazbe, "Ruska opera" (1923), "Kako ćemo razumjeti glazbu" (1939), "Škola za tamburu" (1954). U rukopisu su "Glazbene studije", "Nauka o tamburi", te nedovršene "Povijest tambure i tamburaške glazbe" i "Lužičko-srpska glazba".

O skladateljskom radu dr. Josipa Andrića bit će još riječi. Ovdje je dovoljno reći da se okušao u skladanju opera, opereta, simfonija, simfonijeta. Za glasovir je komponirao sonate, sonatine, suite i skladbe za glas i glasovir u bezbroj varijacija.

Svakako je najplodniji na području tamburaške skladbe. Sklada i crkvene skladbe, Mise, Te deume, te cijeli niz crkvenih popijevki u čast presvetoj Djevici i svecima, osobito hrvatskim.

Posebno je poglavlje Andrićeva života njegovo nastojanje na upoznavanju hrvatskih svetaca, blaženika i uopće velikana naše povijesti. U tu svrhu organizira hodočašća na razini cijeloga naroda, podiže oltare našim svecima, pokreće cjelonarodne molitvene akcije, piše životopise...

Dr. Josip Andrić je bio iskreni prijatelj malih naroda u Europi. Pohadao ih je, proučavao njihovu povijest i kulturu. Pisao je o njima sa željom da ih upozna što širi krug ljudi. Riječ je o Ircima, Lužičkim Srbima, o Gradišćanskim Hrvatima i na poseban način o Slovacima.

Slovaci su posebna Andrićeva ljubav još od vremena svojih studija u Pragu pa sve do svoje smrti. Osim već spomenute Povijesti slovačke glazbe, Andrić je napisao i prvu "Slovačku slovniciu" (1942). Pripremio je materijal za "Slovačko-hrvatski rječnik", a i jedan od svojih romana posvetio je Slovačkoj. ("Velika ljubav")

1929. godine sklopio je Josip Andrić brak sa Stankom Heneberg. Imao je petoro djece, kojima je kao i svojoj supruzi posvetio mnogo od svojih djela osobito pojedine skladbe.

U obiteljskom krugu je i završio tijekom zemaljskog života 7. prosinca 1967. godine. Pokopan je na zagrebačkom groblju Mirogoj uz najveće crkvene počasti. Zar to jedan ovakav život nije zaslužio? Dodajmo k tome da je dr. Josip Andrić bio kao svjetovnjak crkveni odlikovanik odličja "Pro Ecclesia et Pontifice".

DUHOVNI PROFIL DR. JOSIPA ANDRIĆA

Svakog čovjeka u njegovoj formaciji određuju mnogi elementi, osim osobnih karakteristika i nasljednih elemenata. To su u prvom redu obitelj, sredina, škola, osobe sa kojima dolazi u susret, politički sistem i druge odrednice.

Tako je na duhovni razvoj dr. Josipa Andrića imala presudnu ulogu prije svega kršćanska obitelj - tradicionalna hrvatska (šokačka) katolička obitelj u kojoj se rodio. Tu formaciju kasnije nastavlja očeva sestrična u Šarengradu, a zatim nova obiteljska zajednica koju je otac zasnovao svojom drugom ženidbom u Moroviću. Značajnu ulogu u formaciji Andrićeva lika imao je njegov učitelj i posebno župnik Ivan Mikić. Oni su utjecali na oca da darovitog dječaka dadne na daljnje školovanje. Svakako najjači utjecaj na njegovu formaciju imao je njegov boravak u Nadbiskupskom orfanotrofiju u Požegi, gdje je proboravio 6 godina kao pitomac, a dvije posljednje godine provodi u kući požeškog pjesnika Franje Cirakija. Sve je to ostavilo trag na duši tog mladog i darovitog mladića.

Za vrijeme svojih studija upoznaje se sa najvažnijim predstavnicima Hrvatskog katoličkog pokreta koji je poveo krčki biskup Antun Mahnić. Bili su to osobno Rudolf Eckert i dr. Petar Rogulja. Susret sa tim pokretom imao je odlučni utjecaj na njegovo daljnje usmjerenje. Tom dušom dolazi u Prag na studij trgovine i zato na Andrića liberalni Prag nije imao negativnog utjecaja, dapače tu se Andrić susreo sa europskom širinom, ali i sa katoličkim intelektualcima iz Slovačke, koji su bili nadahnuti idejama velikog slovačkog narodnog buditelja i vođe prelata Andreja Hlinke.

Kasnije se i osobno upoznao i sprijateljio sa tom velikom osobom slovačkog naroda i kulture. To je svakako imalo znatan utjecaj na duhovni razvoj. Ne treba zaboraviti ni njegov kratki studij filozofije na insbruškom sveučilištu. A kroz kasniji njegov rad u Hrvatskom književnom društvu sv. Jeronima dolazi u kontakt sa predstavnicima svih intelektualnih strujanja kako među Hrvatima tako i u kontaktu sa svijetom inteligencije ostalih naroda sa kojima je na svojim putovanjima dolazio u dodir. Sve je poput dobrog sjemena nalazilo polodno tlo u toj plemenitoj i darovitoj duši i donijelo obilati urod na svim poljima kulturnog života hrvatskog naroda. Njegov boravak u nacističkim zatvorima u Grazu a kasnije u Beču od 22. travnja 1941 do 16. srpnja iste godine, na putu za koncentracijski logor u Dachau. Iz tog zatvora su ga oslobodili njegovi slovački prijatelji dr. Aleksandar Mach, tadašnji ministar unutarnjih poslova Slovačke i prof. Vilijam Kovar. Za to im je do smrti bio zahvalan i svake godine im je na taj dan pisao zahvalni list. I ova činjenica je neizbrisivo obilježila njegovu dušu i dala joj pečat ozbiljnosti.

ZNAČAJNE ODLIKE ANDRIĆEVA ŽIVOTNOG DJELA

NASTOJANJE OKO MEĐUNARODNOG PRIZNANJA HRVATSKOG NARODA

Dr. Josip Andrić, intelektualac, bio je svjestan činjenice da jedan narod biva međunarodno priznat istom onda kada netko od njegovih sinova ili kćeri bude upisan u popis svetaca Katoličke Crkve, u katolički martirologij.

Zato je Andrić još vrlo mlad uložio sve svoje intelektualne sile, osobna poznanstva i diplomatsku umješnost da se pokrene široka djelatnost u cijeloj Crkvi u Hrvata da se najstariji svetački kandidat za oltar bl. Nikola Tavelić (umro mučeničkom smrću u Jeruzalimu 1393. godine) proglasi svetim. Organizira dva hodočašća u Svetu zemlju sa nakanom da bl. Nikola bude što prije kanoniziran.

U tom cilju preko svojih veza uspjeva podići oltar na čast ovom hrvatskom blaženiku u Češkom gostinju u Jeruzalemu. Organiziran je u tu svrhu poseban odbor, kome je duša bio dr. Josip Andrić. Taj odbor je pokrenuo cijeli niz akcija za proglašenje svetim bl. Nikole. Osim spomenutih hodočašća, od kojih je drugo snimljeno kao prvi živi igrani film na religioznom području, Josip Andrić piše životopis bl. Nikole, potiče biskupe da pišu okružnice o ovom blaženiku. Radi na tome da njegov kult bude uveden u cijelu Crkvu u Hrvata.

U tom vremenu podižu se brojni oltari, crkve, kapele, domovi, posvećeni jeruzalemskom mučeniku. U tom kontekstu treba razumjeti i njegovu akciju da je podigao oltar u čast ovog blaženika i u hrvatskom selu u Slovačkoj (Chrovàtsky grob). Andrićev trud, makar je u doba komunističke diktature prividno zaustavljen, ipak je donio obilati plod. 21. lipnja 1970. godine papa Pavao VI. proglasio je bl. Nikolu Tavelića svetim uz višetisućnu prisutnost hrvatskog naroda, koji je za tu zgodu došao u Rim.

Andrić to nije doživio na zemlji, kao i toliki drugi veliki kulturni i duhovni pregaoci. Josip Andrić je propagirao i druge hrvatske blaženike i Božje ugodnike pišući njihove životopise, izdavajući molitvenike, skladajući himne i popijevke njima u čast, a pisao je i igrokaze iz njihova života.

Dakle, zamisao da hrvatski narod bude kroz upis katolički martirologij međunarodno priznat, postala je stvarnost unatoč žestokim protivljenjima mnogih koji su sa Hrvatima imali drugačije planove.

TRAGANJE ZA ISTINSKIM PRIJATELJEM SVOGA NARODA

Kad čovjek promatra Andrićevu djelatnost na međunarodnom polju ne može se oteti dojmu da Andrić nije slučajno usmjerio svoju pažnju na određene narode u Europi, pa i među slavenskim narodima. Andrić je bio čovjek koji je uvijek bio s "nogama na zemlji" i nije patio ni od osobne, a još manje od narodne megalomanije, čega je u povijesti, pa i u našem narodu, bilo.

Bio je skroman i razuman. Zato među narodima bira one koji su imali sličnu tešku povijest, kao i mi i koji su bili izloženi pritiscima i asimilaciji. U tom kontekstu treba vidjeti smisao njegovih putovanja, ali i putopisa, koji su plodovi tih putovanja.

(U tome je pravi učenik biskupa Ivana Antunovića, koji je to isto činio pedeset godina prije njega!) Zašto je baš izabrao malo slovensko pleme i narod, koji je takorekuć nestao u njemačkom okolju? Nije to samo slučajnost da je neke Lužičke Srbe našao na studiju u Pragu. Nije li to trebalo biti upozorenje do koje mjere mogu biti pojedini procesi opasni, a čiji su se prvi vidljivi znaci već onda jasno orisavali u toj novoj zajednici naroda.

Ali sa tim procesima se nije slobodno pomiriti makar protiv sebe imali svjetsku velesilu, kakovu je imao u protestantskoj Engleskoj mali katolički irski narod. Čini se da je to druga Andrićeva poruka iz njegove ljubavi i veza sa Ircima.

No, svakako njegova "velika ljubav" i rekao bih najveća bili su slavenski Slovaci. Povijesni usud ovog naroda u svemu tako sličan, da ne reknemo isti sa našim. U svojoj narodnoj mladosti Slovaci gube svoju vlastitu državu, ulaze u veliku obitelj, najpre Ugarskog kraljevstva, a zatim Austro-Ugarske, boreći se za vlastiti opstanak i čuvajući jedino svoj jezik i identitet. Poslije raspada te Monarhije 1918. god. oni ulaze u jednu umjetnu tvorevinu i dalje trpe u njoj do konačnog osamostaljenja (1.1.1993.)

Andrić u tim narodima ne vidi samo prijatelje od kojih trebamo nešto naučiti ili dobiti, nego u njima vidi istinske prijatelje kojima treba pomoći i učiniti za njihovo dobro sve što je u našoj moći.

U tom smislu treba razumjeti da Andrić piše i za Lužičke Srbe i za Slovake njihove slovnice, gramatiku, povijest glazbe, zatim hrvatsko-slovački, odnosno lužičko-srpski rječnik.

Toj su svrsi trebale poslužiti i dvije organizacije koje je osnovao i u njima doživotno surađivao. To su: "Društvo prijatelja Lužičkih Srba" i

"Društvo hrvatsko-slovačkog prijateljstva 'Tatre-Velebit'". Istom cilju služile su i konkretne akcije smještaja iz Praga prognanih studenata za vrijeme drugog svjetskog rata u Zagrebu. O njima očinski brine.

Organizira obilježavanje značajnih povijesnih datuma i s tim u svezi podizanje spomenika prvom zagrebačkom nadbiskupu i hrvatskom kardinalu Slovaku po rodu, Jurju Hauliku (1929).

Andrić propagira veliku suradnju hrvatskog i slovačkog novinstva, pomažući se tako za očuvanje vlastitog identiteta.

ANDRIĆEV ODNOS PREMA SELJAŠTVU

Dr. Josip Andrić nije nikako mogao previdjeti da je u njegovo vrijeme veliki postotak hrvatskog naroda pripadao seljaštvu. Radi toga cijeli Andrićev rad ima tu činjenicu pred očima i to dolazi do izražaja ne samo u izboru tematike, nego i u pristupu i u stilu njegova pisanja.

On je bio urednik "Seljačkih novina" i drugim sličnim novinama i općenito se može reći da je kroz sve svoje članke i sva jeronimska izdanja uvijek u službi seljaka i to veoma konkretno. Piše i jednu cijelu knjigu koja je sva posvećena problematici žita u svjetskom gospodarstvu. Andrić istinski poštuje i vrednuje seljaštvo i zato se trsi kako bi pomogao njegovom duhovnom i kulturnom rastu.

U svojim književnim i skladateljskim radovima tematiku izabire upravo iz života seljaka. Njegova opera posvećena je dužijanci kao jednom seljačkom narodnom običaju bačkih bunjevačkih Hrvata, a opereta na "Na vrbi svirala" također je posvećena seljačkom življu šokačkog hrvatskog življa iz jednog bačkog sela. (Plavna)

Tamburašku glazbu svojim skladbama uvodi u svijet muzički oblikovane glazbe preko svojih svita i kola. Andrićevo stvaralaštvo nikada nije bilo kabinetsko, nego život koji je on i sam veoma intenzivno proživljavao. Tako je i njegov odnos prema seljacima bio potvrđen istinskim prijateljstvom tolikih seljaka diljem cijelog hrvatskog naroda, a da pri tom nije zanemarivao ni narastajuće radništvo.

DR. JOSIP ANDRIĆ, UREDNIK OMLADINSKIH LISTOVA

Od svoje četrnaeste godine pokazuje interes za uređivanjem listova, pa tako sam pokreće list kojega je nazvao "Veteran", a izašla su mu samo dva broja. To daje naslutiti kako će taj čovjek imati osjećaja za potrebe mladih naraštaja koji nadolaze. Kao srednjoškolac surađuje u omladinskim listovima i časopisima ("Slavonac" kasnije "Jelen", "Seljačke novine") Kasnije je kao urednik svetojeronimskih izdanja pokrenuo i uređivao dječiji list "Mala

mladost". Od posebnoga je značenja serijal "Knjižica dobre djece". Za mladež pokreće i uređuje omladinski list "Mladost" ("Krijes") Dugi niz godina uređivao je omladinski časopis "Luč". Ovi navedeni podaci jasno govore koliko je taj čovjek sudjelovao na oblikovanju hrvatske misli u pokoljenjima koja su nadolazila.

ANDRIĆEV DOPRINOS HRVATSKOJ OBITELJI

Dr. Josip Andrić, iako se kao zauzeti katolički intelektualac i ozbiljni kulturni radnik relativno kasno oženio u svojoj 35. godini, imao je petoro djece, a i usvojio je nekoliko siročadi, osobito u vrijeme rata. Djeci je svojoj posvećivao svu moguću pažnju. Mnoga od svojih književnih i glazbenih djela posvetio je svojoj supruzi i djeci. I tako je još jednom potvrdio da u njegovu životu nema dvojstva između načela i života. No, dr. Josip Andrić je za hrvatsku obitelj učinio neobično mnogo time što je još 1929. godine pokrenuo obiteljsku katoličku reviju, koja se zvala "Obitelj". Sam ju je uređivao punih 16. godina, sve do njezina utrnuća 1945. godine, kada su komunističke vlasti zabranile sav katolički tisak.

POLITIČKA OPREDJELJENOST DR. JOSIPA ANDRIĆA

J. Andrić je radi svojih veza sa ljudima iz Hrvatskog katoličkog pokreta, od kojih su neki bili pristaše "Hrvatske pučke stranke", nakon smrti Dr. Petra Rogulje, preuzeo uredništvo stranačkog lista tjednika "Seljačke novine" u kojima surađuje do 1928. godine.

No, kada je postao glavni urednik Književnog društva sv. Jeronima, on svoju političku, bolje reći stranačku djelatnost sve više zamrzava. To je posve logično, jer odkako je stao na čelo jedne narodne ustanove, neprilično je biti aktivnim pripadnikom jedne političke stranke, jer bi to uvelike kočilo njegovu objektivnu djelatnost.

Bili bismo neobjektivni kada bismo previdjeli Andrićevu zdravu političku djelatnost koja je došla do izraza u njegovim djelima koja imaju izrazito političku poruku, kao što su: "Ustavno pitanje Čehoslovačke" (1922), "Gospodarska politika" (1923), "Politika kao nauka" (1926). Ovi su spisi sigurno doprineli rastu zdrave političke misli u Hrvata, a to je osnovno Andrićevo usmjerenje - opcija - poslužiti svom narodu.

ANDRIĆEV DOPRINOS HRVATSKOJ KULTURI

Kao pobornik ćirilometodske misli vjerovao je u njihov ideal da narod dolazi do svoje pune slobode živeći intenzivno svoj vlastiti identitet, razvijajući vlastitu kulturu. Put do toga cilja je prosvjeta i intenzivno življenje

što više kulturnih dobara. Osigurati svom narodu što više tih dobara glavni je zadatak i životno usmjerenje Andrićeve djelatnosti.

Probuditi u narodu svijest da u sebi otkrije vlastite vrijednosti, osobito u svom književnom stvaralaštvu. Zato zdušno potiče izdanje pučkih pripovjedaka i narodne poezije. Kako bi ta književnost bila bliža puku, Andrić preporuča da se počne sa regionalnim pučkim stvaralaštvom, pa tako izlaze "Bunjevčice" zbirka pripovjedaka iz Bačke. "Srijemske elegije", "Bosančice", "Hercegovke"... Potiče da se izdaju regionalni časopisi za kulturna pitanja npr. u Subotici "Klasje naših ravni".

U tom svjetlu treba vidjeti njegovu sakupljačku djelatnost narodnih napjeva na cijelom hrvatskom govornom području. Broj ovih zapisa prelazi 2000.

Svoj hrvatski narod želi oplemeniti prijevodima književnih dijela drugih naroda i zato pomno bira koje će romane prevesti i objaviti. I tu je uvijek tražio one dodirne točke sa hrvatskim narodnim bićem. Klasični primjer je prijevod Martina Kukučina: "Kuća u strani", koja opisuje problematiku našeg iseljavanja u prekoceanske zemlje, da upozori na taj naš veliki problem.

U Andrićevim književnim djelima opisan je redovito život jednostavnog malog čovjeka, negovi problemi i usud, ali i tu je uvijek prisutna ta hrvatska narodna nota kao spona koja vezuje pojedince, obitelji, pa i cijele narode. Opet spominjem kao primjer njegov roman "Velika ljubav" koji kroz hrvatsku nacionalnu manjinu u Slovačkoj povezuje sudbinski ta dva naroda.

Jedna posebna karakteristika Andrićeva stvaralaštva jest nastojanje povezati sve hrvatske krajeve i što više produbiti svijest pripadnosti jedinstvenoj cjelini hrvatskog naroda.

U tomu je pravi virtuoz. Njegova djela obuhvaćaju prostore od rodne mu Bačke do Istre, od Boke Kotorske do Međumurja, od Hercegovine i Bosne pa do našeg Gradišta u Austriji. Ne zaboravlja ni one male oaze hrvatskog življa u Slovačkoj i Moravskoj.

Sve on to čini tako vješto i neusiljeno u svim svojim (jeronimskim!) izdanjima, člancima, novinama, časopisima, a napose u kalendaru "Danica" koji uređuje do svoje smrti.

To se ponavlja i u njegovom skladateljskom radu. Kola, suite, simfonijete, simfonije, kantate do opera i opereta, sve to povezuje cijelo hrvatsko narodno biće, ali tako da nije zaboravljeno ni jedno veće hrvatsko selo sa kojim je Andrić imao bilo kakovih veza. To opet počevši od svog rodnog kraja Bačke, pa susjednog Srijema, preko Slavonije (osobito Požege) do Međumurja, Istre, Dalmacije (otoka Hvara!), Boke, Hercegovine, Bosne. Ne zaboravlja ni one koji žive u susjednim državama kao nacionalne manjine. Sve je to ugrađeno u jedinstveni mozaik hrvatnog nacionalnog bića i njegova života.

Kako bi još jače naglasio ovu misao, on sklada na tekstove pjesnika A.Kokića, S.Bešlina, Ante Jakšića do Ivana Gorana Kovačića, Dragutina Domjanića... opet sa ciljem posvijestiti misao o jedinstvenosti hrvatske kulture u njezinim mnogostrukim i različitim oblicima.

Ovo je jedna od najdragocjenijih poruka čitavog Andrićevog životnog djela, koja su danas možda aktuelnija nego u vrijeme kada ih je Andrić stvarao.

I tu Andrićev smisao za stvarnost dolazi do punog izraza. Bio je vješt organizator. Hrvatsko književno društvo sv. Jeronima doveo je i organizacijski do svog zenita.

Kroz gustu mrežu svojih jeronimskih povjerenika nastojao je povezati cijelo hrvatsko govorno područje. U tom je uvelike i uspio. Nastojao je organizirati što veći broj knjižnica po selima, župama, društvima, školama. No, tu nije uspio do onog željenog cilja da time obuhvati cijeli narod.

DR.JOSIP ANDRIĆ, GRADITELJ "CIVILIZACIJE LJUBAVI"

Kad čovjek zaokruži čitavo djelo dr. Josipa Andrića, koje je posve u službi svog hrvatskog naroda i njegove kulture, čovjeku se postavlja pitanje: "Nije li to stanovit anahronizam u vremenu kada se govori o ujedinjenoj Europi, dapače o ujedinjenom svijetu? Andrićeva ljubav prema vlastitom narodu nije ekskluzivna, zatvorena u sebe, tražeći samo vlastite ciljeve, nego je otvorena kršćanskom širinom sa ciljem dijaloga i suradnje, koja mora računati s postupnošću, jer razum govori da se dijalog lakše započinje i vodi sa onima koji imaju sličnije i bliskije poglede. To je Andrić tako majstorski pokazao koji su to narodi sa kojima valja uspostaviti dijalog i prije kulture a zatim politike.

Mislim da se često puta u brzopletoj trci u Europu previda upravo ova činjenica kao i činjenica da samo onaj narod koji je svjestan svog vlastitog identiteta, sposoban za jedan međunarodni dijalog. Jer jedna ujedinjena Europa, koja ne bi respektirala identitet svakog pojedinog naroda, bila bi nova nesreća za sve narode ovoga prostora i izvor novih napetosti i nemira, a možda i ratova sličnih ovom kojemu smo još uvijek svjedoci.

Andrićeva vizija tog ujedinjenog svijeta je takva da u njoj ima mjesta za posebnosti i različitosti koje nisu zapreke jedinstvu, nego izazovna ljepota jedinstva u raznolikosti.

Tako je dr. Josip Andrić kroz 73 godine svojim životom, svojim perom i skladateljskim štapićem gradio temelje ujedinjene Europe i svijeta na tisuću i sto godina staroj baštini sv. Braće Ćirila i Metoda, koju je II. Vatikanski koncil prihvatio i preporučio kao izvornu evandeosku poruku prikladnu za naše vrijeme kako bi se na njoj gradila "civilizacija života i ljubavi!"

Durđin, 18.3.1994.

DR JOSIP ANDRIĆ

Uz 100-tu obljetnicu rođenja (1894 - 1994)

Dr. Josip Andrić rodio se 14. ožujka 1894. godine u Bačkom selu Bukinu. Šarengrad sa srijemske strane Dunava, a Bukin sa bačke strane, dva su bliska sela, koja su među sobom uvijek bila u prometnoj i gospodarskoj vezi svojih stanovnika. Bukinski Šokci ženili su se Šarengračankama, Bukinske Šokice udavale su se za Šarengračane.

Baka dr. Andrića bila je Šarengračanka. Kad mu je kao petogodišnjem dječaku umrla majka Eva rođ. Fabry iz Plavne, sela nasuprot Vukovara, za nj se neko vrijeme brinula njegova tetka Reza Maričić iz Šarengrada - majka našeg poznatog glumca Josipa Maričića. Kasnije se preselio u Morović kraj Šida u Srijemu, u kojemu je proveo mladost do svršetka osnovne škole. 1. rujna 1905. godine upisuje ga otac u gimnaziju u Požegi. Već u drugom razredu otkrio je njegov talenat prof. Rikard Krestin. U ono vrijeme bio je zborovoda đakčkog tamburaškog orkestra požeške gimnazije "Bisernica" - đak Dragan Korenić, koji ga je uveo u orkestar. Tambura je bila prvo glazbalo koje mu je otac kao morovićkom pučkoškolcu kupio 1903. godine u Srijemskoj Mitrovici, dakle iste godine kada je u Sisku počeo izlaziti časopis "Tamburica".

U proljeće 1909. godine za vrijeme jednog pokusa tamburaškog orkestra, mali je J. Andrić prišao zborovodi Koreniću, pružio mu note svoje prve skladbe zamolivši ga da se to odsvira. Kada je ta mala skladba, koju je nazvao "Proljetna pjesma", bila izvedena, njegovi vršnjaci, odobravajući, zagledaše se u četvrto školca, biserničara, koji se usuđuje već i komponirati. Tri godine nakon toga članovi tamburaškog zbora "Bisernica" birajući sebi za slijedeću školsku godinu svog novog dirigenta, pošto je dosadašnji đak Korenić prešao na zagrebačku gimnaziju, na tu dužnost izaberu 15-godišnjeg učenika Josipa Andrića. Tako je mladi skladatelj došao do prvog jednodušnog priznanja.

Za vrijeme školskih praznika skladao je u Moroviću koračnicu: "Na Sokolovac", sjećajući se mnogih šetnji na to požeško brdo, a u rujnu, početkom nove školske godine, kao mladi dirigent i skladbu "U jagodnjaku". Te dvije skladbe, zajedno sa onom prvom - "Proljetnom pjesmom", čine ciklus prvih Andrićevih glazbenih ostvarenja, kojima je dao zajednički naslov "Pod požeškim brdima" i označio ih kao svoj opus 1.

Bačka sela Bukin i Plavna, iz kojih je po ocu i majci potekao, srijemsko selo Šarengrad, odakle je jedna grana njegovih predaka i u kojemu je kao dječak boravio, drugo srijemsko selo Morović, u kojemu je završio osnovnu školu, te Požega, gdje je kao gimnazijalac stekao svoje izobrazbe pa i glazbene - jesu područja odakle je dr. J. Andrić udisao narodni duh, kojim diše sva njegova glazba, a to je duh slavonsko-srijemsko-bačke narodne glazbe.

Slavonija, Srijem, Baranja i Bačka su jedno glazbeno područje u našoj narodnoj glazbi. To je područje sličnih melodija, istih ritmova, istog glazbenog izražaja. Područje s kojeg je tambura postala naše glavno i općenito narodno glazbalo. Bačka zapremajući zemljovidno sjeveroistok tog glazbenog područja, ističe se posebno etničkom šarolikošću, koja začudo nije bitno utjecala na glazbenu fizionomiju pojedinih etničkih skupina.

Šokački elemenat je onaj koji je jedan od najstarijih živih spona između sva četiri sastavna dijela tog područja. Glazba tog šokačkog elementa jedna je od najznačajnijih kulturnih tradicija koja je ondje do danas sačuvana. Šokački glazbeni folklor sačuvan je sa svojim specifičnim karakteristikama kao osebnost u velikom bogatstvu cjelokupnog hrvatskog narodnog glazbenog blaga.

Dok je glazbeni folklor slavonskih, srijemskih pa i baranjskih Šokaca sakupljivao, zapisivao i proučavao u našoj melografiji, glazbeni folklor bačkih Šokaca ostao je dugo vremena po strani - nezapažen, nezapisivan i neproučavan. A nije mnogo bolje bilo niti sa bunjevačkim glazbenim folklorom, koji se u Bačkoj nadovezuje na šokački.

Osnivač hrvatske muzikologije Osječanin Franjo Ksaver Kuhač, koji je prvi zapisivao i proučavao narodne melodije svih južnih Slavena, zalazio je i u Bačku. U njegovim poznatim zbirkama među dvije tisuće južno-slavenskih narodnih melodija ima 47 pjesama iz Bačke. Poslije Kuhača i kasnije dr. Vinka Žganeca nije više nitko sistematski posvećivao pažnju šokačkom glazbenom folkloru u Bačkoj. Dr. Josip Andrić, potaknut od Akademije znanosti i umjetnosti u Zagrebu, poslije Drugog svjetskog rata da kao rođeni Bačvanin sistematski zapiše narodne melodije bačkih Šokaca i Bunjevaca, popunio je prazninu koja je postojala u našoj melografiji. Od 1947. godine obavljao je taj posao pa je za nepunih 12 godina sakupio i zapisao oko 1300 narodnih melodija iz svih bačkih mjesta u kojima žive Šokci i Bunjevci. Od toga broja otpada oko 900 zapisa iz sela bačkih Šokaca, a ostali su iz bunjevačkih mjesta.

Počeo je u Plavni - rodnim selom svoje majke. To selo ima svoju izrazitu folklornu fizionomiju sa svim elementima šokačkog narodnog života i u

ikavskom govoru, u pjesmi i plesu, narodnoj nošnji i narodnim običajima. Nivelizacijom koju provodi civilizacija, ti su folklorni elementi potiskivani, njih pomalo nestaje, ali jezgra je još uvijek ondje i neće još dugo odumrijeti. To se posebno očituje u velikom glazbenom blagu, koje je baš u samoj Plavni doktor Andrić otkrio. Jer, od 900 narodnih melodija, koje je zapisao među bačkim Šokcima, 280 ih je iz same Plavne. U cijeloj Hrvatskoj nema valjda ni 4-5 sela u kojima je zapisan tako veliki broj narodnih melodija. Tridesetak pjevača i pjevačica, većinom starijih osoba, pjevalo je u Plavni pjesme za te tolike Andrićeve zapise. Najstariji kazivači bili su Kata Vinković, Manda Marijanov, Ivka Bartulov i Miša Pinter.

U Požeškoj dolini doktor Andrić zapisuje također oko 350 narodnih melodija. Većina njih ugledala je svjetlost dana u Andrićevoj zbirci "Slavonske narodne pjesme iz Požeške doline" (Požega, 1962. god.)

Osim toga dr. Andrić je zapisao u Slavoniji oko 210 narodnih melodija, pripremio je zbirku od 120 narodnih pjesama s otoka Hvara i 20 narodnih melodija iz Zrinja, Turopolja i karlovačkog kraja, zapisanih 1951. godine. U rukopisu je i zbirka od 25 narodnih pjesama slovačkih Hrvata iz 1943. godine.

Duh narodnog glazbenog folklora slavonsko-srijemsko-bačkog tipa provijava gotovo sva njegova djela, a do danas je on svakako skladatelj koji je dušu tambure najbolje poznao i u svojim skladbama za tambure najvjernije iznosio. Vođen tim duhom, Andrić je stvorio u razdoblju između 1912 i 1956 godine i 125 novih kola i 82 pjesme na vlastite i narodne stihove kako je narod Slavonije, Srijema i Bačke stvarao svoja kola i pjesme stoljećima. Slušajući te Andrićeve pjesme i kola mnogi neće vjerovati da to nisu izvorne narodne melodije.

Nikad nitko nije glazbom uzveličao slavonska, srijemska i bačka sela tako kao što je dr. Andrić to učinio svojim novim kolima, od kojih je svako za sebe posebno karakteristično. Jedna njegova zbirka obuhvaća oko 25 raznih kola u kojima je skladatelj dao naslove raznih mjesta Bačke, svoga rodnog kraja kao: "Bukinsko kolo", pa plavanjsko, monoštorsko, bodansko, somborsko, subotičko, novosadansko kolo i tako redom. Zatim slijedi zbirka od 25 kola s imenima raznih mjesta Srijema - kraja Andrićeve mladosti. Tu su opet u prvom redu šarengradsko i morovičko kolo pa se onda nižu redom šidsko, iločko, mitrovačko, tovarničko, vukovarsko i tako dalje te zbirka kola iz raznih mjesta Slavonije u koju je uvrstio osječko, požeško, brodsko, valpovačko, donjomiholjačko, rokovačko i još neka kola. Osim toga dr. Andrić je skladao veći broj kola kojima je dao razne idilične nazive kao na primjer: "Kolo na raskršću", "Kolo pod lipom", "Kolo u šljiviku", "Kolo kraj bunara", "Kolo na ledini", zatim nazive po raznim vrstama rada kao:

"Radničko kolo", "Učiteljsko kolo", "Ladarsko kolo", "Žetelačko kolo" i "Pudarsko kolo". Neka od tih kola građena su u malom obliku. Većina ih je u širem obliku nego ona izvorna narodna, a ima i takovih koje je skladatelj razvio u koncertni oblik.

Ovdje ne ubrajamo njegovih 16 u širinu razvijenih plesova koji nose nazive po raznim krajevima kao "Slavonski ples", "Srijemski ples" i "Šijački ples" opus 140, "Baranjski ples", "Zagorski ples" i "Međumurski ples" opus 141, "Primorski ples" i "Hrvatski ples" opus 142, "Bunjevački ples" i "Šokački ples" i "Bački ples" opus 143, te "Bosanski ples" i "Hercegovački ples", opus 144. U ovaj ciklus svrstani su i "Gradišćanski ples", "Ples slovačkih Hrvata" te "Ples moravskih Hrvata" opus 145. Navedene koncertne plesove skladao je dr. Andrić u razdoblju između 1947 i 1950. godine. Instrumentirani su za razne sastave: simfonijski orkestar, mali orkestar, gudački orkestar, tamburaški orkestar, violina i klavir i klavir solo.

Još kao mladić tražio je Andrić umjetničke tragove u tamburaškoj glazbi i počeo se taj smjer boriti pisanjem u sisačkoj "Tamburici" i isticanjem posebnog značenja Canićevih skladbi za tamburaški orkestre. Polazeći njegovim primjerom, stao je odlučno na stanovište da svaki instrumenat vrijedi toliko koliko ima za nj dobre izvorne glazbene literature. Uz to počeo je sve više skladati nova djela u Canićevom smjeru, pa je tako u razdoblju od 1910. do 1918. godine nastao niz koncertnih skladbi za tamburaški orkestar, koje su ga dovele do stvaranja "Moravičke suite" opus 2 (1910. god.) "Večernje rapsodije" opus 23 (1911. god.), suite "Balkanska zora" opus 19 (1912. god.), idiličke rapsodije "Na bunaru" (1914. god.), "Srijemske rapsodije" opus 37 (1914. god.), "Pastoralnog pentagrama" opus 49 (1917.-1956. god.) i suite "S prozora moje mladosti" opus 46 (1918. god.). Nekako u to vrijeme, točnije rečeno između 1914. i 1916. godine Andrić boravi u Pragu gdje privatno studira glazbu budući da mu pokojni otac nije dozvolio upis u konzervatorij. Sveučilišne nauke završava u Pragu, Innsbrucku i Zagrebu gdje je apsolvirao na pravnom fakultetu 1917. god., a za doktora prava promoviran 28. veljače 1920. godine.

Već kao sveučilištarac objavljuje novele "Srijemske elegije" koje je kasnije skupio i izdao u posebnoj knjizi 1938. godine prigodom 25-godišnjice svoga književnog rada. Početkom 1921. godine izabran je za urednika Hrvatskog književnog društva sv. Jeronima i na tom mjestu ostaje do 1946. godine. U toj funkciji je uredio i tiskom objelodanio oko 500 knjiga. Osnovao je i 16 godina vodio i uređivao tjednik "Obitelj".

Pisao je i mnoge putopisne reportaže i knjige kao: "U Kristovoj domovini" (1931.), "Na Zelenom otoku" (1934.), "Irska" (1942.), "Najljepši među otocima" (1938.). Na području beletristike osim spomenutih

"Srijemskih elegija" te romana "Velika ljubav" (1942.) njegova djela su: "Dunje ranke" (1923.), "Nove brazde" (1924.), "Svega svijeta dika" (1926.), te gluma "Vuk u vučijoj koži" u dva čina, (1933.), i nedovršena drama "Ukleta srce" (Hrvatska prosvjeta 1938.g.). Dr. Andrić je autor i više studija s pravnog i gospodarskog područja.

Posebno je proučavao Slovačku i njenu kulturu, pa i je i autor knjiga "Slovačka slovnica" (1942.) prva slovačka gramatika napisana izvan Slovačke, te "Slovačka glazba" (1944.) zapravo prva cjelovita povijest slovačke glazbe uopće.

Prvi svjetski rat zaustavio je tamburašku glazbu u njezinom razvoju, pa je tako i Andrićevo stvaralaštvo na tamburaškom polju jenjavalo.

Kada je 1936. godine u Zagrebu pokrenut časopis "Hrvatska tamburica", njegov urednik Vjekoslav Mutak stao je otkrivati i na novi rad pozivati skladatelje koji su bili zanijemili. Josip Canić (4.VI.1879. - 10.IX.1933) je već bio umro, a Vinko Vodopivec, Roko Šimunaci, o. Kamilo Kolb, Zlatko Špoljar, dr. Josip Andrić, Slavko Janković, Boris Krnic, Josip Stojanović i još mnogi drugi skladatelji mogu baš revnom uredniku "Hrvatske tamburice" zahvaliti što ih je opet privukao stvaranju novih djela za tamburaške orkestre.

Godine 1937. osniva se u Osijeku - gradu Paje Kolarića (17.I.1821.-12.XI.1876.) Hrvatski tamburaški savez u kojemu je dr. Josip Andrić vršio dužnost potpredsjednika, a kasnije i predsjednika. U spomen osnutka Saveza skladao je uvertiru - koračnicu "Raspjevanom Slavonijom". Riječju i perom širio je misao o potrebi sve umjetničkijeg afirmiranja tamburaške glazbe. Ideal jedne tamburaške filharmonije, orkestra, koji bi izvodio tamburaška djela simfonijskog karaktera, lebdio mu je stalno pred očima te je o tome radio i iznosio planove. Zagrebački Hrvatski tamburaški orkestar ZAJC priklanjao se sve više u svom radu Andrićevim idejama, koje su probile u tadanji Hrvatski tamburaški savez i na koncertni podij i na zagrebačku Radio stanicu. Trebalo je samo stvarati nova djela koja su tim idejama odgovarala.

Tako se rodila 1939. godine i Andrićeva "Bačka simfonijeta", opus 76, radena posve u klasičnom simfonijskom obliku. I stavak u sonatnoj formi u kojem prikazuje rodni dom i rodno selo na širokoj bačkoj ravnici. II stavak u trodijelnom obliku je elegija o majčinom grobu nad kojim se razliježe pjesma o Bačkoj. III stavak Scherzo - plesnog karaktera - u kojem opisuje radost bačkog sela, dok IV stavak u formi Ronda iznosi pred nas dušu bačkih salaša, sela i gradova - te završava himnom radosti.

Prvo skiciranje "Bačke simfonijete" započeo je dr. Andrić u lipnju 1933. godine i to najprije drugog stavka. Tek u jesen 1939. godine započeo je skladati I. stavak, kojega je završio 18. veljače 1940. godine. Već u travnju iste godine izveden je na koncertu Hrvatskog tamburaškog orkestra ZAJC u Hrvatskom glazbenom zavodu u Zagrebu. Uspjeh I. stavka kod gledalaca i glazbene kritike doveo je do odluke da tamburaški orkestar ZAJC u proljeće iduće godine izvede prvi puta cijelu "Bačku simfonijetu". Tri stavka već su bila uvježbana, a kod završetka IV. stavka prekinuo ga je rat, tako da je ova Andrićeva simfonijeta doživjela u cjelosti svoju praizvedbu 1947. godine po Tamburaškom orkestru Radio Zagreba, a pod ravnanjem Josipa Stanojevića.

Uz "Bačku simfonijetu" spomenimo još njegovu "Srijemsku simfonijetu", opus 100, "Malu seosku simfonijetu", opus 109 (iz 1946.) i "Radničku simfonijetu".

U tamburaškoj glazbi prvi je koncertne skladbe s nazivom elegija skladao dr. Josip Andrić. Prva je "Šokačka elegija", opus 83, skladana 31. prosinca 1940. godine. Nju je skladatelj posvetio svom rodnom selu Bukinu u Bačkoj. Kako se i po čisto hrvatskom imenu vidi, to je selo odavna naseljeno Šokcima. No, u drugoj polovini 18. stoljeća stali su se u tom selu naseljavati Nijemci koji su pomalo potiskivali starosjedioce - Šokce. Skladatelj nam u ovoj elegiji iznosi sudbinu svog rodnog sela, iz kojega se i on kao dijete preselio u Srijem. Kroz lijepu - šokačkim duhom prožetu melodiju te skladbe osjeća se tugovanje koje je izazvano Andrićevim sjećanjem na rodno selo. "Bunjevačka elegija", opus 43 (1943.) jest možemo reći prava glazbena sestra "Šokačke elegije". Nju je skladatelj posvetio bunjevačkim salašima. Poznato je da u Bačkoj žive dvije grane Hrvata: južnije su naseljeni Šokci, a sjevernije Bunjevci. I jedni i drugi su se za stare Austro-Ugarske Monarhije teško odupirali odnarođivanju i tuđinskom ugnjetavanju. Bunjevci, koji su živjeli kao seljani uglavnom na svojim salašima izvan sela i gradova, gdje je bilo veće prisilno odnarođivanje, sačuvali su svoj jezik, svoju narodnu svijet, svoju bunjevštinu. To je lebdjelo pred očima skladatelja kada je usred II. Svjetskog rata, dok je Bačka opet stenjala pod tuđinom, skladao "Bunjevačku elegiju" koju je završio 12. rujna 1943. godine. Iako iz melodije te skladbe proizlazi tuga, ipak kroz nju probija i vedra nada da će jednom doći i prava sloboda. Rodni kraj čovjek nikad ne zaboravlja. Uz njega nas veže cijeloga života posebna ljubav koja u raznim trenutcima dolazi do jakog izražaja.

Tako se i radnja Andrićeve operete "Na vrbi svirala" odvija u Bačkoj i Srijemu. Radnja se događa u selu Plavni, koje leži s druge strane Dunava nasuprot Vukovara s kojim je to selo od davnine najuže ekonomski povezano. Skela između Plavne i Vukovara i u ovoj je opereti važan faktor.

Prva zamisao te operete potječe iz 1912. godine kada je skladatelj još kao požeški maturant skladao uvertiru. Iza toga je prošlo preko 40 godina dok nije 1955. god. konačno operetu dovršio, te je 1. veljače 1956. u samoj Plavni bila i njega praizvedba. Bio je to značajan kulturni događaj: mladež malog bačkog sela izvela je operetu u kojoj su i radnja i glazba i libretista-skladatelj i svi izvođači iz istog sela. Neka su u Plavnu ugledaju i druga naša ne samo sela nego i gradovi, kako se s mnogo ljubavi, volje, kulturnog smisla i ustrajnog rada mogu uz čedne sile postići i lijepa ostvarenja.

Značajnu pozornost posvetio je dr. Josip Andrić skladanju većih koncertnih opusa za tramburaške orkestre. Tako u njegovom glazbenom stvaralaštvu bilježimo i postanak sedam koncertnih uvertira.

Prva uvertira Josipa Andrića NA VRBI SVIRALA, opus 36 nastala je 1912. godine dok je bio đak požeške gimnazije. Oblik uvertire je rapsodički sa pet glazbenih tema, koje se oslanjaju na našu narodnu melodiku, a dvije od tih tema su upotrebljene kao djelomični citati ("Oj Savice" i "Moj se dragi na put sprema"). Uvertira koja počinje s kratkim motivima frule (Svirale), cijela je mladenački poletna i živa te kulminira kad je skladatelj melankoličnog motiva pjesme "Moj se dragi na put sprema" razvio završni dio u bravuruznom Allegro vivo koji ostavlja na slušaoce snažan dojam.

Druga po kronološkom redu nastajanja je uvertira REPUBLIKA, opus 99, koju je Andrić započeo skladati 1916. godine kao svečanu uvertiru SLOBODE, a poticaj za to dala mu je vijest usred Prvog svjetskog rata, da je tadašnja Antanta postavila kao svoj cilj omogućiti narodima Austro - Ugarske da se oslobode i stvore svoje vlastite samostalne republike. Obuzet radošću nad tom činjenicom, skladatelj je napisao Uvod te uvertire kojom je izrazio čežnju za slobodom hrvatskog naroda i radost u očekivanju njena ostvarenja. Iz uvodnog motiva Slobode razvio je kasnije uvertiru koncipirajući uvertiru u sonatnom obliku. Cijela glazba te koncertne uvertire nadahnuta je svečanim karakterom, kroz koji probija borbeni zamah i radostan polet dovodeći do glazbene kulminacije zanos što će biti ostvarena sloboda, ovjenčana Republikom kao njenom najjačom garancijom.

Treća uvertira Josipa Andrića nosi naslov SAĆURICA I ŠUBARA, opus 159. Zapravo uvertira veseloj igri istog naslova književnika Ilije Okrugića. Dr. Andrić je sa svojim roditeljima iz Bačke doselio 1901. godine u Morović u Srijem te je uz to selo bio vezan puna četiri desetljeća. U tom je selu jedna od najstrijih kućnih zadruga Okrugića, kojoj temelj postoji u potomcima sve do danas. I maćeha dr. Andrića bila je rodbinski vezana s Okrugićima. Iz te morovičke zadruge Okrugića potekao je i pjesnik Ilija Okrugić, poznat po svom najpoznatijem igrokazu ŠOKICA. Uz to djelo istakao se i svojom veselom igrom SAĆURICA I ŠUBARA kojoj je

skladatelj Andrić u ljetu 1947. godine napisao i uvertiru, skladnu u slobodnoj sonatnoj formi s dvije teme u narodnom duhu: prva je u nekom veselom varoškom ugođaju s guslarsko-slijepačkim karakteristikom, a druga je tema široko raspjevana lirski melodija. Uvertira se ističe vedrim ugođajem. Među svim Andrićevim uvertirama, ova je po svom osnovnom glazbenom sadržaju najbliža uvertiri NA VRBI SVIRALA. To su dvije vedre, vesele uvertire.

Četvrta Andrićeva uvertira - RISARSKA UVERTIRA, opus 200 - skladana je kao uvertira prve bunjevačke opere DUŽIJANCA. U njoj je sadržana glazbena srž tog Andrićevog opernog djela koje je na subotičkoj opernoj sceni doživjelo veliki uspjeh. Početak nastanka ove uvertire pada u jesen 1947. godine. Tada ju je skladao kao predigru svoje ŽETELAČKE SUITE, izvedene na Radio Zagrebu 1948. godine. Tu kratku orkestralnu predigru preradio je Andrić 1952. godine proširivši je u sonatnu formu s dvije teme. Prva je tema građena na motivima "Bunjevačkog momačkog kola" kao teme bunjevačke mladosti, a drugu je temu skladatelj formirao na vlastiti motiv u duhu narodne melodije kao temu žetelačke ljubavi : ljubavi prema nepreglednim bačkim njivama s dozrelim klasjem i ljubavi mladih žetelačkih srdaca, koje nakon žetve čeka vjenčanje. Ova uvertira izvedena je često u koncertima orkestra Radio Osijeka pod ravnanjem Lava Mirskog. To je zpravo simfonijska poema o žitorodnoj Bačkoj i trijumfu žetelačkog rada na bunjevačkim salašima. Tom je uvertirom dr. Andrić uz jednako efektan BUNJEVAČKI SIMFONIJSKI PLES dao svojoj rodnoj Bačkoj prva reprezentativna bunjevačka orkestralna djela.

Petoj svojoj uvertiri dao je skladatelj slavonski sadržaj. Njegova POŽEŠKA UVERTIRA, opus 201 - simfonijska je poema Požegi. Požega je grad u kojem se skladatelj Andrić, kako je s ponosom pričao - muzički rodio, jer je u tom gradu kao gimnazijalac stekao prvu ljubav za glazbu, prvu glazbenu izobradu, prve glazbene uspjehe i započeo svoje glazbeno stvaranje. Požegi je dr. Andrić posvetio veliki broj skladbi, među ostalima i operu OTMICA ŠIJAKINJE na libreto Franje Cirakija, pjesnika klasičnih Florentinskih elegija.

Tako je o Požegi skladao i ovu uvertiru koju je dovršio u listopadu 1954. godine. Uvertira je skladana u sonatnoj formi s dvije teme. Već u uvodnom Marciale basovi najavljuju motiv prve teme, teme grada na Orljavi prema motivu popularne pjesme " U Požegi na Orljavi", koju temu preuzimaju zatim ostala glazbala. Nakon razvoja te prve glavne teme slijedi druga sporedna tema prema motivu narodne pjesme "Oj Požego, željo moja" koja se u raznim varijantama pojavljuje u mnoštvu narodnih pjesama požeškog kraja.

U šestoj Andrićevoj uvertiri - RADNIČKOJ UVERTIRI, opus 209 - skladatelj je - nakon što je u RISARSKOJ UVERTIRI stvorio glazbeni hvalospjev radu seljaka - želio ostvariti tvorničkom radniku. Obje te uvertire jedna drugu idejno nadopunjavaju, RADNIČKA UVERTIRA skladana je u travnju 1953. godine istog mjeseca kada je RISARSKA UVERTIRA s operom DUŽIJANCA doživjela svoju praiizvedbu. U ožujku 1955. godine instrumentirao je skladatelj uvertiru za tamburaški orkestar, a izvelo ju je na praiizvedbi STD (Slavonskog tamburaškog društva) PAJO KOLARIĆ u Osijeku.

I ova Andrićeva uvertira skladana je u sonatnom obliku s dvije teme. Iza polaganog uvoda, u kojem se javljaju karakteristični ritmovi rada, slijedi prva energična tema rada u Allegru. Njome je karakteriziran rad radnika u njegovu živom elanu i zamahu. Drugom temom - ljubavi prema radu prikazuje skladatelj osjećajni odnos radnikov prema radu kao glavnom sadržaju i smislu radnikova životna zadatka. U Provedbi - glazba uvertire je sagrađena na motivima obiju tema, a Repriza vodi obje teme u punoj melodijskoj raspjevanosti i ritmičkoj bujnosti k triumfalnom završetku, k trimfu ideje rada.

Sedmu svoju uvertiru posvetio je skladatelj Andrić Osijeku - napisavši UVERTIRU PAJO KOLARIĆ, opus 214, kojom je uzveličao lik prvog u povijesti glazbe istaknutog osječkog glazbenog stvaraoca Paje Kolarića. Ta je uvertira skladana u srpnju 1955. godine, partitura za tamburaški orkestar, posvećena Slavonskom tamburaškom društvu PAJO KOLARIĆ u Osijeku, završena 3. kolovoza 1955. Prva je izvedba bila u Osijeku, 17. siječnja 1956. (na godišnjicu rođenja Paje Kolarića). Svirali su je članovi STD Slavonskog tamburaškog društva "PAJO KOLARIĆ", pod ravnanjem dirigenta Julija Njikoša.

Upotrebljen je motiv najpoznatije Kolarićeve pjesme TKO JE SRCE U TE DIRNO, a za sporednu temu motiv Kolarićeve popjevke ŠETO SAM SE GORI, DOLI. S te dvije teme karakterizirana je u toj uvertiri pojava istaknutog osječkog predstavnika naše narodne romantike iz doba ilirskog pokreta koji je uz tamburu dao narodu niz popularnih pjesama te s njima još i danas živi duh Paje Kolarića u narodu. Sama je uvertira - zapravo djelo, kojim je glorificirano jedno glazbeno razdoblje Osijeka, duboko zasječeno u kulturnu povijest Hrvatske. Glazbeno snažno građena, ta je skladba možda jedna od najboljih što ih je Andrić napisao za tamburaške orkestre.

U tematici ovih sedam uvertira skladatelj dr. Josip Andrić reda pred nama Bačku, Srijem, Slavoniju - Suboticu, Požegu, Osijek, Morović, Plavnu, Dunav, Orljavu, Dravu - narod s njegovim idealom Slobodne Hrvatske, državu u njejoj najdemokratskijoj formi Republike, seljaka s kosom i srpom

u ruci na žitorodnim sunčanim ravnicama i radnika s čekićem u ruci sred bučnog ritma tvorničkog života, te ideal narodne glazbe koja se nadovezuje na narodna glazbala: frulu i tamburu, a ljubav lirskom melodikom raspjevanih mladih srdaca dolazi do izražaja u gotovo svim sporednim temama.

Šest od sedam uvertira građeno je na uzoru klasične sonatne forme, a melodika i ritmika crpljena je uglavnom iz vrela našeg narodnog glazbenog izražaja. Dvije od tih uvertira instrumentirane su za simfonijski orkestar, jedna za simfonijski i tamburaški orkestar - a ostale u dvije verzije: simfonijskoj i tamburaškoj.

Sve te sadržajne i formalne činjenice znače da je skladatelj dr. Josip Andrić s tih sedam uvertira dao našoj glazbenoj kulturi skupinu djela, koja su idejno itekako značajna, a po glazbenom sadržaju i strukturi odaju stvaraoča koji je u svom stvaranju osluškivao kucanje narodnog srca. Kako su to orkestralne skladbe, karakteristično je da ih je skladatelj u jednakoj mjeri namijenio i simfonijskom i tamburaškom orkestru, manifestirajući time težnju da, dajući i tamburaškom orkestru internacionalnosti instrumenata pa ponekad veže i oba orkestra u jedinstvenu cjelinu. U tom smislu su Andrićeve uvertire posebni dragocjeni dokumenti hrvatske glazbene kulture uopće, a tamburaške glazbe napose.

Prve skladbe dr. Josipa Andrića nastale su u Požegi, koju je on radi toga nazivao svojim glazbenim rodnom gradom. Prve su mu skladbe o Požegi, a kasnije je ovom gradu posvetio još cijeli niz svojih djela. Nisu to bile samo skladbe za tamburaški orkestar, nego i skladbe za pjevanje, za simfonijski orkestar, pa čak Požegi posvećuje svoju operu u tri čina iz požeške prošlosti OTMICA ŠIJAKINJE, opus 202, na libreto Franje Ciraki-a, skladane između 1953. i 1956. godine.

RASPRŠENO KOLO, opus 225, opera iz slavonskog života u I činu na libreto Viole Marinović, treća je Andrićeva opera.

Četvrta Andrićeva opera MATOŠ, na libreto Gene Senečića i Bore Pavlovića, ima za glavnog junaka pjesnika Antuna Gustava Matoša koji se rodio u Srijemu u Tovarniku, a potječe iz Bačke. Nažalost, ovu operu Andrić nije uspio završiti.

I Andrićeva prva opera DUŽIJANCA, opus 200, (dva čina sa intermecom), na vlastiti libreto, napisana 1952. godine. Praizvedba je održana u Narodnom pozorištu u Subotici 29. IV 1953. godine. Građena je u stilu koji vuče korijenje iz bačkog glazbenog folklora pa je bez sumnje naišla na jak odjek u najširim narodnim slojevima. Sadržaj opere DUŽIJANCA zasniva se na bunjevačkom žetvenom narodnom običaju. Kada je žito

požeto, onda Bunjevci slave svoju proslavu žetve: dužijancu. Prema toj riječi dobila je i Andrićeva prva bunjevačka opera svoje ime. Sva glazba opere DUŽIJANCA izrasla iz dva osnovna motiva, rekao je dr. Andrić - iz motiva "Bunjevačkog momačkog kola" i motiva o žetvi "Ej, što je lipo žito". Svi ostali motivi, koji se pojavljuju u pojedinim djelovima opere, a ima ih ukupno 25 - mogu se svesti na ta dva osnovna motiva iz kojih su svi redom izrasli poprimivši u pojedinoj svojoj glazbenoj funkciji vlastitu fizionomiju. Prvi od ta dva osnovna motiva, motiv "Momačkog kola", daje temeljnu notu, temeljni ugođaj cijeloj operi, koja njim u uvertiri počinje i njim u zvršnoj baletnoj sceni završava. Plesni karakter tog motiva obilježava radost i vedrinu kojom je cijela opera prožeta. Taj najtipičniji bunjevački narodni motiv označuje najjasnije da je srž svega zbivanja i scenskog i glazbenog u ovoj operi bunjevački život, glorificiran u okviru glavnog bunjevačkog godišnjeg rada - žetve. Kada odmah na početku prvog čina mlade risaruše zapjevaju "Jarko sunce odskočilo, a naši momci uranili", osjećamo ovdje melodijski i ritmički oslon na motiv bunjevačkog momačkog kola. Glazba i pjev na taj motiv prati mlade risaruše i risare kroz cijeli prvi čin, sve dok se iz pletenja uža ne zaigra kolo. Drugi glavni motiv DUŽIJANCE, motiv pjesme o žetvi postaje i motiv ljubavi bandaša i bandašice, koji su predvodnici žetve i središte risarskog rada i slavlja. Radnja opere se događa na salašu u okolini Subotice, pa je i Subotica ovdje dobila svoj poseban svečani motiv u glazbi DUŽIJANCE, motiv koji je manifestativno istaknut osobito u orkestru. Takva je glazba DUŽIJANCE s obzirom na motivičku građu. Iz te gradnje razvijaju se melodije, koje su stvorene u duhu bačkog glazbenog folklor. Niti jedna melodija nije citat poznatih narodnih melodija, nego ih je skladatelj stvorio u duhu ili na način narodnih melodija. Jedino motivi BUNJEVAČKOG MOMAČKOG KOLA nastupaju djelomično citirani. Dapače, sva tri motiva toga kola javljaju se raštrkano u glazbi završnog baleta. Citiranje ovog najznačajnijeg bunjevačkog glazbenog motiva ima soje obrazloženje u biti i značenju opere koja je izražaj bunjevačkog života i bunjevačke radosti u najsvečajnijem času bačkog stogodišnjeg rada - napisao je dr. Josip Andrić uoči premijere. Opera DUŽIJANCA po svojoj glazbi doista je prava bačka, prava bunjevačka narodna opera. Ona je toliko popularno narodna, da će u njoj naći sebe i svoje uživanje svaki salašar, a uz to je ona toliko umjetnički odraz bačkog života da će biti doživljaj za svakog uopće tko voli ono najljepše i najvrednije što Bačka u sebi ima.

Dr. Josip Andrić napisao je i mnoge glazbene studije i eseje, osobito s područja slavenske glazbe. Neke su tiskane i u posebnim knjigama kao RUSKA OPERA (1923.g.), KAKO ĆEMO RAZUMJETI GLAZBU (1939.g.), SLOVAČKA GLAZBA (1944.g.), ŠKOLA ZA TAMBURE

(1953.g.) i **TAMBURAŠKA GLAZBA** - povijesni pregled (Požega, 1962.g.). Andrićeva knjiga **SLOVAČKA GLAZBA** prva je potpuna povijest slovačke glazbe uopće. On je na primjer i autor **SLOVAČKE SLOVNICE** (1942.g.) prve slovačke gramatike, napisane izvan Slovačke. U rukopisu se nalaze povijesni prikaz **LUŽIČKOSRPSKA GLAZBA**, **RAZVOJ HRVATSKE OPERE U PRIKAZIMA I KRITIKAMA**, mala tamburaška enciklopedija, monografija **BOŽIDAR ŠIROLA** i monografija o narodnom pjevaču **IVANU ČAKALIĆU**.

Andrić je bio vječiti putnik. Posebno sa svojim radom zadužio Hrvate u dijaspori: Gradišćanske i Slovačke Hrvate kao i Hrvate Bajskog trokuta u Mađarskoj. Rad za male narode odveo ga je i do mnogih drugih malih naroda: Slovaka, Iraca i Lužičkih Srba kojima je posvetio mnoga svoja glazbena i književna djela.

Andrić je skladao i niz kompozicija za violinu i klavir od kojih izdvajamo **LJUBAVNU PJESMU**, opus 179, broj 6 (1946.g.) diptih **RASPJEVANA LJUBAV**, opus 192 (1950.g.). Treba spomenuti i njegov klavirski trio **BAČKO PROLJEĆE**, opus 227 (1946-1956.g.) Za simfonijski orkestar skladao je Andrić pet suita: **POŽEŠKU SUITU**, opus 104 (1946/48.g.), **RADENSKU SUITU**, opus 160 (1928-48.g.), **VESNINU SUITU**, opus 157 (1947-48.g.), **RANKINU SUITU**, opus 160 (1928-48.g.) i **PLITVIČKU SUITU**, opus 164 (1948.g.).

Na području crkvene glazbe napisao je Andrić više od pedesetak skladbi, počevši od opusa 4 - **AVE MARIA** za sopran, mješoviti pjevački zbor i orgulje (travanj 1910.g.). Ova skladba tiskana u đačkom listu **SLAVONAC** - III godište, broj 5 u svibnju 1911. godine. Zatim slijede četiri crkvena muška zbora **PRED MARIJINIM OLTAROM**, opus 12 iz 1912. 1913. i 1914. godine. Kao opus 16 bilježi dr. Andrić **TRI CRKVENA MJEŠOVITA ZBORA: GRIJEŠNIČE JADNI, ZLATNIH KRILA** - uz pratnju trombona - i **U SLAVU SRCA SVETOG** iz 1912. godine. Zatim slijede **DVA OFERTORIJA** za muški zbor, opus 24. te kao opus 33 **MISSA IN HONOREM B. MARIAE VIRGINIS**, skladana 1913. godine. u Moroviću i poslana na natječaj **SVETOJ CECILIJU** u Zagreb. Pokojni maestro Franjo Dugan veoma se pozitivno izrazio o pristigloj misi i predložio je za tisak Andrićev melodram **KRALJICI** na riječi Nedjeljka Dugonjića - Vrhovčića nastao je 1922. godine i odmah izveden na akademiji u Jeronimskoj dvorani. To je djelo i tiskano 1937. godine. Šest pjesama za dva glasa, mješoviti pjevački zbor i orgulje pod zajedničkim naslovom **PJESME SVETIM HRVATIMA** - opus 81. nastale su u razdoblju između 1937. i 1947. godine. Posvećene su sv. Nikoli Taveliću, Blaženom Marku Križevčanu, Blaženoj Ozani Kotorki i Blaženom Augustinu Kažotiću. Pod

opus 108. nailazimo na TRI MARIJANSKE PJESME za glas i orgulje: ZDRAVO MARIJO i ZDRAVO KRALJICE iz 1946. godine. i SPOMENI SE - skladanu u Splitu 1951. godine. Treba spomenuti i Andrićevu pjesmu OČE NAŠ za glas i orgulje, opus 111, zatim dvije meditacije za orgulje. PRVI SUSRET S ISUSOM i MEDITACIJA O SVETOM NIKOLI TAVELIĆU opus 115 iz 1946. godine. MISSU IN HONOREM SV. NIKOLI TAVELIĆU za mješoviti zbor i orgulje opus 125.

Dr. Andrić je bio neizmjereno angažiran i vodio hrvatsko poslanstvo u Jeruzalem. Angažirao se oko gradnje oltara i kanonizacije Nikole Tavelića. TRI PSALMA za glas i orgulje: ZAŠTO SE BUNE NARODI, Psalam 2, OVO JE DAN, Psalam 117 i POKLIKNI GOSPODU, Psalam 99. - kao opus 130. Osam MARIJANSKIH PJESAMA pod zajedničkim naslovom UZ VEČERNJE ZVONO - za jedan i dva glasa uz orgulje, opus 150. SVETAČKE PJESME za duet, zbor i orgulje posvećene sv. Antunu, Sv. Jurju, Sv. Petru i Pavlu, Sv. Mariji Tereziji i Sv. Petru Fourieru i TE DEUM, opus 204 za tenor (sopran), mješoviti zbor i orgulje iz 1954. godine, djela su dr. Josipa Andrića na području duhovne glazbe.

Posebno mjesto među najranijim Andrićevim vokalnim skladbama za glas i klavir zauzimaju TRI BUNJEVAČKO-ŠOKAČKE POPIJEVKE, opus 77: SUBOTICI - na stihove Petra Pekića, SUTON sklada na stihove Ante Jakšića i PISMA RISARA na stihove Aleksandra Kokića. Ove pjesme izdane su tiskom 1940. godine u nakladi DRUŠTVA BAČKIH HRVATA u Zagrebu.

Među Andrićevim skladbama za klavir se ističu BAČKA SONATINA -, opus 107. SUBOTIČKE IMPRESIJE, opus 112 sa stavcima: Sunce nad tornjem Gradske kuće, Radost ide subotičkim ulicama, Na bajskom groblju, Subotičko veče i Na bunjevačkom prelu, te suita BUKIN, opus 183 sa stavcima: Čežnja za rodnim selom, Pred rodnom kućom, Sokak mog djetinjstva, Na majčinom grobu i Radost rodnog Obrovca, Bača, Selenče, Vajske, Bođana, Plavne i Novog Sela pokraj Dunava - na jugu Bačke - staro je slavensko ime - od bukovih šuma toga kraja. Postanak Bukina seže valjda još u IX. stoljeće kada je slavenski apostol Sv. Metod kao panonski nadbiskup (870 - 880.) osnovao BAČKU NADBISKUPIJU sa sjedištem u BAČU po kojem je i BAČKA i dobila ime. Oko Bača nastala su manja naselja pa tako i Bukin i Plavna. Iza osmanlijske najezde 1526. godine doselili su u opustošenu Bačku ŠOKCI-HRVATI iz Bosne preko Slavonije. U to se vrijeme pojavljuju ANDRIĆI u Slavoniji, Srijemu, Bačkoj i Baranji. U suiti BUKIN skladatelj iznosi svoja intimna osjećanja prema selu svoga oca i groba svoje majke te sjećanje na vlastito bukinsko djetinjstvo.

Andrićevo glazbeno stvaranje - što se tematike tiče - ima još jedno posebno obilježje. On muzički opjevava mjesta i krajeve koja su mu posebno srcu prirasla. O mnogim gradovima i selima Bačke, Srijema i Slavonije, gdje se rodio, gdje je živio i kamo je dolazio, stvorio je po koje djelo. U nizu tih Andrićevih kompozicija o hrvatskim krajevima zapaženo je i devet kantata.

Prva njegova kantata pojavila se na programu Radio Zagreba 1948. godine pod nazivom ŽETELAČKA iz koje je kasnije izrasla njegova prva bunjevačka opera DUŽIJANCA. Godinu dana nakon toga napisao je kantatu ŠOKAČKI SVATOVI, opus 182. koju mnogi ubrajaju među najbolja Andrićeva glazbena ostvarenja. U njoj skladatelj prikazuje svatovske običaje šokačkog sela u 6 stavaka. Prvi stavak - "Svatovska predigra" iznosi dva glavna motiva kantate, uzeta iz svatovskih pjesama "Svatovi su uranili" i "Metla nogu na potegu". Bez stanke prelazi predigra u drugi stavak "Prosci nose jabuku" koju izvode mladenka - sopran solo - i ženski zbor uz tamburaški orkestar. Treći stavak "Momačko veče" čini živahni kontrast predašnjem stavku, a izvode ga mladoženja - tenor solo - muški zbor i tamburaški orkestar. Četvrti stavak "Majka čeka svatove s vinčanja" počinje kao svatovska koračnica te prelazi u elegični pjev alta i mješovitog zbora. Peti stavak "Čajin vinčac" neke je vrsti svatovske humoreske u kojoj glavni lik čajo ili čauš (bariton) šaljivim pjevom uz bockanje i smijeh svatova (mješoviti zbor) unosi veselo raspoloženje. Šesti stavak - "Svatovi u kolu" građen je u ritmu kola, te se ovdje ples i pjesma razvijaju u živi glazbeni tok. Svatovi su tako uz kolo "svu noć propivali", ali ni to im nije dosta. Želja im je da "zora ne sviće sedam dana", jer su nekad, dok su se još držali stari svatovski narodni običaji - znali kad-kada toliko i trajati gdje koji veseli šokački svatovi.

Poezija požeškog vinogorja zanosila je od rane mladosti skladatelja Josipa Andrića. Kada je u šestom deceniju svog života opet jednom, kao i toliko puta prije, zašao u požeške planine, u vinograd svog školskog kolege dr. Đure Kuntarića, rodila se u živoj požeškoj jesenjskoj prirodi zamisao i skica kantate POŽEŠKA BERBA, kojoj je sadržaj i glazba duboko povezana s dušom cijelog požeškog kraja. Plastičnog slavonskog glazbenog folklora triumfira u umjetničkoj nadogradnji melodijske raspjevanosti koju je skladatelj iz elementa narodnog glazbenog izražaja razvio u novi tok i u širinu gotovo scenski zorno razvijene kantate.

Zatim slijede njegove kantate PASTIRSKA PJESMA na tekst Franje Ciraki-a, opus 28. (1911.g.), KANTATA O RANKI, opus 168. (1949-1950.g.) te za PRVI FESTIVAL TAMBURAŠKE GLAZBE U OSIJEKU - 1961.

godine skladanu kantatu FRUŠKA GORA. Da bi uzveličao goru uz koju se rodio i prvi decenij proživio - stvorio je reprezentativno djelo za program Svečanog koncerta Festivala čiji je bio i jedan od idejnih pokretača. Praizvedba kantate PAPUK uslijedila je 1965. godine u okviru Svečanog koncerta na III Festivalu tamburaške glazbe u Osijeku.

KANTATU O KOLARIĆU za sopran, bariton, dječji zbor i tamburaški orkestar napisao je dr. Andrić u spomen 120-godišnjice osnutka prvog tamburaškog zbora u Osijeku (1847-1967.g.). KANTATA O KOLARIĆU je posljednje djelo koje je napisao dr. Andrić neposredno pred sam IV Festival tamburaške glazbe na kojem je i manifestacije tamburaške glazbe dobije još jedno djelo o osnivaču tamburaškog zbora. Zamislio je napisati TRIPTIH O KOLARIĆU, kojem je ova kantata trebala biti prvi stavak. Nažalost, pri tome je samo ostalo. Pero u rukama bolesnog maestra napisalo je posljednje taktove njegova bogatog opusa.

Dr. Josip Andrić je već u ranijim opusima više svojih skladbi posvetio liku Paje Kolarića. Osim jednog manjeg djela, KOLO PAJE KOLARIĆA, programnom uvertirom PAJO KOLARIĆ, opus 214 (1955.g.) glazbeno oživljava pojavu Paje Kolarića, kada je ovaj istaknuti osječki pobornik ilirskog pokreta, čedniji od Lisinskog, Livadića i Rusana s velikom ljubavlju prema tamburi utisnuo neizbrisiv trag u hrvatsku glazbenu kulturu sredinom XIX stoljeća. S tamburom u ruci dao je narodu nekoliko popularnih popjevaka u kojima njegov duh do danas živi.

Krajem listopada 1956. godine pred osamdesetu godišnjicu smrti Kolarića napisao je dr. Andrić ELEGIJU O KOLARIĆU u polaganom tempu i melodijski raspjevanoj lirici, te Sherzo kojemu je dao naslov TAMBURA PAJE KOLARIĆA - za brač solo i tamburaški orkestar u kome solistička dionica zorno doziva pred oči Kolarića kao tamburaša - umjetnika, izdižući tim njegovu izrazitu ličnost u zvučnom svijetu tambure. Obje skladbe: Elegiju i Scerzo - svrstao je pod zajednički naslov DIPTIH O KOLARIĆU, opus 230.

KONCERT U A MOLU za brač solo i tamburaški orkestar, opus 259 (1961.g.) - praizveden na PRVOM FESTIVALU TAMBURAŠKE GLAZBE U OSIJEKU 24. IV 1961. godine, prvo je djelo te vrste u cijeloj tamburaškoj literaturi.

Ako navedenome pribrojimo balet JURJAŠI, opus 210 (1953.g.) prema jednom narodnom običaju iz Turopolja, čija je praizvedba bila u Berlinu 1960. godine, a zatim 6 koncertnih uvertira, 10 elegija, 7 rapsodija i 3 idile - dobit ćemo tek pravu sliku o opsežnom skladateljskom stvaralaštvu dr. Josipa Andrića, čiji opus doseže preko 700 skladbi.

* * *

Posvećujući ove redke dr. Josipu Andriću i njegovom radu htio bih na kraju podsjetiti da veličina njegovih skladateljskih ostvarenja izvire iz autohtone pučke umjetnosti. Odan tim napajalištima, pragovima nacionalnog smjera, simboli, krajevima i zemlji kojoj je strasno bio priklonjen, on je od plejade najplodnijih iz tog smjera i skladatelj čiji opus i čiji tragovi utjecaja čekaju daljnja vrednovanja. Bačka, Srijem i Slavonija, krajevi njegovog rođenja, djetinjstva i mladosti, možda će tek u budućnosti spoznati u pravom što je životna snaga njegovih inspiracija i ocijeniti što im je posebno dao.

DUŽIJANCA

Narodna opera iz bunjevačkog života u 2 čina s međuigrom (Intermezzom)

Libreto napisao i muziku komponirao:

Josip Andrić

osobe:

Ruža, bandašica.....sopran
Blaško, bandaš.....tenor
Domaćin.....bas
Čiča.....tenor
Bačo.....bariton
njegovi sinovi...
Stanarica.....sopran
Reduša.....alt
Ranka.....alt
Čoban.....bariton
Risari i risaruše

Događa se na bunjevačkom salašu u žetvi: prvi čin u rano jutro na početku žetve, drugi čin posli podne na završetku žetve, a međuigra između prvog i drugog čina.

Prvi čin

Bunjevački salaš. Livo kuća. Desno gospodarske zgrade. Straga po strani bunar s dermom. U pozadini njiva sa zrelim klasjem žita.

Prid kućom Bačo, Čiča, Stanarica i Reduša. Skupila se već i skupina mladih risara i risaruša.

Rano je litno jutro na dan žetve, za koju je sve pripravno, samo da se ispletu uža za snopove. I da se skupe svi risari...

Čiča i Bačo:

Jarko sunce odskočilo.

Stanarica i Reduša:

Požurite, divojke

uža napletite,

žetva već triba da započne.

Mlade risaruše:

Jarko sunce odskočilo,

a naši momci uranili,

ko da idu usvatove.

Mladi risari:

Nismo jutros uranili,

da idemo u svatove

nego u risare.

Mlade risaruše:

Naši momci uranili,

svoje kose naoštrili,

pa idu u risare.

Mladi risari:

Kose su nam naoštrene,

risaruše lipo sakupljene.

Kad se počne kositi,

klasje će nam snositi,

rukovetat, slagat, stezat,

a snopove vezat.

Mlade risaruše:

Kad se počne kositi,

klasje ćemo nositi,

rukovetat, stezat,

u snopove vezat.

Stanarica i Reduša:

Ajte, divojke,
sade već požurite,
uža bi trebala biti već gotova.

Mlade risaruše:

Sad ćemo klasja nažeti,
pa uža brzo naplesti,
a vi nam, momci,
hajte, pomozite!

Mladi risari:

Mi ćemo vam pomoći,
pa makar do noći,
(Risari i risaruše odlaze smijući se veselo)

Stanarica i Reduša:

Samo kad su otišli,
da poso svoj brzo obave.
(Vrzu se oko svog posla. Ruža izlazi i gleda u daljinu.)

Ruža:

Rano jutro svanilo,
a moje srce svu noć strepilo:
oće l' ovaj dan, toliko željkovan,
mom Blašku biti radostan,
da sad mi dođe nasmijan?
Moje srce samo za njim vene.
A ko zna, ljubi l' tako i on mene...
(Odlazi s uzdahom u kuću. Za njom se zagledale Stanarica i Reduša.)

Stanarica:

Naša golubica čeka svog goluba.

Reduša:

A njega nema.

Stanarica:

Čeka Ruža Blaška.

Reduša:

Još evo nema njenog Blaška.

Reduša:

Ko bi znao, di se je zadržao.

Stanarica:

Lip je on momak.

Reduša:

Mogle bi druge divojke
na njega oko da bace.

Stanarica:

Mogle bi i druge
na njega oko da bace.

Stanarica i Reduša:

Nikad momku virovati nije!

(Spaze, da Blaško dolazi.)

A gle, eno ga, ide!

Stanarica:

Sav vedar!

Reduša:

Veseo!

Stanarica:

Nasmijan!

Reduša:

Žuri se!

Stanarica:

E, pa dakako!

Reduša:

Divojci!

(Vide, kako je s druge strane došla i na Blaška naišla neka varoški obučena divojka, pa su se oboje zaustavili i upustili u divan.)

Stanarica i Reduša:

A šta je sad to?

Reduša:

Nika divojka!

Stanarica:

Strana divojka!

Reduša:

Mlada i lipa!

Stanarica:

Lipo obučena!

Stanarica i Reduša:

Varoščanka!

(Vide, kako su se Blaško i ona zagrlili.)

Ju! Pa oni su se čak i poljubili!

(Blaško i ona divojka odu zajedno prema onoj strani, otkud je Blaško došao.)

Reduša:

Odlaze zajedno!

Stanarica:

Sad znamo, zašto je zakasnio!

Reduša:

Pa neće možda više ni doći!

Stanarica i Reduša:

To moramo što prije Ruži reći,

Nek zna, kakvoga momka ima!

(Odu u kuću. Dotle već pomalo pridolaze risari, a iz kuće izlazi domaćin s čuturicom rakije.)

Domaćin:

Pijte, risari, rakije,

da vam se srce zagrije.

Dok ste u ladu,

vaćajte, da do mraka kosa kosit ne pristane.

(Nudi ih rakijom iz čuture)

Risari:

Čutura mora rostiti,

dok kosa ne počne kositi.

Šljivova grana
i dobra rana
to je risu kandžija,
što risara povija
žito kosit, vezat, slagat
u krstine.

(Iz kuće izašli i Čiča i Bačo, a Stanarica i Reduša donele slanine, pa nude risare.)

Domaćin sa sinovcima i snajama:

Ijte svi redom slanine
i pijte tripud rakije.
To će bit snaga
risarskog rada,
da svršite cili ris naš
do večere.

(Mlade risaruše vraćaju se noseći naramke nakošenog klasja.)

Mlade risaruše:

mi žurimo uža plesti,
snopove njima risaruša svaka
svom će koscu vezati.

Mladi risari:

Svaki svojoj risaruši
uže drži i pomaže,
da ga plete.

Mlade risaruše i risari:

Lipo je na travu sisti,
uža plesti i s drugim se
malo podivanit.

(Odu za kuću plest uža. Zato vrime izašla je iz kuće opet Ruža i stala uz bunar gledajući u daljinu.)

Ruža:

A mog Blaška opet nema!
Kad ga je sinoć moba na divanu
izabrala za mog bandaša,

ja sam sva srićna i u veselju
mislila: to ljubav naša
bit će žetvom ovom
okrunjena srićom novom.

A sada mog Blaška nema...

(Još s risarima došao je i čoban s tamburicom u ruci. Vrže se ovamo i onamo praveći šaljive kretnje. Dok Ruža piva, prišuljo se i hvata zgodu, da je bocne...)

Čoban:

Ne će ni doći, ne će ni doći,
badava čekaš ga ti.

Moba ga je izabrala

tebi za bandaša,

da kroz ris taj do svatova

dode ljubav vaša.

A kad je Blaško u veselju

ositio mladu pustu želju,

poljubit te tajno tio

(aja sam to, Ružo, vidio),

ti si ga odgurnila,

pa se uvridio.

Zato ga sad nema.

Ruža:

Ponosna, znaj, divojka sam ja,

to nek svaki čestit momak zna.

Do vinčanja ljubiti se ne dam,

a od vinčanja ljubiti će me

samo jedan.

Čoban (šaljivo):

A to bi ti mogao biti ja.

Ded uzmi mene, Ružo,

misto Blaška za bandaša.

Ja sam čoban mlad,

čoban od ovaca,

ti ćeš čobanica
bit od jaganjaca.
Lako je žito kosit,
samo kosom maši,
al teško je stado čuvat:
ustani pa vrati.

Od čobanskog života
lipčega ti nema.

Zato ajde, Ružo,
u čobanski raj,
nigdi tako lipe sriće
nećeš naći, znaj.

Zato uzmi mene za bandaša,
a kad jesen dođe,
budi moja snaša,
to pravi bit će za nas raj.

Ruža:

Neću tebe. Stipe,
neću za bandaša,
a još manje da ja budem
tvoja snaša.

Moj Blaško će ipak doći.

Čoban:

Ne, neće, neće ti doć.

Ruža (u duetu s Čobanom):

Kad ga je sinoć moba na divanu
izabrala za mog bandaša,
na tom ja ništa menjati neću,
i Blaško zna :našu sriću,
sad čeka nada nova,
kad prođe žetva ova.
Zato ja Blaška sad čekam,
od njeg odvratit se ja

nikako nedam.

Čoban (u duetu s Ružom):

Ja sigurno znam, da neće doć,
uvridila si ga prošlu noć.
Zato je bolje, da uzmeš mene
sad za bandaša,
a na jesen da budeš moja snaša,
to bi bila bila srića naša.
Badava njega ti čekaš,
a meni bandaš bit ne daš.

(Ruži pristupa Čiča, a kasnije
i snaje, pa onda i Baćo.)

Čiča:

Uzmi sejo, uzmi Stipu,
nemoj pustit zgodu lipu.
Čoban dobar je i tamburaš,
bit će možda i dobar bandaš.
Ako ne bude znao kosit,
on te neće smit doći prosit

Stanarica i Reduša:

Uzmi Stipu za bandaša,
Mi bi ti o Blašku mogli svašta reći.
Nemoj Blaška čekat, on ne će doć.
Da ti znaš, šta nas dvi znamo o njemu!

Ruža (preneraženo):

Šta znate? Recite!

Stanarica:

Bolje da ti ništa ne reknemo!

Reduša:

Nećemo da svađu zametnemo!

Stanarica:

Samo to velimo: bolje pazi!

Reduša:

Kud ti momak nekad odlazi!

Stanarica:

Jer kada momak jednu gleda...

Reduša:

A s drugom se lipo ljubi...

Stanarica:

Nasrid puta...

Reduša:

U po bila dana...

Stanarica i Reduša:

To bome nije lipo!

Ruža (odlučno):

To ne može biti!

Vi to samo tako kažete!

Moj je Blaško najbolji od sviju momaka.

Stanarica i Reduša:

Mi ti ništa ne kažemo,

Mi nikad ne lažemo.

Reduša:

Virovati nemoj nama!

Stanarica i Reduša:

Zar ne vidiš, gle, i sama,

da ti Blaška eto nema?

Uzmi, Ružo, Stipu za bandaša,

nek vidi Blaško, da i bez njeg može

počet žetva naša.

Čiča i Bačo:

Uzmi Stipu, uzmi za bandaša,

ko zna oće l' Blaško doć.

Nek ga inat prođe,

kad prikasno dođe.

Ruža:

Pa šta ću sada ja?

Čiča, Bačo, Stanarica i Reduša:

Zato, sejo, uzmi Stipu,

nemoj pustit zgodu lipu.

Vidiš, Blaško ne drži riči,

neg od prkosa svog se liči.

Kad te vidi sa Stipom kositi,

proće ga već volja prkositi.

Ruža:

Mila braćo, mile snaje,

ne mogu ja poslušati sad vas.

Mlade risaruše i risari:

(Vraćaju se s ispletenim užadima.)

Sva su uža ispletena,

pa su sada sva za žetvu pripravljena.

Dok se kosit ne počne,

hajd da poigramo

kolo od risara

i od mladih risaruša,

kolo od veselja

i od mladih želja.

(Uvate se u kolo. Dok kolo igra Ruža i Čoban razgovaraju.)

Čoban:

Ajdemo, Ružo, i mi u kolo.

Ruža:

Ne mogu, Stipe,

kad mi srce nije veselo.

Čoban:

U kolu, Ružo, prođe svaki jad.

Ruža:

Možda će, Stipe, i moj proći,

samo ne znam kad.

Mladi risari (u kolu):

Lipo je u kolu, risari.

Mlade risaruše (u kolu):

Lipo je u kolu, risaruše, mile druge.

Mlade risaruše i risari:

Lipo nam je u kolu, ej!

Mlade risaruše:

Ajd u kolo, risari,
da svijamo slamke,
slamke tanke.

Ajd u kolo, pa sad žitni
vinac da vijemo.

Mladi risari:

Kad kolo odigramo
i žito pokosimo,
neće još ni biti mrak.

Mlade risaruše:

Žurit ćemo klasje snosit,
dok ne bude mrak.

Mladi risari:

Klasove skupit ćete,
da vinac ispletete,
u sredinu crven mak.

Mlade risaruše:

U sredinu uplest ćemo
lip crven mak.

Ruža (gleda razdragano u kolo):

Ej, što mi Blaška sada nema,
da do njega u kolu
igram veselo.

Čoban:

Ajd, Ružo, sa mnom u kolo,
na Blaška da zaboraviš

i na sinoćno prelo.

Ruža:

Neću, Stipe, Blaška ja
zaboravit ne mogu.

Čoban:

Ajde, Ružo, budi vesela.

Ruža:

Nema veselja, kad je srića uvela.

Mlade risaruše:

Naše kolo, risari,
savit će iz žita
zlatni vinac našoj Ruži
da joj srića cvita.

Mladi risari:

Bandašici Ruži
od sinoćnog prela
srića procvala,
al je ipak nevesela.

Mlade risaruše:

Sinoć smo joj Blaška
dali za bandaša,
već je tribo doći,
da možemo žito kosit poći.

Mladi risari (u isto vrime):

Nema Blaška,
a već nam je tribo doći,
da možemo kosit poći!

Čoban (u isto vrime):

Zašto nisu mene
izabrali Ruži?
Ja joj ne bi prkosio.

Domaćin sa sinovima i snajama:

Sad već triba početi kositi.

Risari i Risaruše:

Kako ćemo počet kosit,
kad Blaška dosad nema?

Ruža (u isto vreme):

Kako će počet kosit,
kad Blaška dosad nema?

Čoban (u isto vreme):

Ja ću bandaš biti,
kad Blaška nema.

Domaćin:

Komu iza prvog otkosa kosu dam,
taj će bandaš biti.

Risari i Risaruše:

Komu kosu prida sad,
taj će bandaš biti.

Ruža (sva tužna):

Blaška još nema.
Komu će sad otac kosu dat,
da mi bandaš bude?

Teško meni!

Čoban (u neprilici):

Šta ću sad? Zar da zbilja
bandaš budem ja?

A kud ću s tamburicom svojom?

(Domaćin ide s kosom prema žitu na njivi, da počne kositi. Svi zaprepašteno gledaju za njim. Uto se iz daleka začuje Blaškova pisma.)

Blaško (iza pozornice):

Ej, došlo je lito,
ajdemo kosit divojko!

Ruža (radosno).

Evo mog Blaška!

Svi:

Evo nam Blaška!

Blaško (približavajući se):

Ej, zove nas žito
u klasje žuto visoko.

Ruža:

Lipo mi piva!

Svi:

Čuj, kako lipo piva!

Blaško (dolazi sve bliže):

Žito ću kositi,
ti ćeš ga snositi.

Ja ću te ljubiti,
ti ćeš se srditi.

Makar mi se ti oliš
znam da me svim srcem voliš.

(Stiže među risare.)

Ej, došlo je lito za žetvu naše mladosti.

Svi:

Došlo je žarko lito...

Blaško:

Ej, zove nas žito
u naručaj klasja i radosti.

Svi:

Zove nas zrilo žito...

Ruža (u isto vreme):

Cilo sam jutro te čekala, Blaško,
a svi su mi rekli da nećeš doći.

Čoban (u isto vreme):

Sriću ti nosi to lito,
s Ružom ćeš kositi žito,
a ja ću s tamburicom čuvati stado,
drugom se nisam ni nado.

(Šaljivo:)

Al da nisi sad ti došo,

možda bi baš ja bio
i tamburu kosom zaminio.

Domaćin:

Sad kad je bandaš evo došo,
ajde kosit da počnemo!

Stanarica i Reduša (u isto vrime):

Ajde, kosit da počnete!

Čiča i Bačo (u isto vrime):

Ajde, kosit da počnemo!

Domaćin:

Moj prvi otkos...

(Zamahne kosom.)

A sada evo, Blaško, tebi kosa.

(Pridaje mu kosu.)

Blaško:

Za mnom, sada risari.

Risari i Risaruše:

Zrelo nam klasje šušti i piva,
na suncu naša kosa sad siva.
Klasje sad šušti, klasje sad pada,
a sva risarska srca nam mlada
pivaju lipe pisme o žitu,
pisme o mladoj i srići lipom ovom litu.
Ej!

Ruža:

Pivaj, Blaško, pismu
o mladoj srići i litu.

Blaško:

Kosom mašem, sve kapa mi znoj,
po salašu nek ori se poj:
Pisma rada, mladosti
i naše risarske radosti.

Ruža:

Lipo mi, Blaško, pivaš...

(Svi odlaze.)

Čoban:

Ode mi s Blaškom bandašica,
misto kose ostala mi moja tamburica, ej!

Međuigra (INTERMEZZO)

Dok glazba svira, zastor je spušten. Tek malo kasnije pojavi se iza zastora Čoban s tamburicom u ruci.

Čoban:

Evo me da vidim,
da l' još čekate,
da gledate
ovu žetvu vridni' salašara.
Prid vama ja se ne stidim,
vi me svi sigurno znate,
pa svaćate:
od čobana nikad risara.
Volim sidit kraj stada ovaca,
neg se znojit u kolu kosaca.
Volim pivat uz svoju tamburicu,
neg bandašit uz lipu Ružicu.
Mislili ste, znadem,
da ja ljubav kradem,
da sam se za Ružom pomamio,
kad sam se za bandaša ponudio,
a ja sam se, virujte mi,
samo našalio.
Prava ljubav
prirode sveti je dar,

kad ona srce zagrije,
sriće pun je njen žar.
U njoj je mladosti sjaj,
u njoj života sav raj.
U njoj mlad i star
žudeni nalazi čar.
Kad dvi duše
poveže ljubavi plam,
to najlipče je,
što u životu ja znam.
Vidili ste Ružu,
kako Blaška virno čeka.
To je prava ljubav,
koja dragog izdaleka
žarkim srcem dan i noć doziva,
makar želju za poljupcem sakriva.
Sad njih dvoje lipo bandašuju,
pa risare sve redom nadmašuju.
A što su se sinoć bili zavadili,
to su sad već valjda lipo izgladili.
Blaško može srićan biti,
što se Ruža nije dala
sinoć poljubiti,
jer poljubac nije šala.
To svi znamo, jelte?
Što se kasnije daje,
ljubav dulje traje.
Rade risari,
uz pismu ris im sad teče,
za umor ne mare.
Još prije nego dođe večer,
poslidnji će pokosit klas
i pozvat i mene i vas,

dužijancu slavit da dođemo,
da se s njima veselimo!

A dotle ću
poći k svome stadu
da se malo
odmorim u ladu,
na tamburi
da mi ruka šara,
ej, lipu novu
pismu od risara...

(KRAJ PREDIGRE)

Drugi čin

Isto misto kao u prvom činu. Samo je u pozadini na pokošenoj njivi žito u snopovima složeno u krstine.

Litno je poslipodne. Žetva je završena.

Domaći izlaze iz kuće dočekujući risare, koji se s pismom vraćaju iz risa.

Risari i Risaruše:

Žito naše sve smo pokosili
pa smo sada srićni i veseli.
Risu sada je kraj,
pismu zapivaj,
i s pismom se uvatimo u kolo,
dužijancu slavit ćemo veselo.

Domaćin:

Kad ste nam ris tako lipo svršili,
zapivajte veselo,
nek se zna,
da je žito dožeto.

Risari:

Bandaš će pismu zapivat.

Blaško:

Pivat ću vam pismu novu.

Risaruše:

S njim pivat će bandašica.

Ruža:

Pivat ću vam pismu lipu.

Risari i Risaruše:

Pivat ćemo svi,

pivat ko i vi

jednu lipu novu

pismu od risara.

Ruža i Blaško:

(Pivaju u duetu, a risari i risaruše za njima:)

Sedam dana u nedilji dana.

Svi su dani od srebra kovani.

A subota je od zlata

nedilju će doneti,

a nedilja će diku sa salaša,

dika meni medeni kolača.

Risari i Risaruše:

(Sa zanosom gledaju i radosno pivaju obavljenoj žetvi.)

Oj, risu radosti naša,

ti kruno naših salaša,

ti si nam bogato rad naš naplatila,

naše salaše snopljem pozlatila.

Risara sad je raj,

što risu došao je kraj.

Ruža (Blašku):

Na prelu sinoć ti si se, Blaško

uvridio.

Blaško (odlučno):

Kosa je naša pristala da žanje,

sad naša ljubav čeka

na srićno vinčanje.

Ruža (iznenađena za sebe):

Ja ipak mislim,
da su me snaje samo privarile.

Risari i Risaruše:

(Okupili su se oko njih pri kraju njihova razgovora):

Ko što smo svi dočekali
risa srićni dan,
tako ćete i vi dočekati
svoje sriće lipi san.

(Blaško zahvaljuje razdragan risarima, a Ruža risarušama.)

Risari (risarušama):

Žitni vinac sad, divojke, spleтите!

Risaruše (risarima):

A vi i druge risare pozovite!

Risari i Risaruše (zajedno):

Pa da ovu dužijancu
veselo svi proslavimo,
da bandaša i bandašicu
žitnim vincem nadarimo,
vinac da od risa ovog
čuvaju do risa novog.

Blaško i Ruža:

Čuvat ćemo taj naš lipi običaj.
U zdravlju svi risari
žetvu novu dočekali, ej!

Risari i Risaruše:

U zdravlju svi mi risari
dočekali do godine žetvu novu!

(Odlaze.)

Ruža i Blaško:

S pismom veseli svi sad odlaze.
Na dužijancu svi će opet doći,

bit će veselo sve do noći.

(Blaško odlazi s risarima.)

Domaćin, sinovi i snaje:

Risari sad odlaze.

Kad dodu, večerom ih treba dočekat

još prije noći.

(Domaćin, sinovi mu i snaje otišli u kuću. Risaruše otišle, da donesu klasja za žitni vinac. Ruža ostala sama gledajući zamišljeno za Blaškom.)

Ruža:

Ja ne znam, šta da o Blašku mislim.

Je l' mi još viran ili me vara?

(S osićanjem:)

Neće on nikad učinit to,
da me u ljubavi svojoj privari.

Ja više njemu virujem,
nego cilom svitu.

Ja ne znam, da ne će on
učinit nikad to,
da našu lipu ljubav pokvari...

(Blaško ide s Rankom izdaleka. Ruža ih spazi i prenerazi se.)

Ah, šta je to?

Blaško s nikom divojkom!

(Blaško prode s Rankom.)

O Blaško nevirniče!

A ja sam tebi slipo virovala!

(Stanarica i Reduša vidile su kroz prozor Blaška s Rankom proći, pa izlete slavobitno Ruži.)

Stanarica:

Eto, Ružo, jesmo l ti rekle...

Reduša:

Sad eto vidiš...

Stanarica i Reduša (zajedno):

...da tvoj Blaško ima

još i drugu divojku.

Stanarica i Reduša:

Ti ga više nemoj ni pogledati,
neka vidi, da si ponosna ti divojka
i da se varat ne daš!

(Blaško dotrči s one strane, kud je bio prošo s Rankom.)

Blaško (veselo):

Evo me, Ružo,
znam da me čekaš.

Ruža (okrene se od njega):

Ne čekam! Ne čekam!
Nemam koga da čekam!

(Bolno:)

Oćeš li mi i sad reći,
da si samo mojoj srići
život svoj naminio
i da mi nisi nikad ništa skrivio?

Blaško (inenadeno):

Ja skrivio?
Je l to što sam te sinoć,
poljubiti tio?

Ruža:

Nemoj se nevišt praviti
i ludo se šalit!

Stanarica:

Kaki je, može sve
lukavo tajiti.

Reduša:

Pa može i nas
i lude praviti.

Stanarica:

Kad može varati...

Reduša:

...može i lagati.

Stanarica i Reduša (bisno Blašku):

Na što smo spale
i to od tebe, Blaško,
dočekale!

Blaško (ne može u čudu da se snađe):

Ta šta vam je, ženske glave?
Zar ste se najile lude trave?

Stanarica i Reduša (zajedno):

Nismo to mi, nego si ti.
Da nisi lude trave io,
ti ne bi tako šta radio.

Blaško:

Pa šta sam uradio?

Ruža:

Mene si privario jednu!

Stanarica i Reduša (zajedno):

Siroticu Ružu snubiš,
a s varoščankom se ljubiš!

Blaško (dosića se):

Ha-ha-ha-ha-ha! Što, zar je to,
zbog čega ste na me skočile?

Stanarica i Reduša:

Da smo ti oči bar ispile!

Blaško (veselo):

Ha-ha-ha-ha-ha! Šta mi to
niste rekle već prije?

Ruža (očajno):

I on se još smije!

Blaško:

Pa to mi je sestra rodena.

Stanarica i Reduša (iznenađeno):

Sestra rodena?

Ruža (blaže, ali još nepomirljivo):

Ti si imo samo jednu sestru malu u ratu nestalu.

Blaško:

Kad su nas dušmani harali,

pa kad smo prid njima bižali,

moja se sestrice Rankica,

curica od sedam godina,

na tome bigu izgubila.

Mislili smo, da je poginila.

Dospila je priko granice.

Od nestale naše male divojčice

narasla je divojka Ranka.

I to je, znajte, eto

ta moja varoščanka.

Jutros se vratila, pa sad rođake

obilazi.

(Ranka se vraća.)

Ha, eno je!

(Zove:)

Ranka! Sestrice!

Dodi, čekaju te znanice!

Ranka (ne snalazi se):

Oće l' me tu kogod poznati!

Ruža (poleti k njoj i zagrlji je):

Ranka, drugo moja!

(Svi su ganuti.)

Stanarica i Reduša (Blaško):

Tebe, Blaško, srića prati,

lipa li je seja tvoja,

baš ko pokojna ti mati.

Blaško (Stanarici i Reduši):

Jesam li još kriv sad prid vama?

Stanarica:

Izgorilo ko prazna slama!

Reduša:

Ju, kuvanje moramo prigledati!

(Ode u kuću sa Stanaricom.)

Blaško (Ruži):

Oćeš li Ružo,

sad me lipče pogledati?

Ruža (raširi ruke prema Blašku):

Blaško moj, sve moje na svitu!

Blaško (zagri je):

Ružo moja, ti najlipči cvitu!

Ranka:

Curica sam bila kad sam od vas odlutala.

U tudini sama, od kuće daleko

čekala sam, da mi dođe neko,

da me kući vodi,

povrati slobodi,

da pod rodnim krovom

živim srićom novom,

pa da s vama kosim žito,

koje: rodi svako lito

Bačka sva, zemlja naša

na ovi salaša.

(Stanarica i reduša izlaze i vode Ranku u kuću. Ruža i Blaško idu za njima. Dolaze risaruše i namiste se, da pletu vinac.)

Risaruše (pletući žitni vinac):

Žito divojka je dožela,

tri je lipa vinca isplela.

Prvi je od pšenice,

nosite ga, momci, u polje,

da nam polje rodi bolje.

Drugi je od lozice,

nosite ga u naš vinograd,
da nam vino rodi slade.
A treći od cvića je isplela,
za dragog je srce svoje
u njem sakrila...

(Pletu dalje. Ruža i Blaško izidu i zagledaju se u pokošene njive.)

Blaško:

Ej što je lipo, žito kad kose
mladi risari.

Ruža:

Ej što je lipo, kad žito kose
mladi risari.

Blaško:

Ej, još je lipče, dragin kad obraz
rumen se žari.

Ruža:

A litno sunce
nad njima žari.

Blaško:

Radost je gledat zlačano klasje,
umito rosom,
u naručju ga sabira draga
za mojom kosom.

Ruža:

Lipo je zlatno klasje,
umito rosom,
u naručju ga sabirem ja
za tvojom kosom.

Blaško i Ruža (zajedno):

I slažem snoplje ko dukat žuto,
dok mriši žito.
Ljubav nam žarka pozdravlja pismom
zemlju i lito.

Ej, što je lipo, u vridnom radu
ris kad nam prode,
i s dikom čekat,
ljubavlju mladom srića da dode, ej!
Risaruše (dovršavaju pletenje vinca):

Žito divojka je dožela,
lip je žitni vinac isplela,
vinac žetve svršene,
vinac mlade sriće žudene,
za kojom joj srce vene.

(*Risaruše* svršile vinac. Jave se prvi motivi momačkog kola, počinju pridolaziti izdaleka risari. Iz kuće izašli domaćin, sinovi mu i snaje. A tu se stvorio i Čoban.)

Domaćin:

Evo nam risari dolaze,
sad će bit veselja.

Čiča, Bačo, Stanarica i Reduša:

Evo nam risari dolaze.

Čoban (s tamburicom u ruci):

Evo vam i mene.
Uz tamburu kad zasviram,
svi će risari u kolo,
igrat će ga veselo.

Risari i Risaruše (već su se skupili):

Ajd, zasviraj sada, Stipe,
da igramo naše kolo lipo.

Čoban:

Našem kolu bunjevačkom
nema para,
kad se slavi dužijanca
svih risara!
Ej!

Risari i Risaruše:

Dužijancu slavi

svaka kuća naša,
pa je dužijanca
radost svih salaša.

Na tu slavu veselu
došli smo sa svih salaša.

Čoban (u isto vreme):

Sada triba risari sa svih salaša
da vide, kako mi cinimo bandašicu i
bandaša.

Risaruše (pokazuju žitni vinac):

Za tu slavu; vinac smo isplele,
vinac za bandaša i bandašicu.

Risari (pridaju vinac Ruži i Blašku):

Sad taj vinac žetveni primite,
pa ga virno do novog risa čuvajte.

Domaćin, sinovi mu i snaje:

Čuvajte vinac taj virno.

Blaško i Ruža:

Čuvat ćemo vinac taj
do godine virno.

Risari i Risaruše:

Nek vinac taj
naš vam bude dar,
što je risu kraj,
pa on za vaš mar
rad risara kruni,
veseljem srce puni,
što je risu sad kraj.

Domaćin, Čiča, Bačo, Stanarica i Reduša:

Našoj Ruži divojački san,
vincem kruni risa ovog dan.
Nek jojsriću kruni,
veseljem je puni.

Ej mladosti
lipa radosti,
to je pravi raj.

Blaško i Ruža (u isto vrime):

Posli risa
dužijanca lipim darom
ovog žitnog vinca
ljubav našu kruni,
veseljem srce puni,
što je risu kraj.

Čoban (Blašku i Ruži):

Zar nisam reko?
Salašarski to je dar
za sriću vašu.

A da sam bandaš posto ja,
te sriće ne bi bilo, to se zna,
da vam život kruni,
veselem srce puni.

Ej, sad smo svi
srićni, radosni,
što je risu tako lip kraj.

(kolo zaigra. Svi su veseli. Čoban se vrze prid svima, pa onda zapiva.)

Čoban:

Žetva svršena
u dužijanci
momačkim se kolom slavi,
pa se tome vesele
svi Bunjevci pravi.

Risari:

U kolo bunjevačko,
u kolo momačko!

Risari i Risaruše:

U tom kolu bunjevačkom

u veselju žetelačkom...haj!

Blaško i Ruža:

Dužijancu slavimo.

Risari i Risaruše:

Haj, haj, slavimo.

Čoban:

Vesele pisme pivamo.

Blaško i Ruža:

Vesele pisme pivamo.

Risari i Risaruše:

Haj, haj, pivamo.

Vito kolo igramo,

haj, haj, igramo.

Čoban (u isto vrime):

Ja vam u tamburu sviram

ovo lipo kolo,

pa je zato veselo.

Ruža i Blaško:

Svi u kolu

iza našeg lipog risa

dužijancu slavimo.

Risari i Risaruše (u isto vrime):

U tom kolu svi risari

iza našeg lipog risa

u veselju dužijancu slavimo.

Domaćin, sinovi mu i snaje:

U zdravlje vaše,

risari i risaruše!

I do godine svi

ovaku dužijancu slavili!

Risari i Risaruše (u isto vrime):

Veselje bunjevačko

to je kolo momačko.

Čoban (nadovezuje se na riči domaćih):

A ja da onda bandaš budem
s jednom lipom bandašicom
ko Blaško sa svojom Ružom,
pa i meni taka srića da dode,
taka srića, ej!

Čiča, Bačo, Stanarica i Reduša:

Ti nam, Stipe do godine
bandaš bio.

Mi ćemo ti onda naći
mladanu bandašicu,
pa se njom oženio!

Domaćin (u isto vrime):

Veselje bunjevačko
i onda će biti
naše kolo momačko.

Risari, risaruše, Blaško i Ruža:

Veselje je bunjevačko
naše lipo vito kolo,
kolo momačko.

(ZASTOR PADA.)

dr Josip Andrić

GLASOVI KRITIKE O PRVOJ BUNJEVAČKOJ OPERI

Premijera opere "Dužijanca" od Josipa Andrića, koja je bila izvedena 29. aprila 1953. god. s velikim uspjehom u subotičkom Narodnom pozorištu, primljena je ne samo od publike s neobičnim oduševljenjem, nego je i od kritike popraćena s vrlo pohvalnim prikazima i sudovima.

Beogradska "Borba" donijela je u broju 5 maja opširnu kritiku koju je napisao Mihajlo Vukdragović. Osvrnuvši se na sadržaj i liberto "Dužijance" piše i ugledni beogradski muzičar: "Dosledan folklorista, Josip Andrić je u "Dužijanci" ceo muzički tok, na sceni i orkestru, zasnovao na folklornom motivskom materijalu. Okosnicu čine dva motiva - motiv momačkog kola (jedini citat u operi) i motiv pesme o žetvi. Iz ovih motiva i njihovih

ritmičko-melodijski varijanata kompozitor je izvukao dovoljno bogatu tematsku građu, kojom se poslužio da u tradicijama Wagnersovskog konstituisanog orkestarskog toka izgradi celovitu muzičku formu, karakterom doduše dosta jednoličnu, ali pak logično povezanu. Andrićeva partitura pokazuje lep stepen kompoziciono-tehničke veštine u tretiranju tematskog materijala i u orkestraciji, koja pokazuje znalca osnovnih zakona romantičarskog orkestarskog zvuka... U stilskoj mešavini Andrićevog muzičkog jezika dominuje duh i intonacija našeg folklornog muzičkog izraza datog u pristupačnoj i pristojnoj tehničkoj formi. S tim osobinama "Dužijanca" predstavlja pozitivan prilog našoj muzici". Zatim se kritičar osvrće na pojedinosti i izvedbe ističući karakteristike pojedinih solista i hora te hvaleći najviše orkestar, koji je "otskakao kao najbolji deo izvođačkog aparata i pokazao, da može poslužiti kao solidna baza za operna izvođenja". Za režiju veli: "Vojmil Rabadan nastojao je da izbegavanjem opernog elementa u režijskoj postavci "Dužijance" ostvari što ubedljiviju scensku realizaciju žetvenog običaja - Inscenacija "Dužijance" (scenograf Vladimir Marenčić) inventivno, sa ukusom i merom dočarala je ambijent bačkog salaša. Balentni hor skladno se uklopio i precizno odigrao svoje tačke "Dirigentu Asiću dao je najpohvalnija priznanja (koje donosimo na drugome mjestu). Uz kritiku iznešena je ilustracija baletne scene iz "Dužijance". Kritičar se osvrnuo zatim i na premijeru Mascagnijeve "Cavallerie rusticane" vrlo pohvalno. Novosadski "Dnevnik" donio je u broju od 8 maja pod naslovom "Prva bunjevačka opera" Dužijanca "iz pera N. Grbe pomno napisanu kritiku. Tu među ostalim piše: "Repertoarskim planom za ovu pozorišnu sezonu predviđena je i opera domaćeg kompozitora Josipa Andrića "Dužijanca". Postavljanje ovog dela imala je da izvrši misiju u cilju okupljanja i buđenja interesa za pozorišnu umetnost kod bunjevačkog življa... Takvo delo, sa specifičnim obeležjem i karakteristikama bunjevačkog života, izraslo na podlozi njegovog muzičkog folklora. U tipičnom ambijentu i odgovarajućim nošnjama kraja pružalo je dovoljno verovatnoće i mogućnosti za približavanje Bunjevaca pozorištu i njegovoj umetnosti. Nesumnjivo je, da će ono kao takvo stimulativno delovati na bunjevački živalj i uticati na formiranje njegovog umetničkog interesa... Bunjevačka opera "Dužijanca" imaće nesumnjivo značajnu ulogu i prioritet u ovoj plemenitoj i važnoj misiji... "Dužijanca" vezana je za specifični bunjevački običaj žetve. Ona je više manifestacija bunjevačkog života i događaju u vremenu žetve, a manje dublji zahvat u taj život. Ovo delo isključivo je apoteoza, i samo to jednom fragmentu bunjevačkog života. "Dužijanca" je stvorena na folklornim muzičkim elementima Bunjevaca, koje je kompozitor umetnički obradio i povezao u celinu..."

Osvrnuvši se na jednostavnu fabulu opere ističe kritičar, da "solističke partije proizlaze manje više direktno iz horske deonice i u nju se uklapaju i ne omogućuju izrazitiju karakterizaciju likova, niti objašnjaju njihov odnos. Orkestarska partitura opere ukazuje na Andrićevo vešto vladanje kompozicionom tehnikom i na smisao za dobru instrumentaciju. "Dužijanca" ostaje delo duboko narodno. Kao takvo, ovo delo prisno narodu, iz čijeg je muzičkog bogatstva i nastalo, znači doprinos našoj domaćoj operskoj literaturi, a bunjevačkom življu prvo njegovo muzičko-scensko delo, koje su Bunjevci odista primili kao svoje, o čemu svedoči i njegov premijerni uspeh i zahvalnost kompozitoru, koja mu je tom prilikom upućena.

Izvođački ansambl uneo je mnogo truda i ljubavi u izvođenju ovog dela. Posebno treba istaći kvalitetno muziciranje orkestra, koje je sugestivno vodio i veoma uspešno spremio dirigent Milan Asić. Zatim se kritički osvrće na soliste, zbor, režiju i uspehu inscenaciju. Uz taj kritički prikaz donesena je i slika kompozitora Andrića i ilustracija jedne scene iz "Dužijance". Na kraju se kritičar osvrnuo i na premijeru "Cavallerie rusticane" te svoj prikaz završuje ovako:

"Veoma aktivni kolektiv Opere subotičkog Narodnog pozorišta... primio se zadatka postavljenja domaćeg dela, koje je, zahvaljujući njegovom nesebičnom zalaganju, doživelo i svoju scensku realizaciju i doprinelo i sada i u budućem većem interesovanju i približavanju širokih narodnih masa pozorišnoj umetnosti. U isti mah, ovakav rad doprineće još većem renomeu ove kulturne institucije u njenim pozitivnim nastojanjima."

Subotička "Hrvatska Riječ" donijela je 8 maja kritiku, koju je napisao M. Miljački pod naslovom "Praizvedba prve bunjevačke opere" i u kojoj piše:

"Kompozitor opere "Dužijanca" Josip Andrić izvršio je velik kulturno-umjetnički čin, stvorivši prvo operno djelo iz bunjevačkog života. Ali je, isto tako, subotičko Narodno pozorište s cijelim kolektivom izvršilo velik zadatak na polju umjetničke kulture, što je s velikim razumijevanjem prihvatilo izvedbu tog domaćeg opernog djela, te ga je još većim trudom i ljubavlju i izvelo. Time je Narodno pozorište steklo možda jedno od najvećih priznanja otkad postoji... Muzika Andrićeve "Dužijance" prožeta je toplom melodioznošću uz bujnu ritmiku i šaroliku harmoniju. Premda je pjevanje hora i solista glavno i na prvome mjestu u operi, ipak i orkestar ima važan udio u muzičkoj gradnji djela. Orkestar svojom neprestanom bujnom pokretljivošću daje cjelini najveću umjetničku snagu. Kompozitor je u svojoj operi, kojom je nastajao ostvariti tip popularne narodne opere za najšire slojeve, izbjegavao svaku pretjeranost moderne glazbe i omogućio njenu potpunu pristupačnost. Kao što je Verdi u svojim najpopularnijim operama stvorio melodije, koje su postale svuda poznate i rado pjevane, nema sumlje

da će i neka melodija iz Andrićeve "Dužijance" narod prihvatiti pjevati i da će se tim pokazati, koliko je kompozitor pogodio pravi narodni ton.

Što nas, Bunjevce, odmah osvaja u muzici Andrićeve opere, jest to, da ona i počinje i svršava s motivom bunjevačkog Momačkog kola. Iz toga motiva raste glavni dio muzike čitave opere, pa on dolazi do prave apoteoze u krasnom završnom baletu "Dužijanci" i u maestetičnom mutilu grada Subotice, kojim je izražen osećaj ljubavi i ponosa prema tom našem središtu. Iz te ljubavi posvetio je kompozitor Josip Andrić ovu prvu bunjevačku operu Subotici i njenim salašima, te je Suboticu i njene salaše ugradio i u motive ove svoje opere.

Opera "Dužijanica" je vrsta opere na prelazu između kantate i opere. Tu nije dramska radnja glavno, nego veličanje osnovne teme: apoteoza žetve. To je zapravo veličanstveni slavopjev života i rada koji je vezan uz bačku žetvu. Zato je sva ta muzika vedra, radosna i zanosna, ispunjujući vedrinom i radošću i duše slušatelje.

Dirktor subotičke opere Milan Asić imao je vrlo težak zadatak koji je sa uspjehom rješio. Sa sigurnošću je vodio soliste, hor i orkestar. Milan Asić je nesumnjivo mnogo pridonio ostvarenju prave bunjevačke opere, te slobodno možemo reći da je ovo njegov najznačajniji uspjeh. Uz dirigenta Asića glavni je teret u formiranju muzičke izvedbe nosio horovoda Buzaš Janoš, koji je vježbao soliste i hor, te je u vokalni dio naše prve bunjevačke opere udahnuo život.

Prof. Vojmil Rabadan, kao gost-režiser, postavio je scenski izvođače na pozornicu u mnogo jednostavniji i mirniji položaj nego što je to zahtjevala muzika pisana za ovu operu. Na taj način je uspostavljen kontakt između solista, odnosno hora i orkestra." Na kraju kritike je osvrt na pojedine izvođače.

Ta tri kritička prikaza, objelodanjena neposredno iza premijere "Dužijance", svjedoče, da je Andrićeva opera ocijenjena kao pozitivan uspjeh na području našeg domaćeg opernog stvaranja uopće, a napose je to djelo i samo po sebi i po svom kulturno-historijskom značenju kao prva bunjevačka opera velika tekovina za kulturu Bunjevaca Hrvata i cijele Bačke.

("Naša pozornica" - "A mi szinpadunk" sezona 1952/53. broj 11-12. szám, 8-12. str.) Objavljuje Narodno pozorište - Népszínház, Subotica)

PRAIZVEDBA OPERE

DUŽIJANCA

Narodna opera iz bunjevačkog života u dva čina s međuigrom

Riječi i muzika: Dr. Jodip Andrić

Dirigrent. Milan Asić

Koreograf: R. Milošević

Redatelj: Vojmil Rabadan k.g.

LICA

Ruža, bandašica.. *Marika Pec*

Blaško, bandaš... *Drag. Margetić*

Domaćin..... *Rudolf Nemet*

Čiča..... *Petar Kopunović*

Bačo *Ant. Crnjaković*

njegovi sinovi

Stanarica..... *Analazi Mezei*

Reduša..... *Vera Kovač*

njihove žene

Ranka..... *Ang. Klinovski*

Čoban..... *Ivo Vargović ili Bela Tikvicki*

Risari i risaruše

Događa se na bunjevačkom salašu u risu. Prvi čin u rano jutro na početku risa, drugi čin poslije podne na završetku rada, a međuigra između prvog i drugog čina.

Zborovoda: Janoš Buzaš

Kostimi: Stana Ceraj-Cerić

Scenograf: Vladimir Marenčić k.g.

Pomoćni redatelj: Bruno Vujković

Plesove izvode: R. Milošević i baletni zbor

*(Naša pozornica - A mi szinpadunk" sezona 1952/53. - prigodni broj uz praiizvedbu opere
"Dužijanca!", u Subotici, 29. IV 1953. god.)*

ŠTOVANJE SVETOG KLEMENTA OHRIDSKOG U ZAPADNOJ (KATOLIČKOJ) LITURGIJI

Kada govorimo o zapadnoj-katoličkoj liturgiji, tu prvenstveno mislimo na rimski obred, koji je najrašireniji obred među kršćanskim obredima na europskom Zapadu. On se kasnije raširio i po drugim prostorima svijeta, zahvaljujući misionarskoj djelatnosti rimske Crkve. Danas se taj obred jednostavno naziva rimskim obredom ili još češće rimokatoličkim.

Na samom početku valja istaći da kršćanski Zapad nikada nije poricao sv. Braću Ćirila i Metoda, njihovo podrijetlo. O tome svjedoči tekst pape Pija XI. koji je govoreći o sv. Braći kaže: "Možemo ih nazivati sinovima Istoka, po domovini Bizantinci, po poslanju Rimljanima, po plodovima apostolstva Slavenima - svima su postali sve da sve pridobiju za jedinstvo "Quod sanctum Cyrillum" 13.2. 1927. godine. No, također ne smijemo zaboraviti da su oni svjedoci tada još nepodijeljene Crkve. Općenito je poznato da su sv. Braća, odazvavši se pozivu moravskog kneza Rastislava, u Velikoj Moravskoj već našli pokrštene Slavene po misionarima iz Salzburga i Pasaua.

Izvan je svake sumnje da oni, poznavajući dobro slavenski jezik, koji su još naučili u svom djetinjstvu od djece tamošnjih Slavena, koji su već tada obitavali ta područja, preveli na slavenski jezik uz biblijske tekstove i liturgijske tekstove zapadne liturgije, jer je njihova veličina upravo u tome da su poštivali nacionalni i obredni identitet svakog etnikuma. To je njihova poruka koja je danas općenito prihvaćena kao evangelizacijsko pravilo da se evanđelje mora tako naviještati da se ono ugradi svojim sadržajima u kulturu jednog naroda i da je sačuva u njezinom identitetu.

To zovemo inkulturacijom. Od tog njihovog nastojanja sačuvali su se tragovi samo kod kršćana zapadnog obreda kod katolika u Hrvatskom primorju, na Kvernerskim otocima i u Istri. Spominje se također i Sazava, stari benediktinski samostan nedaleko od Praga kao jedan od mogućih centara, gdje se je barem za izvjesno vrijeme sačuvala glagoljica, ali o tome nemamo sigurnih dokaza.

Dok se slavenska liturgija rimskog obreda u pomenutim hrvatskim predjelima sačuvala od vremena sv. Braće pa do II. Vatikanskog koncila, odnosno do danas. Od vremena Karla IV. češkog kralja, koji je pozvao hrvatske benediktince sa Čokovca na otoku Pašmanu nedaleko od Biograda

na moru, u Prag u čuveni samostan Emauzi "na Slovanech", taj je samostan postao centrom koji je čuvao i njegovao tu tradiciju u Češkoj.

Kada se govori o liturgijskom štovanju sv.Braće Ćirila i Metoda i njihovih učenika, misli se prije svega na rimski obred koji se obavljao u staroj slavenskoj riječi u spomenutim područjima, jer je univerzalna Crkva zapadnog obreda štovanje sv.Braće prihvatiti istom poslije 1880. godine, poslije odredbe pape Lava XIII. i njegove enciklike "Grande munus". Ta staroslavenska liturgija bila je tijekom povijesti nazivana različitim imenima kao: "Liturgija sv.Petra", "Liturgija sv.Jeronima" ili najčešće "glagoljaška Misa ili liturgija", jer su se svećenici, koji su služili tu liturgiju na slavenskom jeziku, pisanim slavenskim pismom, zvanim "glagoljica" u narodu jednostavno zvali "glagoljaši", a po njima je liturgija nazvana "glagoljaškom".

Poznato je, kako je poslije smrti sv.Metoda buknuła borba da se baština sv.Braće zatare, kako na Zapadu tako i na Istoku. Učenici su protjerani. Sv.Kliment, Naum, Angelar i Sava nalaze utočište u Bugarskoj, da bi najvjerojatnije radi svojih ćirilo-metodskih stavova morali povući se na zapad Makedonije, na obale Ohridskog jezera, a manje znani učenici monasi zapadnog obreda bježe na zapad, bivaju čak prodavani u Veneciji kao roblje. Vjerojatno dopijevaju do naših istarskih, kvarnerskih i primorskih samostana, gdje se njihovom zaslugom tako ukorijenila slavenska liturgija zapadnog obreda, i već 925. godine papa Ivan obraća se biskupima, sabranim na splitskoj sinodi, koja između ostalog raspravlja i o slavenskoj liturgiji, koja se za svega četrdeset godina, tako proširila da predstavlja ozbiljan pastoralni problem o kojem se eto i Rim osjećao pozvanim progovoriti. Bilo je to na poticaj i optužbe onih elemenata u zapadnoj Crkvi koji nisu prihvaćali Metodovu evangelizacijsku taktiku.

Zanimljivo je da u tom svom pismu papa spominje, da se Metod ne nalazi među svetima i zato se osuđuje "Methodii doctrina" t.j. da se bogoslužje obavlja u živoj slavenskoj riječi, unatoč izričitoj dozvoli pape Ivana VIII.

Zato nije čudo da se liturgijsko štovanje sv.Braće Ćirila i Metoda nije širilo na kršćanskom Zapadu. No, unatoč tome glagoljaške liturgijske knjige ipak imaju blagdan sv.Braće Ćirila i Metoda. O tome svjedoče tekstovi Beramskog brevijara iz 1396. godine i slavi se 14. veljače, kao što je to navedeno i u Asemanovu evanđelistaru, te u Novaljskom brevijaru i još u desetak drugih brevijara i žitija u glagoljaškoj literaturi.

Prve tragove službenog štovanja nalazimo u odobrenju pape Pija IX. koji je 5.5. 1862. godine odobrio da se blagdan sv.Braće Ćirila i Metoda u Moravskoj može slaviti 5. srpnja.

Kardinal Juraj Haulik, prvi zagrebački nadbiskup i kardinal, po natodnosti Slovak, potaknut tim indultom, zajedno sa ostalim biskupima hrvatsko-slavenske crkvene pokrajine, traži da se ta dozvola proširi na ovo područje. To je i učinjeno 26.2. 1863. godine i od tada se blagdan sv.Braće slavi i u Hrvatskoj 5. srpnja. Kardinal Juraj Haulik i đakovački biskup Josip Juraj Strossmayer, uz slovačkog biskupa Štefana Mojzesa iz Banske Bistrice u Slovačkoj, glavni su akteri i propagatori štovanja sv.Braće i pokretači misli o proslavi tisućite obljetnice moravske misije sv.Braće.

Prigodom tog jubileja uputili su nekoliko pastirskih listova, kao kleru, tako i narodu, u kojima ih potiču na veliko štovanje sv.Braće, povezujući uz to štovanje i rad na ujedinjavanju slavenskih naroda, kako na političkom planu, tako i na crkvenom.

Nakon ovih uspješnih akcija oko proslave 1000.godišnjice moravske misije i uz živo zauzimanje spomenutih biskupa osbito Josipa Juraja Stossmayera sazrijeva čas da Zapadna crkva u povodu 1000. obljetnice odobrenja slavenske liturgije od papa Ivana VIII. pismom "Industriae tuae" koje je upućeno knezu Svetopluku, papa Lav XIII. izdaje poznatu okružnicu "Grande munus" izdatu 30.9. 1880. godine. kojom određuje da cijela Katolička crkva po čitavom svijetu ima slaviti blagdan sv.Braće Ćirila i Metoda i to 14. veljače na dan smrti sv.Ćirila.

Sto godina kasnije obilježavajući 1100.obljetnicu odobrenja slavenskog bogoslužja, prvi papa slavenskog porijekla Ivan Pavao II. 31.12. 1980. godine svojim dekretom "Egregiae virtuis" određuje: "Snagom ovog pisma, svete Ćirila i Metoda postavljamo i proglašujemo kod Boga nebeskim suzaštitnicima cijele Europe i dodjeljujemo im sve časti i liturgijske povlastice, koje po pravu pripadaju osobitim mjesnim zaštitnicima." (Br. IV str.55)

Svi ovi podaci bili su potrebni, da se lakše razumije, kako je u zapadnoj rimskoj liturgiji razvijao kult sv.Braće Ćirila i Metoda tijekom ovih 1100 godina nakon njihovog poslanja i smrti, kako bi lakše razumio razvoj kulta njihovih učenika.

ŠTOVANJE SV. KLEMENTA I DRUGOVA

Dok je kršćanski Istok, osobito Crkva božja u Makedoniji i Crkva u Bugarskoj, odmah nakon njihove smrti prihvatila njihovo štovanje, o čemu svjedoči čašćenje njihovih relikvija (sv. Klimenta i sv. Nauma), liturgijski i hagiografski tekstovi i ikone.

Posebno su poznate ikone koje predstavljaju pastoricu učenika (Sv. Klimenta. Nauma, Angelara, Gorazda i Savu) pod imenom "petočislenici", ili

što je još češće, pod imenom "sedmočislenici" ukoliko su naslikani i dvojica učitelja tj. sv. Ćiril i Metod.

Jedna od tih ikona obišla je i zadivila svijet na pozivnici na Znanstvenom skupu, održanom u Rimu pod naslovom: "Il cristianesimo tra gli Slavi", 8-11. listopada 1985. godine. u povodu proglašenja sv. Braće Ćirila i Metoda suzaštitnicima Europe. To je kod nedobronamjernih izazvalo buru protesta na račun Vatikana i Makedonske pravoslavne crkve. Dotle je u zapadnom kršćanstvu kult ovih svetaca bio vezan uz rast kulta sv. Braće, najprije među katoličkim Slavenima, ali i općenito u Katoličkoj crkvi, rasutoj po čitavom svijetu.

Među sjevernim katoličkim Slavenima: Moravcima, Slovacima, Česima i Poljacima posebno se spominje i časti sv. Gorazd, koji je najvjerojatnije ostao kao misionar među Slavenima na sjeveroistoku Europe, prema nekima kao biskup Krakowa(?), ali se njemu pribrajaju ostala četvorica, čija je imena povijest zabilježila.

Među južnim katoličkim Slavenima: Hrvatima i Slovencima, štovanje učenika svete Braće Ćirila i Metoda vezuje se uvijek uz ime sv. Klimenta Ohridskog i brata mu Nauma. Njihovo se štovanje počinje širiti šezdesetih godina ovog stoljeća. Prvi puta njihov je blagdan tj. spomendan ubilježen u pučkom katoličkom kalendaru "Danica" koji izdaje Hrvatsko katoličko književno društvo sv. Jeronima, danas sv. Ćirila i Metoda, 1967. godine. Kasnije tu praksu prihvaćuju izdavači svih kalendara, tako da danas nema ni jedan katolički kalendar koji ne bi donio u ovom kalendariju spomen sv. Klimenta i njegovih drugova kao spomendan svake godine 27. srpnja.

Kako se u katoličkoj zapadnoj liturgiji ne mogu uvoditi nikakve vlastitosti bez dozvole i suglasnosti Rima, tako su biskupi Slovenije zatražili dopuštenje da u svoj vlastiti kalendar uvedu obavezan spomendan sv. Klimenta Ohridskog, 27. srpnja.

Bilo je to još 1972. godine. Tri godine kasnije 1975. isto je učinila Đakovačko-srijemska biskupija. Obadvije molbe su bile pozitivno riješene. Tako se štovanje sv. Klimenta Ohridskog postepeno ukorjenjivalo među Hrvatima i Slovencima.

Sva su ta nastojanja doživjela svoju kulminaciju, kada je Odbor Biskupske konferencije Jugoslavije za proslavu 1100. obljetnice smrti sv. Metoda predložio BKJ da zamoli sv. Oca Ivana Pavla II. da se liturgijski kult sv. Klimenta i drugova proširi na cijelo područje Jugoslavije, 27. srpnja kao obavezni spomendan.

U drugoj točki izražena je želja da se štovanje učenika svete Braće Ćirila i Metoda, dakle: Klimenta, Nauma, Gorazda, Angelara i Save uvede u

kalendar univerzalne Crkve kao obavezan spomendan, kao spomen na ovaj jubilej 1100 godina od Metodove smrti.

U službenom priopćenju Tajništva BKJ stoji: "Ujedno su biskupi zaključili da će uputiti molbu sv. Ocu Ivanu Pavlu da kao što je Lav XIII. enciklikom "Grande munus" (1880) kult sv. Braće uveo u kalendar, misal i časoslov, tako neka on sada, u povodu ovog Metodovog jubileja, u ove iste knjige uvede liturgijsko štovanje spomenutih njihovih učenika: sv. Klimenta i drugova."

Ovo je odlučeno na svečanoj sjednici BKJ, održanoj u Đakovu 4. srpnja 1985. godine u okviru završnih svečanosti proslave 1100 godina od smrti sv. Metoda.

Rimska kongregacija za bogoštovlje, 7.4.1986. godine odgovara: "Zamolba koju je vaša Uzoritost bila upravela sv. Ocu, tražeći da se liturgijsko štovanje sv. Klimenta i drugova, učenika sv. Ćirila i Metoda, protegne na opću Crkvu, predana je bila kao nadležnome ovom Diskasteriju. Sveti Otac je odobrio ishod studija koji je obavljen na redovitom kongresu naše Kongregacije. Štovanje gore navedenih svetaca, umjesto da se predloži općoj Crkvi, prikladno je da se protegne na sve biskupije Jugoslavije i na druge biskupije koje zatraže. Osim toga, **spomen sv. Klimenta i drugova uvrstit će se u novi rimski Martirologij**. Tako će svi, koji budu željeli, moći služiti sv. Misu spomenutih svetaca na njihov "dies natalis" u skladu sa odredbom br.316-b i uredbe "Institutio generalis Missalis Romani".

Tako su sv. Kliment i ostali učenici sv. Braće ušli u službeni popis svetaca Katoličke crkve, te ih katolici po čitavom svijetu mogu slaviti. Vjernici biskupija na teritoriju bivše Jugoslavije trebaju slaviti kao obavezni spomendan. A da ova odredba nije ostala samo mrtvo slovo, svjedoče hodočašća svećenika Dubrovačke, Riječke i Subotičke biskupije, koji su organizirano došli na grobove sv. Klimenta i Nauma. Oni iz Subotičke biskupije imali su uz dozvolu g. metropolita Timoteja i svečani liturgijski čin večernje, a kratki govor o sv. Klimentu održao je sam g. Mitropolit Timotej.

Zanimljivo da je u totalitarnim režimima Istočne Europe nije bio poželjan crkveni kult sv. Braće Ćirila i Metoda, jer ih se silom htjelo učiniti tvorcima slavenske pismenosti i prosvjete. Međutim, padom toga sistema naglo je oživio kult sv. Braće. Na desetke novih crkvenih objekata, crkava, kapela, pastoralnih i kulturnih centara stavljaju se pod zaštitu sv. Braće Ćirila i Metoda, pa i njihovih učenika. Spominjem poimence novu crkvu u čast sv. "Sedmočislenicima" u mjestu Sobrance u Istočnoj Slovačkoj uz samu granicu prema Ukrajini, koji posebno žele istaći ulogu svetih učenika, pa se

spremaju zatražiti od Makedonaca pravoslavne crkve djelić relikvije sv.Klimenta Ohridskoga da postane centar štovanja učenika sv.Braće u tom dijelu svijeta. U Slovačkoj, Moravskoj i Češkoj bio je veliki interes za ovaj skup, pa su pomišljali organizirati posebna hodočašća na Ohrid. To je radi ratnih zbivanja na ovim prostorima moralo izostati.

Pojedine biskupske konferencije tih prostora zatražile su od Rima dozvolu štovanja učenika sv.Braće, što oni formuliraju "sv.Gorazda i drugova". Tako su slovački biskupi otpisom Kongregacije za bogoštovlje i sakramente pod br.1659/92 od 2.10. 1992.godine, dobili dopuštenje da svete učenike slave kao obavezni spomendan na cijelom teritoriju Slovačke.

Proglašenjem sv.Braće Ćirila i Metoda za suzaštitnike Europe, pogotovu, kada kršćanski svijet uvidi značaj i važnost toga čina za konsolidaciju međuljudskih, međunarodnih i međucrkvenih odnosa u ovoj uzburkanoj europskoj stvarnosti, tim činom i kršćanskom Istoku daje se zasluženno mjesto u evangelizaciji Europe i svijeta, osobito slavenskog kršćanskog Istoka, čija je evangelizacija počela upravo sa ohridskih žala zauzimanjem sv. Klimenta i Nauma.

Tim se činom priznaje krišćanskom Istoku odgovorna uloga u gradnji suvremenog europskog doma, koji bi morao biti dom za sve narode, velike i male, za njihove kulturne baštine, koje svojim vlastitostima tvore jedinstvenu sliku Europe i svijeta.

U tom kontekstu kult ovih svetaca stalno će rasti i u svijesti kršćanskog Zapada. U tomu će, pouzdano se nadamo, doprinijeti i ovaj Simpozij, koji će posvijestiti velike zasluge sv.Klimenta i Nauma, ne samo za ovo makedonsko područje, gdje su oni polagači temelja slavenske crkvenosti u Makedoniji, a time utemeljitelji makedonske kulture i identiteta ovog naroda. Na općeslavenskom planu zasluge ovih svetaca nisu ništa manje, jer Klimentov Ohridski univerzitet, kroz koji je prošlo više od tri i pol tisuće učenika i koji je time postao prvim žarištem kulture na slavenskom jugu, zacijelo je imao veliki utjecaj na razvoj kulture među ostalim slavenskim narodima, osobito onima na Istoku.

Činjenica je da je evangelizacija slavenskog Istoka u slavenskoj riječi i slavenskom bogoslužju krenula sa Ohrida, preko bugarskog Preslava do Kijeva, a odatle dalje do Moskve i do dalekog Vladivostoka.

Ta činjenica je zapravo najviši evangelizacijski domet kršćanskog Istoka, jer kršćanski Istok ni prije i ni poslije nije izvršio jači evangelizacijski pothvat među određenim narodima, kao što je bio slučaj sa ovim slavenskim narodima. To je zasluga sv.Klimenta i Nauma i zato im pripada neuveličan vijenac slave i priznanja svih slavenskih naroda cijele Europe i svih naroda svijeta.

(Predavanje na Znanstvenom skupu o sv.Klimentu na Ohridu, 2-6. 7. 1993.)

KARAŠEVSKI HRVATI U RUMUNJSKOJ

Karaševski Hrvati, ili kako ih drugi narodi u Rumunjskoj zovu Krašovani, žive u najzapadnijim dijelovima Banata, uz samu rumunjsko-jugoslavensku granicu, jugozapadno od banatskog grada i poznatog industrijskog centra Rešice (koju naši Hrvati zovu Ricica) u podnožju visokog gorja Semenik, u krugu od 15 kilometara. Karaševska dolina udaljena je tridesetak kilometara zračne linije od Vršca i u njoj su smještene sva još živa hrvatska sela. U tih sedam sela živi još uvijek isključivo hrvatski živalj. To su: Karaševo, Ravnik, Lupak, Klokotić, Vodnik, Nermid i Jabalče. U još dva sela, Kalini i Slatini, živi neznatna manjina Hrvata koja se romanizirala, ali je sačuvala svoju pripadnost Katoličkoj crkvi. Izvan sumnje je da današnje ime karaševski Hrvati ili Krašovani dolazi od najvećeg hrvatskog sela Karaševa, koje broji gotovo četiri tisuće stanovnika i kroz koje protiče čista gorska rijeka Karaš (turska riječ koja znači voda). O podrijetlu imena Krašovani međutim postoje različita mišljenja. Interesantno je da većina njih dobija mogućnost da je ime izvedeno od rijeke Karaš. Najbrojnija su mišljenja kako je to ime dobiveno po nekom gradu iz čije su okolice doselili Stare Srbije, Turske, Bosne od varoši Kruševac (pa odatle izvode ime Karaševci), Kruševa (pa odatle izvode ime Kruševljani ili Krašovani). Zanimljivo je da se spominje i Kreševo, gradić u centralnoj Bosni u kojem je stari franjevački samostan. Kako su svi povijesni izvori naglašavaju da su ovdašnji živalj doveli bosanski franjevci, najlogičnije bi bilo etimološki korijen ovom imenu tražiti u nazivu grada Kreševa. Ovom se mišljenju priklanjaju i franjevački i isusovački povijesni izvori (*Protocolum Provinciae Bulgariae et Valachiae*, str. 247; i *Symbolo ad illustrandam historiam Ecclesiae orientalis, Oeniponte* 1885. vol. II, str. 796-800), a na ove se izvore pozivaju i župne kronike, koje su u prošlosti veoma savjesno vođene, i nasreću, sačuvane.

KRATKI PREGLED POVIJESTI KARAŠEVSKIH HRVATA

Spomenuti povijesni izvori, navlastito *Protocolum Provinciae Bulgariae et Valachiae* (str.247), govore da je oko 1393. godine, za vrijeme vladanja ugarskog kralja Sigismunda, počelo naseljavanje predaka karaševskog hrvatskog življa s prostora koje su Turci u to vrijeme osvajali. Ti su se doseljenici, u pratnji franjevac, smještali na prostorima Ugarskog

kraljevstva u Banatu: oko Lipove (Marija Radna), Rekaša, Lugoša, Karanšebeša i drugih mjesta. Isti izvor tvrdi da su to franjevci koji su na poziv ugarskog kralja Ljudevita došli iz Bosne, osobito na osvojena područja Bugarske, koja je zauzeo isti kralj. Franjevci su poslani od Peregrina Saksonca, biskupa bosanskoga, a vršili su misionarsku djelatnost, kako u Bosni tako i u Bugarskoj, obraćajući ljude Isusu Kristu i njegovoj Crkvi, osobito one koje je zavelo krivoverje koje se zavelo bogumilstvo-patarenstvo. Kralj je ove doseljenike smjestio u svoja pogranična područja da budu štit pred nadirućim turskim okupatorom.

U kasnijim zapisima, ali i u životnoj svijesti naroda (o čemu svjedoči jedan ovjerovljeni spis Teodora Brite, 85-godišnjeg starca iz Ravnika, 1918. godine) ostaju zapisane godine 1434 - 1443, kada pod vodstvom otaca franjevac dolaze skupine iz Turske Bosne, te se navode mjesta iz kojih su mogli doći njihovi davni preci, a iz kojih se lako može izvesti naziv Krašovani. Tako se spominju imena varoši Kruševac, Kraševci, Kruševo, Kruševljani ili Krašovani. Pri tom se ističe da su to Bošnjaci koji su došli iz stare Srbije, Turske Bosne.

Protocolum Provinciae Bulgariae et Valachiae spominje da su se ti doseljenici, osobito nakon Mohačke bitke (1526.), raseli i po sjevernijim ugarskim prostorima, a neki su se, kako veli spomenuti izvor, povukli *ad horida et aspera loca Carasoviensia*. Zato kroničar s iskrenim franjevačkim srcem piše "Neka se nitko ne čudi njihovoj tvrdoj naravi... živjeli su po šumama, pa su šumske običaje poprimili...Ovi siromasi, koji su živjeli u Lipovi (Marija Radna), Rekašu, Slatini, Karaševu i drugim mjestima, naši su se fratri brinuli za njihov rast u katoličkoj vjeri, branili ih i čuvali od hereza, sve do 1600. godine kada je gospođa Barbara iz Lugoša dala neka dobra ocima Družbe Isusove, da se bore protiv Rakocijevih kalvina koji su počeli širiti u Lugošu i Karanšebešu". Zatim se navode poimence sva karaševska sela: Karaševo, Ravnik, Lupak, Klokotić, Kalina, Nermid i Jablače i pritom ističe da običaji Krašovana u mnogome razlikuju od vlaških. Kad pak govori o njihovom jeziku, jasno kaže: "Njihov materinjski ilirski jezik u mnogome se razlikuje od redovnog ilirskog jezika - *ab ordinaria lingua illyrica*. (*Historia par.ecclesiae Rafnicensis*, str. 14).

U poglavlju *Catalogus administratorum parochiae Carasovensis* ističe zasluge franjevac, kako onih iz Provincije Bosne Srebrne tako i onih iz bugarske kustodije, koji su Krašovane u povlačenju pred Turcima preko Bugarske doveli u Banat i kroz vijekove im dijelili sakramente i sva sredstva spasenja, čuvajući ih u svetoj katoličkoj vjeri u poslušnosti svetoj Rimskoj Crkvi pod teškim turskim ropstvom, čuvajući ih od Calvinove i Luterove hereze i posizanja šizmatičkih Grka. Zatim navodi popis imena upravitelja

Karaševske župe, koji je sačinio u Budimu fra Emerik Pavić. Prvih šesnaest pripadalo je bosanskoj redodržavi, četvorica od ovih su pokopani u Karaševu: fra Ante od Višegrada, fra Marko od Gradiške, fra Nikola od Duvna i fra Filip ubijen u Karaševu "*a rebelis*", kako piše u kronici. Iz tog popisa spomenimo još neka imena: fra Ivan od Maglaja, fra Serafin od Olova, Ljudevit od Dubrovnika, fra Božo (Natalis) od Kotor, fra Franjo od Đakova, fra Franjo od Ciprovca (u Bugarskoj), fra Serafin od Kopilovca (u Bugarskoj), fra Petar od Voršitz, fra Mihael od Bude, fra Gaspar a Gyavarino i fra Franjo Tramplović (na drugom mjestu Trampšik) od Sarajeva, koji je 4. ožujka 1721. godine Karaševsku župu predao isusovcima. Ovaj popis franjevac jasno pokazuje da je većina ovih svećenika bila rodom iz Bosne, ali također pokazuje gdje je u onovremenoj Bosni bilo katoličkog (hrvatskog) življa.

Kralj Karlo VI. 1716. godine dovodi isusovce u Banat, a po želji Barbare iz Lugoša oni preuzimaju upravu Karaševske župe kao jedne od najvećih župa u ondašnjem Banatu. Od 1726. godine Karaševo postaje misijskim centrom Družbe Isusove za cijeli Banat. Među isusovcima se posebno ističe o. **Mihael Lovinić**, koji je nazvan apostolom Karaševa. Rođen je u Kraljevoj Sutjesci, u Bosni. Sagradio krasnu baroknu crkvu Marijina Uznesenja u Karaševu. Gradnja crkve trajala je svega dvije godine. Tu je shrvan napornim radom, umro 1728. godine. Pokopan je kraj velikog oltara u toj istoj crkvi. Uz o. **Mihaela Lovinića** su do 1740. djelovali isusovci: o. Vjenceslav Veigl, o. Stjepan Mikša, o. Josip Locatelli i o. Josip Fabijanović. Godine 1740. isusovci se povlače u Temišvar, a župu ponovo preuzimaju franjevci, ali sada već Provincije bugarsko-vlaške. Zanimljivo je da je u popisu upravitelja župe više nema mjesta rođenja, nego se prema prezimenima daje zaključiti da je dobar dio njih hrvatskog podrijetla. Naprimjer: Franić, Zetić, Grozdić... Godine 1785. franjevci predaju župu Karaševo biskupijskom svećeniku Mihaelu Delariću, a oni sami još izvjesno vrijeme vrše dužnost kapelana. U to vrijeme počinje osnivanje župa po drugim hrvatskim selima karaševske doline.

KATOLIČKE ŽUPE MEĐU KARAŠEVSKIM HRVATIMA

Pokrajina Banat, koja leži između Tise, Dunava i Karpatskog gorja, crkveno je pripadala staroj biskupiji čije je sjedište bilo u mjestu Čanad, danas malom selu na mađarsko-rumunjskoj granici. Biskupiju je osnovao sv. Gerard, benediktinac, odgojitelj sina sv. Stjepana mađarskoga kralja, sv. Emerika, i apostol južnih mađarskih pokrajina. Ta crkvena pokrajina živi i raste sve do dolaska Turaka. Kad je kršćanska vojska bila poražena kod Mohača, poginuo je kralj, i katolički nadbiskup Pavao Tomory i šest drugih

biskupa, a među njima i čanadski biskup Franjo Csaholy. Od tada, gotovo dvjesto godina, ova biskupija nema svojega biskupa. Kao i na drugim prostorima gdje su zavladaali Turci, gotovo jedini katolički misionari bili su franjevci Bosne Srebrne, koji su se znali nositi s tvrdim okupatorima. Tako su bosanski franjevci pokrivali cijelo područje od Budima do Skadra, te od Karpata i Crnog mora sve do Jadrana, često puta prateći izbjeglice i prognanike vlastitog naroda, koji bježe da sačuvaju svoj vjerski i narodni identitet. Tako se eto pastoralno staraju o našim iseljenicima u Bugarskoj i Banatu, gdje kasnije niče Bugarsko-vlaška provincija. Ta njihova službna traje sve do konca 18. stoljeća, kada ustupaju svoja mjesta biskupijskom kleru, koji stasa obnovom crkvene hijerarhije.

Godine 1716. obnavlja se Čanadska biskupija, ali sa sjedištem u Segedinu. Franjevci se povlače u svoje samostane, a biskupijski kler preuzima pastoralnu brigu za narod. Tako je 1785. godine župa Karaševo predana biskupijskom svećeniku Mihaelu Delariću i time počinje novo razdoblje u vjerskom životu karaševskih Hrvata. U doba dok su franjevci pastoralno djelovali među našim življem, oni nisu bili samo dušebrižnici. Iz tog vremena ostaviše iza sebe dva poznata marijinska svetišta, od kojih je jedno najveće u Banatu, a mirno se može reći najpoznatije u cijeloj Rumunjskoj. Riječ je o Mariji Radni, kraj Lipove i Ciklova, nedaleko od mjesta Cravica. Ova dva svetišta osnovaše bosanski franjevci, a Mariju Radnu i danas vode mađarski franjevci Rumunjske provincije. Franjevci se brinu za prosvjetu, zdravstvo i druge životne potrebe svojega naroda. S tom praksom nastaviti će, više ili manje, i biskupijski svećenici, već prema svojim mogućnostima, jer su tu redovnici u boljem položaju, ne samo radi veće brojčanosti nego i veće mogućnosti specijalizacije u različitim vidovima služenja dobru čovjeka. Sve do naših dana svećenici su držali i održali dušu toga naroda. Brinuli su se, kada su prilike dopuštale, da karaševska sela dobiju hrvatske učitelje. Dvadesetih godina ovog stoljeća, zauzimanjem dr. Aleksandra Berkovića, župnika u Ravniku, došla je nekolicina učitelja iz Hrvatske, koji su u svim tamošnjim selima ostavili duboke tragove, tako da su karaševski Hrvati kroz desetljeća komunističke diktature sačuvali svoj hrvatski i katolički identitet. Gotovo istovremeno svećenik Stefan Hustik, po narodnosti Slovak, po osjećaju Mađar, naučio je hrvatski jezik toliko da je mogao ne samo govoriti nego i pisati hrvatski, a u nedostatku liječnika pružao je osnovne medicinske usluge svom puku. Tako su župe u povjesti tog naroda odigrale presudnu ulogu. Zato učinimo kratki pregled povijesti njihova nastanka i presjek djelovanja.

Najstarija i ujedno matična župa je Karaševo, najveće selo i žitno vrelo tamošnjeg hrvatskog življa. Tijekom cijele povijesti ovoga naroda ova župa je

predstavljala najznačajniji faktor, koji je odlučivao ne samo o sudbini karaševskih Hrvata, nego i katolicizma u Banatu, kako u franjevačkom tako i u isusovačkom razdoblju. Crkva iz 1726. godine jedna je od najvećih i stilski najčišćih crkava u cijelom Banatu, a spada i među najstarije u ovom prostoru. Građena je u čistom baroknom stilu, a posvećena je Marijinom Uznesenju. Ima karakteristike isusovačkih crkava sa slikama isusovačkih svetaca. Ova je župa tijekom stoljeća bila rasadište vjere i kulture karaševskih Hrvata. Od sedam hrvatskih svećenika, samo jedan nije podrijetlom iz Karaševa, dok su ostala šestorica iz karaševske župe, što je u posljednje vrijeme bilo presudno za očuvanje katoličke i hrvatske svijesti među karaševskim Hrvatima. Komunistički je sistem poduzimao sve kako bi zatro nacionalnu svijest manjina, a tomu su poslužila i masovna raseljavanja. U posljednjih pedeset godina svećenici su bili jedini čuvari nacionalne svijesti tamošnjega hrvatskoga življa.

Još za franjevačke uprave karaševskom župom došlo je do osamostaljenja kapelanije u Ravniku. Od 1786. godine počinju se voditi matice, 1789. godine je već završena skladna barokna crkva posvećena sv. Petru i Pavlu, a od 1790. godine imaju i vlastitoga župnika. Važno je spomenuti da su pučke misije na prijelazu 1936/37. godine, uz prisutnost hrvatskih učitelja, silno pojačale katoličku svijest i svijest o pripadnosti hrvatskome narodu. Slične misije obavljene su nakon pada komunizma u proljeće 1991. godine.

Od 1790. godine u Lupaku se osamostaljuje kapelanija koju vodi fra Luka Ružinović, a posvećena je sv. Mateju Evanđelisti. U ovoj župi djelovala su tri hrvatska svećenika, i to dvojica bačkih Hrvata: Luka Peštalić, rodom iz Baje i Andrija Poljaković iz Subotice, te sadašnji župnik Marijan Tjinkul, rodom iz Karaševa. Ovaj posljednji je kao prvi svećenik novije generacije, za vrijeme komunističke strahovlade, uspio uspostaviti vezu sa Crkvom u Hrvata te je za potrebe svojih župljana osigurao veći broj molitvenika, misala, katekizama i lijepi broj ilustriranih Biblija i Sv. pisma Novog zavjeta. Počeo je izdavati bilten *Glasnik Karaševskih Hrvata*. Odmah po padu totalitarnog režima organizirao je pučke misije i povezao karaševski kraj sa crkvenim i kulturnim ustanovama u domovini Hrvatskoj.

Župa sv. Filipa i Jakova u Klokotiću spominje se 1780. godine, a od 1786. ima svoje matice. U svojoj dugoj povijesti ova je župa imala dva svećenika hrvatske narodnosti: Josipa Mamužića (1875.) i sadašnjeg, Petra Dobru, rođenog u Karaševu, koji se trudi oko oživljavanja hrvatske i katoličke svijesti u svojem selu, te zajedno s hrvatskim intelektualcima pomaže u organiziranju hrvatskoga školstva u karaševskoj dolini. Zanimljiva je primjedba bugarskoga svećenika Mihaela Kurta, koji je bio župnik u

Klokotiću tridesetih godina, a koji piše: "...ovaj se narod mora održati kao narod; kao i Bunjevci u Bačkoj, povezanošću vjerskog odgoja, održat će se i narodnost. Sa Bunjevcima i ovaj narod ima veze na kulturnom polju". (*Historia domus parochiae Klokotićensis*, str.3).

Crkva u Vodniku, posvećena sv. Mihovilu Arkandelu, vrlo je stara, iz 1786. godine, dok su Nermid (Nermet) sa crkvom sv. Jakova i Jablače sa crkvom Marijinog Rođenja novijeg datuma, iz 1972. i 1974. godine. Obje su podignute brigom tadašnjeg karaševanskog župnika Teodora Katića. Te su kapele, uz svoju bogoštovnu namjenu, bastioni koji čuvaju hrvatski identitet naroda toga kraja.

Ostala trojica svećenika na službi su u drugim župama, koje okupljaju druge narode. Ona sačinjavaju zajedništvo Katoličke crkve u tom dijelu Rumunjske, sa sjedištem u Temišvaru. To su već spomenuti Milja Sima, Petar Stojanović i Đured Katić.

Možda će se nekome činiti da je u ovom povijesnom prikazu pretjerano isticana uloga Crkve i klera. Ali tko se temeljitije upozna s prošlošću i sadašnjošću karaševskih Hrvata, vidjet će da je to naprosto istina. Svećenici su uvijek, pa i onda kada nisu bili Hrvati, nosili barjak hrvatske svijesti. Sve kulturne, političke i humanitarne akcije, još i danas vode kroz župne urede.

(*Tjedan Hrvata iz Rumunjske, Zagreb, 20 - 26. 6. 1994. god. Izdavač Hrvatska matica iseljenika, Zagreb, 1994. 13-17.str.*).

Narodna nošnja
Karaševskih Hrvata

AKTIVISTIČKA POEZIJA

KNJIŽEVNI KRITIČARI O JAKOVU KOPILOVIĆU (izbor članaka)

BILJEŠKA O PISCU

Jakov Kopilović rodio se 9. srpnja 1918. god. u Subotici od oca radnika Stipana i Marije, rođene Knapec. Sin siromašnih roditelja, od djetinjstva bio je upućen na bijedu i neimaštinu. Svršio je četiri razreda gimnazije u Subotici 1933. god. i po želji oca, koji je tada radio na željeznici, zatražio je službu u telegrafskoj radionici u svojstvu šegrta. Četiri godine su prošle dok je, odbijen sa raznih mjesta, najzad dobio službu u subotičkoj električnoj centrali u svojstvu tramvajskog konduktera. Nakon uposlenja privatno nastavlja gimnaziju u Subotici i završava je 1941. god. u Zagrebu.

Po dolasku mađarskog okupatora biva lakše ranjen te nakon ozdravljenja napušta Suboticu. Od tada boravi u Zagrebu, gdje živi u najvećoj bijedi, mijenjajući često zanimanje. Godine 1945. napušta Zagreb i vraća se u Suboticu, u svoj voljeni rodni kraj.

Počeo je pisati 1931. godine.

Od tada se redovno javlja u mnogim hrvatskim listovima i časopisima. Godine 1944. izdaje zbirku pjesama "Daleko od zavičaja" u nakladi Društva bačkih Hrvata. Mučen krajnjom neimaštinom, nepravdama i patnjama, koje su stizale mili mu zavičaj, znao je ponekad bolno zajaukati u pjesmama. Zato se u nekim pjesmama ogleda tuga i kao crvena nit provlači se u njima pesimizam. Ipak, mladi pjesnik ne podleže ovoj ljudskoj bolesti i slabosti, nego podiže oči k nebu i kao nadahnut novom snagom ustrajno i odvažno nastavlja životni put.

U rodoljubivim pjesmama opjeva čežnju za zavičajem koji je čamio u teškim okovima okupatora. Svoj križni put malog nezapaženog čovjeka opjevao je u socijalnim pjesmama. U ljubavnim pjesmama ciklusa "Krinzanteme" pjeva ljubav prema svojoj ženi, kojoj je od srca zahvalan za mnoge sunčane dane u beskrajnim životnim maglama.

(Pogovor zbirci pjesama J. Kopilovića: "Tisuću i jedna noć", izd. Subotička Matica, 1946.).

LIRIKA JAKOVA KOPILOVIĆA

Jakov Kopilović je poseban slučaj čovjeka i pjesnika, koji je u svome dosadašnjem životu prošao vrlo mučan i čudan put, boreći se za bolji i ljepši život i promijenivši različna zvanja. Rođen u Subotici u siromašnoj bunjevačkoj porodici, bio je radnik, tramvajski kondukter, činovnik, korektor, pa najzad nastavnik i direktor srednje škole. Sada također radi nastavnički posao. Uza sve te tegobe i teškoće i neredovno školovanje, uspio se afirmirati kao pjesnik.

Do sad je izišao pred javnost sa tri zbirke pjesama: "Daleko od zavičaja" (Zagreb, 1944.), "Tisuću i jedna noć" (Subotica, 1946.), "Soneti" (Subotica, 1953.)...

Uz ostalo, u prvim zbirkama prevladava ljubav prema rodnom kraju, kojemu je usmjeren najveći dio njegova osjećajnog života. S Bačkom je nježnim vezama vezan, te iznosi svoje tjeskobe zbog njezine ratne sudbine ili kasnije slika bogat i bujan život na njezinim ravnicama i plodnim žitnim poljima. Sam naslov knjige izrastao je iz neugasive čežnje za rodnom Bačkom, od tuge što ju je bio primoran privremeno napustiti. Taj ton nostalgije sadržajno-tematski nije dovoljno šarolik, što pjeme čini djelomice u tom pogledu monotomima. U istome osjećajnom krugu, s nešto jačim buntovnim naglaskom, kreću se pjesme iz druge zbirke.

J. Kopilović uviđa bijedu i socijalnu nepravdu, ali nije dosta uporan u traženju njenih dubljih uzroka.

J. Kopilović veli u jednoj pjesmi da na bolu izrasta poezija, a pjesme su kao "krune od cvijeća i trave", ispletene bolom. Drugdje naziva pjesnika lovcom na mirne zvijezde s mišlju da on treba otimati ljepote, koje se mogu uhvatiti: "Odronila se jedna zvijezda - i lovac na mirne zvijezde - ulovio je bljesak sjajni - na obali zanosa - i smirenja". Pogled na svijet pjesnikov, u prvim dvjema zbirkama, dosta je sumoran, s rijetkim svijetlim slikama. Gdje se osjeća i odveć napušten. Mrašna raspoloženja znaju prevladati njegovom dušom, dok ga opet iznova ne zapljusne svijetli val sunca i zlatnog žita s bačkih ravnica i vesela cika djevojaka žetelica.

Ivjestan broj njegovih ranijih pjesama pisan je u stilu i duhu naše narodne pjesme.

Narodni motivi naročito su uspjeli u ciklusu "I jedan dan" iz druge zbirke, ujedno najboljem ciklusu kao cjelina u prve dvije knjige. Tu je bunjevačka "Dužijanica - blagdan zrelog žita", naročito pjesme: Risari u zoru;

Podne; Pjesma o kosi; Na njivi; Blagdan. Tu se našao sretan među plodnim bačkim poljima, ali ne u čežnji za njima, kao u prvoj zbirci, već njima samima u trenutku zrenja žita i pjesme djevojaka. I žetva, i košnja, i berba dani su sa zamahom veselja, rada i radosti nad ljepotom onih nedoglednih polja klasja. Oživio je život bačkih kosaca i žetelaca.

Čini se da bi ova vrsta pjesama, s ovom i srodnom tematikom mogla biti najpodesnija za J. Kopilovića kad progovara o rodnoj Bačkoj.

Treća zbirka pjesama "Soneti" izašla 1953. god. u Subotici u izdanju Saveza kulturno-prosvjetnih društava, ima tri ciklusa: Ponornice srca, More i ravnice, U sjenci.

Bavljenje vlastitim unutarnjim duševnim svijetom, odnos ravničara prema našem moru i ravnica prema morskim pučinama, kao i sjećanje na nedavno preminulog oca, to je tematika te knjige. Odmah valja napomenuti, da su pjesme "Ponornice srca" najjače doživljenje, najprodubljenije, misaono najjače pjesme u toj knjizi. U tom ciklusu autor pokazuje svoje nevolje što ih u sebi nosi kao čovjek i pjesnik, iznosi svoje težnje i njihovu čestu neostvarivost.

U nekim misaonim pjesmama daje svoj pogled na pitanje sreće. U teškim trenucima svija se pod teškoćama života - mučen snovima o ljepšem životu. Ali se često dešava i sasvim obrnuto od njegovih želja: Kao da su bogovi odredili da baš onaj, što u svom osjetljivome srcu skriva neugasivi plamen žudnje za neviđenom i nedostižnom srećom, treba da najjače okusi životne gorčine u sukobu s realnim činjenicama u svakodnevnom surovom rvanju s golom prozaičnošću. Jer život ne pita da li je netko nježne i osjetljive građe ili je obavijen željeznim oklopom grube neosjetljivosti.

Njegovih pet soneta "Mladost na tramvajskim kolima" predstavlja nešto vrlo iskreno i doživljeno među njegovim pjesmama. Uza sve manje neizgladenosti i nedotjeranosti u formi, to su doživljaji srca, što je - tesući se od groze pri zveku hladnih i znojavih srebrnjaka - čudesnom magijom obrnutih proporcija između bola i umjetničkog stvaranja, ključala uskipjelom vodom pjesničke energije. Prvi put je tako netko kod nas dao jedan uvjerljiv isječak duševnih doživljavanja jednoga tramvajskog radnika. Ta socijalna nota o bijednim i gladnim ljudima započela je već u prvoj njegovoj zbirci.

Ljubavne pjesme Kopilovićeve ne ističu se nametljivo u njegovim pjesmama. U prve dvije zbirke vrlo je škrt i suzdržljiv kao ljubavni pjesnik. U trećoj zbirci je otvoreniji, smjeliji i iskreniji - više Vojvođanin nego prije.

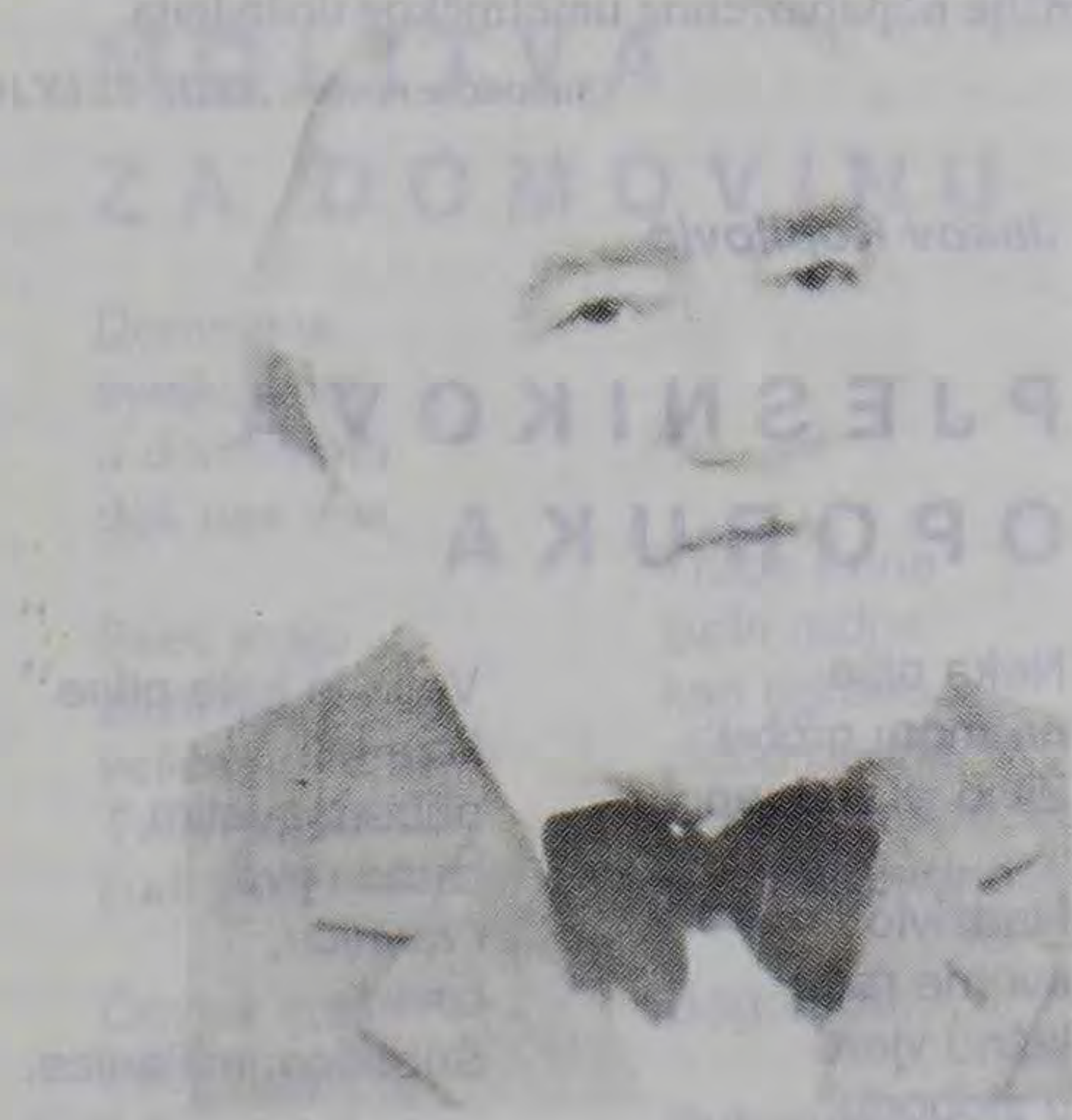
U nekoliko pjesama slika pejzaže Slovenije, dajući uz ciklus "More i ravnice" (u zbirci "Soneti") svoj doprinos još uvijek premalo iscrpljenom slikanju našeg pejzaža. Tako, poslije ranije ocrtanih bačkih polja i nizina;

poslije onih valova zlatnih klasova što ih vjetar njiše; poslije pokošenih žitnih polja, načičkanih silnim žutim krstinama pšenice i drugih žitarica, što se tako bogato i raskošno rasprostiru prostranstvima Bačke, dajući smjelosti ljudima te rodne zemlje - crta i pejzaže drugih naših krajeva. U zbirci "Soneti" pokušao je dati neku sintezu vojvodanskih, slovenskih, primorskih i upoće naših jadranskih pejzaža.

U izražavanju (u zbirci "Soneti") postao je sažetiji i zbitiji; služi se sonetnom formom. Mnogo se udaljio od svoga mladenačkog pesimizma i životni pogled mu je vedriji i ljepši. Kao da između njegovih pjesama prevladava misao da život - uza sve nevolje - u svojim njedrima, bogatim kao bačke ravnice, skriva mnogo ljepoga i dobroga, pa ima mnogo smisla živjeti i savladati smjelo sve poteškoće, koje vazda treba učiniti što kratkotrajnijima.

Na trnovitome putu traženja savršenstva u domenu poezije J. Kopilović je do svoje treće zbirke sretno prevalio mnoge poteškoće, ne dajući se smesti zaprekama i imajući pred svojim duhovnim očima ona silna bogatstva što nam život može pružiti kao one nepregledne ravnice, bremenite najljepšim plodovima zemlje. (odlomci)

(Iz knjige: Julije Šolčić - Gore, more i ravnice, vlastito izdanje, Zagreb, 1955. str.113-120.)

Jakov Kopilović

ZAGLEDAN U SAN I JAVU

Ovih dana iz štampe je izašla nova zbirka pesama poznatog subotičkog pesnika Jakova Kopilovića "Sjeverna jesen". Veoma jednostavno, ali ukusno opremljena, ova - u stvari, sedma po redu - knjiga pesama Jakova Kopilovića sadrži četrdesetak pesama podeljenih u dva ciklusa: "Pjeva vječita jesen" i "Java periferije", što upečatljivo odražava njegovu pesničku preokupaciju u poslednje vreme.

Već prilično obimno pesničko delo ovog izričitog liričara bačke ravnice, njenih polja i vinograda, razbacanih salaša i prašnjavih periferijskih ulica, jednom reči, lirskog hroničara jednog vremena, zapljusnutog dahom istorijskih prekretnica, ovom zbirkom dobija, moglo bi se reći, jednu posebnu dimenziju smirenog, čak pomalo filozofskog pogleda u tihi ljudski san, ali istovremeno i razbuktalu životnu stvarnost epohe u kojoj živimo i volimo... Otuda, za razliku od ranijeg stvaralaštva, u ovoj knjizi pjesnik je više okrenut fenomenu prirode i onim, tako zvanim, malim najjednostavnijim stvarima i pojavama koje čine suštinu čovekove svakidašnje egzistencije, koju Kopilović jednostavnom fakturom stiha uobličava u dimenzije nepatvorenog umetničkog doživljaja.

(Subotičke novine, XXIII, 22.IX 1967. br.36.str.5)

Jakov Kopilović

P J E S N I K O V A O P O R U K A

Neka piše
na mom grobu:
Živio je za Ljepotu...

Nadživio
svome rodu
lažnu vjeru
u slobodu
tek na odru.

Volio je krilo ptice
koja leti
nebom svetim
iznad njiva
i ravnice,
iznad
Subotice, miljenice.

Subotica, 1993

SJEVERNA JESEN

Jakov Kopilović, popularni subotički i hrvatski pjesnik čiji se stihovi recitiraju ne samo u gradu, nego i na salašima, do sada je izdao 6 knjiga (ili bolje rečeno: 6 svezaka) pjesama i to većim dijelom u vlastitoj nakladi.

Njegove pjesme imaju prizvuk narodnog stvaralaštva. Kojoj god temi se vrati, pa i ako se javi gradski glas, ipak uvijek se vraća bunjevačkom puku koji radi na crnoj zemlji. Iz njegova života i običnih dana crpi svoje najljepše doživljaje.

Njegovi soneti i stihovi odaju osjećaj tihog čovjeka koji voli razmišljati. Njegov duh nije buntovan i uzavreo. On u provincijskoj tišini i šutnji proživljava svoj život dobrog profesora humanističkih nazora.

Najnovija njegova sveska stihova ima naslov "Sjeverna jesen". Ova "jesen" donosi pred nas slične, kao i ranije, pjesnikove poruke i boje, a zabavlja se elegičnim tonovima. (odlomak - prijevod s mađarskog)

Jakov Kopilović (7 NAP, Subotica, 5.I 1968. XXIII, br. 2.str.12.)

MOLITVA ZA DOMOVINU

Domovina
svetkovina
u domovima
dok nas ima.

Sveti kraju
zavičaju,
veličajnu
Tvoju tajnu
ljudi znaju.

Čovjek ljubi
mir i slogu,
odjek mudri
u brlogu.

Trube ratne
ljude radne
kad ugrabe,
zlobe gadne
pomor pravde
u ponor padne.

Bogorade...

Subotica,
2. VII 1993.

POVRATAK PEJZAŽU

U toku ove godine, tako reći skoro jedna za drugom, pojavile su se dve nove zbirke pesama poznatog subotičkog - i vojvodanskog - pesnika Jakova Kopilovića "Njiva patnje" i "Žedan deram", koje sadrže preko sto deset, pretežno kratkih pesama, svrstanih u sedam ciklusa. Poslednja zbirka "Žedan deram" u stvari je već deseto pesničko delo ovog našeg plodnog, pomalo melanholično raspevanog i intenzivno prisutnog književnog stvaraoca u našoj savremenoj poeziji.

U poslednjim delima svog, inače već prilično obimnog pesničkog opusa, Jakov Kopilović kao da se "ponovo" vraća izvornoj inspiraciji prvobitnog stvaralaštva. Sentimentalno zagledan u pejzaž bačkog podneblja, u široke prostore ravnice, poorane i zasejane njive, vinograde i voćnjake, šarolikost proleća i sive umiruće jeseni, idiličnu atmosferu razbacanih salaša i tihe, periferijske gradske ulice J. Kopilović, lutajući putevima eksperimentisanja formom, elegijski, setno produbljuje svoje viđenje sveta i umetničkom narativnošću uobličava jednu, naoko mirnu, a u suštini emotivnošću nabujalu egzistenciju ljudi i prirode.

Ova zajednička boja i sadržajna karakteristika obe zbirke neodoljivo nameće utisak zaokruženosti jednog perioda Kopilovićevog književnog stvaralaštva, a istovremeno - logično je i očekivati - obećava dalji razvoj njegovih pesničkih preokupacija. U svakom slučaju, zbirke "Njiva patnje" i "Žedan deram" predstavljaju ponovni prijatan susret sa pesnikom J. Kopilovićem.

(Subotičke novine, XXIV, 4.X 1968. br.38. str.7.)

POEZIJA JAKOVA KOPILOVIĆA

Poetski slučaj bačkog Bunjevca Jakova Kopilovića nosi u sebi mnoge fermente nastanka, razvoja i sudbine naših hrvatskih pjesnika koji potječu iz najsjevernijeg dijela naše zemlje.

Tomu svemu pridonosi i izuzetan životni put samog pjesnika koji nije mogao a da ne ostavi svoje tragove u formiranju njegove poezije. Mogli bi smo čak i reći da se dva formiranja u Kopilovićevu životu međusobno prožimaju i prate: njegovo formiranje kao čovjeka i intelektualca i samo stvaranje njegove poezije koja je dosljedno i trajno pratila sve mukotrpnosti pjesnikova života i onda ih živo i uzbuđeno registrirala. Na žalost, u tome nije nikada oskudjevala, jer je Kopilovićev ljudski život bio zarana natopljen izvanrednim trpljenjem i odricanjem. Dakako da su ti osnovni tonovi i ugođaji njegova života postali prisutni i u njegovoj poeziji.

U tom smislu Kopilovićeva poezija tematski predstavlja sve ono obilje njegova života i doživljaja koje je on unio u nju. Zato baš ne može biti nikakve zatvorenosti u pogledu izvora njegovih poetskih doživljaja i njihove inspiracije, jer se sve to lako može uočiti ili svesti na sam pjesnikov život.

Isto tako u formalnom pogledu, linija njegove poezije pratit će isto tako sve ono što je predstavljalo životne teme i pjesnikova poetska nagnuća, ali je u tom pogledu znalo dolaziti i do promjena. Nekad široko zahvaćene slike života, njegove punoće i svakodnevne poetske angažiranosti, tijekom će godina dobivati sve veću prigušenost i zatvorenost, što će učiniti Kopilovićevu poeziju duboko simboličnom i ljudski iskrenom i na taj način obraniti od svih onih naplavina koje su se znale nakupiti u njoj u toku njena razvoja.

Ovakve Kopilovićeve pjesme, koje predstavljaju idilu bačke prirode, njezinog sunca i neba, sutonske tišine i osjenčene smirenosti, imale su svoju tradiciju u bačkoj poeziji još od Alekse Kokića, Ante Sekulića, pa sve do Ante Jakišića. Zato će mu one pomoći da zahvati u poetsku građu i da se sam okuša u njoj.

Ali, tako shvaćen razvojni put Kopilovićeve poezije bio bi i suviše jednostavan i nepotpun. On bi nam mogao u najboljem slučaju ukazati samo na njezinu tehničku stranu. Poezija je daleko složeniji fenomen koji, u stvari, predstavlja simboličan izraz svih onih uzdisaja i previranja koja su znala duboko potresti pjesnikov život, njegove osjećaje i misli. Zato će ubrzo u idilu poetskih slika bačkog podneblja ući osjećaji koji će izražavati

pjesnikovu napaćenu dušu i srce. Svoj izraz naći će oni u motivima odlaska od kuće, u udaljenosti od drage Subotice, u pjesnikovoj osamljenosti, što će Kopilovićevoj poeziji dati još na samu početku - dublju i elegičnu crtu. U dalekoj osami, u tuđini pjesnik će se suočiti sa samim sobom. Svi su daleko. Nema više slike njegova neba i njegovih ljudi. I baš tada, progovorit će njegov rodni kraj, gdje se nalaze zauvijek zakopani i ostavljeni prvi poetski poticaji i nepomućeni zanosi rane mladosti. Čut će se tada sitni trzaj žica u pjesnikovu srcu.

Do sada smo nehotično iznijeli samo nekoliko poetskih varijacija koje su se neprimjetno još od početka utkale u Kopilovićevo stvaranje. Jednu smo od njih otkrili u tišini i sigurnosti domaćeg pejzaža i grude, nad kojima se mogao isto tako strgnuti zastor iza kojeg bi se ukazala tužna životna svakodnevnost i ozbiljnost ljudske brige. Nisu dakako iznijete, a još manje predviđene sve poetske mogućnosti Kopilovićeve izraza. Pridoći će im i druge. Jednu će on naći u folklornom uzoru. Ovdje je dakako imala svoj utjecaj jaka folklorna tradicija Bačke, koja potječe iz načina i oblika života njenih stanovnika. U tom kompleksu narodnih utjecaja javit će se nove harmonije, a i nove izražajne mogućnosti Kopilovićeve poezije. Tako će u taj izraz ući sve ono što je i onako vezano za dom i rodnu grudu.

Tako se već u zametku javila u pjesniku potreba da iskoristi sve one tendencije koje će pomoći zbijenosti i ekonomičnosti njegova izraza. Ali, sve će se to izraziti odigravati mnogo kasnije. Za sada, u početku, pjesniku je dovoljan samo elegičan ton, proćućen vjekovnim narodnim životom i njegovim tragičnim iskustvom, koje on pretače u svoj vlastiti život.

Dakako da tendencije razvoja poetskog izraza imaju u svakog pravog pjesnika u prvom redu svoje uzroke u njemu samom. Svi formalni utjecaji bivaju podređeni toj potrebi kojoj imaju samo poslužiti. Tako je i Kopilovićevoj poeziji, pa i onda kad u njoj osjećamo emotivne tokove drugih pjesnika. Prijelaz na narodni izraz otkrit će pjesniku mogućnost da prodre u skrivene elemente narodne snage, tamo gdje nagoniska svijest vlastitog naroda i zemlje leže netaknuti - tamo će on naći svoj smisao. Iz erupcije vlastita doživljaja svijeta pjesnik će pronaći ugođaje u narodnom predanju i tradiciji kojima će oploditi svoju poeziju, davši joj snagu oslobođena izraza koji će se kasnije moći dalje samostalno razvijati.

Prateći na ovakav način pjesnikov razvoj i rast, nismo dakako mogli izbjeći sve one opasnosti koje se u takvu poslu kriju. Tražeći razvojne linije Kopilovićeve poezije, mnogo smo toga morali kao nebitno ostaviti po strani. A sve je to ipak postojalo u pjesnikovu stvaranju u obliku svakodnevne njegove potrebe da treptaje svog uzbuđenog srca baci na papir. U ostalom, tako je uvijek u svakom našem ljudskom poslu.

Spomenuli smo već jednom da je bilo upravo preobilje životnih situacija koje su podsticale pjesnikov umjetnički rast. Rana borba za kruh, mukotrpno uzdizanje na vlastitom životnom putu, gledanje smrti u oči, odlazak od kuće u tuđi svijet koji je prigrlio kao svoj. Sve je to pomalo učinilo svoje. Čežnja za domovinom vječno je ostala u pjesnikovoj duši. Kad se vratio konačno u svoju dragu Suboticu, piše joj zanosne pjesme i pozdrave, ali se ipak u duši sjeća Cmroka u Zagrebu, koji zauvijek ostao zakopan u njegovom srcu.

To su ujedno i psihološke osnove rane Kopilovićeve poezije koja će ga učiniti istinskim pjesnikom bačke grude (zbirka "Daleko od zavičaja", 1944.). Nakon zagrebačkog boravka nastat će još dvije zbirke pjesama koje će još jednom podcrtati to pjesnikovo formiranje. To su zbirke "Tisuću i jedna noć" (1946.), "Soneti" (1953.) koje su napisane u Subotici.

Sve ove tri zbirke čine i temetski ugodajno čvrstu cjelinu. Zato one ostaju i danas dokumenti pjesnikova rasta i onog puta koji će kasnije dobiti u njemu svoj dogotovljeni oblik i smisao. Sve ono što će se dogoditi u Kopilovićevu stvaranju, moći ćemo zato razumjeti jedino u sukcesiji njegove vlastite poetske riječi.

Poetski se izraz produbljuje po svojoj vertikalnoj osi, jer je dublje iskustvo u njemu prevladalo. Godine i vrijeme su donijele svoje. Tišine su ostale na kraju puta. Možda treba ipak sve ono, što je bio do sada izrečeno, još jednom izreći, ali tako da sve dobije neko novo osvjetljenje. Tako se javila zbirka pjesama "U dolu jablan" (1964.). To je sam pjesnik koji suznim okom promatra sve ono o čemu je pjevao i što mu je još preostalo od života. I ponovo će se javiti stari, dragi osjećaj i poetske slike. Ali, pjesnik nije više onaj isti. Životni grč i svakidašnju borbu zamjenit će tužna tišina. Zar već nije netko rekao da se život svakog čovjeka njome završava. Sve je sad prekrila šutnja. Ona postaje krunom svega. Šutnja i stoički mir. Ali, život i dalje teče. Kako mu sada prići? Što reći sada o njemu i stanju u kojem se pjesnik našao. može li sve još jednom iznova proživjeti, ili treba samo doživljenom dati neki novi smisao i smjer. To su sada dileme J. Kopilovića. U već postojećem otkriti konačnu životnu istinu. Pjesnik se opredeljuje za ovo drugo. Stari osjećaji dobiće novi smisao. Život će ponovo ući u njega, ali mu pjesnik znade unaprijed tok, jer na kraju stoje njegove čvrste spoznaje. Dalje se više ne može. Doseg je već odavno učinjem u pjesniku samom. Do njega se može ići, ali se unaprijed zna kako će se završiti. Tako je postavljena konačna razlika prema vlastitoj mladosti koja nije vidjela svoj vlastiti kraj u životnoj bujici. Zato se u jednom stihu naziva pjesnik "zaklanim jaganjcem", koji bi "zagrlio nizine". Spasa više nema ni otkuda. Sve je dano, ali ništa nije natrag vraćeno. I stihovi su tako otišli u svijet ostavivši pjesnikovo jedno

srce. Istina, pjevati se još može, ali samo s gorkim okusom spoznaje. Već ga ponovo čekaju nestali dragi likovi i uspomene. Ovog su puta oni došli po pjesnika da pode s njima na dalek put. Jesen je života. Nekadašnje uzbuđenje zbog gubitka dragih sad se otkriva kao mogućnost da se otvore vrata nekog drugog svijeta u kojem pjesnik još nije bio.

Daljnji taj kvalitetni razvoj stiha možemo pratiti i u drugim inovacijama poezije J. Kopilovića. Što su daljnje zbirke više izlazile, one su postale jasnije i izrazite dok nisu došli "Medaljoni" u kojima je taj unutrašnji proces već posve dosegnut. Sve je vanjsko i opisno izbrisano kao suvišno. Sve su misli i osjećaji koncentrirani na minimum izraza koji trebaju svojim unutrašnjim fermentiranjem progovoriti daleko više od mnoštva vanjskih stihova. Izraz je postao kondenziran u sebi samom. Tajne su ostale u pjesniku, a on traži u stihu samo njihov odraz i impresiju. Zato ovdje daleko više govore daleko više od riječi. Svaka nedorečenost traži zato svoju unutrašnju podudarnost u pjesniku koji je iza nje skriven. A skriti se može samo onda ako u pjesniku zaista nešto postoji. Tek će u tom slučaju u njegovim pjesmama ostati trag one prigušenosti koja rječito govori o dubokoj osvjeđenosti takva posla. Samo ovdje je put još mukotrpniji! U njemu nema više nikakva kompromisa! Ne smije biti promašaja, jer se samo konciznošću prodre u dubinu skrivenog smisla. Zato su ovdje pjesnički padovi mnogo strašniji i teže se opraštaju. Previše je toga napušteno što je nekad značilo konvenciju forme i tradicionalnost i izražavanju. Ali, novi proces teče nesuzdrživo dalje u pjesniku. On će sada neusiljeno obuhvatiti sve ono što pjesnik u sebi nosi i tamo će naći svoju potvrdu. I taj novi proces traženja i ponovnog nalaženja sebe u licu ovog svijeta kao da je u pjesniku dogotovljen i ponovo stišan. Iz punih pluća poteći će nova pjesma, nova nadanja i nova proljeća. Srce i pjesnikov duh kao da su opet digli. U svakodnevnom pejzažu i poznatim obrisima naći će on opet note za svoju pjesmu.

Listajući danas ponovo poeziju J. Kopilovića nakon njezina 30-godišnjeg razvoja i trajanja, svugdje u njoj osjećamo topao kucaj srca i grčeviti vapaj čovjeka koji u životu traži jedino toplinu i smirenje. Dakako, nije ih dobio. Za uzvrat su njegove pjesme progovorile o tome. Počele su se nizati, govoreći nam tako o pjesniku i njegovu trnovitu putu. Ponekad je životna bura znala toliko stezati njegovo jadno srce da se činilo da ono neće biti u stanju sve to izraziti. Nekad su opet pjesnikove životne spoznaje mogle naći i u drugih poetsko nadahnuće. Ali sve se to nalazilo samo na liniji razvoja Kopilovićeve poezije kojoj je on ustrajno u tišini, i, često zaboravljen i prešućivan, tražio pravo izvorište svog bića. Tako je J. Kopilović čovjek došao do J. Koplovića pjesnika! Njegove najbolje pjesme dovoljno o tome govore. Zadržanu suzu života na svom oku pjesnik je utkao u prozračni biser svoje jednostavne i iskrene poezije, učinivši nas tako sve svojom braćom. (odlomci)

(Rukovet, XIV. Subotica 1968. 3-4. br.274-284. str.)

JAKOV KOPILOVIĆ "GRLICA NA GRANI"

Pred nama je jedanaesta zbirka pesama zrelog stvaraoca Jakova Kopilovića, delo posvećeno i inspirisano životom. Kao i u ranijim zbirkama, i sada je pred nama umetnik mozaika, iako mu reči izviru jedna iz druge, prividnom lakoćom unutrašnje jedinstvo ih čini jedinstvenim. Rečenice su mu građene, čini nam se, od kamenčića raznobojnih reči. U dubini svake rečenice provlači se nit lire.

Inteligencija J. Kopilovića je oslobođena i njegove odluke na polju poetskog izražavanja su takve da će on opisati sa smelošću i one stvari koje su tabu za jednog modernizovanog poetu, a u tome se upravo i sastoji njegova smelost. Jedva da ćemo na našem užem regionu naći izjednačeniju liru od njegove. Njegova izražajna sredstva još su ponegde u srodstvu sa modusima impresionista: melanholični, nostalgični jedva čujni uzdasi izbijaju iz njegovih redova i baš tada čujemo najiskrenije autorove glasove.

Potpuni antipod pesnicima koji su zagazili u vode modernizacije, koji banališu u vodopadu grubih reči, on kao da živi u jednom posebnom svetu, sastavljenom od cveća i zvezda. Pesnik neobično čist stoji pred nama u svom posebnom svetlu i glavna mu je preokupacija postići čistu melodiju. Andeoski su čiste ove pesme, koje sa nevinom tajanstvenošću otkrivaju tiho lirsko priznanje.

U pojedinim njegovim pesmama oseća se tužna rezignacija patnje. No, virtuoznost njegovog pesničkog izražavanja u stanju je da nas natera da zaboravimo da su opisane nepravde možda zahtevale i jače reakcije. Jedino bi smo mogli učiniti diskutabilnom poeziju J. Kopilovića, ako bismo osporili praiskonsko pravo pesnika da stvara lepo. Naš vek je sklon tome.

Jedna od glavnih karakteristika njegovog pjesništva je svakako permanentnost. Pesme J. Kopilovića već niz godina imaju istu temperaturu, snagu i boju. Neosporno da su ovo svojstva jednog iskristalisanog pesnika, a nikako negative preterane plodnosti.

Osjećanja su mu prefinjena. Rime i taktovi mu se slivaju u strogoj harmoniji zvuka. Posebnu pažnju posvećuje muzičkim elementima. Bolni tonovi mu nisu gorki: pre je to u muziku utopljena tuga. Usprkos visokom obrazovanju, čini nam se da mu je ukus književnika instiktivan. Izbegava

danas tako pomodne kulturne reči, čija primena često nije drugo no poza, željna intelektualne afirmacije i stilistička greška.

Često osećamo nedostatak humora u njegovim pesmama, ali bilo bi šteta jednog melanholičnim tonom prožetog pesnika time oštetiti. Sa svojim nostalgičnim asocijacijama, osetljivim, krhkim slikama kao da ne bi ni mogao prozboriti tonom laganog humora, možda pre sarkastičnim, oporim ritmom, jer ponekad tihi prefinjeni ljudi znaju izraziti svoja osećanja i najoštrijim tonom.

J. Kopilović čak ni u sadržaju ne ide za modernizmom.

U carstvu svog pesništva kuje pravdu, kao u pričama najmlađi brat, i na taj način, neprimetno, utiskuje u našu svest svoju istinu (odlomci)

(*Rukovet, XVI. Subotica, 1970. 9-10. br.523-525. str.*)

Jakov Kopilović

T E T A N I N A I Z Đ U R Đ I N A

Blago svima
tko ih ima
kao Nina:
kćer i sina.

Ta vrlina –
domovina,
snaga svima
domovima.

jedanaest
ruzmarina:
kćer do sina
snaga svima.

Slava i jest
za povijest,
Blagovijest...

Živa bila
Nina naša
od salaša
do salaša
majka mila...

Subotica,
13. XI 1993.

(Nini Poljaković,
velikoj učiteljici
jedanaestoro svoje
djece u spomen.)

JAKOV KOPILOVIĆ (9.VII 1918. -)

Bilo je to nekako sredinom srpnja 1937. godine kada se pojavio na tramvajskim kolima u uniformi tramvajskog konduktera jedan mladić koji je na svojoj kapi nosio broj 32.

Mladić, gotovo dječaćkog izgleda, niskog rasta i veoma simpatičan brzo je postao miljenik putnika.

Ipak, ovaj mladić sa brojem 32 po mnogo čemu razlikovao se od ostalih u kolektivu. Tračak melankolije stidljivo je provirivao ispod smeđih trepavica. Preko njegovog lica prelivala se neka tajnovita sjeta. Možda baš zato publika se zainteresirala za njega i otkriva neke pojedinosti iz života čovjeka sa brojem 32. To je trkač na srednjim i dugim prugama, privatni učenik subotičke gimnazije, a u časopisu "Klasje naših ravni", u kalendaru "Subotička Danica" i u drugim novinama i književnim časopisima pojavljuje se ime pjesnika Jakova Kopilovića. Novo ime u krugu subotičkih pisaca. I od tog vremena, od 1938. godine, pa do danas ime književnika Jakova Kopilovića ne silazi sa stranica naših novina i časopisa, a objavio je dvanaest zbirki pjesama. Zastupljen je u četiri antologije poezije. I ova knjiga pjesama "Skretnice" samo potvrđuje već afirmiranog autora. Ovi su stihovi neka vrsta inserta iz života J. Kopilovića i njegovih drugova.

J. Kopilović je završio filozofski fakultet u Zagrebu pod veoma teškim uvjetima, a tokom proteklih 25 godina dao je društvu i našem gradu vrijedan prilog u izgradnji kao ugledan prosvjetni i kulturni radnik.

(Pogovor zbirci pjesama J. Kopilovića "Skretnice", izd. "Subotica-trans", 1971. god. povodom 75. godišnjice postojanja preduzeća)

PJESNIČKO I LJUDSKO TRAJANJE

Nakon brojnih pjesničkih zbirki Jakova Kopilovića, evo nove zbirke u kojoj se on potvrđuje i kao pjesnik i kao čovjek.

J. Kopilović uporno, dosljedno i talentirano korača u svoje pjesničko trajanje, noseći u svojoj svijesti, u svome srcu i u svojim stihovima svoje živote, svoje ravnice, svoje jablanove, svoje derme, svoja sunca i svoje oblake.

On ne govori o stvarima, nego o sebi. Zato kod njega ne treba tražiti sliku stvari, nego podatke o njegovim raspoloženjima pri susretu sa tim stvarima. On ruku pod ruku ide sa svojim snovima i ljepotama, zaustavljajući se samo tamo gdje se pjesnik može zaustaviti.

Njegova ljudska sudbina ostavila je tragove u njegovim pjesma, ali na njegov način, u njegovim raspoloženjima, kroz njegova bježanja iz stvarnosti u pjesme.

Kao pjesnik nije ni heroj, ni kukavica, ni skeptik, ni očajnik, ni agitator, ni borac, ni predvodnik - nego čovjek koji traži sebe u sintezi svojih osjećanja i svoje mašte, svojih stavova i svoje sudbine, svoga snalaženja ili nesnalaženja, svoje tuge ili radosti, svoga bijega od tjeskobe i svoga vjerovanja u svoje pjesme.

Njegovi stihovi su njegova aktivnost u krugu njega samoga i vanjski pokazatelj te aktivnosti. Oni su oblik njegove komunikacije sa svijetom, njegov kulturni čin, njegov oblik prisutnosti u svijetu i vremenu.

Kod njega ima malo pripovijedanja i radnje, a prema tome i lica, jer njegova poezija nije vezana uz događaje, ličnosti i probleme - ili jest, ali metaforički, hermetički, enigmatski. Realističkih opisa, gomilanja riječi, pjesničke dorečenosti i uhvatljivih stanja ispod kore svijesti ima malo. Sve je u skici i naslućenju, zbijeno i njegovo: atmosfera, ugođaj i raspoloženje.

U pjesmama J. Kopilovića ima neodgonetljive zatvorenosti i neprepoznatljivih slika, ima hermetizma koji se ne produžuje u nejasnoću, ali ima i jednostavne otvorenosti, ima razumljivih raspoloženja i prihvatljive ljepote. Možemo kod njega susresti folklornu jasnoću sa hermetičkom zatvorenosću, skromnu jednostavnost sa agresivnim i neuhvatljivim mislima.

Zbirka pjesama "Cesta pod suncem" je novi pjesnički spomenik bačkoj ravnici, salašima i našem čovjeku na njima, onom čovjeku koji ostaje i koji nestaje. Istina, prošlost prolazi, nestaju sokaci, niču nove zgrade, ali ostaju

davno zboravljeni snovi, ostaju ravnice u oku i srcu, ostaju ognjišta sa svojim teškim trajanjem, ostaju medaljoni zelenih pejzaža i jake domovine.

U toj zbirci sumnje su nadjačane željom da se živi, savladani su čovjekovi padovi i afirmiran je sveživot trajanja, afirmirane su spoznaje da se isplati i živjeti zbog ljepote cvijeta, zbog bogatstva zemlje, zbog suprotnosti i snaga u čovjeku, zbog dilema koje vuku naprijed.

U zbirci "Cesta pod suncem" žive preskočeni zaboravi, ugašene noći, sumorne slutnje, plodne nade, obijesni bećarci i ljudi koji su veliki i onda kad nisu veliki.

(Predgovor zbirci pjesama J. Kopoilovića "Cesta pod suncem". Izd. Društvo književnika Hrvatske, Sekcija za Slavoniju i Baranju, Vinkovci, 1983. 5-6. str.)

Jakov Kopilović

MOJ JUBILEJ

(9. srpnja 1993.)

Sedamdeset i pet
jedan ljudski vijek
može biti lijep
ako nisi slijep.

Ako nisi prut,
ako nisi krut,
ako li si mrav,
ako li si zdrav.

Sedamdeset i pet,
„Lijep je ovaj svijet”
pjesnik neki veli:
sretnik li si velik.

Šta treba za sreću?
Paukovu mrežu
izbeći što lovi
i steći ravnotežu.

Živjeti od jutra
za danas, za sutra
od zemlje do neba,
sunce ti još treba.

A oblaci tmasti
i bičevi munje
odmiču sablasni
ako nisi zbunjen.

Sedamdeset i pet
cvjetova u bašči
čine vijenac lijep
čovjeku u mašti.

Subotica, 8. VII 1993.
– rođen 9. VII 1918.

HOD CESTOM ŽIVOTA

Samim naslovom najnovije zbirke svojih pjesama "Cesta pod suncem" Jakov Kopilović izražava što nije poruka, niti program, ali je bitno raspoloženje, prisutno u njegovu cjelokupnom stvaralaštvu, naglašeno i u ovoj šesnaestoj zbirci pjesama.

Nerijetko ljudi traže svoje mjesto pod suncem. Naš pjesnik ga ne traži, bilo da ga je našao, bilo da ga i ne želi naći. Uostalom, o tome nam ne govori. Riječ je o životnom hodanju cestom za koju ne kaže da li je ravna, krivudava, široka ili trnovita, ali nam govori o svome polazištu, o stvarima, pojavama i ljudima s kojima se susreće, kojima se približi ili otvara, koje osjeća i poznaje, prihvaća ili odbacuje.

U ovom kockanju svijeta teško da se može pohvaliti da mu je životna cesta suncem obasjana i zato mi se čini važnim što je J. Kopilović stavio u naslov da je njegova cesta pod suncem. Ona nije uvijek obasjana. Nekad je maglovita i mračna kada se ne zna da li su važniji oprez ili hrabrost, ali zna da je i onda pod suncem u da je cesta njegova. Ustrajan je u svome životnom putu i pozivu unatoč mnogim nejasnoćama. U tom pjesničkom pozivu, koji je otkrio sebi, treba tražiti jedno od polazišta njegove poezije. o tome govore pjesme "Moja lira" i "Riječ". S malo riječi, skladno složenih, izražava dječjom jednostavnošću dubinski pokret duše da oblikuje doživljaj u riječ koja treba postati mati stihu. Dano mu je da osjeti misterij najljudskijeg izraza - riječi i nema potrebe za mistifikacijom pjesničkog doživljaja. Strana mu je gordost izričaja. U pjesmi "Govor roda moga" u završnom stihu kliče: "Živa bila!" Poklič je to radosti i zahvalnosti za govor svoga naroda - ikavicu. Toliko mu je bliska da je svojom ritmikom i melodioznošću prisutna i u suvremenom izrazu hrvatskog književnog jezika, kojim se najviše služi. Povezanost s izvornim govorom svoga naroda - držim da je drugo važno polazište u pjesništvu J. Kopilovića. Pokušajte se o tome uvjeriti čitajući pjesme "Govor roda mog" i "Utjeha". (I jedna i druga su uz tamburice spjevane.)

Tematika ove zbirke pjesama široka je kao što je širok panonski vidik i pjesnikovo zapažanje, koje nije malo, a proširuje ga uspomena i razmišljanje o temeljnim pitanjima čovjekova određenja. Za ilustraciju neka posluže pjesme "Moja baka", "Salašar", "Mi tražimo sebe", "Veliki i mali". Zapažanje je praćeno razmišljanjem, ili bolje rečeno: pjesnik doživljava i umom i srcem i dijeli s nama ugođaj ponosa ili tuge, a nerijetko i nemir pitanja. Kako u osjećanju nije podložan modi, tako u misaonim traženjima i rješenjima ne

slijedi neki misaoni sustav, niti se u nj uklapa, pa čak ni u smislu filozofske literature (što je inače pojava u naše vrijeme.)

On prihvaća životnu mudrost predaka. Njoj ne trebaju dokazi, jer je više način življenja, a manje sustav učenja.

Jedna od značajki poezije J. Kopilovića jest prisutnost trenutka u koji je sav uronjen pažnjom osjećaja i misli. Prepuštajući se bez pridržaja pojedinostima, objedinjuje ih u jedan viši oblik postojanja tako da mnoštvo stvari, počev od kamena "koji sniva svoj bedem" do "jorgovana pod prozorom moje mame" i jablanova oko "Bačkinog" igrališta, jednom zahvaćeno pjesničkim doživljajem, postaje sastavni dio njegova života i prima ulogu simbola.

Istu otvorenost kao prema stvarima, ako ne i veću, nalazimo i u odnosu prema ljudima, njihovu položaju, načinu života, radosti i stradanju. arendaš "koji se raspne od brazde do brazde", salašar "koji u idili živi dok ne posivi na svojoj njivi", "čeljad oko stola" duboko su doživljeni likovi i s ljubavlju pohranjeni u stihove. Pjesnik osjeća s njima i to mu daje pravo da nekad da govori u prvom licu množine, ili da svoje razmišljanje o ljudima izrazi općenito kao u pjesmama "I kao kometa", "Ne zaboravi", "Tiha pisma", "Starim sokakom"...

Možemo se zapitati da li je poezija J. Kopilovića religiozna. U smislu deklarativnosti njegova poezija nije religiozna, ali ako uzmemo u obzir raspoloženja koja su prisutna u njegovim sihovima, nalazimo tonove za koje možemo kazati da su jeka Evandjelja. Veliko poštovanje prema djeci, prihvaćanje neznatne društvene uloge (pjesma "Veliki i mali"), otvorenost prema svijetu i ljudim, odsustvo osude, a ipak moralna jasnoća i povrh svega želja za mirom i ljubavlju, naglašeno prisutne u pjesmama "Zadnja patnja" i "Gladnima svijeta", veoma su podudarne s Evandjeljem. (odlomci)

(Marulić, XVII. Zagreb, 1984. 1. br.108-109. str.)

POVIJESNI PRIKAZ ŠKOLSTVA U BAČKOJ

Školstvo u Bačkoj, općenito, slabo je istraživano a posebno među Hrvatima. Nešto više je rađeno kod bunjevačkih Hrvata dok o šokačkim mjestima ima relativno malo podataka. Stoga se nadam da će ovaj sažeti prikaz biti nekome poticaj za izradu jedne opširnije znanstvene studije o ovoj problematici.

U svom radu povijest školstva sam podijelio na nekoliko perioda: period od predturskih vremena do ukinuća Vojne Krajine 1741. g., period od ukinuća Vojne Krajine do Austro-ugarske nagodbe 1867. g., period od Austro-ugarske nagodbe do stvaranja Kraljevine SHS 1918. g. i period između dva svjetska rata.

Svaki od perioda ima neke od svojih specifičnosti koje su za nas Bačke Hrvate više ili manje pozitivne, ovisno o tome kolike su slobode lokalne u odnosu na centralnu vlast.

PERIOD OD PREDTURSKIH VREMENA DO UKINUĆA VOJNE KRAJINE (1741. g.)

O školama na prostoru Bačke u predtursko vrijeme malo se zna. Zna se da su one bile pri crkvi gdje je u samostanima i većim župama bilo poučavanje uglavnom plemićke djece pošto školovanje nije bilo obavezno pa je za ostalu djecu i bilo nedostupno.

Tursko vrijeme u ovim krajevima započinje 1526. g. Mohačkom bitkom i padom Budima. No, još izvjesno vrijeme Turci neće u potpunosti vladati Bačkom, jer će se pojedini plemići pojedinačno njima suprotstaviti (Zapolja, Ivan Nenad Crni). Tako će u Suboticu konačno ući tek 1542. g. i ostati u njoj 145 g.

Dolaskom Turaka u ove krajeve i prosvjetne prilike se mijenjaju. Šta je bilo sa školama pri samostanima, ne zna se točno, jedino su pouzdane vijesti da su u to doba bile u Baji i Somboru muslimanske škole. Međutim, ovaj period je ipak važan, jer sredinom XVI stoljeća prevladava shvaćanje da je školstvo od općeg značaja za državu, a roditelji se pod prijetnjom crkvene kazne pozivaju da svoju djecu šalju u školu.

Propisuju se zakoni po kojima svaka općina mora sagraditi školu. No jedno su zakoni, a drugo stvarnost, crkva nije u mogućnosti ni svoje osnovne vjerske funkcije obnašati, a kamo li se baviti školstvom na ovim prostorima, jer vladaju Turci a oni ne dozvoljavaju da se ti planovi i ostvare.

U drugoj polovici XVII stoljeća na ovim prostorima bjesnu ratovi između austrijske i turske vojske koji će kasnije rezultirati protjerivanjem Turaka iz Bačke. Upravo u ovo vrijeme (1686.) Bačka prima znatan broj novih stanovnika – bunjevačkih i šokačkih Hrvata koji sa malobrojnim dotadašnjim stanovnicima stvaranjem vojne krajine (1702.) postaju graničari. Međutim, mir u Karlovcima (26. 01. 1699.) nije donio i obnovu ovih prostora, jer je već 1703. izbila Rakocijeva revolucija. Tek nakon satmarskog mira 1711. nastupa period obnove.

Period obnove nije zahvatio samo gospodarstvo, nego i prosvjetu. Tako Patačićevom uredbom započinje rešavanje pitanja pouke djece u naseljima. Otvaraju se prve pučke škole pored franjevačkih u Somboru i Baji 1722. g., a u Subotici 1732. No, treba reći da su prve škole (franjevačka) u Subotici i Somboru osnovane još 1687., a 1696. u Baji. Prvi učitelji su istodobno i orguljaši, a u siromašnijim mjestima zvonari i sakristani. Od toga perioda pučko školstvo postupno prelazi u svjetovne ruke. Nastavni jezik u školama je hrvatski (ilirski), jer je drugih naroda malo.

U to vrijeme je zabilježeno i osnivanje pravoslavne osnovne škole 1710. koja je radila pri pravoslavnoj crkvi u Subotici jer je na području vojne krajine bilo i Srba, ali u manjem broju.

PERIOD OD UKINUĆA VOJNE KRAJINE 1741. g. DO AUSTRO-UGAR-SKE NAGODBE 1867. g.

Ukinuće Vojne krajine 1741. pruža nove mogućnosti razvitka. Međutim, novi uvjeti života izazvali su teškoće među graničarima, pa i među žiteljima pojedinih naselja i među pojedinim narodnim skupinama.

U nizu događaja koji slijede nakon ukidanja Vojne krajine treba spomenuti dobivanje statusa slobodnog trgovišta (kameralnog grada) 1743. g. za Suboticu i statusa slobodnog kraljevskog grada 1747. g. za Sombor, a 1779. za Suboticu dok Baja još od 1714. ima status slobodnog trgovišta, jer ona nije bila u sastavu Vojne krajine.

U ugovoru između Subotice i Kraljevske ugarske komore između ostalog stoji da katolici moraju stanovati odvojeno od pravoslavaca, te da plemići kao i ostali građani jednako snose terete obaveza, nameta i doprinosa. To izaziva negodovanje prvo pravoslavaca od kojih se 1746. g. veći dio iselio u šajkaška mjesta, te plemića koji su na kraju ipak dobili neke povlastice dok se samo manji dio iselio u Lemeš. Od 1745. i Subotica postaje sastavni dio Bačke županije.

Ovo je period kada se franjevcima postupno oduzimaju župe i daju svjetovnom svećenstvu. Uz različita tumačenja ipak je to bio gubitak za hrvatske vjernike.

Za vrijeme vladavine Marije Terezije obavljeno je naseljavanje Mađara, Nijemaca, Slovaka i drugih u Bačku. Naseljavanje nije bilo prvenstveno zbog ekonomskih razloga nego da bi se razbilo slavensko žiteljstvo (prema popisu 1715–1720. većinski narodi u Bačkoj su Hrvati i Srbi).

Početak XIX stoljeća je u znaku francuskih (napoleonskih) ratova dok je sredina u znaku revolucije. Godine 1848. u Parizu je planula revolucija koja je

imala odjeka po cijeloj Europi pa i u ovim krajevima. U gibanjima tih godina Mađari traže od Austrije preuređenje carevine sa ciljem samostalnosti Ugarske, a u Srijemskim Karlovcima Srbi traže Srpsku Vojvodinu. Slijedeće godine je i osnovana Srpska Vojvodina sa sjedištem u Temišvaru.

Međutim, ona nije bila duga vijeka, jer je već 1860. ukinuta. Kako je Austrijska carevina na međunarodnom planu izgubila nekoliko značajnijih bitaka, a sa njima i dio svoje teritorije (Lombardija) morala je u potpunosti popustiti pritiscima Mađara i pristati 1867. g. na nagodbu.

Ukinućem Vojne krajine dolazi do osnivanja brojnih narodnih škola i po manjim mjestima poput Bača, Aljmaša (1756.), Bajmoka (1783.) Gare (1735), Sonte (1734) itd. Županija 1770. g. izdaje naređenje općinskim upravama da grade potrebne zgrade. Plod ove naredbe se vidi u tome što je već 1771. g. pedeset bačkih općina imalo svoje školske zgrade. U to vrijeme u školama se uči čitati, pisati i računati, a zatim vjeronauk, povijest, prirodoslovlje i dr. Uglavnom se učilo bez udžbenika.

Pored osnovnih škola osnivaju se i latinske škole koje kasnije postaju gimnazije. Prva latinska škola osnovana je u Subotici 1747., zatim u Baji 1757 i Somboru 1763. One su imale samo tri razreda i služile su na odgoj učitelja i pripremu učenika za visoke škole. Predavači u ovim školama su bili franjevci.

Godine 1777. Marija Terezija donosi uredbu koja nosi kraći naslov „Ratio educationis” (Ratio educationis totiusque rei litteraria per regnum Hungariae et provincias eidem adnexas). Prema toj uredbi škole su raspoređene u nekoliko vrsti: pučke, latinske i akademije.

Na pučkim školama gradila se srednja naobrazba (trorazredna gramatikalna i dvorazredna gimnazija).

Pečuh postaje sjedište prosvjetnog područja kojem ovi krajevi pripadaju, a njemački jezik zauzima svoje mjesto među predmetima koji se uče. Pučko školstvo je trebalo prema ovoj uredbi postati obvezatno za svu djecu od 7 do 13 godina, međutim to je samo bila želja, a kako se ona sprovodila, može se vidjeti na primjeru Subotice gdje šk. godine 1786/87. u školama ima svega 88 djece. Na salašima subotičkog područja nije u to doba uopće bilo škole.

Godine 1790. županija naređuje da se u osnovnim školama u prvom redu, upotrebljava mađarski jezik. To je početak mađarizacije Bačke.

Početak XIX stoljeća (1806.) objelodanjena je nova uredba o školstvu (prerađena „Ratio educationis”). Najznačajnija novina je da su djeca od 6 do 12 godina obavezna ići u školu, a vjeronaučnu pouku obavlja dušobrižnik, dok čitanje, pisanje i druge predmete poučavaju učitelji.

Međutim, školstvo je bilo ispod razine gospodarskog napretka što se može vidjeti na brojnim primjerima (u Baji nema učitelja za Bunjevce, u Čonoplji prije podne uče moliti mađarski, a poslije podne bunjevački, u Jankovcu ne uče računati...). Same škole su u jadnom stanju: tijesne učionice, bez podova, i sa oskudnim namještajem, ponegdje bez klupa, pa djeca sjede na daskama, a negdje ni njih nema.

Godine 1845. učinjena je opet preinaka školstva prema kojoj su prva dva razreda nazvana nižom, a 3 i 4 razred višom pučkom školom. Poslije 3 razreda se išlo u latinske škole dok 4 razred je bio kao obrtnička škola.

Pučke škole i dalje ostaju pod crkvenim nadzorom jer su nadziratelji bili dekani i mjesni župnici. Te iste godine mađarski jezik postaje službeni umjesto latinskoga u cijeloj Ugarskoj.

Nešto pre nemira 1848. dopušta se otvaranje škola u Tavankutu i Kelebiji, koje su ujedno i prve salašarske škole. Međutim, zamisli o školstvu i mađarskom jeziku nisu ostvarene već je 1850. uveden „ilirski” jezik kao službeni. Za vrijeme Srpske Vojvodine bački Hrvati imaju svoje pučke škole.

Godine 1855. pučke škole se dijele na niže i više sa po četiri razreda s tim što je u nižoj bio samo jedan učitelj, a u višoj četiri učitelja (nešto slično kao što i danas imamo u osnovnim školama).

Ukinućem Srpske Vojvodine i za naše školstvo dolaze teži dani, jer se postepeno ukida hrvatski jezik i zamjenjuje mađarskim. Ukidanje hrvatskog jezika u školama je počelo od 1830. a vidljivo je i u izvještaju profesorskog savjeta subotičke gimnazije iz 1841. g. gdje se kaže: „U ovdašnjoj gimnaziji zna već sva mladež mađarski, u sve četiri gramatikalne škole se vjeronauk predaje samo mađarski...”

Inače subotička gimnazija 1851. g. postaje mađarskom gimnazijom a 1862/63. postaje osmogodišnja (potpuna) gimnazija s maturom. Ova gimnazija je imala veliki značaj ne samo za Hrvate Bunjevce, nego i za Hrvate uopće jer su u nju dolazili i mladi franjevci iz Bosne pa je i stoga udarac bio veći za nas. U Somboru je otvorena potpuna gimnazija 1872. g. na mađarskom jeziku dok su njene prethodnice bile na latinskom i hrvatskom, odnosno ilirskom i mađarskom jeziku.

PERIOD OD AUSTRO-UGARSKE NAGODBE 1867. DO STVARANJA KRALJEVINE SHS 1918.

Poslije Austro-ugarske nagodbe 1867. g. ovi krajevi ponovno ulaze u državno-pravni sklop Mađarske, pod kojim će ostati sve do svršetka prvog svjetskog rata. U gospodarskom pogledu to je bio period naglog napretka. U strukturi gospodarstva događaju se mnoge značajne promjene: grade se željezničke pruge, vrši se preoravanje pustare, pošumljavanje pješčara, a od 1880. g. grade i prva industrijska poduzeća. Uzrok naglog gospodarskog napretka je dolazak željeznice, a kasnije i izgradnja električne centrale pa se odjednom tržište širi na cijeli prostor Monarhije.

To je početak razvoja gospodarstva. U okolici Subotice, uporedo sa preoravanjem pustara, grade se brojni salaši kojih će pred prvi svjetski rat biti oko 11000. Razvojem gospodarstva dolazi do osnivanja velikog broja prosvjetnih, kulturnih, zdravstvenih, socijalnih, društveno-humanitarnih, pravosudnih i upravno-administrativnih ustanova.

Ovo je period preporoda bunjevačko-šokačkih Hrvata pod vođstvom biskupa Ivana Antunovića i njegovih sunarodnika Ambrozija Šarčevića, Blaža Modrošića, Karla Milodanovića, i drugih.

Od brojnih kulturnih ustanova, koje se u ovom periodu osnovane, su Pučka kasina, (1878. g.) koja je bila jedna od najznačajnijih preporodnih ustanova, zatim razne čitaonice, Dobrotvorno žensko društvo, Kolo mladeži... Tiskaju se brojne novine od kojih treba posebno pomenuti „Bunjevačke i šokačke novine”, kasnije „Bunjevačka i šokačka vila”, „Misečna kronika”, „Subotički glasnik”, „Neven” i dr.

Na društvenom planu ovo je period osnivanja Bunjevačke stranke (1880.) ali na žalost ona osim u Subotici nigdje nije mogla nastupiti samostalno u izbornu borbu, jer je pristašama bila onemogućena djelatnost.

Kakva je situacija u školstvu, najbolje pokazuje izveštaj gradonačelnika Subotice. Na osnovu izvještaja gradonačelnika iz 1868. g. u gradu je pored osnovnih škola postojala i viša gimnazija sa osam razreda, trgovačka, zanatska škola, niža trgovačka škola i zabavište, a bilo je i privatnih škola.

U šk. 1870/71. u gradu je bilo 40 učionica u kojima nastavu sluša 1089 učenika, 739 učenica, a u selima ima još 6 učionica.

Te 1870. g. od 56 324 stanovnika Subotice svega 8517 je znalo čitati i pisati, 1512 samo čitati, što ukupno iznosi svega 17,9% žitelja Subotice, dok gradsku inteligenciju iste godine čini samo 443 odrasla žitelja, većinom doseljenici.

U to vrijeme u Ugarskoj samo 48% djece pohađa školu, a svega 16% stanovnika zna čitati i pisati. Na jednog učitelja dolazi oko 104 učenika.

Godine 1868. u Subotici se otvara Muzička škola, a 1871. g. Državna ženska učiteljska škola sa vježbaonicom.

Iako se osnivaju brojne škole, za naš narod je u ovom periodu najznačajnija borba za hrvatski jezik u školama. Bez njega, odnosno škola u kojima će se na našem jeziku učiti naša kultura, povijest..., kako B. Rajić kaže, narod će biti inferiorna masa. Godine 1868. na snagu stupa „Školski zakon” (zak. čl. XXXVIII) prema kojem su narodnim manjinama priznata i osigurana bila sva prava u školstvu, sudstvu i upravi. No, ovaj zakon je ostao mrtvo slovo na papiru. Dapače, 1893. g. u bajskoj i kaločkoj preparandiji ukinuto je predavanje na hrvatskome jeziku, a 1894. g. je zabranjena uporaba hrvatskog jezika u skoro svim školama.

U borbi za hrvatski jezik u školama se naročito istakao Pajo Kujundžić. On se pozivao na zakon iz 1868. g. ali bez ikakve koristi, u školama se i dalje koristio samo mađarski jezik. Kakva je to nastava bila, najbolje se vidi iz članka objavljenog u „Nevenu” 15. VIII 1910.: „Skoro plačući nam se tužio jedan od ovih (op. a. – učitelja koji samo mađarski govore, a namješteni su u bunjevačke krajeve), da će morati oboliti na pluća od velikog a ipak uzaludnog napora, jer – veli isti učitelj – ne možemo djetetu rastumačiti ništa, nego mu moram dotle govoriti jedno te isto dok ne nauči sve onako sa ustima kao ptica papiga”.

Pajo Kujundžić se nije predavao, slao je Ministarstvu molbu sa 1200 potpisa 1896. g. Pošto je molba odbijena, odlučio osnovati privatne škole. Za to mu je bila potrebna neka institucija koja bi se o njima brinula pa je 1913. g. osnovao Školsku zadrugu. Glavna zadaća zadruga je bila prikupljanje novca za gradnju škola. Tako već početkom 1914. g. upućuje pravila zadruga i molbu sa 1155 potpisa Ministarstvu unutarnjih poslova na odobrenje. Pravila su odbijena.

U međuvremenu počeo je prvi svjetski rat. Njegovim završetkom se završio i period mađarizacije, te započinje jedan sasvim drugačiji period od koga se očekivalo mnogo.

PERIOD IZMEĐU DVA SVJETSKA RATA

Završetkom prvog svjetskog rata 1918. g. osnovana je Kraljevina SHS (Srba, Hrvata i Slovenaca) koja trianonskim ugovorom (1920.) dobija granice prema

Mađarskoj. Po tom sporazumu prvi put u povijesti ovi krajevi su podijeljeni i nalaze se u dvije države (Bajski trokut je ostao u sastavu Mađarske). Niti ovaj period nije puno bolji u odnosu na prethodne pošto je sada srpska „pobjednička” vlast nastojala srbizirati Hrvate sa ovog prostora.

Međutim, preporod bačkih Hrvata je već uhvatio korijene što se može vidjeti po brojnim kulturnim ustanovama koje su u to vrijeme osnovane. Među prvima je osnovano Prosvjetno društvo „Neven” 1920., zatim Bunjevačko momačko kolo, Hrvatsko akademsko društvo „Antunović” (1924.), u Somboru Bunjevačko kolo (1921. g.), Hrvatsko seljačko prosvjetno društvo „Seljačka sloga” (1927. g.) dok je Katoličko divojačko društvo osnovano još 1911. g. Za razliku od prethodnog perioda, gdje se najviše spominju riječi „ilirski” ili „bunjevački”, u ovom sve više dominira riječ „hrvatski”.

Na političkom planu treba reći da se 1923. g. održavaju izbori za narodne zastupnike, a već slijedeće godine dolazi do razdora u Bunjevačko-šokačkoj stranci nakon čega se od dijela članova formira Vojvođanska pučka stranka na čelu sa B. Rajićem. Ostali dio pristupa Hrvatskoj seljačkoj stranci. Tada započinje i naseljavanje novih stanovnika na prostor oko Sombora, Subotice, Bajmoka i Čantavira. To su pretežno srpski dobrovoljci. Djelomično se vrši agrarna reforma.

Godine 1924. ljudi bliski vladi osnivaju Bunjevačku prosvetnu maticu, ali već 1933. g. ona prestaje sa radom a zgradu je kupio biskup Lajčo Budanović i u njoj osnovao Subotičku maticu.

I u crkvenom pogledu dolazi do novog ustrojstva pošto je dotadašnja Kaločka nadbiskupija prepolovljena pa je u Subotici osnovana Bačka apostolska administratura na čijem je čelu biskup L. Budanović. Godine 1936. se slavi 250-ta godišnjica dolaska veće grupe Bunjevaca u ove krajeve.

U pogledu prosvjete na početku ovog razdoblja su dani bili bolji. Krajem 1918. g. Narodno vijeće je u Subotici donijelo odluku da se u bunjevačkim školama uvede nastava na našem jeziku, a slično je i mađarsko ministarstvo prosvjete uradilo, ali bilo je već kasno – Ugarske više nije bilo.

Uvođenjem našeg jezika u škole došao je do izražaja nedostatak učitelja. Međutim, to je ubrzo bilo riješeno.

No, takvo stanje se nije dugo zadržalo, jer je već 1927. g. stoji da su profesorski zborovi srednjih učilišta gotovo svi sami Srbi, a učitelji osnovnih škola su 90% Srbi (70% stanovnika su Hrvati, a 6% Srbi).

Pitanja iz prošlosti se i dalje ponavljaju: hrvatski jezik je bio potisnut, a nastavno osoblje je iz krajeva gdje je ovdašnja kultura strana. Od 3 razreda se uči ćirilica. Pohađanje škole je obvezatno. Kako je to izgledalo može se vidjeti iz slijedeće statistike:

šk. god.	uk. đaka	od toga Bunjevci			uspješno završili	
		ukup.	niži razr.	viši razr.	Bunjevci	ostali
1927/28	856	312	235	77	176	360
1931/32	1096	259	180	79	82	412
1934/35	822	161	131	30	78	376

Broj bunjevačkih đaka je stalno smanjivan, čak što više prepolovljen. U to vrijeme, 1928. g. u Subotici je ukinuta Učiteljska škola i premještena u Novi Sad, pa tako stoji u Subotičkim novinama, narod je ostao bez svojih narodnih učitelja, a rezultat toga je da u gradu Subotica na kraju šk. godine 1939. u osnovnim školama ima 6796 učenika katolika, a nekatolika 963, dok učitelja katolika ima 65, a nekatolika 91, ili npr. Bački Monoštor gdje je učenika katolika bilo 573, a nekatolika 4. učitelja katolika 3, a nekatolika 8; Sonta gdje je učenika katolika bilo 485, s nekatolika 18, učitelja katolika 3, a nekatolika 7.

Nije bolje ni u srednjim školama gdje u Subotici iste godine u Muškoj realnoj gimnaziji ima učenika 638 katolika, a nekatolika 663. Profesora katolika ima 6 (u kojih je bunjevački Hrvat samo vjeroučitelj, a ostali su Mađari), a nekatolika 46. Odnosno u svim srednjim školama ukupno učenika ima 1844 katolika, a nekatolika 1285. Profesora katolika 30, a nekatolika 97.

Takvo stanje je bilo sve do početka drugoga svjetskoga rata, kada su ovi krajevi opet dospjeli u sklop Mađarske, što je značilo povratak mađarskog jezika u škole. To je trajalo 4 godine kada nastupa nova faza borbe bačkih Hrvata za ostvarivanje svojih škola.

(Stipan Stantić je pročitao ovo predavanje na trećem „Razgovoru” Instituta „Ivan Antunović” u Subotici, 15. I 1993. god. u velikoj čitaonici subotičke Gradske biblioteke.)

LITERATURA O OVOM PITANJU:

- Pekić, Petar – Povijest Hrvata u Vojvodini od najstarijih vremena do 1929., Zagreb 1930.
- Sekulić, Ante – Bački Hrvati, Zagreb 1991.
- Sekulić, Ante – Tragom franjevačkog ljetopisa u Subotici, Split 1978.
- Sekulić, Ante – Prinos franjevacu školstvu u Baču i Bačkoj općenito, Zbornik „Od Gradovrha do Bača”, Sarajevo 1988.
- Pančić, Ivan – Kolera u Subotici 1873. godine, Subotica 1991.
- Cvekan, Paškal – Franjevci u Baču, Virovitica 1985.
- Subotičke novine, god. XXI br. 2–6, 1940., Subotica
- Neven, god. XII br. 10. 1895., god. XIII br. 6. 1896., god. XXII br. 12. 1905., god. XXVII br. 6, 8. 1910., god. XXXI br. 1, 7, 13, 17. 1914., Subotica

IVAN PRĆIĆ I BUNJEVAČKI NARODNI OBIČAJI

Zanimljivo je, kako su istinski velikani jednog naroda, svojim genijem duboko prodrli u sve ono što je bitno i tipično u životu dotičnog naroda, pa su to nastojali svojim istraživanjima i svojim djelima, dublje proniknuti, proučiti i u pisanoj formi prenijeti drugima, osobito mlađim pokoljenjima.

Ako biskupa Ivana Antunovića smatramo „ocem našeg naroda” ovdje u Bačkoj, to ni u kom slučaju nije pretjeranost, jer on to jeste i to najviše svojim djelima. Antunović je svom narodu htio postaviti zdrave temelje narodnog života. Zato mu je kao temelj dao teološku-svetopisamsku podlogu u svom djelu „Bog s čoviekom”.

Kako bi na tom solidnom temelju mogao graditi, sastavlja mu molitvenik: „Čoviek s Bogom”, kao odgovor čovjekov na taj Božji izazov – ponudu.

Nakon što je tako postavio temelje zgrade narodnog života, svojom povijesnom „Raspravom o podunavskih i potisanskih Bunjevcih i Šokcih” točno omeđuje granice naše narodne prošlosti, kako bi jasno ukazao na naš narodni i kulturni identitet, jer mu je već tada bilo jasno, kako se manipuliralo sa našim narodnosnim osjećajima. Već tada smo u samom Podunavlju, podijeljeni na: Bunjevce, Šokce, Ilire, Dalmatince, Bošnjake, katoličke Race i Hrvate.

No, kako bi nam još prepoznatljivije označio naš narodni identitet, biskup Ivan Antunović se potrudio pokupiti svu našu etnografsku baštinu, osobito naše narodne običaje, koje je publicirao prvo u „Bunjevačko-šokačkoj vili” a zatim i posebnoj knjizi: „Slavjan”.

U toj je knjizi sabrao sve naše bunjevačke i šokačke narodne običaje, vezane za tijek liturgijske godine. Kroz tu vrst govora Antunović snažno utječe na svoj narod i budi u njemu zdravu svijest o vlastitom dostojanstvu.

Cijeli svoj opus je zaokružio: „Poučnim iskricama”, gdje u vidu putopisa daje vrlo mudre savjete za gospodarstvo, gradnju, kulturu življenja i druge mudre naputke za svagdanji život našeg čovjeka.

Kad pogledamo sve njegove sljedbenike, bilo one iz prvih generacija, ili ovih današnjih, to će reći hrvatske intelektualce u Podunavlju, ne možemo se oteti dojmu, da svi oni na ovaj ili onaj način proširuju, produbljuju gore opisanu Antunovićevu kulturnu baštinu, razumije se svatko na svom području.

Tako Ive Prčić nastavlja Antunovićevo djelo na području etnografije – narodopisa, koji je on započeo svojim djelom „Slavjan”, dakako svojim stilom i pristupom.

U svom djelu: „Godina dana bunjevačkih narodnih običaja” koje je, I. Prčić napisao u vrijeme okupacije (1941–1944.), a koje je još uvijek samo u

rukopisu, u uvodnoj riječi piše: „Hrvatski narod, kao rijetko koji drugi narod, ima veliki broj narodnih pjesama, pripovjedaka i poslovice, a i mnogo starih narodnih običaja. Sav život hrvatskog sela opjevan je i ispričovjedan. Svi važniji seoski događaji vezani su uz neke običaje, koji su često puta i vrlo stari i vrlo različiti, a često i vrlo zagonetni. Selo je od vjeka bilo najbudniji i najvjerniji čuvar starih običaja i narodnih starina. Bunjevački bijeli salaši, usred zlatnog klasja i zelenih njiva, čuvaju naše starine: naše narodne pjesme, naše narodne pripovjetke, našu narodnu nošnju, naše narodne običaje, našu „lipu” i meku ikavicu. Malo je krajeva koji imaju tako lijepe i zanimljive običaje. Život svakog Bunjevca i Bunjeвке, počev od povića pa do pokrova povezan je i ispletan sa narodnim običajima u lijepu i skladnu cjelinu. Svaki god, svaki važniji rad vezan je sa kakvim narodnim običajem. Svaki važniji događaj u obitelji veličaju i poljepšavaju narodni običaji od starine. Bunjevci dobro znaju da su im običaji održali jezik, sačuvali narodno obilježje i spasili u moru tuđinstva od konačne propasti. Zato ih brižno čuvaju da i time pokažu vjernost i odanost svome Rodu i zahvalnost prema pradjedovima, koji su ih krvlju svojom zapisali, ostavili nama, svojim potomcima, kao svetu baštinu hrvatskoga stabla – bunjevačkoj grani.” (rukopis str. 1)

To je, koliko piscu ovih redaka poznato, prvi pisani rad ove vrste među bunjevačkim Hrvatima u Bačkoj i šire u Podunavlju. Tim veće priznanje ide Ivi Prčiću, jer je na taj način to naše kulturno blago oteo zaboravu i kao živi poklad predao pokoljenjima koja nadolaze.

Ive Prčić ove naše običaje nije samo faktografski popisao i opisao, nego je u spomenutu studiju unio i odgovarajuće narodne stihove ili poslovice, koje odgovaraju dotičnom događaju. Dapače, prvi primjerak je ilustrirao i fotografijama, koje prikazuju dotični običaj.

Čitava studija je potpuno pripravljena za tisak, i treba poželjeti i ponadati se, da će u dogledno vrijeme ugledati svjetlo dana.

Ono što ovoj studiji daje još veću vrijednost jest, da se autor potrudio, da svaki taj značajniji običaj i dramatizira, to jest priredi za scensko izvođenje. Ti dramatizirani tekstovi sa opisom scenarija publicirani su 1937. god. u kalendaru „Subotička Danica”, koji je Ive Prčić više od dvadeset godina uređivao, a objavljeni su i kao separat, kao posebna brošura „Bunjevački narodni običaji” u Subotici, 1937. godine.

On je svoj dio posla savršeno uradio.

Ive Prčić je nešto drugačijim redoslijedom prikazao naše narodne običaje nego biskup I. Antunović. Dok je biskup I. Antunović kao polazište za opis bunjevačkih običaja uzeo liturgijsku godinu i normalno započeo sa vremenom Došašća ili Adventa. Jer je bio svećenik, veći naglasak je stavio na liturgijska slavlja i zapravo o svakom blagdanu održao katehezu, a običaje samo usputno protumačio naglasivši njihov smisao.

Ive Prčić, želi pratiti obje vrste narodnih običaja i one, kako sam kaže: „godišnje, kalendarske, vezane uz koji god i blagdan ili rad i one obiteljske, vezane za razne događaje u obitelji i rodbini” (Rukopis str. 3)

Zato ih je on podijelio prema godišnjim dobima, te ih paralelno obrađuje, već prema vremenskom razdoblju u kojem su se određeni običaji vršili.

Ovom studijom I. Prčića obuhvaćeni su gotovo svi značajniji običaji. Ne upušta se u dublju analizu običaja, niti u mogućnost njihova nastanka, osim u slučajevima, gdje sam običaj o tome svjedoči ili živa narodna predaja vezana uz dotični običaj, kao što su npr. mastalundžije...

Ive Prčić je učinio svoj dio u sabiranju i bilježenju toga dijela naše bunjevačke etnografije – bunjevačkog narodopisa, jer običaji tvore znatan dio te znanstvene discipline.

Ova obljetnica i ovaj spomen čin sjajna je prilika, da se pozovu svi istinski rodoljubi, da pogledaju kolika područja našeg narodnog života još nisu obrađena, a vrlo su značajna za očuvanje naše narodne baštine. Istovremeno, su silno obogaćenje ove naše multinacionalne i mnogovjerske sredine, upravo u ova vremena, kada nam tolerancija i poštivanje tuđeg identiteta nije baš jaka strana.

No, bez te ljudske vrline, nikakav zdravi ljudski suživot nije moguć. Jer budućnost Europe, pa i cijeloga svijeta, strogo je vezana za ovo ljudsko svojstvo i vrlinu, jer dotle dok ne vidimo nikakve vrijednosti u sebi, nismo sposobni za dijalog. Bez svijesti da i drugi ima vrlina koje mogu nadopuniti neke naše praznine, nema istinskog suživota.

Zato svim srcem treba podržati akciju Etnografskog odjela Instituta „Ivan Antunović”, koji serijom brošurica: „Običaji bačkih Hrvata”, nastoji sačuvati i osvježiti naše narodne običaje i prilagoditi ih suvremenom načinu življenja.

Običaji redovito nose u sebi jednu pozitivnu poruku, koja ima univerzalno poslanje i nije vezana ni za kakve civilizacijske oblike. Zato ono, što je u tim običajima, bilo vezano za neko vrijeme ili neki civilizacijski ustroj, treba prilagoditi novonastalim prilikama, budno prateći tokove suvremene stvarnosti i kretanja u njoj. Sve ono, što su nanosi vremena, treba prilagoditi ili zamijeniti novim formama, koje odgovaraju suvremenom povjesnom trenutku.

Zato se već dulje vrijeme osjeća potreba da bi netko napravio sintezu narodopisa, osobito bunjevačkih narodnih običaja koje su načinili biskup Ivan Antunović i Ive Prčić i to u dvije verzije: jednu koja bi to znanstveno obradila, ali je još vrednija ona verzija, koja bi poput nekog obiteljskog obrednika ušla u naše obitelji, kako bi istovremeno bila i podsjetnik, ali i obrednik po kojem bi glava obitelji mogla znalački obavljati te običaje, koji uvijek imaju i neku svoju obrednu formu.

Ako bi nam se to posrećilo ostvariti, bio bi to veliki doprinos očuvanju, ali i oživljavanju naših bunjevačkih narodnih običaja, ali istovremeno to bio značajan doprinos našem narodnom preporodu, do kojega svakako treba doći, jer ako ne dođe, u pitanju je i naš narodni opstanak. To osobito vrijedi za nas ovdje – Hrvate u Bačkoj i Podunavlju!

(Predavanje Lazara Ivana Krmpotića na književnoj večeri u čast Ive Prčića u Subotici, 12. kolovoza 1994. god. povodom proslave njegove stote obljetnice rođenja.)

POGLED NA STVARALAŠTVO IVE PRČIĆA

S osobitim zadovoljstvom govorim o književnom i kulturnom stvaralaštvu Ive Prčića (starijeg), mog oca. Sa zadovoljstvom. I odgovornošću. Ne želim njegov rad ni precjenjivati zbog nekakvih sentimentalno-sinovskih razloga, a ne želim niti podcjenjivati, opet zbog nekakve lažne skromnosti. Želim se osvrnuti na rad Ive Prčića od njegovih početaka, tamo pred prvi svjetski rat, pa sve do njegove teške bolesti, 1949. godine, dok je mogao držati pero u ruci.

O životu i radu Ive Prčića je pisano i nije. U novije vrijeme u kalendaru „Subotička Danica”. (Upućujem na BIBLIOGRAFIJU kalendara „SUBOTIČKA DANICA” 1971–1972. i 1984–1993. god. Subotica, 1994. Poseban dodatak kalendara „Subotička Danica” za 1994. god. Objavljuje Institut „Ivan Antunović”).

U „Subotičkoj Danici” za 1994. godinu objavio sam članak „Minulo je stoljeće – u povodu stote obljetnice rođenja Ive Prčića”. Naveo sam u članku njegova objavljena (izdata) djela. Istina, proteklo je već mnogo vremena, ali se ta djela još uvijek mogu naći, pročitati i koristiti. Neću se na njih osvrutati! (Gg. Lazar Ivan Krmpotić i Bela Gabrić će govoriti o nekim vidovima njegovog stvaralaštva.)

Ja bih se ovom prigodom samo djelomično zadržao na njegovoj književnoj rukopisnoj ostavštini; naveo bih neke osvrte iz tiska, osvrte koji su pratili pojavljivanje njegovih knjiga; izneo bih i neke njegove neostvarene planove, popraćene samo uvodom, ili sa dvije – tri, tri – četiri skicirane stranice.

— . —

Osvrćem se na neke njegove rukopisne zbirke; nažalost, zbog pomanjkanja vremena samo u pregledu.

„Bunjevačke narodne pripovitke”.

Ima sakupljeno preko šezdeset pripovjedaka. To mu je ostala najnesređenija zbirka. Ja sam je kasnije prekucao. Ima 1100 kucanih stranica, (format A₄).

Negdje 1946. ili 1947. godine dogovoreno je i sklopljen ugovor o izdavanju njegovih narodnih pripovjeda u izdanju HKD „Sv. Jeronima” ili Matice subotičke, ne znam. Subotička tiskara „Globus” je tiskala (odnosno, trebala tiskati). To bi bila knjižica od stotinjak stranica. Prvi otisak je bio dovršen, korektura obavljena. I knjiga se nikada nije pojavila! Sačuvan je samo sadržaj i naslovi 37 pripovjedaka koje su trebale ući su zbirku. U rukopisu nema podataka o kazivačima. Kako je sve nestalo, zašto je obustavljen tisak i izlazak zbirke, zašto je sve propalo – ne znam. Vjerovatno se nikada neće ni saznati.

„Bunjevačke narodne poslovice i uobičajene izreke”,

„Bunjevačke narodne zagonetke”.

Poslovice su podijeljene u LI (51.) poglavlje.

Ima zabilježeno 133 zagonetke i 11 pitalica.

Svake godine, polako, zbirku objavljujem u „Subotičkoj Danici”. (Od 1989. i dalje svake godine).

Spominjem dva vrijedna rada:

„Bunjevačka narodna nošnja”, popraćena sa 14 fotografija

„Bunjevačke pučke sigre”.

Koliko sam obaviješten, malo je pisano o bunjevačkoj narodnoj nošnji. U starije vrijeme pisala je Mara Đorđević – Malagurska: Stara bunjevačka narodna nošnja i vez, Subotica, 1940. (Mlađe autore ne spominjem!).

„Bunjevačka narodna nošnja” ima dva dijela. Prvi dio „Stara nošnja” i drugi dio „Sadašnja nošnja”.

Prvi dio sadrži opise: **„Najstarija nošnja, muška i ženska”.** Dalje, nošnja prije stotinu godina. Slijedi opis stare nošnje, i to: Ćurđija, Jopka, Ćurak, Dolama, Reklja, Prsluk (mider), Suknja i Pregača, Košulje. (Naravno, ne možemo se duže zadržavati na citiranju opisa.)

Posebno poglavlje je „Glava Bunjevke”.

Drugi dio **„Bunjevačke narodne nošnje” – „Sadašnja nošnja”** počinje konstatiranjem o propadanju narodne nošnje u sadašnje vrijeme. Imajmo na umu da je ovo pisano pred drugi svjetski rat, dakle, prije pedeset i više godina.

Da bi nam približio narodnu nošnju, slijedi Bunjevku pri oblačenju. Govori o rublju, čarapama, cipelama, mideru i priređivanju „struka”. „Povežalj marame” i „struk” je odličan znak raspoznavanja. Potom dolazi otunčica ili bluza.

„Povežalj” je umjetničko djelo.

Nove marame se kupuju za Markovo, Bršančevo, Veliku Gospojinu, Tri kralja i Cvitnu nedilju.

Jedno poglavlje je posvećeno tkaninama.

Detaljno opisuje „udavaču” i spremu koju nosi. Samo u pregledu navodim. Spominje rubenine, cicova ruva, svečana ruva, pa opremu za zimu, zimska otunka, marama na glavu, suknenila. Dalje navodi perje, potrebe za kućanstvo, obuću. Slijedi potrebna darovina svekru i sjevkrvi i ostaloj rodbini.

Svoj rad zaključuje riječima:

„Govorio ko što mu drago, narodna nošnja kod Bunjevaka rsazvija se i polako mijenja, ali je ukusna, određena i još postoji.”

— · —

Malo ili nimalo je pisano o pučkim sigrama. Vrijedno je osvrnuti se na zbirku **„Bunjevačke pučke sigre”.**

Zbog suvremenosti iznetog shvatanja, bilježim uvod:

„Svaki narod, svaki kraj ima u svačemu nešto posebno svoga, posebno poznatoga. U pismi, u pripovitki, u nošnji, u običajima, pa tako i u dičijim i mladenačkim sigrama.

Po tom posebnom obilježju, onda i posli sto godina – kada se povist piše – učenici ljudi prosuđuju i ustanovljuju pripadnost, vridnost i poštenje toga plemena. Zato je od potrebe zapisati i sačuvati sve, i najmanje sitnice iz života naroda i kraja našega.

S tom naminom zapisane su i tako od zaborava sačuvane i ove „sigre“ Hrvata–Bunjevaca u Bačkoj.“

„**Bunjevačke pučke sigre**“ imaju dva dijela.

U prvom dijelu su obrađene „**Dičije sigre**“: Brojenje, Žmure – Vije, Sita i rašeta, Trganaca, Vezilja, Diljka, Čupica, Makaza, Divoja, Gusaka, Zlatnih imena.

Drugi dio su „**Mladenačke sigre**“: Šitirli-i..., Erberečke, Ježonja, Vlajalo, Bogojan, Kaloper, Pavle – paune, Cembule, Buve.

U „**Napomeni**“ na kraju teksta piše:

„Virovatno je bilo i više ovakih, društvenih sigara. Sve narodne pisme zvane „korizmene“ pivale su se uz neke sigre, ali im se trag potpuno zameo. Ni najstariji ljudi ne pamte kakve su to sigre, ali se dobro sićaju da su se sigrali. Šteta, vična šteta, što su se za uviče izgubile.

Ima još u nas nekih sigara, koje nisu ovdi zapisane. Npr. klisanje, ćuškanje, bananje, peglanje, piljanje, šickanje, spužanje itd. Nemoguće ih je skoro opisati, to triba pokazati. To je red na omladini da ih jedno drugom pokažu i tako od zaborava sačuvaju.“

Moja napomena: Ove sigre su sabrane i zabilježene pred drugi svjetski rat. Današnja mladež ih je sigurno zaboravila, ne zna ih.

— . —

Spominjem još neka rukopisna djela Ive Prčića:

„**Bunjevački provincijalizmi**“

Oko 800 izraza koji se upotrebljavaju i čuju među Bunjevcima.

Dalje, njegova originalna djela:

„**U dokolici**“, zbirka od desetak originalnih priča i crtica. Mahom su sve objavljene u „Subotičkim Danicama“.

„**Jedinica i gospodar**“, slika iz života bunjevačkih Hrvata u III čina.

„**Skupština žena na staroj čoši**“, šala u 1 činu po satiri Šime Ivića za pozornicu obradio Prijatelj žena (tj. Ive Prčić).

(Šime Ivić, narodni pjesnik, 1830 – 1903.)

— . —

Ive Prčić je zauzimao viđenije mjesto u kulturnom i društvenom životu Hrvata–Bunjevaca između dva rata.

Na prvoj sjednici novoosnovane Hrvatske kulturne zajednice izabran je za odbornika. Predsjednik je Blaško Rajić, tajnik, dr. Mihovil Katanec, odbornici su dr. Ladislav Vlašić, Ivan Kujundžić, Ive Prčić. (O ulozi i značaju HKZ u kulturi bunjevačkih Hrvata više će govoriti g. Ivan Stantić.)

— . —

Ive Prčić je počeo izdavati svoja djela 1936. god. (Izuzimam brošure koje je objavljivao dvadesetih godina.)

„Bunjevačke narodne poslovice i uobičajene izreke”,

„Bunjevačke narodne zagonetke”.

Poslovice su podijeljene u LI (51.) poglavlje.

Ima zabilježeno 133 zagonetke i 11 pitalica.

Svake godine, polako, zbirku objavljujem u „Subotičkoj Danici”. (Od 1989. i dalje svake godine).

Spominjem dva vrijedna rada:

„Bunjevačka narodna nošnja”, popraćena sa 14 fotografija

„Bunjevačke pučke sigre”.

Koliko sam obaviješten, malo je pisano o bunjevačkoj narodnoj nošnji. U starije vrijeme pisala je Mara Đorđević – Malagurska: Stara bunjevačka narodna nošnja i vez, Subotica, 1940. (Mlađe autore ne spominjem!).

„Bunjevačka narodna nošnja” ima dva dijela. Prvi dio „Stara nošnja” i drugi dio „Sadašnja nošnja”.

Prvi dio sadrži opise: **„Najstarija nošnja, muška i ženska”.** Dalje, nošnja prije stotinu godina. Slijedi opis stare nošnje, i to: Ćurđija, Jopka, Ćurak, Dolama, Reklija, Prsluk (mider), Suknja i Pregača, Košulje. (Naravno, ne možemo se duže zadržavati na citiranju opisa.)

Posebno poglavlje je „Glava Bunjevke”.

Drugi dio **„Bunjevačke narodne nošnje” – „Sadašnja nošnja”** počinje konstatiranjem o propadanju narodne nošnje u sadašnje vrijeme. Imajmo na umu da je ovo pisano pred drugi svjetski rat, dakle, prije pedeset i više godina.

Da bi nam približio narodnu nošnju, slijedi Bunjevku pri oblačenju. Govori o rublju, čarapama, cipelama, mideru i priređivanju „struka”. „Povežalj marame” i „struk” je odličan znak raspoznavanja. Potom dolazi otunčica ili bluza.

„Povežalj” je umjetničko djelo.

Nove marame se kupuju za Markovo, Bršančevo, Veliku Gospojinu, Tri kralja i Cvitnu nedilju.

Jedno poglavlje je posvećeno tkaninama.

Detaljno opisuje „udavaču” i spremu koju nosi. Samo u pregledu navodim. Spominje rubenine, cicova ruva, svečana ruva, pa opremu za zimu, zimska otunka, marama na glavu, suknenila. Dalje navodi perje, potrebe za kućanstvo, obuću. Slijedi potrebna darovina svekru i svekrvi i ostaloj rodbini.

Svoj rad zaključuje riječima:

„Govorio ko što mu drago, narodna nošnja kod Bunjevaka rsazvija se i polako mijenja, ali je ukusna, određena i još postoji.”

— : —

Malo ili nimalo je pisano o pučkim sigrama. Vrijedno je osvrnuti se na zbirku **„Bunjevačke pučke sigre”.**

Zbog suvremenosti iznetog shvatanja, bilježim uvod:

„Svaki narod, svaki kraj ima u svačemu nešto posebno svoga, posebno poznatoga. U pismi, u pripovitki, u nošnji, u običajima, pa tako i u dičijim i mladenačkim sigrama.

Po tom posebnom obilježju, onda i posli sto godina – kada se povist piše – učenici ljudi prosuđuju i ustanovljuju pripadnost, vridnost i poštenje toga plemena. Zato je od potrebe zapisati i sačuvati sve, i najmanje sitnice iz života naroda i kraja našega.

S tom naminom zapisane su i tako od zaborava sačuvane i ove „sigre“ Hrvata–Bunjevaca u Bačkoj.“

„**Bunjevačke pučke sigre**“ imaju dva dijela.

U prvom dijelu su obrađene „**Dičije sigre**“: Brojenje, Žmure – Vije, Sita i rašeta, Trganaca, Vezilja, Diljka, Čupica, Makaza, Divoja, Gusaka, Zlatnih imena.

Drugi dio su „**Mladenačke sigre**“: Šitirli-i..., Erberečke, Ježonja, Vlajalo, Bogojan, Kaloper, Pavle – paune, Cembule, Buve.

U „**Napomeni**“ na kraju teksta piše:

„Virovatno je bilo i više ovakih, društvenih sigara. Sve narodne pisme zvane „korizmene“ pivale su se uz neke sigre, ali im se trag potpuno zameo. Ni najstariji ljudi ne pamte kakve su to sigre, ali se dobro sićaju da su se sigrali. Šteta, vična šteta, što su se za uviče izgubile.

Ima još u nas nekih sigara, koje nisu ovdi zapisane. Npr. klisanje, ćuškanje, bananje, peglanje, piljanje, šickanje, spužanje itd. Nemoguće ih je skoro opisati, to treba pokazati. To je red na omladini da ih jedno drugom pokažu i tako od zaborava sačuvaju.“

Moja napomena: Ove sigre su sabrane i zabilježene pred drugi svjetski rat. Današnja mladež ih je sigurno zaboravila, ne zna ih.

— . —

Spominjem još neka rukopisna djela Ive Prčića:

„**Bunjevački provincijalizmi**“

Oko **800** izraza koji se upotrebljavaju i čuju među Bunjevcima.

Dalje, njegova originalna djela:

„**U dokolici**“, zbirka od desetak originalnih priča i crtica. Mahom su sve objavljene u „Subotičkim Danicama“.

„**Jedinica i gospodar**“, slika iz života bunjevačkih Hrvata u III čina.

„**Skupština žena na staroj čoši**“, šala u 1 činu po satiri Šime Ivića za pozornicu obradio Prijatelj žena (tj. Ive Prčić).

(Šime Ivić, narodni pjesnik, 1830 – 1903.)

— . —

Ive Prčić je zauzimao viđenije mjesto u kulturnom i društvenom životu Hrvata–Bunjevaca između dva rata.

Na prvoj sjednici novoosnovane Hrvatske kulturne zajednice izabran je za odbornika. Predsjednik je Blaško Rajić, tajnik, dr. Mihovil Katanec, odbornici su dr. Ladislav Vlašić, Ivan Kujundžić, Ive Prčić. (O ulozi i značaju HKZ u kulturi bunjevačkih Hrvata više će govoriti g. Ivan Stantić.)

— . —

Ive Prčić je počeo izdavati svoja djela 1936. god. (Izuzimam brošure koje je objavljivao dvadesetih godina.)

1936. god. izlazi brošura „**Subotica i Bunjevci**“ u izdanju Subotičke matice.
1937. god. izlaze „**Bunjevački narodni običaji**“, separat iz kalendara „Subotička Danica“.

1939. god. izlaze „**Bunjevačke narodne pisme**“, u vlastitom izdanju.

1942. god. izlaze „**Bunjevačke groktalice**“ u izdanju Matice hrvatske, u ediciji „Hrvatske narodne pjesme“ knj. 10. sv. 6.

Ove pjesme su objavljene u desetoj knjizi „Hrvatskih narodnih pjesama“, ženske pjesme, svezak šesti: Haremske pričalice i Bunjevačke groktalice.

Tako se i narodno stvaralaštvo, kultura Bunjevaca, našla u jedinstvenoj krošnji zajedničke kulture hrvatskog naroda.

Dvanaest godina poslije smrti

1971. god. izlaze „**Bunjevačke narodne pisme**“, u izdanju „Osvita“, Subotica. (Knjiga je označena „Prva knjiga“ iako je to treća knjiga bunjevačkih narodnih pjesama. Prva knjiga 1939., druga knjiga 1942., treća knjiga 1971. godine.)

— . —

Pojavu svih ovih knjiga prate osvrti, napisi, recenzije, kritike, ne samo u lokalnom, subotičkom tisku, već i šire, u većim kulturnim centrima Zagreba, Sarajeva, Novog Sada. Takvih osvrti iz ostavštine mog oca imam zabilježeno oko dvadesetak objavljenih u desetak publikacija. (Vrijeme ne dozvoljava da ih šire navodim.) Spomenut ću samo dr Nikolu Andrića, urednika mnogih zbirka hrvatskih narodnih pjesama u izdanju Matice hrvatske. On je jako afirmativno pisao o „Bunjevačkim narodnim pismama“ Ive Prčića, izdanje 1939. godine.

— . —

Ive je radio u tišini svoga doma, skromno, nesebično, predan kulturi svoga naroda, svog bačkog podneblja.

Radio je u tišini kuće, ali rad mu je bio sve poznatiji, sve priznatiji.

Ušao je u antologije, književne leksikone, pišu se rasprave o njegovom doprinosu kulturi Bunjevaca i u proučavanju narodne književnosti ovoga podneblja.

Još davne 1954. godine g. Bela Gabrić za svoju profesorsku radnju pod naslovom „Odraz narodnog života u narodnoj književnosti Hrvata u Bačkoj“ za podlogu rada uzima i zbirke „Bunjevačke narodne pisme“ Ive Prčića, izdanje 1939. u Subotici i 1942. god. u Zagrebu.

— . —

U ediciji „**Pet stoljeća hrvatske književnosti**“, u knjizi „**Narodne lirske pjesme**“ uvrštene su pjesme i iz zbirke Ive Prčića.

Uvrštene pjesme su: Izbor kralja Matijaša;

Bolesni junak u tuđini;

Dijete mladoženja;

Haznadar katana.

Pored navedenih pjesama, priređivač upućuje na varijante. Otkuda isti motivi u pjesmama iz Komiže na otoku Visu i Subotice;

iz Brušana kraj Gospića i Subotice;

iz Zaglava na Dugom otoku i Subotice;

iz Hrvatskog Sela kraj Topunskog i Subotice. (?!)

Interesantno bi bilo ispitati kretanje ovih i sličnih motiva od jadranskih otoka do bačke ravnice.

(Sve su ove pjesme preuzete iz X. knjige Hrvatskih narodnih pjesama u izdanju Matice hrvatske.)

— . . —

Antologičar Krešimir Mlač izdao je „**Zlatnu knjigu hrvatske narodne lirike**“, izdanje Nakladnog zavoda Matice hrvatske, Zagreb, 1972. god.)

U knjizi su zastupljene pjesme Ive Prčića iz zbirke „Bunjevačke narodne pjesme“, Subotica, 1939 god.

Iz ciklusa „Pobožne“: O Ivane, Krstitelju! (naslov po prvom stihu. U Prčićevoj zbirci naslov: „Priateljstvo sv. Ivana“.)

Iz ciklusa „Dičije“: Oj Ivane medeni (i u Prčićevoj zbirci isti naslov).

Iz ciklusa „Kraljičke“: Od dvora do dvora (u Prčićevoj zbirci „Kad idu od kuće do kuće“); Oj ti naša drugo (u zbirci „Divojčici“); Oj borci, vojnici (u zbirci „Vojnicima“); Sirotica Milka (u zbirci „Sirotici“); Hitala se Maca (ne hitala, već hintala – moja napomena) (u zbirci „Novoj snaši“); Dalom-balom kralju (u zbirci „Kad se „kraljice“ razilaze“);

Iz ciklusa „Svatovske“: Metne nogu na vitinu (u zbirci „Kad povedu divojku momačkoj kući“); Zaspala, zadrimala cara dvoreći (u zbirci „Nazdravica“); Odbi se biser grana od jorgovana (u zbirci „Kad se krenu na vinčanje“); Ajde, divojko, u našu zemlju (u zbirci „Dok divojka sida na kola“).

— . . —

Geza Kikić u „Antologiji poezije bunjevačkih Hrvata“, Matica hrvatska, Zagreb, 1971. god. spominje rad i doprinos Ive Prčića.

U predgovoru „Pjesničko blago bunjevačkih Hrvata“ analizira Kikić doprinos Ive narodnoj kulturi i naziva ga najznatnijim sakupljačem narodnih pjesama.

U „Antologiji proze“ Kikić je uvrstio basne iz zbirke Ive Prčića „Ezopčice, priče za katoličku mladež“, izdaje Tiskovno društvo „Alfa“, Subotica, 1928. god.

Uvrštene su i dvije njegove originalne priče: „Čudnovata žica“ i „Kotrljan“.

Prikazujući rad Ive Prčića, Kikić piše: Priče je pisao u duhu narodnih pripovijedaka, ali s mnogo dubljim i originalnijim umjetničkim idejama, metaforičnošću stila i poetskim porukama.

U „Jugoslovenskom književnom leksikonu“, Matica srpska, Novi Sad, 1971. god. Ive Prčić je zabilježen kao pripovjedač i sakupljač bunjevačkih narodnih umotvorina.

(Moja napomena: O Ivi Prčiću je šturo u Leksikonu pisao Blaško Vojnić Hajduk. Priložena bibliografija radova Ive Prčića je nepotpuna i površna.)

Ovdje posebno ističem izvorni znanstveni rad Stipe Botice sa Filozofskog fakulteta u Zagrebu:

„Značajke bunjevačke usmene poezije“.

Citiram samo dvije uvodne rečenice:

Prčićeva zbirka „Bunjevačke narodne pisme“ reprezentira bunjevačku usmenu poeziju, osobito u kraljičkim pjesmama i groktalicama.

Mnoge pjesme pokazuju iznimne izražajne domete ili kao uspjele varijante ili popunjavaju motiviku, interesantnu za povijest i razvoj usmene poezije uopće.

(Rad je objavljen u Radovima Zavoda za slavensku filologiju, 20, 1985., str. 27 – 36)

Spominjem i knjigu Stipe Botice „Biserno uresje“, izbor iz hrvatske usmene ljubavne poezije, izdanje „Mladost“, Zagreb, 1990. god.

U ovu antologiju ljubavne poezije Botica je uzeo slijedeće pjesme:

Di bi bila žena ko divojka?, iz ciklusa „Omladinske ili ljubavne pisme“;

Dalje, bećarci:

Alaj volim curu umiljatu

Kad joj zveče dukati na vratu.

Visok, tanak, rumen kao ruža,

Taj se meni oko srca pruža.

Za te moje obrvice vrane,

Gubi dika i noći i dane,

Oči moje žeravice žive,

Namiguju, nikad ne miruju.

A šta si me razmazio, diko,

Razmazio pa me ostavio,

Da me drugi razmaženu ljubi.

Sve citirane pjesme su iz zbirke Ive Prčić: „Bunjevačke narodne pisme“, u izdanju „Osvita“, Subotica, 1971. g.

Iz X. knjige „Hrvatskih narodnih pjesama“ u izdanju Matice hrvatske, Zagreb, 1942. god. uzeta je pjesma „Hasan aga na gori sidaše“ (naslov u X. knjizi pjesama glasi: „Bekriji bi mamuse skovala“).

— . —

Moj otac se razbolio veljače 1949. godine. Tom bolešću prestaje njegova fizička i književna, duhovna aktivnost.

No, u njegovoj književnoj ostavštini ostali su započeti, a neostvareni planovi. Navodim ih.

Ive je mnogo cijenio i volio Ivu Vojnovića i njegovu „Dubrovačku trilogiju“. Po ugledu na tu trilogiju započeo je svoju „Bunjevačku trilogiju“. Prvi dio bi nosio naziv „Na uranku“. Napisao je dva-tri prizora i kao što u drami nije progovorio dida Juriša (jedno od lica drame), i Ive je zašutio da više ne progovori.

— . —

Drugi neostvareni plan nosi naziv „Bunjevci – narodopis bačkih Hrvata“. Ovaj narodopis je trebao objediniti sva njegova istraživanja i djela o Bunjevcima. Rad nosi nadnevak Subotica, 1947. Nije stigao dalje od predgovora, jednog lirski intoniranog teksta.

— . —

Nije se uvijek pokazivalo razumijevanje za rad Ive Prčića. Konačno, nitko nije prorok u svom selu, tako se kaže.

Naveo sam već jedan nepotreban i nemio nesporazum oko tiskanja „Bunjevačkih narodnih pripovidaka“.

Iznosim još dva slična nesporazuma (blago kazano).

Kada se poslije rata obratio upravi Matice hrvatske podsjećajući da je on sakupljač „Bunjevačkih groktalica“, objavljenih u X. knjizi „Hrvatskih narodnih pjesama“, odgovoreno mu je da u knjizi nigdje ne mogu vidjeti i utvrditi da je on sakupljač. U predgovoru, koji je napisao dr. Nikola Andrić, piše da je sakupljač Ive Prčić, vrijedan bunjevački kulturni radnik (str. 5 – 6). Na str. 141. piše „Bunjevačke groktalice“ po Bačkoj skupio Ive Prčić. A gospoda službenici to nisu vidjeli. Pitam se da li su bili slijepi ili nepismeni?!

— . —

Negdje 1949. ili 1950. godine, kada je moj otac već bio bolestan, objavljeni su u jednom subotičkom kalendaru (ne znam tko je bio izdavač) „Bunjevački narodni običaji“ mog oca, ali bez naznake autora, tj. Ive Prčića. Pitam se opet da li je bio neki stav u subotičkom izdavaštvu tih godina da se ne priznaje i da se briše autorstvo Ive Prčića?!

Sve je to ostavljalo ožiljke kao poslije infarkta na duši bolesnog i povrijeđenog čovjeka.

— . —

U najnovije vrijeme u knjizi „Lipe riči“, sa podnaslovom „iz književnosti bunjevačkih Hrvata, Zagreb, 1994. od objavljenih lirskih narodnih pjesama izbornik „lipih riči“ Stjepan Sučić nije našao za shodno zabelježiti da su te pjesme uzete iz zbirke Ive Prčića.

Zašto, pitam se (po treći put)?!

— . —

Ive je umro (12. svibnja 1959. godine) pomalo ojađen, misleći da je njegov životni rad odnijela mutna voda, da je zanavijek propao, nestao.

No, već od sedamdesetih godina se počinje afirmirati i uvažavati njegov rad. S radošću i ponosom ističem da se o djelatnosti Ive Prčića poslije duže stanke prvi put počelo ozbiljnije pisati u „Subotičkoj Danici“, kalendaru koji je dvadeset godina uređivao. (vidi: Subotička Danica, 1985. str. 251 – 260.)

Vjerujem. Ne. Znam da nas on iz transcendentnih visina promatra, raduje se sa svojom djecom, sa svima nama što njegovo djelo nije propalo, što zauzima dostojno mjesto na kulturnom stablu svoga naroda.

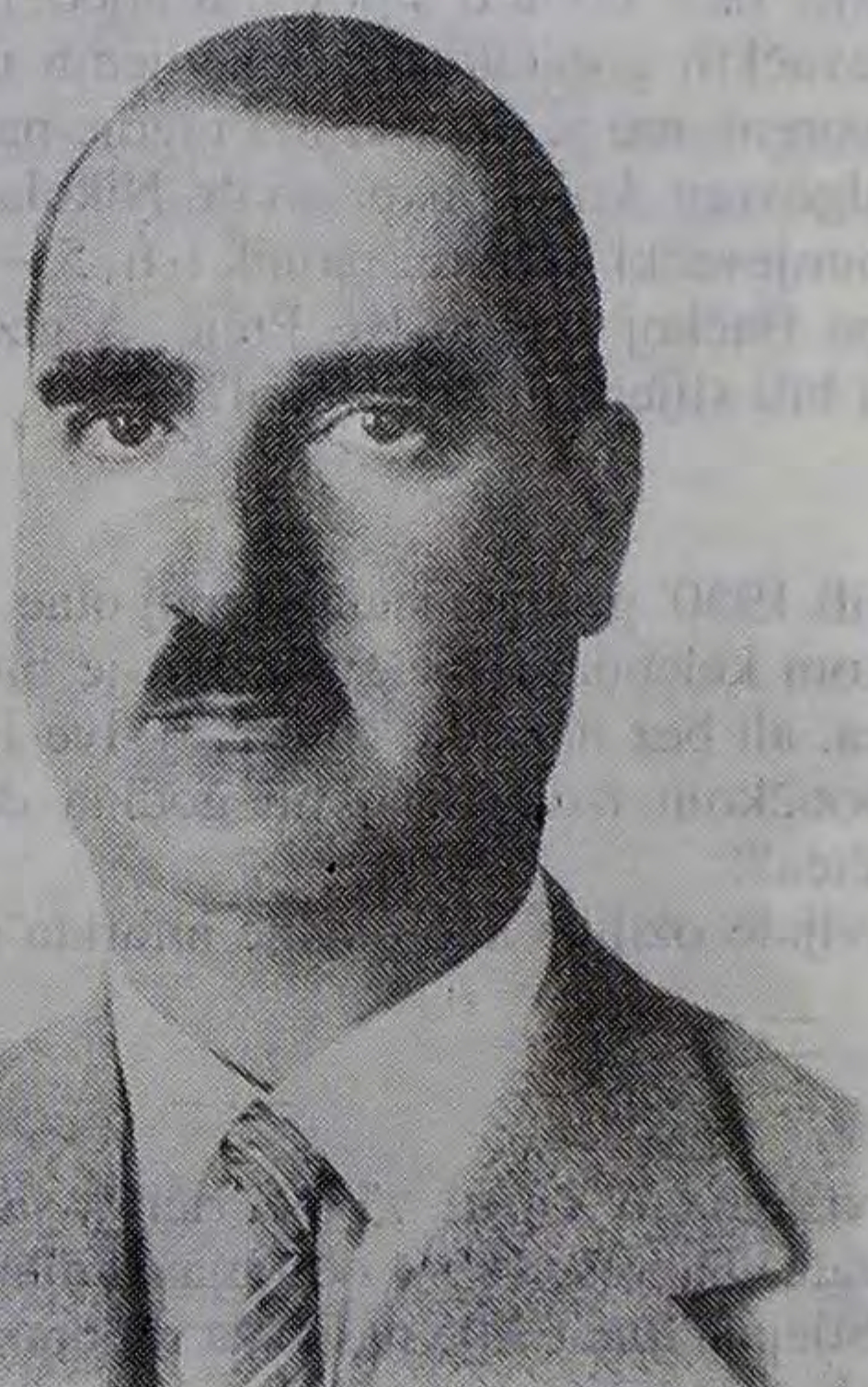
Konačno, kultura jednoga naroda i ne može propasti.

Nikada.

Vječna je.

(Predavanje održano 12. kolovoza 1994. godine na književnoj večeri u spomen Ive Prčića, zaslužnog kulturnog radnika u povodu stote obljetnice rođenja.

Književno veče je organizirao Institut „Ivan Antunović“ u okviru „Dužijance 94“, tradicionalnog „Dana kruha i riječi“. (Priredba je bila u dvorani KUD „Bunjevačko kolo“, Subotica, Preradovićeve 4.)

Ive Prčić

HRVATSKA KULTURNA ZAJEDNICA U SUBOTICI I NJEN ZNAČAJ U KULTURNOM I DRUŠTVENOM ŽIVOTU HRVATA – BUNJEVACA

U životnoj utakmici u kojoj baš uvijek ne stižu prvi na cilj oni najbolji, naši su se ljudi, znajući to dobro, borili snagom svoje vjere, svoje kulture i snagom svoje volje da bi postigli svoj osnovni cilj – da bi sačuvali svoje bivstvo.

Te snage se uvijek koriste, a naročito onda kad ljudi osjete da su pritisnuti i sputani raznim prirodnim i neprirodnim ogradama. Tada se kod njih rađa čežnja da ojačaju svoje snage, kako bi u datoj situaciji mogli odgovoriti zahtjevu vremena.

No, kako smo mi svijet kome je prošlost uvijek bliska, a tradicija živa, naši su ljudi dobro znali da samo na temelju prošlosti mogu graditi svoju budućnost. Vjerovali su da im je sam Bog podijelio sposobnost za višu sudbinu, pa nisu željeli ostati na bljeđem kraju spektra, a niti u krutoj životnoj utakmici biti posljednji među zadnjima.

Pošto život uvijek ostavlja prostore i za nove nade, znali su i to da će ih udruženim snagama lakše ostvariti i ciljeve brže postići, uvjereni da se ciljevi ne mogu razdružiti, niti združeni narod raznaroditi.

Upravo ta potreba za udruživanjem bila je temeljna misao naših ljudi i išla je zatim da im osigura samostalni razvitak njihovog narodnog bitka i slobodu imanentnu čovjeku. A da se ona u životu škrto daje, znao je to dobro i veliki pjesnik Goethe kad je rekao: „Sloboda je nešto što se mora stalno osvajati, svaki dan iznova.”

Središnje mjesto prikupljanja snaga naših ljudi, u ne tako davnoj prošlosti, bilo je naše kulturno zdanje koje je osnovano 8. ožujka 1936. godine pod imenom HRVATSKA KULTURNA ZAJEDNICA, SAVEZ HRVATSKIH PROSVJETNIH RADNIKA I DRUŠTAVA U SUBOTICI.

Osnivačka skupština održana je u prostorijama Subotičke matice u prisustvu 52 člana osnivača na čelu sa gospodinom biskupom Lajčom Budanovićem. Među 52 člana osnivača prisustvovao je i Ive Prčić.

U privremenu upravu ušli su: župnik Blaško Rajić kao predsjednik, dr. Mihovil Katanec kao tajnik, te odbornici Ive Prčić, dr. Ladislav Vlašić i Ivan Kujundžić.

Prema pravilima Hrvatske kulturne zajednice, ona je osnovana sa svrhom da širi prosvjetu, utemeljenu na kršćanskoj, katoličkoj, religioznoj i moralnoj osnovi i da njeguje hrvatsku autohtonu kulturu.

Svoj cilj HKZ je postizavala otvaranjem društvenih prostorija, držanjem knjižnica i čitaonica, priređivanjem predavanja i zabava, pjevačkih i glazbenih priredbi. Zatim: njegovanje tradicija i čuvanje narodnih običaja i nošnji, te izdavanje knjiga i časopisa.

Prva Glavna skupština HKZ održana je 15. kolovoza 1936. godine na Veliku Gospu u Subotičkoj matici na kojoj je izabrano stalno vodstvo:

predsjednik: župnik Blaško Rajić,

potpredsjednik: dr. Ladislav Vlašić,

tajnik: dr. Mihovil Katanec,

zamjenik tajnika: Ivan Beneš,

blagajnik: Miroslav Mažgon,

knjižničar: Ive Prčić,

poslovođa: Ivan Malagurski,

članovi Upravnog odbora: Antun Skenderović, Petar Pekić, Klement Veren, Martin Čudina, Vjekoslav Matanić, Ivan Kujundžić, Bolto Dulić, Matej Jankač, Antun Matarić, Mićo Skenderović, Marin Šemudvarac.

Nadzorni odbor: dr. Bela Ostrogonac, Dragan Mrljak, Matija Mamužić, Grga Tumbas, Andrija Šokčić.

Već ih ovih podataka se vidi da je Ive Prčić svoje traganje za narodnim blagom proširio kroz HKZ i na šire područje kulture. Sakupljene produkte divne duše svojih Hrvata-Bunjevaca ostavio nam je u kulturnu baštinu. Tu baštinu i vrijedno ime Ive Prčića čuvat ćemo da nikad ne bude pokriveno patinom zaborava.

Ovo je kraći prikaz osnivanja i značaja HKZ u kulturnim i društvenim zbivanjima nas Hrvata-Bunjevaca.

Ona je našim ljudima dala novi ritam u razvitku njihovog kulturnog života i intonaciju za svaki javni nastup.

Omogućila im je da renesansnom snagom svoje volje bolje i obilnije eksploatiraju bogatstvo svog duševnog rudnika i jačaju svoje kreativne sposobnosti.

Njena pokretačka snaga i danas živi i djeluje u nama.

Njenu temeljnu poruku da samo udruženim snagama možemo ostvarivati svoje ciljeve, te odgovoriti svakom izazovu, a bude li potrebno i othrvati se diktatu geopolitičke situacije, – to dobro pamtimo.

Ako bi nam sad netko rekao da HKZ više ne postoji, vjerujem da bismo složno odgovorili da je ona tu, jer živi u našoj svijesti, u pamćenju i u našim krvnim žilama.

HRVATSKA KULTURNA ZAJEDNICA – TO SMO MI SVI!

Nažalost, i danas postoje snage i djeluju s namjerom da nas razdruže. Ali u podsvijesti kao da se čuje neki tajanstveni glas koji potihom govori: „Budite čvrsti i istrajte, jer prije će se razdružiti snage koje žele vas razdružiti”.

Ako bi mi danas netko rekao da nas samo nekakvo čudo može i dalje udruživati i udružene držati, ja bih, sestre i braćo, rekao da vjerujem u čudo, jer vjerujem u sve vas.

(Predavanje Ivana Stantića na književnoj večeri u čast Ive Prčića, 12. kolovoza 1994. god. povodom proslave stote obljetnice njegovog rođenja u Subotici. Ovo je bio zadnji javni nastup Ivana Stantića, jer je 13. kolovoza ujutro iznenada umro, a sahranjen je 15. kolovoza na subotičkom Bajskom groblju.)

USAMLJENIK NA VJETROMETINI (Jakov Kopilović: „Moja dužijanca”)

Započeti govor dostojan ove prigode, večeras, dragi prijatelji, pred Vama, započeti govor o književnom djelu našeg pjesnika i sugrađanina Jakova Kopilovića, a u povodu njegove najnovije knjige izabranih pjesama „Moja dužijanca”, osjećam da je teško, a sam po sebi zahtjeva radostan i svečan ton.

Osjećam da je teško stoga što je vrijeme u kojemu živimo bremenito nizom nezahvalnih i po kulturu teških momenata, i stoga što treba govoriti o čovjeku u kojem se zrcali istinska bit svakoga stvaraoca.

Prije svega, stara dilema, iskazana u dvojbi „mač ili knjiga”, više je nego prilična već dulje vrijeme našoj zbilji. Ovdje se ne radi o pukom izboru između ove dvije stvari ili predmeta, već je riječ o izboru između dvaju svijetova, između dvije zbilje, koji svoju točku prijeloma nalazi u dvije pomenute riječi. Jer, mač govori o cjelokupnom stanju stvari, ostavljenih od čovjeka a protivu čovjeka i svih humanih, kroz povijest dokazanih ljudskih vrednota, dok knjiga kao druga mogućnost govori potpuno suprotno prvome. A u takovu svijetu, kad na djelu je knjiga, pjesnik pokušava njegovati, na tananoj struni, pjesničke izričaje doživljenog svijeta kojega oplemenjuje snagom stiha.

A kad topovi govore, muze šute. Prisjetimo se, također, večeras i ove izreke koja isto govori u prilog tomu. Krhki osjećaj umjetnika stoji uvijek protiv neljudskoga, a u vremenu, kojem je na djelu oštrica mača i kada se čuje govor topova, takav krhki, pjesnički osjećaj biva satjerivan u mučnu tjeskobu šutnje...

Ali, uprkos tomu, pjesnik se večeras javlja među nama u obliku knjige „Moja dužijanca” kao opomena i prkos, kao dokaz snage i nagovještaj pobjede u čovjeku kulturom oplemenjenog i duhovnog.

A sa druge strane gotovo cijeli životni put Jakova Kopilovića i njegovo djelo pokazuju na plastičan i zoran način sudbinu i kob svakog istinskog stvaraoca u povjesnoj vjetrometini. Povučeni u duboku, ali plodonosnu tišinu sobe u samoći (kako kaže za sebe u pjesmi „Rastanak s mladošću”, gdje „samo peć me grije”, ili u pjesmi „Još jedan putnik”, „U tamnom ogrtaču noći / i ja sam samotani putnik”) znači u samoći, bira i nalazi na tragu vlastite tankočutnosti srca pjesničku svezu riječi. Jer, kako kaže u pjesmi „Tuga za Tinom Ujevićem”: „Ko žedan kamen svi smo na studencu”.

I tako cijelih 50 godina radi Jakov Kopilović, što je rezultiralo s 18 do sada objavljenih zbirki pjesama, rješavajući u samosti vječnu upitnost svakoga stvaraoca, a koju je on u pjesmi „Vječni duh” izrazio: „Gdje da nađem pjesmu klasja / da ravnice lice zasja”.

„Odvojen od svijeta”, skromno će reći za sebe, a mi ćemo nadodati: od okolice često zaboravljan, od nekih sklanjan u stranu kao nepodoban, a nekada zabranjivan, da ne kažemo tešku, ali primjerenu, riječ: proganjan.

Ali, pjesnik se lako ne predaje stihiji života, već ustaje protiv toga pun vjere i snage, e da bi ostao vjeran sebi i svojem izaslanju, što govori i u pjesmi „Život”: „težak mi je život, čemu da se jada / kad glas u daljinu ko u ponor pada. / Ustani, ne kloni, koračaj, koračaj! / Kroz patnje u život pođi i ojačaj!”

Zlobnici bi mogli ustvrditi da vrijeme i okruženje nisu njemu bili naklonjeni ili da je bio suviše oštar i zahtjevan, ili ... Mi, međutim, moramo upitati kojemu stvaraocu, kada i gdje su vrijeme i svijet bili naklonjeni. Prisjetimo se ovdje i stiha A. B. Šimića „Pjesnici su čuđenje u svijetu”, te skromno dodajmo, budući se iz čuđenja javlja proročki govor, čiji je sadržaj drugojačiji od drugih i obično proti postojećeg, te stoga slijedi i u sudbini J. Kopilovića prepoznatljiva kob pjesnika. Svijet i okolica ih ne razumjevaju, a sami se povlače, da bi uščuvali vlastitu neovisnu poziciju, u samotni kut sobe, u čijoj tišini u samoći zriju tragajući pjesama pjev. U takovu svijetu nalaze mjesto za riječ koja čeka „Gde će stati, / na koju granu / da bude mati / stihu neispjevanu” što je u pjesmi „Riječ” iskazao sam J. Kopilović.

I stoji tako pjesnik u vlastitom svijetu kojega dugo i tanano gradi, stoji u svijetu svojih pjesama sam, da bi na koncu svoju intimu, svoj svijet, podijelio s drugima, s čitateljem u obliku knjige.

A darivana knjiga nama čitateljima J. Kopilovića otkriva njegov svijet. Kroz svoj naslov „Moja dužijanca” otkrivamo prije svega dvije stvari. Prvo, riječ je o osobnom ostvarenju (iskazanom prisvojnom zamjenicom moja), koja onda kao takva pomjera uobičajeni smisao druge riječi, dužijanca, u simboličnom smjeru njenoga značenja, kao uspješnog svršetka posla.

U ovome slučaju to znači dugotrajnog i napornog rada na magiji riječi J. Kopilovića, a u odabiru onoga najvrednijeg i najuspelijeg iz golemog pjesničkog njegovog opusa, kojeg je izvršio Bela Gabrić. Na taj su način pjesnički biseri rasuti u dugom vremenskom periodu sada dobili sasvim pristojnu i preglednu sliku, prikazanih kronološkim redoslijedom. To kazuje, da knjigu „Moja dužijanca” možemo smatrati kao svojevrsnu krunu J. Kopilovića, baš kao što je to i bandaševa, ali u ovome slučaju ona je ispletana riječima u stihu.

Tako se Kopilovićev pjesnički opus uspješno prikazao u potpunoj slici, a na jednom mjestu, što knjigu čini svojevrsnim malim autoportretom samoga pjesnika.

Autoportret znanog nam pjesnika pitome i crnom zemljom bogate bačke nizije, „Rasutih salaša, đermova, ...” pjesnika teškoća i napora koja ta bačka zemlja u radu od čovjeka iziskuje, pjesnika Subotice i „Tornja gradske kuće”, pjesnik bunjevačke nane, pjesnik djede, jednom riječju pjesnik kulturnog, socijalnog i duhovnog miljea Hrvata-Bunjevaca, sa sjevera Bačke.

A pjesnik je J. Kopilović svoj fatum odredio i zadao mu okvire tema i motiva naslovom jedne pjesme koji glasi „U brazdi rođen”. Stoga ne treba se onda čuditi što je on pjesnik gore navedenih značajki. A taj je svijet pitome bačke nizine i svih inih stvari njegova krajolika tijekom Kopilovićeva života izmjenio svoju fizionomiju nadolazećom modernizacijom. Toga i takova svijeta gotovo da danas nema, ali

se on kroz i u pjesmi, kao nadoknada gubitka uspostavio i učvrstio, te od zaborava sačuvao u jednom romantično-idiličnom izričaju. Tuga je za svim tim izgubljenim, jer povratka na staro nema, a u životu pjesnika duboko proživljenim budući je on bio vjerni svjedok laganog i tihog nestanka njegovog, u pjesmama je J. Kopilovića zadobila primjeren oblik. Stoga, možemo slobodno reći za J. Kopilovića da je bio lirski kroničar smrti staroga na bačkim nizinama i načina života u njoj sa svime što je on sa sobom nosio, bilo onoga vrijednoga i lijepoga, bilo onoga u njemu teškoga i nepravdnoga.

Završio bih ovo kratko izlaganje mišlju najvećeg među nama Bunjevcima A. G. Matoša koja mislim da je najprikladnija za djelo J. Kopilovića, a koja glasi: „Muke dadoše silu tim pjesmicama”. No, da muka može biti i slatka i po život ne tako pogubna, sa time će se nadam se složiti i J. Kopilović, kazuju riječi T. Ujevića o pjesniku i njegovoj kobi: „Što ima ljepše nego očitovati se kroz flašu tinte”. Dokaz za to je i pjesnik, o kojemu večeras govorimo, Jakov Kopilović!

Hvala na pozornosti!

(Tomislav Žigmanov je pročitao ovo izlaganje na svečanom predstavljanju zbirke „Moja dužijanca” Jakova Kopilovića u subotičkoj Gradskoj biblioteci, 24. X 1994. god. sa početkom u 19 sati.)

SVJETLOST KRIŽA

Glas iz dubine vremena.

Šapuće o vrelini zemlje,

O molitvi i dobroti ratara.

Vrijeme je to bilo:

Vjere i poštenja

I prema drugima.

Davno.

Kad je ravnica svoje mijene

Godišnjih doba

Mijenjala sporo i točno.

Kao i svemir.

Sada ljudsko srce

U tamu i grabež tame je palo.

Sred orkana, što njivama bjesni.

Svjetlost križa!

Rasipa svoj mir.

Ko ugaoni kamen novog vremena.

ALEF

SADRŽAJ

Lazar I. Krmpotić: Predgovor

BAJSKI RAZGOVORI „BUNJEVCI DANAS”

dr Aleksandar Šolc: Pozdrav	8
Janja Horvat: Pozdrav	9
fra Efrem Kujundžić: Pozdrav	10
Lazar I. Krmpotić: Pozdrav Karaševskih Hrvata	11
Antun Mujić: Pozdravni govor	12
Josip Šentija: Pozdrav u ime Matice hrvatske	20
Bela Ivković: KUD „Bunjevačko kolo”	24
Lazar I. Krmpotić: Pregled rada Instituta „Ivan Antunović” u 1991. god.	27
Lazar I. Krmpotić: Zadaci Instituta „Ivan Antunović” u 1992. god.	32
Antun Mujić: Pozdrav	37
Lazar I. Krmpotić: Problematika hrvatskih nacionalnih manjina na crkvenom planu	41
Lazar I. Krmpotić: Pregled rada Instituta „Ivan Antunović” u 1992. god	47
Josip Ostrogonac: Rad Saveza Hrvata u Mađarskoj	51
Lazar I. Krmpotić: Pregled rada Instituta „Ivan Antunović” u 1993. god.	54

DODATAK

Marin Mandić: Mjesto Ivana Petreša u bunjevačkoj prozi	59
Antun Šinčik: Bunjevačke poslovice Blaška Rajića	90
Naco Zelić: Poslovice i izreke u govoru bunjevačkih Hrvata	101
Naco Zelić: Slike od slame	111
Vita Grunčić: Susret sa pjesmama Branka Jegića	115
Ivo Prčić, mlađi: Tihi život u sjeni katedrale	126
Ivo Prčić, mlađi: Pjesnikinja tuge i Tavankuta	138
Ivan Stantić: Selo u pjesmama Marge Stipić	150
Branko Jegić: Ivan Pančić: „Natpivavanja”	154
Branko Jegić: Lazar Merković: „Osame”	161
Bela Gabrić: Pjesma života Vita Grunčić	167
s. Fides Vidaković: Poezija religiozne inspiracije Vite Grunčić	173
Vita Grunčić: Putokazi zvijezda	181
Bela Gabrić: Zavičaj u pjesmama	189
Lazar I. Krmpotić: Dr Josip Andrić	200
Julije Njikoš: Dr Josip Andrić	210
Dr Josip Andrić: Libreto (tekst) opere „Dužijanca”	225

Glasovi kritike o prvoj bunjevačkoj operi	225
Lazar I. Krmpotić: Štovanje sv. Klimenta Ohridskog	261
Lazar I. Krmpotić: Karaševski Hrvati	267
Književni kritičari o Jakovu Kopiloviću	273
Stipan Stantić: Povijesni prikaz školstva u Bačkoj	293
Lazar I. Krmpotić: Ive Prčić i bunjevači narodni običaji	300
Ivo Prčić, mladi: Stvaralaštvo Ive Prčića	303
Ivan Stantić: Hrvatska kulturna zajednica u Subotici	311
Tomislav Žigmanov: Pjesnik na vjetrometini (J. Kopilović)	313

OBJAVLJENE PJESME

Ivan Petreš: Bunjevcima	31
I. Peptreš: Lipo j' vidit	35
I. Petreš: Otkud toliko	53
Aleksa Kokić: Ljudi nizine	58
Branko Jegić: Za ovaj grad	122
Br. Jegić: U noći	123
Br. Jegić: Moj grad	124
Br. Jegić: Bio bih sretan	125
Tona Kujundžić: Na harfi patnje	135
T. Kujundžić: U zagrljaju s patnjom	136
T. Kujundžić: Moja katedrala	137
Marga Stipić: Ako stekneš prijatelja	148
M. Stipić: Nikad u suzama	149
M. Stipić: Selo moje neću nikad	152
M. Stipić: Tavankute, drago selo	153
Ivan Pančić: Graničarske slobode	159
I. Pančić: Duša moja bajkom luta	160
Lazar Merković: Jutarnja pjesma	164
L. Merković: Sonet šesti	165
L. Merković: Zašto da pišem svoju pjesmu	166
Vita Grunčić: To si Ti	171
V. Grunčić: Mojoj mami	172
V. Grunčić: Draga Subotica	177
V. Grunčić: Dok skupljaš i dijeliš	178
V. Grunčić: Odaberite vrijednost življenja	180
Silvana Bilinc Žigmanov: Dvije ruže u vazi	187
S. Bilinc Žigmanov: U ogledalu Tvoj lik	188
Jakov Kopilović: Pjesnikova oporuka	278
J. Kopilović: Molitsva za domovinu	279
J. Kopilović: Teta Nina iz Đurdina	286
J. Kopilović: Moj jubilej	289

